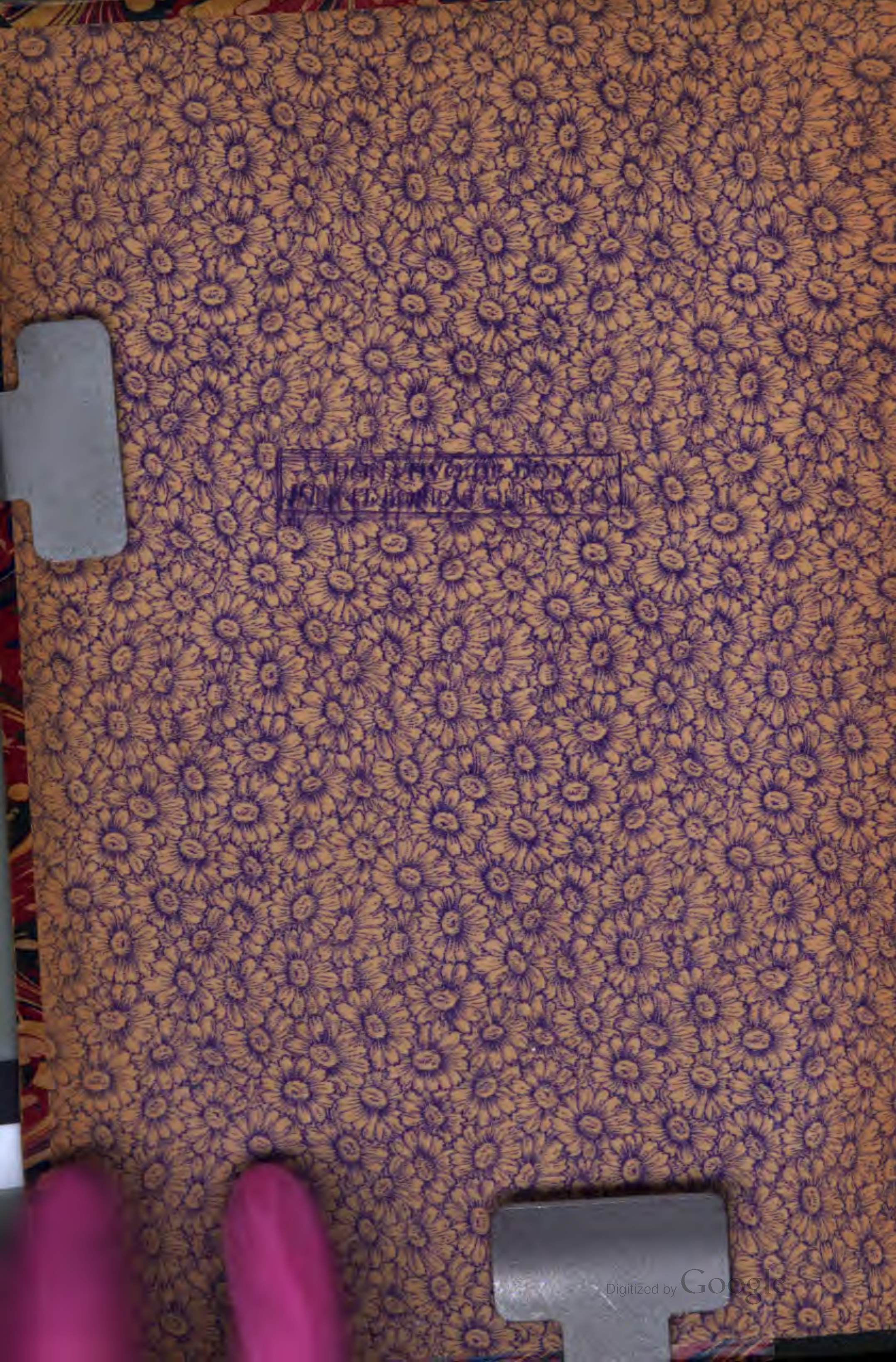
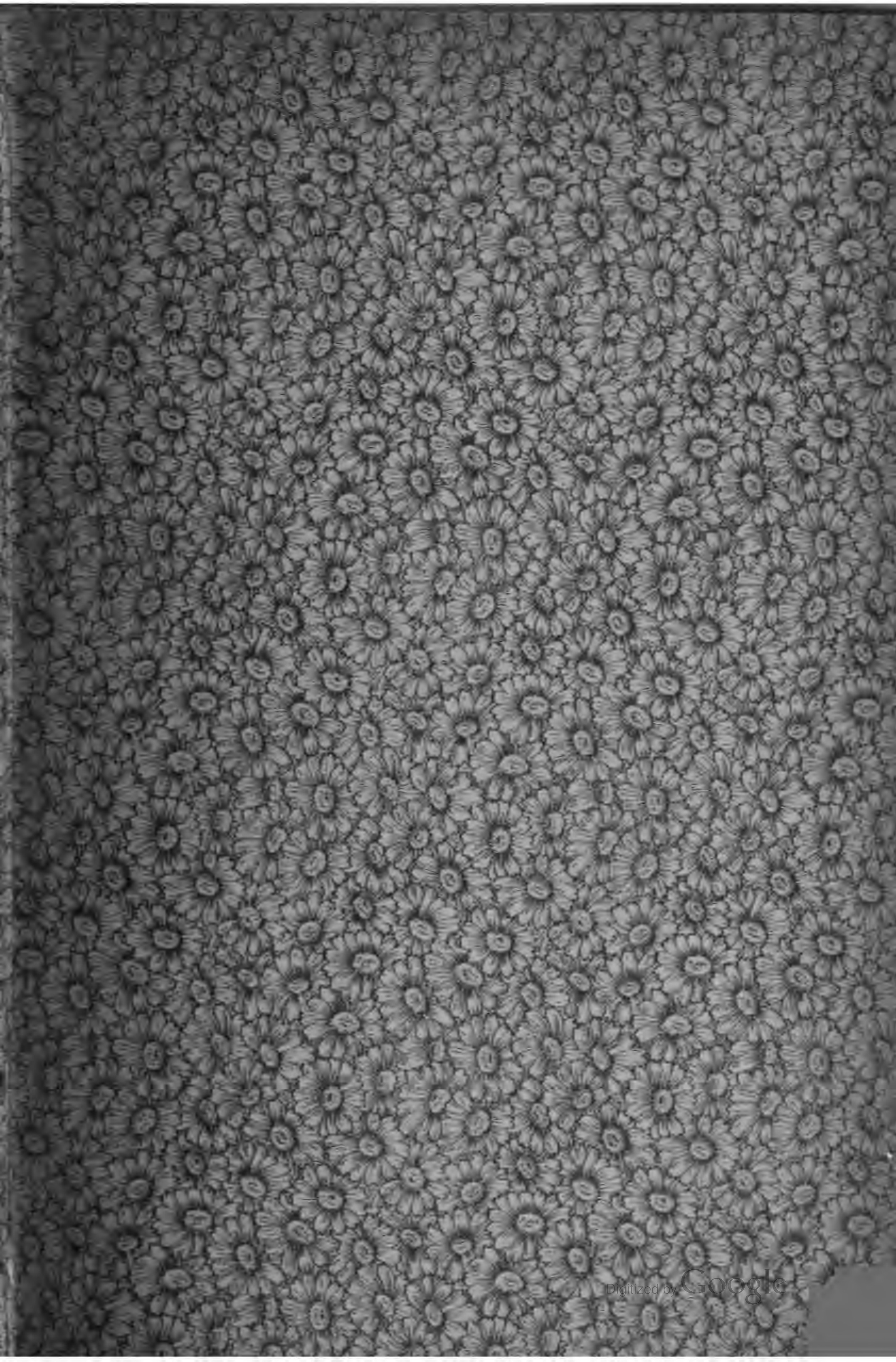
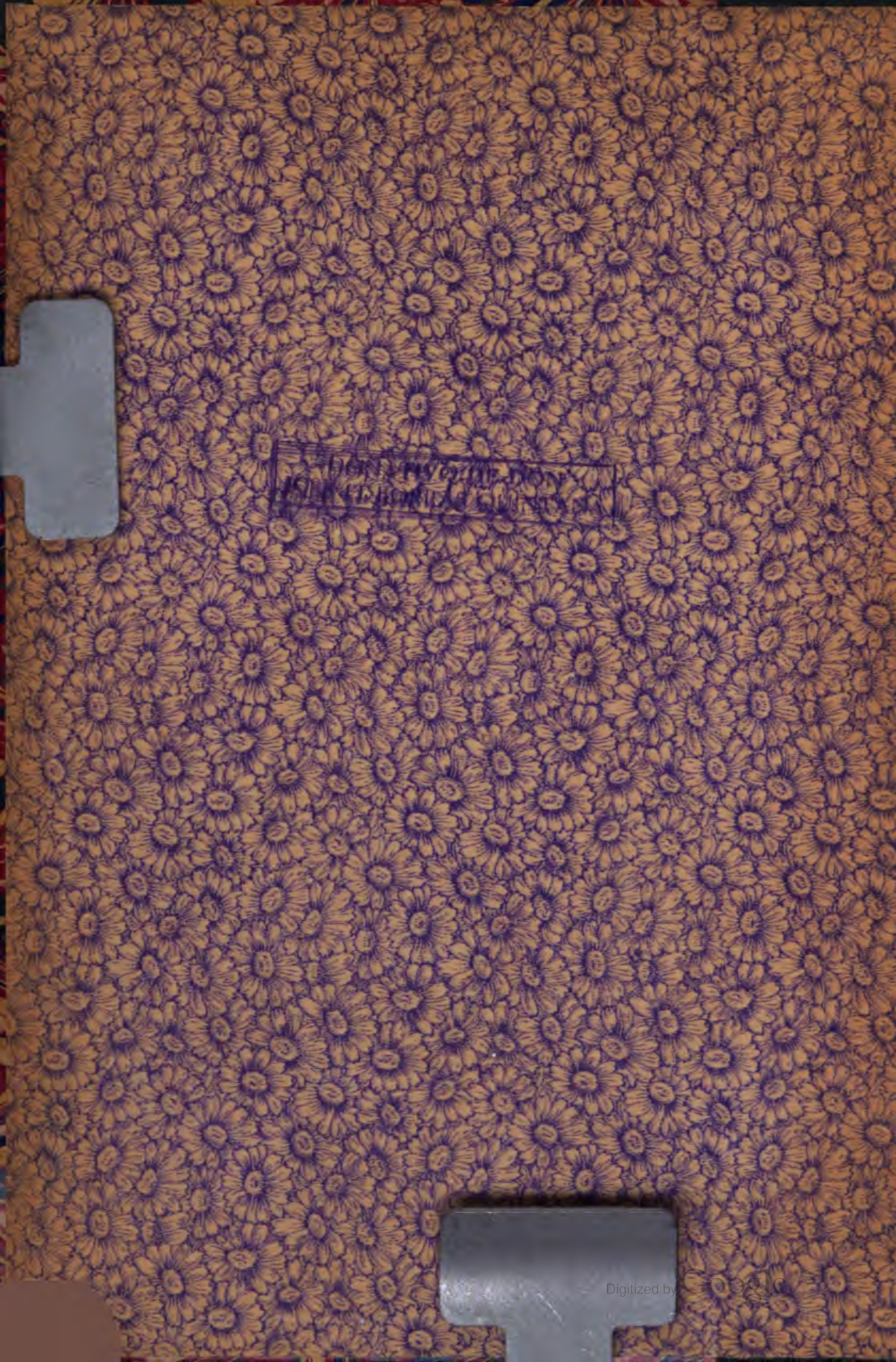
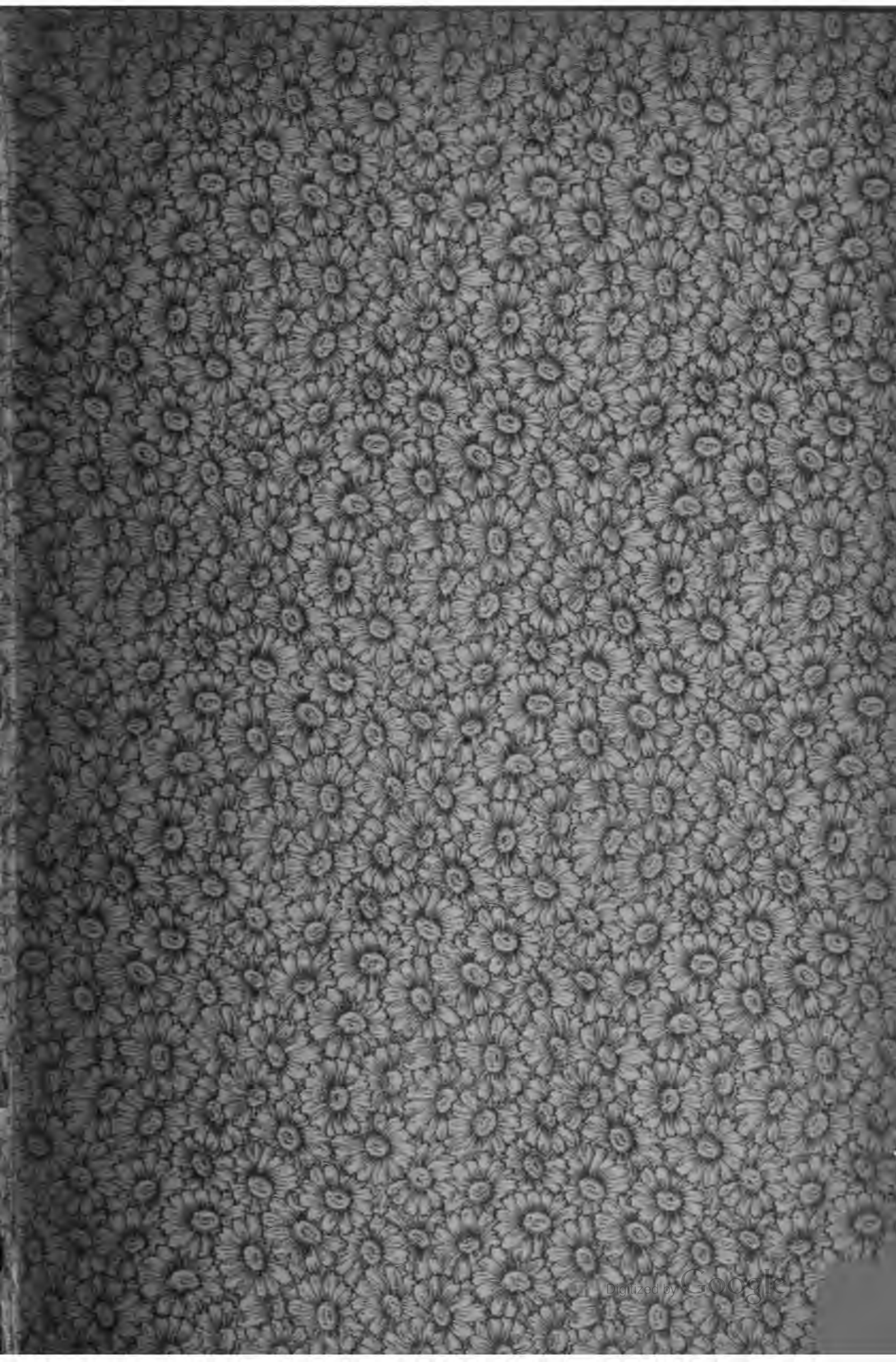

DONATIVO DE DON
Digitized by Google

LA VIDA

QUADROS

DE

PER

GAYETÁ VIDAL Y VALENCIANO

CATEDRATICH DE LA FACULTAT DE FILOSOFIA Y LLETRAS
EN LA UNIVERSITAT DE BARCELONA, INDIVIDUO CORRESPONENT DE LAS REALS
ACADEMIAS DE LA HISTORIA Y DE BONAS LLETRAS.

CONFIANSA EN DÈU.

LA PUBILLA DEL MAS DE DALT.

QUI ENDAVANT NO MIRA
ENRERA CAU.

MÈS VAL TART QUE MAY.

LLIBRERIA DE ALVAR VERDAGUER

1867

LA VIDA

EN LO CAMP

Estampa de Celesti Verdaguer, Cortinas, 15. — 1867.

No desconocemos la importancia que en otro tiempo ha tenido la lengua catalana; mas siguiendo la ley del progreso, y realizada su mision en el tiempo y en el espacio, ha dejado de existir, para confundirse en el idioma nacional. Hoy no es mas que un cadáver y en vano se pretende contrariar las leyes de la naturaleza, con los esfuerzos que se emplean para comunicarle nueva vida.

* * *

Y ab tot se mou: y ab tot se mou y parla: y gran miracle! Parla cla y catalá, com si fos viva.

* * *

ADVERTENCIA.

En lo mès d' Octubre del any 1863, escribia l' autor d' estas páginas á la Junta Directiva del Institut agrícola catalá de Sant Isidro, *lo que á continuaciò segueix.*

« *M. I. S. — En 1861, escriguí la sensilla relació intitolada* CONFIANSA EN DÈU. *No fou altre mon obgecte al compondrerla, destinantla al* Calendari del Pagés — *al qui, si la passió no 'm quita 'l coneixement, deu prou l' idioma cdtalá, — qu' introduhir lo gust á esta classe de treballs, complertament desconeguts entre nosaltres, y traurer de las mans dels pagesos y altre gent de son bras, los romansos de cegos, que als no refereixen que fèts prodigiosos, altament perjudicials á la fe, ó accions criminals, que ab pler ecsalzan, essent sols degnes del oblit, ó quant mès de cristiana compassió.*

« *Tots estam fins al cap de munt de la repugnancia ab que envian los pagesos sos fills al estudi, y fins nos admi-*

ram, jutjant per lo que á nosaltres succeheix, de que oblidian lo poch que saben, tant prompte com deixan los llibres pera pendrer la cistella, y abandonan la ploma, per' agafar los arpiots. Y á fe á fe que no cal admirarsen, si 's posa esment en lo que li esdevé al camp, que podent molt produhir, ni se 'l treballa, ni s' hi posa adop. Lo gram se 'l menja, tot s' ermassota y ni rabenissas s' hi fan.

« Com de fèt: lo mes gran nombre deixa los llibres en un recó d' escudeller, ahont los passan ratas y corchs, y mès d' un Sr. Batlle hi ha, que ab prou feinas si sap posar son nom. Y això de que ve? Es tot mala cura? Pensam que no y fins presumim que si 's feyan alguns llibrets ahont se pintás ab verdaders colors la vida en lo camp, *ab totas sas alegrias y pesars, sas festas y sas passions, sas diadas y treballs, empleant per' alcansarho, la llengua ab que 'ns encomanam á Dèu, mes d' una volta trobariam sota l' estovalla y prop del pa, qu' es aliment del cos, lo llibre qu' ho es del esperit, y acás també en las llongas vetlladas d' ivern, lo qui sabes de lletra, entretindria la familia, quan la mare hagues fèt dormir la mainada ab sas cantarellas y las rondallas de la bora del foch.*

« Escrita esta relació en l' any sobredit, no 'm resolguí á donarla, coneixent ma poquedat: (*) *enguany ja es*

(*) *En aquell any, no tenia encara l' autor, la medalla d'argent, guanyada en los Jochs florals de 1863, per premi d' una composició en prosa catalana.*

punt diferent, puig hi ha una rahó prou poderosa pera que pense d' altre manera, sobre tot quan ab mon treball, mes que fer collita de gloria, sembro pera l' esdevenidor, per so que recordo que val mes un bon exemple que cent concells.

*« No faltará qui diga, que precisament en lo que l' exemple manca, es en bondat. Li direm que te rahó si al llenguatge 's refereix: no, si fa al-lusió á la moral. Perque aixís com respecte d' esta, pera res del mon transigiriam ab lo que la conciencia 'ns dicta com á sagrat deber,—ja que com á homes, avans voldriam que se 'ns secás l' enteniment d' ahont trahem nostres dictats, que escriurer una paraula que pogues enrogir lo rostre d' un sol lector, y com á autors recordam, que pera que una novela sia bona, ó al manco passadora, es indispensable que un home honrat may tinga pera que arrepentirse d' haberla escrita, y una dona honesta puga sempre confessar que l' ha llegida, — respecte d' aquell, per alló de que « al pagés lo pa, pa: y lo vi, vi;» pensam que no debem usar un llenguatje academich, triat y polit, si 'ns han d' entendrer aquells als quins nos dirigim. Trist es haberho de confessar, mès á tal extrem ha vingut la llengua de nostres avis, que es precis ressurgir moltas paraulas que per desgracia s' han perdut. Semblant tasca, no cal duptarho: totas las trassas tè de verdadera innovació, y las innovacions (*nacions *que dihuen los pagesos) sols se naturalisan y*

arrelan á forsa de temps. Prou ho sabem que en lo camp de nostra llengua, hi ha molta herba de mala llavor; mès sabem tambe que la canyota y lo gram no 's matan de cop, puig sols se fan perdrer á copia de treball y de fer formigueras. Al que vulga ajudarnos n' hi farem moltas mercés: prou habem fèt obrint lo solch.

« Are M. I. S. si V. S. se digna amparar eixa obreta, disposant s' estampe en lo Calendari del pages *pera l' any prop vinent, penso qu' una volta mès haurá contribuit á proporcionar ben estar als llauradors, á quina acció quedaran fort obligats quants per' ells s' interessan y especialment est S. S. S., etc. »*

Pochs jorns passaren d' ensá d' aquell en que la obreta fou remesa, quan l' autor rebé una comunicació del Secretari de dita Societat manifestantli, que ab tot y haber aquella molt plahut, á la Junta censora dels traballs del Calendari, *essent massa llonga, y trobantse prou avansada l' estampació, sols podria acceptarse, fenthi algunas supressions. Aixó com se pot compendrer, oferia grèus inconvenients, sobre tot si 's pren en compte que la relació, no peca d' extremadament llarga. Resolgué aquell per tant retirar l' original, esperant que lluhissen mès clars jorns, per' una obreta, que ni un sol dels amichs als quins l' habia donada á llegir, habia pogut termenarla sens que li vinguessen las llágrimas als ulls.*

Pochs debian pasarne, molt pochs: puig en dos de de-

sembre, rebé una invitació del President del Ateneo catalan de la clase obrera, *pera pendrer part en la confecció d' un almanach dedicat á la mateixa, y corresponent á semblant mostra de distinció y considerant que dita classe obrera, pot ser á falta d' altri, no sols llegeix romansos de cego, sino també cosas pitjors, remeté la* Confiansa en Dèu, *que passat poch temps vegé la llum en aqell modèst llibret.*

Si be humil lo treball, alcansá l'autor lo fi que 's proposaba; puig pogué convensers de que ab un llenguatge sensill, y referint fèts per demès frecuents, també 's poden conmourer los cors. Y no es aixó solament: si una guspira de dupte li hagues restat, l' haurian desvanescuda en primer lloch los triumpfos que de dos anys en sa, han obtingut tots los poetas catalans, que en lo teatre han donat proba de tot quant valen, y per altre, lo judici que meresqué al Consistori dels Jochs Florals del present any, la noveleta catalana intitolada La pubilla del Mas de Dalt, *que remeté obtant al premi ofert* « al autor de la millor llegenda de fèts antichs, de tradicions, ó de costums, escrita en bona y castissa prosa.» *Las norasbonas dels uns, los compliments dels altres, los prechs de molts y las leusengeras esperansas que li feren tots concebrer, l' han determinat á donar á llum esta petita col-lecció, en la quina mes que á tot' altre cosa, s' ha d' atendrer al pensament que l' ha dictada.*

Fruit de molt temps; resultat d' una constant observació de las costums dels pagesos y demès gent que sens treballar la terra, habita en las masias y pobles rurals, res se trobará en ella que no sia en tot conforme á lo que ha vist y sentit. Dols, alegrias, institucions, festas, trajos, costums, creencias, sentiments, preocupacions, tot, tot existeix. Tal vegada no ha lograt pintarho de manera que sia ben conegut: tal vegada pensant fer un retrato, sols ha sabut dibuixar un croquis ó bosqueix com diuhen los pintors; mes son saber hi ha posat, y no es sua la culpa si no ha alcansat la perfecció. Ha fet tot cuant ha pogut y cosa es sabuda que qui fa lo que pot, no está obligat á mès.

Per alcansarho, ha disposat cuadros complertament distints: tal hi ha, que fa plorar de llástima, tal que fa riurer de satisfacció. Aixis es lo mon, y l' autor ha volgut per esta rahó, buscar los arguments de sas noveletas y relacions, en fèts reals y verdaders. Se pot dir que altre no ha fet que desfigurarlos, pera que no sian coneguts los personatges que en aquells intervenen, puig humils y tot, mereixen se 'ls respecte y se 'ls guarden las degudas consideracions.

Tambe ha procuràt ferlos parlar lo llenguatge que parlan; mès sens ferlos dir los disbarats que solen usar en sas conversas, en virtut de voler dir paraulas que no entenen, la major part de las vegadas perque portan son origen de la llengua de Castella. Ab tot: en certs endrets, mòlt pochs,

y á fi y efecte de pintar ab mès perfecció y exactitut las figuras, y donar més relleu á las situacions, ha usat alguna frase ó paraula en la acepció en que la usan los personatges que posa en moviment; mes en semblant cas, casi sempre ha cuidat d' advertirho subratllantlas, posantlas entre parentesis, ó escribint al costat la verdadera y propia.

En fi; si ha alcansat son desitg, lo publich es qui deu dirho: quan altre no, haurá donat l' exemple pera que mes bonas mans s' empleen en semblants obras. Altrament puig no son malas, espera que Dèu las hi prenga en bè.

Vilafranca del Panadés, 13 de Desembre de 1866.

CONFIANSA EN DÈU

AL SENYOR

D. MANEL MILÁ Y FONTANALS,

(De Vilafranca del Panadés)

Catedrátich de la facultat de Filosofia y Lletras

en la Universitat de Barcelona.

LA

VIDA EN LO CAMP

CONFIANSA EN DÈU

I

Hermós es l' estiu! Be es cert que 'ls camps, despullats de las dauradas espigas que com ajugassadas ònas d' un mar d' esmeraldas los cobrian en los mesos de la primavera, anuncian ab llurs séchs rostolls l' aridés del trist ivern: en cambi las apiladas garberas que s' alsan per totas parts en las tiras y las planas, semejant las escampadas tendas d' un vast campament, alegran lo cor del sencill llaurador, que á la fi d' un any de treballs, sobresalts y congoixas, veu arribat lo jorn, en que deu alcansar lo premi de sas suors.

Los seps engalanats ab hermosísims pampols, entre 'ls

quals mitx ocults, trauhen lo cap grossos reims; las terras de regadiu cobertas de espessos fasolars, qu' atrevits s' amparran per las canyas plantadas en lo fondo solch, de tardanias que constituirán durant l' ivern l' aliment del pagés, ó de gronxadòrs canems, que moguts pel vent que entre sos tronchs juga y per l' aigua que 'ls fertilisa, semblan catifas brodadas ab filets d' argent y or; són prou pera destroir lo mal efecte, que á primera vista produeixen los camps segats.

Uniu á tot això la dolcissima flaira que sutil s' escapa de las plantas pera pujar al Cel y oferir á Dèu l' aroma que d' Ell han rebut; uniuhi també aquell suau airet que tempera los ardorosos raigs del sol; las passadas dels rossinyols que entremitj la brossa de las torrenteras, deixan sentir de tart en tart son melodios trinar; la brillantó de la naturalesa tota y fins lo pesat cantar de la cigala y l' alegre ramor de granotas y gripaus, y tindreu de dir ab mí: Hermós, sí hermós es l' estiu!

II

Tocaba á son fi 'l congoixós juliol, y ab ell un d' aqueixos jorns en los quals los que treballan en las eras, podan descansar tranquils sota la rustiga barraca, mentres lo trill donant rápidas y lleugeras voltas ésmicòla la palla, segurs de que 'l lleveitg los ajudará á ventar.

Y ab lo juliol, tocaba á son terme lo batrer, si debem jutjar per l' aspecte qu' aquellas presentaban.

Mès animació, mès bullici, mès alegria que en los jorns passats, clar deyan que s' habia pogut arribar al cap de vall de la collita—que per cert habia sigut abundant—sens robiscoladas que haguessen inutilisat lo gra per llavor, y ab prou vent pera tenir lo blat dins los sachs, quan la campana llensant al aire per tres vegadas son pausat y magestuós so, recordaba als cors piadosos la Providencia de qui tot ho creá.

Y no era aquest solament, lo senyal que tals cosas indicaba. L' era, que si be gran, estaba complertament ocupada, sols en una part d' ella tenia gra d' aresta, que segons la doblaria de la palla, debia esser blat gros, ó quan menos ordi tremesó. Lo demès d' ella ho cobria una estesa de bessas y fabas aquí, allí un montarull de fasols, y mès en sá siurons, guixas y altres llegums per l' estil.

Dificilment sens veurerho, podriau formarvos idea del cuadro que á la vista oferia, aquell reduhit lloch ahont se recullian los fruits del estiu. Mentres los uns batian á pal los llegums, ó apartaban los altres la palla ab encorvadas forcas, apilaban altres lo gra ab palas, preparantse pera garbellar. L' un mesuraba bessas, badaba l' altre 'ls sachs, las donas apuraban los espigams ventantlos ab los cabassos, y altres en fi omplien xábegas, ó ab lo tiràs arrastraban lo boll á un recó. La maynada feya figueretas, las aurenetas y roquerols passaban tocant la terra pera cassar los ruins còrchs y mes en llá uns quants coloms omplian lo pap, ó pujaban palletas al estimat niu, en tant que 'l gat en lo llindar de la porta, feya 'l tonto, esperant que 's descuidás algun pardal.

Tot era animació y alegría: per totas parts y en tots los semblants brillaban la ditxa y satisfacció. Mès pujá aqueixa al cap de munt, quan termenada la feina, y carregats los car-

ros pera traginar la palla á la pallissa, 's presentá una dona ab una gran cassola de bou offegat, á la que seguia un' altre ab la corresponent plata d' ansiam, pebrots y tomatechs, y per fi una tercera ab dos pans—que á falta de molas haurian pogut fer la servitut en un molí, segons eran grans—un ple y respectable porró y una cistella plena de peras, presechs y albercochs.

La canalleta brincaba de goig fent l' aleta á la cistella de la fruita, com las moscas á la mel, y als grans los creixia la saliva en la boca, fentlos denteta cada exitatiu olor que de la plena cassola s' escapaba. Allí mateix, sota la rústiga barraca s' arreglá lo sencill festí, sens mes taula qu' una blanquíssima estovalla, ab blavas ratllas en sos extrems, estesa demunt la terra, en torn de la cual s' assentaren confosos hómes y donas, grans y petits.

—Vaja Manel qu' enguany te topa, digué un dels concorrents.

—Xich, may me queixo y prench content lo que Dèu me vol donar.

—Y si venen pedregadas y frets tardans?

—Los prench també. ¿Qué hi vols fer?

—Ne pots tirar un tros á l' olla.

—Ja ho sé que no. Tot consisteix en passar l' any, mes estret, esperantne un de millor.

—Lo qu' es enguany, hauria fet una juguesca, de que tindriam bona collita, — va interromprer un tercer, — y quan lo dia del meu sant vegí 'ls sembrats clarets pero arrapats, ja 'm doná que portaban bona asturgancia.

—Ja veig Pau que segueixes l' exemple dels vells: ben fèt, no oblidis, may qu' en moltas cosas, l' experiencia es la mare de la ciencia. Jo ja ho veus: voy voy ne tinch tres

duros y mitj: (*) donchs en tant temps sempre he vist, que si pel janer estan los camps com clapats, es senyal de bona collita, y mes te diré: qu' un pagés rich d' aquest pla, guardaba ó venia lo gra de las sitjas, segons se presentaban los sembrats lo dia de St. Pau.

—Eh no creheu en falornias! Qui sap lo que te de venir?—digué lo que coneixem ab lo nom de Xich.

—Home jo no dich que sempre succehesca; pero significa que si no hi ha cap encontra...

—Bá, ba; no digas blat que no sia en lo sach, y encara ben lligat.

—Xich, si no respectas als vells, no 't respectaran á tu.

—Manel deixal estar, aquet ja no es bon pagés.

—¿Y per que no ho so?

—Eh baja, deixaho correr,—respongueren las donas, tement que s' enramassen mès del que convenia, y que no deixassen ociosas las mans, tenint com tenian lo sol al cap —y vos padrí menjeu y bebeu, que segons feu correr la llengua, sembla que no tingau la gola plena de bòll.

—Mare dem un presech—digué un xivalet.

—Ala aqui 'n tens mitj, dòna l' altre á la Marieta y aneu á jugar á la palla.

—Jo vuy la part del pinyol.

—Que 'n faras del pinyol borinot, que te l' has de menjar?

—No: sino qu' es mès gros.

—Vet aqui una pera y á correr.

Mentres tant, lo personatge que l' Agustina, la dona del Manel, habia designat ab lo nom de padrí, no perqué n' hi fos, y si sols per sa avansada edat, estaba reprenent al que

(*) Tenia 67 anys.

coneixem ab lo dictat de Xich, perque en compte de seguir las costums de sos pares, ya que pres havia l' ofici de pagés, no feya com ells. —Com vols que conega la gent quin es ton art?—li deya.—¿Que fas pera semblar pagés? Si lo diumenge vas á missa, no vas á la missa major: á la tarda, á las balladas ab altres tarambanas com tu: sempre tens feinas enderreridas, y per fi de festa, fins has deixat la barretina en un recó, y considerant tal volta que estás mès aixerit, t' has posat una brusa y una catxutxa, que 't fa semblar un esmolet fèt y plantat, ó un d' aquells gabaus que sonan l' orga y fan pujar las monas pels balcons.—

Grans rialladas seguiren al sermonet del padri; mès prompte grans crits de «xo, xo; Sant Antoni,» y plants y laments, interromperen l' alegria general.

Y pervenia de que la canalleta despres de haber apurat las peras y los presechs, comensaren á voltar per la palla jugant á *fet*, á *Roma ma* y altres jochs, ignoscents com propis de tan tendre y felis edat. Mès succehí, qu' un dels mes petitets volent fer d' arriero, sacudí garrotada á una mula, en tant qu' entre la palla y lo carro, mòlt prop de las rodas d' est, jugaban á *una nina hi ha al terrat*, una porció de criaturas, la mès gran de sis á set anys. Espantars la mula, fugí 'l xiquet, recular, sentirse crits y soroll, y estar lo Manel dessota 'l carro, per' impedir que la bestia en son retrocés desgraciás algun petit, fou obra d' un sol moment. Entre tant los uns treyan las criaturas, casi be de las potas dels animals, altres agafats á las riendas impedian que donás un sol pas, y mès lluny las donas donaban un glop de vi ó de aygardent á sos petits, per si s' habian espantat, ó rendian grácias á Dèu per haber salvat á sos estimats fillets.

—Maya, deya mentres tant l' ignoscent autor d' aquella tragedia: yo ya sabu fe coda á tatá.

—Ah dulent, perqué li has pegat?

—Ci may estaba quiet y cempra daba puntadas de pota!...

L' ignoscencia d' aquell infant, retorná l' alegría als cors. Per un miracle de Dèu ningú habia pres mal, puig sols lo Manel fent un esfors sobrehumá pera contenir lo carro reculant, sentí un croixit del qui no 'n feu ningun cas, ja que no l' incomodaba pera res.

Per tant; puig tocaban lo Parenostre de las ánimas, y brillaban las estrellas en lo Cel, y la feina era acabada, y als sorolls del dia, habia succehit eixa solemnial calma que sols interromp lo cant del grill y lo trist xiular del mossol, y desitjaban los treballadors *anar à jòch*, alsant per última vegada 'l porró 's despediren de 'l Manel y l' Agustina, amos del be de Dèu que s' habia batut, desitjantlos que 's poguessen menjar sos fruits, ab salut y santa pau.

III

Manel y Agustina, eran uns verdaders cristians, en tota la estensió de la paraula: gent de be á carta cabal. Fills de pares pobres; pero com ells piadosos y honrats, reberen cuant petitets, aquella educació que tenint per principal fonament l' amor á Dèu y l' amor al procsim, debia produhir bons resultats en l' esdevenidor, aixis com los dòna la bona llavor, llensada sobre un camp ben preparat y cultivat ab perfidia y diligent atenció.

Per lo que respecta al Manel, no be 's trobá en estat de poder llegir correctament, escriurer ab lletras que si be no eran mòlt iguals, en cambi podian veurers de lluny, (tant eran grosas) y resoldrer las cuatre reglas, lo va traurer son pare del estudi pera posarlo á pagés, com ell mateix, pensant que pera son menester bastaba ab lo que sabia, sobre tot, si durant las vetlladas del ivern y despres de sopar y resar lo sant rosari, podia repassar lo que durant sa infantesa habia aprés.

En quant á l' Agustina, arribada que fou á la edat de catorse anys, procuraren sos pares que entrás á servir á la casa dels senyors, duenyos de l' hisenda que conresaban, segurs de que en lloch com allí, podria apendrer lo que ells ab tots los afanys del mon no haurian pogut ensenyarli. Al cap de poch temps morí son pare, y com ella era filla única, y no podia continuar sa mare cuidant d' aquella propietat, se 'n aná á viurer á la vila, y ab lo poch que tenian en efectiu, una rabassa que 'ls quedaba, y lo que guanyaba sa filla treballant, puig cosia y feya las demès feynas propias d' una dona, ab cuidado y perfecció, tenian de sobras pera viurer, no sols sens faltarlos cosa alguna, y fins per' estalviar algun dineró.

Sas gracias, (era bonica com un sol) sa modestia, sos bons sentiments, lo carinyo ab que cuidaba á sa mare y la resignació ab que sofria las impertinencias qu' anaba causant per un costat sa vellesa, y per altre lo sentiment d' haber perdut á son estimat marit, cridaren l' atenció del Manel, que educat segons los mateixos principis, cregué que faria complertament felís, al home que tingués la sort de poderse dir son espós.

En las vilas y llochs petits, la gent se coneix y 's tracta,

y per tant nò 's deu estranyar qu' al sortir d' estudi en las vetlladas d' ivern, experimentás una viva satisfacció, si al trobar per casualitat á l' Agustina, que tancaba la porta, podia dirli: «Dèu te do molt santa nit.»

Y aixis com era una verdadera alegria la que experimentaba, podent saludar á l' amable doncella, sentia un greu pesar, si al passar per devant la casa, veya que ja habian girat la clau.

Aquella sencilla satisfacció, 's convertí per Manel en necessitat: conegué que l' Agustina tenia per' ell mès encants y atractius que las demès noyas, de la vila; sentí dins son cor una cosa fins llavors may sentida, y comprengué que tenia amor. Inutil es contarvos que l' Agustina escoltá sas paraulas, quan al sortir de missa lo diumenge següent, la emprengué l' enamorat Manel. Habian nat l' un pera l' altre; llurs cors eran purs com justos sos pensaments: treballadors un y altre y amants de sos pares y sos semblants, no podia succehir altrement. Aquells lloaban la Providencia de Dèu que per tant bon camí habia guiat á sos fills y aixis trascorregueren dias y dias, y hasta mesos y fins un any, esperant lo moment en que s' unirian pera no separarse may mès.

Peró la ignocent ditxa ab que fins llavors habian viscut; la tranquilitat y alegría ab que habian vist passar los dias, debia molt prompte veurers torbada. Lo Manel cumplí la edat en que debia *ficar la ma al cánti*, y al verificarse 'l sorteix lo primer diumenge de mars, fou tant trista la sua sort, que li tocá lo número 5..... No tenia defecte fisich, ni exempció legal: era alt, bon mosso,... fou soldat.

Al innovar tant trist succés á sa estimada, conmogut y sanglotant li digué: — Ton amor m' ha fet complertament

ditxós, y en lo mon ho ets tot pera mí..... Agustina: sens ton amor no podria viurer..... La patria reclama avuy mos serveys..... Agustina 't recordarás de mí?

—Sempre: sempre.—Respongué ella plorant.

—Y si may t' arriba la nova, de que s' ha honrat una bala de mon cos, en mon pare trobarás un pare..... Prega á Dèu per ton amor.—

Passaren tres anys, durant los quins, sols de tart en tart rebian los pares del Manel noticias suas. Son bon comportament, li habia proporcionat l' apreci y estimació dels jefes, sa lletra l' empleo de cabo y estar en la Majoría sens que tingués de fer guardias, ni mòltas de las mecánicas á que la lley obliga al soldat.

Contaban sos pares y sa estimada, ab tanta sol-licitut com èll mateix lo temps que faltaba pera complir los anys de servey, quan reberen una carta, que copiam ab tots sos pels y senyals.

«Estimados padres: me alegraré que estas cuatro rallas los encuentrien en la cabal salut que para mi deseyo á Dios grasias.

«Sabran como la nit de Nadal, despres de tres meses de siti, en que teniam á Bilbao, y al mig de la mas horrorosa tempestat de viento, neu, trons y llams, entramos en la villa als crits de «Viva la Reina y viva la Llibertat;» pero al apoderarnos de una altura que se llama Banderas, y que era el ultim atrincheramiento de lo enemigo, vaig tenir la desgracia de ser herido de un balaso que em va atravessá la cuja, pero sens tocarme lo hueso. El fisich va disir que no seria res, y com vaig ser herido al frente de mi compañia, porque no quedá con vida mes que un oficial, me darán la creu de Maria Luisa pensionada ab trenta rals.

« Disit á la Agustina que no s' espante, que encara porto lo escapulari que ma dió de la Madre de Dios de Monserrat, y que ell me guardará de pendrer mal y de cap desgracia.

« Y con espresiones á tots los conocidos y á tots los que preguntin per mi, maneu y disposeu de vuestro hijo. »

MANEL.

Passats alguns mesos, tingué lloch aquell memorable fèt, simbolisat per l' abrás de dos generals, que recordant que com espanyols y germans deviam viurer pera sempre mès units, posá terme á la guerra civil, á aquella guerra de set anys que tantas desgracias ocasioná, y que será si Dèu ho vol, la derrera qu' haurá regat ab sanch germana los camps de nostra aimada patria. Dèu hó fassia.

Inutil es dir, que ab la pau, rebé la llicencia lo valent Manel: que desde aquell instant, pensá sols en arribar á casa sua, ahont entrá rodejat de sos parents y amichs, que sortiren á rebrerlo y portant á son costat l' enamorada Agustina, un si es no es orgullosa, veent la pera y mostatxo de son amant, que mostraba demunt son pit la creu dels valents, mitj tapada per la virolada cinta que sostenia lo lluent canó de la llicencia.

Mès enamorats que may, procuraren sos pares enllestir los papers, y si be 's ruborisá la sensilla Agustina, quan li digueren sas companyonas. que la *habian tirada dalt á baix de la trona*, á la hora de missa major, no pogué menos de experimentar la mes extremada ditxa, pensant que arribaba per punts la desitjada hora d' unirse al qui durant set anys fóu son únich pensament.

Dèu volgué completar la felicitat de tant gentil parella, concedintli dos infants.

crit. En vista d' aixó convingueren los doctors que era reuma y que sols los banys de Caldas, quan arribás lo temps li podian tornar la perduda salut No pot imaginarse lo desconort del Manel al sentir est dictat que l' obligaba á permaneixer en la mes complerta inacció, durant cinch ó sis mesos, pus per mes que l' Agustina li feya present que mès val sentencia de metge que de jutge, ell sentia son mal y comprenia son estat.

Trist era en efecte veurer aquell pobre home al bell mitj de sa joventut, punt menos que paralitich, sentat á la bora del foch en una cadira de brassos de la que no 's podia mourer sens que l' ajudassen, flach, groch, estenuat; pero al mateix temps derramaba tendresa y consol, la sol-licitut ab que l' Agustina, sa pobre muller prevenia las mes insignificants atencions y lo carinyo ab que li donaba l' aliment y medicinas y fins li estovaba los coixins del assiento, pera que sentis menos incomoditat. En quant depenia d' ella, be 's pot dir que estaba 'l malalt á cor que vols, cor que desitjas. Pobre Agustina! quantas voltas despres d' haber demostrat á son espos la mès viva alegria, aconortantlo ab paraulas d' esperanza y consol, corria al recó mes obscur y retirat de la casa, y 's desfeya en un mar de llágrimas, comprenent tot lo terrible de son esdevenidor! Mès quan desahogat lo cor alsava los ulls al Cel, renaixia en son pit l' esperanza, dient: «Dèu meu en vos confio, Verge santa de Montserrat no 'm desampareu!» Y emprenia de nou lo treball, y atenia á tot y entregantse de dia á pesadissimas feynas y cosint fins á altas horas de la nit, se procuraba medis pera sostenir la familia, per so que no podia ferho son pobre marit.

Per manera que res en l' apariencia hauria dit las pe-

nas y treballs que en la casa 's passaban. Rotllaven en la gorfa los coloms; en lo llindar estaba estirat lo *roig* de panxa al sol; lo malalt sentintse mes aliviat á la influencia de son benefich calor, habia demanat li portassen ab sa cadira: sentat á sos peus en un banquilló son fill major, li llegia la vida de santa Genoveva, que li habia regalat lo senyor mestre, en premi de sa aplicació, y fins en la finestra, entre mitj de testos de fransesillas y morduix, saludaban la proxima primavera un verdum y un passarell.

Mes ay! que l' esperanza tant dolorosament concebuda, debia veurers desvanescuda també! Los banys de Caldas cap mes efecte produhiren que desconortar del tot al desgraciat Manel, que sens duptar de la Providencia Divina, veya que no quedaba remey per' ell y aumentar los dispendis de la casa, quant casi casi habian arribat al cap de vall.

Per un moment, participá Agustina de la desesperació del malalt; mès comprenent que sobre ella sola debia pesar desde aquell moment tot lo pondol de la casa, revestis de forsa y valor, encomanás de nou á Dèu, y ab cristiana resolució prometé lluitar fins que las forsas li diguessen prou.

V

Mes d' una volta haureu vist la trista calma y l' espantós silenci que s' amparan d' una casa, quan fa molt temps que la habita la enfermetat; donchs aqueixa calma y aqueix silenci regnaban en la de 'l Manel al termenar l' ivern següent,

es á dir: quan se contaban ja setse mesos densá d' aquell jorn en que quedá impossibilitat del tòt.

Veritat es que la mateixa netedat regnaba en ella, y que lo malalt se veya cuydat ab igual carinyo y consideració; mès ni en la gorfa rotllavan los coloms, que poch á poch habian desaparescut pera fer caldo, ó evitar lo gasto de la casa, ni xiricaban en la finestra lo verdum y passarell, y fins lo *roig* quan s' alsaba del foch per' anarsen al sol, marxaba suaument y sens miolar, com si temés causar molestia á qui li donaba pa. L' Agustina sens forsas pera fingir una tranquilitat que no sentia; mès treballant dia y nit, se desmilloraba visiblement y lo Manel á qui no s' escapaba un sol dels pensaments que ocupaban á sa estimada muller, debentse violentar pera no fer mes trista sa situació, posaba cabells blanchs. Fins las pobres criaturas, guiadas per est providencial instint que Dèu ha posat en los cors dels infants, habian abandonat sos bulliciosos jochs pera passar los jorns enters, si llur mare no 'ls ocupaba, contantse rondallas ó mirant aucas de rodolins.

Lo malalt comprenia quant en sa casa passaba, los mals de cap de sa pobre muller, lo treball á que 's veya obligada pera mantenirlo y mantenir á tots, sens que per altre part ningú la ajudás. Sabia que tot en la casa marxaba y aixó mateix li feya endevinar los sacrificis de sa estimada Agustina.

Un jorn donchs, aprofitant la circunstancia de esser fora sos fills, y despres d' haber romiat mòlt temps, resolgué cridar á sa muller á la qual feu seurer á son costat y agafantli ab carinyo una de sas mans, — Agustina, li digué: mon mal no te remey: fora de que son mes frecuents las punxadas y dolors, tal estich avuy, com estaba fa un any:

qui sap quant temps viuré aixis, y mentres tant te matas pera proporcionarme un tractament que ni es pel nostro bras, ni lo poch que tenim pot soportar. Tal volta nostres fills se 'n ressentian y ja veus que jo com á bon pare y bon marit que so, ni ho puch, ni ho dech consentir. —Deixam acabar, continuá, comprenent que sa muller tractaba de interromprerlo. —He pensat que si aixó continua d' aquest modo, dintre poch temps no n' hi haurá pera tu ni pera mos fills; pera mi, ni pera ningu. Ara donchs, lo que deu succehir tart ó abiat, val mes que 's fassa desseguida, ja qu' aixis es millor pera tothom.

—Que vols dir Manel, que no t' entench?

—Massa qu' ho entens, pero no ho voldrias: mes pensa que s' ha de fer. Felisment ara no es com abans; estan alli ben cuidats,..... y las santas germanas de la caritat.....

—Que, Manel! Al Hospital?... Es que no estás content de mi?—Digué l' Agustina desfeta en un mar de llágrimas.

—Content de tu! Pot haberhi mès bona muller?..... Mès per aixó mateix que t' estimo y estimo á nostres fills y comprench vostras privacions y contrarietats, es per lo que desitjo que m' acompanyeu al Sant Hospital. Mira — anyadí luego, fent un esfors sobre si mateix — si jo sabès que no m' estimavau, tindria un viu pesar que 'm mataria, veent vostra ingratitut; mès are, fins faltaria á mos debers oposantme á anar á la santa casa, quan ab ma permanencia en la mia, faria ta desgracia y la de mos estimats fills.

—Pero Manel, Manel, qui t' ha dit aixó?

—Ningu m' ho ha dit, ni necessito que m' ho digan per' endevinarho. No coneixas que assegut en eixa cadira, tinch temps de sobras pera pensar? Lo dia que no pugas mès, y aquest no pot estar lluny, deurás abandonar l' hort, las

terras que manam..... y llavors, que será de nostres fills?

—Deixaho correr, deixaho correr, y pensa sols en recobrar la salut. L' hort continua del mateix modo, puig que ajudada per mon cosí, que planta lo necessari, entre 'l Josepeth y jo 'l regam: las tiras las treballan en los jorns festius tos companys; jo fent feynas me campo la vida, y donchs de que t' espantas? En Dèu confio, y no faltantme Ell, de res tinch por.

Aquest llenguatge, aqueixa animació retornaren lo valor al Manel, que entendrit, considerant la fortalesa y carinyo de sa muller, li besá la ma que li aguantaba, ab tot l' amor y respectuosa veneració ab que á un pare la besa un fill.

Mès ay! que no habian del tot apurat lo calzer de las amarguras! Los dolors del Manel cada dia eran mes constants y violents, los remeys exigian nous gastos y mes cuidado, y aixó mateix impedia á l' Agustina entregarse á las ocupacions que li proporcionaban ab que atendrer á totas las necessitats. Poch á poch tingué d' anar venent la roba que no necessitaba; empenyá una cosa despres d' altre, las arrecadas, las sibellas y botons dels mangots y camisa y una soguilla d' argent, y fins un juheu usurer li manllevá mitja unsa per cambi de la pensió de dos anys de la paga dels quinse rals, ab la condició que li tornaria per enter si son marit moria avans de dit temps. La perspectiva del Hospital tenia aterrorisada á la pobre Agustina, que ho hauria tot sofert avans de donar un pas que tant repugnaba son sensible cor.

Una nit, tocaba á son terme 'l mes de Abril: ja tot en la casa s' habia apurat: fins s' habian venut los draps y espardenyots pera propinar un remey. L' esperit de la pobre muller estaba casi del tot abatut, y com si tot participás de

sa situació, hi habia tempestat. Oh que trista, que terrible y espantòsa fou aquella nit! Los udols del vent, lo soroll del tro y l' espatech de l' aigua, produhian una horrible confusió que feyan mes trista encara los ays del malalt, los laments de la campana sonant á tempestat, y lo plor del tendre infant que ab dolorida veu demanaba pa. Y com si per tot degués veurers lo contrast de las cosas humanas, quan cessaba en la xemeneya lo xiular del vent, ó paraba lo rònch del tro, 's sentian cants y tocaments de guitarra, que deixaban endevinar l' alegria de carreters y matalots, qu' en l' hostal vehí cantaban tal volta á la bora del foch. Oh que trista que terrible nit!

—Calla, calla fill de mon cor, deya la desconsolada mare, buscant ab que apagar l' apetit de son fill. Manel, espós meu, tent conformitat, may está mes prop la cura, que quan res pot lo mal,—deya corrent á son marit. Est se tranquilisaba esperant que sa muller tenia rahó y que quan lo mal no podria mès, derrera d' ell vindria la mort, y mentrestant lo Josepeth, lo judiciós Josepeth mitj mort de pòr, dirigia llurs prechs al Cel.

La situació de l' Agustina era terrible, terrible del tot. Per un costat la falta de recursos, per altre la perspectiva del Hospital; l' abandono de son marit, (per lo manco ella, tal lo creya) ó la miseria de sos fills. No li quedaba mès remey que acudir á Dèu en sa adversitat. De genollons, devant la imatge del que morí en la creu, pregá fervorosament. Al alsarse hàbia recobrat la esperanza, y pres una heroica resolució.

VI

«May ha plogut que no se 'n haja deixat,» diu lo ditxo: y aixó es un fèt tant cert, que tothom ha pogut comprobarlo per si mateix. A la tempestat de la nit seguí la calma del matí, als foscos y espessos nuvols, lo cel blau y transparent. Sols allí, molt lluny, en las últimas y mès elevadas montanyas que com cenyuts gegants tancan la planura, roncaba apagat lo tro.

Los sembrats un tant ajaguts per la violencia de la pluja pareixian llongas y blanas catifas d' esmeraldas y perlas; las gotas penjant de las puntas de las brancas y tendras fullas, semblaban fragments despresos del arch de Sant Martí, y la delitosa flaira de la terra, ab l' aigua del Cel fertilisada, tornaba la vida als esperits. En los corrals cantaba 'l gall, grunyian en l' aixoll los porchs, gafarrons y caderneras feyan la xarrameca entremitj dels esbarsers, y una qu' altra aureneta, aprofitant l' ocasió de trobar bona argamassa pera construir son niu, cantaba ab alegría, saludant la primavera que vesteix de vert, del dòls color de la esperanza, los arbres despullats pel trist ivern.

Fatigat pels dolors de la nit, ó habent estos cessat quan acabá la tempestat, lo Manel s' adormí, y aprofitant l' Agustina semblant conjuntura, encarregá á son fill lo cuidado del malalt, prengué en brassos al petit y plena de confiansa y resolució, encaminá sos passos al poble vehí.

Si en aquells moments fos estat possible penetrar dins son cor, de segur hauria causat dol, l' estat de la pobre muller, sens mes forsas que las que li comunicaba la idea del Hospital, que ni un moment s' apartàba de sa imaginació. Mès lo pas qu' habia resolt donar, era massa violent pera que pogués portarlo á cap sens ajuda de ningu. Quant mès s' acostaba al poble, mès las forsas li mancaban, y quant mès clar arribaba á sos oidos, lo lladrar dels gòssòs, lo cant dels galls, y aqueixos inesplicables crits que sens saberse d' ahont ixen, s' ohuen al aproximarse als llochs habitats, mès la prenian los intents de tornar enrera y donar al olvit sa resolució. Mès lo recort del Hospital li cridava dins sa conciencia « avant, avant, » y com si no pogués donarse compte de llurs passos, marxava avant, fins que mes clars y distincts los sorolls del poble, posaban nou obstacle á son pas.

De prompte, al girar un camí, vegé alsarse devant sos ulls tesa y erta una creu. Era la creu del terme, engalanada ab las garlandas de las primeras flors que la terra produhí aquell any. La vista d' aquéll objecte, simbol de nostra santa religió, reanimá l' abatut cor d' aquella desgraciada, que volent cobrar novas forsas corré á abrassarse ab son tronch. Agenollada, rodejant ab sos brassos la creu y derramant abundants llágrimas, recordaba l' imatge de la Magdalena, als peus de son Redemptor.

De prompte, lo precipitat trepitj d' un animal, la tragué de sa meditació y alsant lo cap vegé que vers ella 's dirigia un caminant, que per cabalcar en mula de pas, portar galotxas en lloch d' estreps y un groixut capot de borell tirat demunt lo coll de la bestia, mitj amagant un paraigua vermell, considerá un rich hisendat. Sa resolució estaba fè-

ta: baixá los graus de la creu, avansá son pas á trobar lo caminant, prengué per la ma á son nin; mès al alsar l' altre dirigintse á aquell, cobrí la vergonya son front, y arrencá en amarch plor.

Pobre Agustina! Ignoraba la forsa ó desvergonyiment que 's necessita pera implorar la pública caritat!

Lo passatger que á la vista de semblant aconteixement comprengué qu' una gran pena oprimia 'l cor d' aquella mare sens ventura, refrenant soptadament sa cavalcadura y procurant calmar á aquella dona ab paraulas de consol, acabá per preguntarli que l' afligia, demanantli li confiás sas penas y adversitats. No 's feu pregar la desconsolada Agustina, que comprengué de cop se las habia ab un sant cristiá, piadós y compassiu y li doná compte de sas congoixas y treballs.

Ab gran atenció la estigué escoltant, per cert que fins descabalcá pera sentirla millor, y quan aquella rompent de nou en amarch plor, doná á entendrer que lo compte de sas amarguras havia termenat, procurá consolarla de nou, y ab carinyosa veu li digué:—Y bè, ¿fa molt temps que jau vostre marit?

—Un any y mitj Senyor, un any y mitj.

—Y durant tot aqueix temps quins remeys li han fèt? De que 's queixa? Los metges qu' han dit?

—Remeys Senyor! Tants quants ni ha á la botiga ni han aplicat y ni ells ni 'ls banys de Caldas han pogut res.

—Los banys tampoch?—Preguntá ab veu que mostraba desconfiansa 'l passatger; mès de prompte, com si li acudís una nova idea, preguntá ab ansietat:—Quan vostre marit s' impossibilitá habia patit dolor?

—May; no senyor.

—Y quin ofici deyau que tè?

—Pagés.

—Que tal volta fèu algun excès de treball,..... alguna forsa?....

—Excès de treball..... Forsa..... Una forsa sí Senyor.

—Y com, quan, de quin modo la feu?

Agustina li contá lo fèt del carro, de que abans habem parlat.

—Y fèya mòlt temps d' aixó cuant tingué de deixar lo treball?

—Quatre mesos.

—De manera que 'n fa vint que succehí?

—Sí Senyor.

—Y al principi, no li feren cap remey?

—Senyor si ab la forsa no 's ressentí de res, y sols sentí un fort croixit.

—Y dieu, bona dona dieu; ¿lo mal ha anat sempre en aument? Han estat mes frecuents y violentas las punxadas y dolors?

—Sí senyor: sí senyor.

—Oh donchs benehit sia Dèu! No tingau por: no tingau por: vostre marit cobrará la salut.

—De veras? M' ho promet Senyor?—digué l' Agustina que en la inesperada satisfacció que tals paraulas en son cor produhiren, no trová res mès que dir.

—Si bona dona: si la ciencia no m' enganya, y Dèu ho vol, dintre poch temps tornará á treballar. Are anau á son costat, donauli conort, y podreu assegurarli que demá, avuy no m' es posible, demá l' aniré á veurer y empendrem la curació.

—Oh gracias, gracias Senyor,—digué la bona Agustina besant las mans del que consideraba ja com son bena-

factor.—Corro á donarne compte al Manel de tot lo que ha passat, y quan vinga demá á nostra casa jo sortiré á rebrerlo en lo camí.

—Aneu donchs bona dona: CONFIANSA EN DÈU y hasta demá.

Lo camí, que tant llarch paregué á la pobre Agustina quan portaba la intenció d' implorar la caritat pública en lo lloch vehí, semblá mes curt á la tendra esposa, portant en son pit una nova que tant cambiaba son esdevenidor. Corrent y acariciant son fill y parlantli de cosas que no entenia, puig l' alegria sobreixia de son cor, arribá á la casa, y ja en lo llindar de la porta comensá á donar compte á son marit de la nova que li habia arribada.

—Y vols dir, vols dir que trobarém remey?—digué duptant lo Manel.

Lo dupte no habia ocorregut á la tendre muller fins aquell moment; aixis es que vascilá un punt; mes rebifantse de prompte en llur confiansa digué:—Oh sí, sí: 't curarás.

—Donchs mira,—digué 'l Manel, ab un to de veu extremadament carinyós,—també ho espero y vaig á dirte perque. Tant prompte com ha passat la tronada, he pogut conciliar lo so y per espay de dos horas y pot sér mès, he dormit tant de gust y ab tal tranquilitat, com no habia alcansat ab tot lo tèmps que estich malalt. De prompte he sentit que res me dolia y desitjant saber la causa de semblant miracle, miraba per totas parts y veya un home com al mitj d' una boira que m' estaba curant. Jo no sabia lo que 'm passaba, mès me sentia tant bo, que veentme ja en disposició de treballar, he pres las einas; pero al agafar los arpiots, una punxada m' ha despertat, fentme compendrer que tot habia estat un somni y res mès.

—Si mès lo que tu veyas dormint, m' ho deyan á mi ben desperta.

—Y qui t' ho deya? Qui era? Lo que m' has referit, ab lo que he somniat me fa cavilar.....

—També á mí.

—Si fos estat... Mès qu' habem fèt pera mereixer tant!

—Un miracle?

—Oh no, no ho penses: no pot esser, no pot esser.

—En fi d' avuy á demá no hi ha cap dia; demá, demá ho veurem.

—Mès sino venia?

—Ho ha promés; no faltará.

Beneitas gents! Mentres lo mal se presentaba de cada jorn pitjor, no allunyaren de sos cors la esperanza, y al veurer aqueixa proxima á esser una realitat; al presumir qu' aquella malaltia que tingueren per incurable, podia desapareixer pera donar lloch á la salut, que es la vida, no contents ab veurer en un fèt casual sí; mès per cap motiu extraordinari, la ma de la Divina Providencia, pensaren per un moment en sa intervenció real. Benaventurats los qui pensán tant piadosament.

VII

Tot eran festas en la montanya. Las campanas llensant al aire sos gays repichs, anunciaban la festa al entorn: á sos tochs, alegres responian las dels pobles vehins y pera completar l' animació y contento ohíanse per totas parts, las

falagueras músicas de rústichs instruments. A las agudas notas de las grallas y cornamusas, responian las dolsas del fluviol y las greus y pausadas del sach dels gemechs: per un costat repicaban lo tamborino, mentres que s' escoltaban mes lluny los acompassats colps del ball de bastons, que dansaba *la pabana* al so dels cascabells y de un tísich y destrempat violí.

Y pujaba per un indret divertida multitut que aplegat habia las comitivas de romeus encontradas en son camí y per altre 's comensaba á veurer devotíssima professó, de llunyas terras vinguda, sens mes fi que veurer la Regina de las montanyas, y resar una Salve á sos peus, tornant á son pais ab la certesa en lo cor, de que la Verge abriga sots son mantell als que de ella son devots.

Y pera que la festa fos complerta, brillaba esplendent lo sol, cantaban las merlas y bitxachs, llansaban llur flaira mil flors ensemps, y per las torrenteras y barranchs saltaban jugueneras las cascatas, desfentse en multitut de petits rius que lliscant sobre peladas rocas, ó refrescant boixos y pins, arribaban á la planura per' engrossar lo caudal de las aiguas roijas, fins á perdrers com nuvol de boira, en las espumosas onas del ample mar.

Verdaderament estaba de festa lo palau de la Verge: verdaderament la serrada montanya donaba alegría als cors. Es que 's celebraba la fèsta catalana: es que 's solemnisaba la diada de la Verge de Montserrat.

Lo temple estaba ple de faels que alsaban llurs cors á Dèu, reclamant la intercessió de sa piadosa Mare en sas penas y adversitats: ciris innombrables despedian per tot la llum y del presbiteri sortian cantars de benaventuransa, suaus y asfelagadors, com si cantats fossen per angels baixats del Cel.

Mès de prompte sentís en la esgleya greu ramor que ná per instants en aument. Empenyíense 'ls uns als altres com si presenciar volguessen alguna cosa may vista, y per tot arreu no 's sentian mes paraulas, que «Benehit sia, pas al romeu.»

No ho haveu endevinat? Animós, alegre, resolt; mès ab los ulls plens de llágrimas, llágrimas de gratitut y sant amor, avansaba 'l Manel, ab peu descals, portant á son coll son fill petit, aquella tendra criatura que salvá d' una desgracia, adquirint una llarga y terrible enfermetat, y prop d' ell, ab tant contento com lo jorn que 'l sortí á rebrer de tornada de la guerra; pero ab mès amor encara, la piadosa Agustina, aquella heróica muller, que per' aliviar la desgracia de son marit, intentá fins demanar de porta en porta lo pa de la caritat. A son costat marxaba son fill major: derrera parents y amichs y entre mitj de tots, tranquil, afable, joyós, portant en son front la satisfacció del sabi, y en son cor la tranquilitat del just, un personatje, á qui si no haguesseu conegut per lo poch que d' ell s' ha dit, hauriau endevinat per son trajo, del tot distint del dèls demès. Sí: era 'l doctor á qui trobá l' Agustina aquell jorn lo mès trist, y tal volta també lo mès alegre de sa vida; lo doctor que á forsa de sol-licitut, cuidados y estudi y ab la ajuda de Dèu, torná la salut á aquell pobre malalt, y la felicitat á aquella familia tant bona, tant piadosa y tant amant de Nostre Senyor.

Al passar la porta 's posá Manel de genollons; devant de la Verge presentali son infant, donantli gracias y fentli mercés, desde 'l fondo de son cor. Y quan lo sacerdot girat en vers lo poble en la esgleya aplegat, doná la benedicció en nom del Pare, del Fill y del Sperit Sant, la multitut que

veent la fervorosa devoció d' aquell, endeviná mòlt de lo qu' habia succehit, humiliás devant la Santíssima Verge, confonent sa veu ab la d' aquell, pera donar gracias á Dèu per sa infinita bondat, en tant que sonaba l' orga de nou, cantaban los escolans, y vers lo cel pujaban com una ofrena dels justos, olorosos nuvols d' incens.

Las campanas anunciaren llavors ab gays saltirons que era la festa acabada, y los romeus adornant ab midas y medallas, creus y rosaris los rams de boix, emprengueren lo retorn á llurs casas, alabant com sempre á la Verge de Montserrat.

VIII

Quatr' anys son passats. ¿Qué s' es fèt la familia del Manel? Tal volta ho ignorariam, si la casualitat no hagués fet arribar á nostres oidos, la conversa que tot tornant del treball tenian dos llauradors.

No 'ns fou possible oirla tota; mes al passar prop d' ells, quan s' aturaren devant de certa casa — l' un per' entrarhi desprès de haber respost «so jo,» á la veu de «qui ha,» sortida de dins, per so qu' habia sonat al empenyerla lo picarol de la porta — y l' altre per tirar avant, arribaren fins á nosaltres estas paraulas.

— Mès sia com vulla, pots dir que totas te ponan. Desprès d' una malaltia com tingueres, semblaba que no 't que-

daba mes camí que lo del cementiri, y no sols n' has sortit, sino que segons dihuen no 't faltan mitja dotzena de grogas en un recó de la caixa, pera traurert d' un mal de cap. Com diables t' ho fas?

—Xich, mòlt sensillament. Essent home de be, y tenint CONFIANSA EN DÈU.

LA PUBILLA DEL MAS DE DALT

AL SR. D. F. X. LL. Y B.

Sa extremada modestia, m' impedeix estampar en esta plana son nom, que tè pera mi tants titols per lo manco, com la respectable persona á qui va dedicada la noveleta que precedeix. Me planch á fe, de no haber pogut donar eix publich testimoni d' afecte al compatrici, de veneració al mestre, y d' estimació al company; mès ab tot, preferesch donarli una nova proba de consideració, respectant fins la mès mínima de sas indicacions.

V.

LA PUBILLA DEL MAS DE DALT.

I

Y QUE 'n son Dèu mèu de tristos, los derrers jòrns de la tardò! Ni brilla esplendent lo sol, ni es blau lo firmament, ni la terra remoguda per los xafechs del estiu, llensa aquella delitòsa flaira que reanima 'ls esperits. Sols lo vènt refrescat al passar las vehinas serras, anuncia la proximitat del ivern y arrenca los pampols y fullam, que revoltant al peu de las socas s' asseca y 's va fent pòls, pera servir d' adòp y sostenir la vida, dels que al arribar la nova primavera, brotar dehuen ab mes ufana y frondositat á ser possible qu' antany.

Las aurenetas, las guatllas y demés aucells que cercan en nostras encontradas una estació mes agradable á llurs

amòrs, s' aplegan á vols pera passar de nou la mar, fugint los rigors del fret, y mentres los bitxachs y covits buscan entremitj de la brossa ó al peu dels pallers suau abrich, las pastorellas fan son vol devant los llauradòrs. Las vinyas s' han despullat de las pampoladas, puig las que en los sarments quedaban, despres de donadas als bestiars, pera que las menjassen, han caigut al impuls del vent, ó de las primeras glassadas del matí: en los camps ab prou feinas si pua 'l blat primerench:..... tot sembla mort: tot convida á una trista contemplació.

Camp amunt y camp avall, obrint en la terra fondos solchs, anaba derrera 'l *bayo*, matxo valent y poderòs, l' hereuet del MAS DE DALT.

Camp amunt y camp avall empunyant l' esteva feya sa via llensant de tart en tart grèus sospirs, mès tristos que los del vent quan en las vetlladas d' ivern udòla en la xemeneya, fent ballar las flamas del foch.

—Au bayu, au: deya de tant en tant per' avivar lo pas del matxo, que aprofitantsen de las distracciòns de qui 'l manaba, semblaba dir; «qui m' empeny pera que 'm sorolli?»; mès capficantse novament queya en novas contemplacions, fins que lo tart pas de la bestia, l' avisaba de son estat. De prompte prengué altre resolució, puig qu' unint l' acció á la paraula, fèu croixer la xurriaca demunt lo llom del animal, al mateix temps que cridaba: «au com cent sants,» y parlant ab sí mateix sostenia lo monólogo següent. «Y ben mirat que li troban?..... Malehida ambició!..... Au, au bayu..... Y será sempre lo mateix?..... En fi: dihuen que qui canta, sos mals espanta. Cantem donchs; cantem, cantem.»

Y al cap de brèu temps rompian lo silenci del lloch y la calma de la hora, los dolsos accents de una veu pura y mel-

lodiòsa, que ab tot l' entusiasme de un cor enamorat, cantaba aquella cansó alegre y ensemps trista, com los pensaments de qui estima per primera vegada.

Una matinada fresca
Vaix sortir per' na á cassá...

Mès sens acabarla, sens arribar tant sols á mitj, lo cant habia pres un aire tant melancolich, que sens saber perque lo jove voy ploraba y sens saber perque tambè, y sens donarse compte del que feya, cantaba ensemps ab sospirs, alló que diu,

Mar en dins, solca l' aigua 'l llaut,
Infla la flámula, l' aura balsámica....

Y abans de termenar lo cant s' habia aturat, y tal volta hauria permanescut mòlt temps en semblant situaciò, si de cop no l' haguessen tret de sas meditacions, los tochs de campana, que de totas las parroquias vehinas s' alsaban pera donar la benanansa al jorn, y los tristos xiulets dels mossols y las ólibas que vehent post á son enemich, sortian de llurs foradots pera perseguir durant la nit, las descuidadas ratas, y xuclar l' oli d' alguna llántia mal encesa.

—Dèu mèu: la oraciò! Hora de plegar! Y que he fet? Voy res.... Cada jorn aixis!

Tragué llavors la bestia del gurèt y posant en la rella lo rodet, emprengué la tornada al Mas.

Ni per aixo sortí de son capficament; puig mès d' una volta deixá sens resposta als qui li preguntaban per son estar y de correspondrer als que tornant com èll del treball, li desitjaban *mòlt santa nit.* Mes d' aixo no 'n feyan cas los llauradòrs, ni las donas que ab los fillets al bras, ó agafats

á las faldillas, esperaban en lo llindar, lo retorn de sos marits; al contrari: tant bell punt habia passat l' hereuet del **MAS DE DALT** ó be 's sentian paraulas de condol, ó segons lo geni y humor de quiscu, burlas y rialletas de las que aquell, puig no n' habia esment, no se 'n hi donaba res.

—Pobre minyó, deya l' un, está enamorat de debó!

—Si dura gaire, responia un altre, encara s' hi tornará boig.

—Ca, es mal de joves, interrompia un tercer, aucellet del primer vol, d' aqui mitj any ni se 'n recorda.

—Sí; veheu quin cas ne deu fer ella, tant bonica y aixerida,—saltaba una dona que á bon segur l' hauria pres pera la sua filla.

—Es clar: deya un' altre, la volgué de vila y prou li fará perdrer lo magí. Mès li valia una minyona de masía; perque al cap y á la fi ell no es altra cosa que un aixafa tarrossos, com nosaltres perdonam, envanicat perque sa mare es pubilla.

Per es estil continuaban las conversas, fins que 's perdia de vista l' hereuet del **MAS DE DALT**, que pera lo temps matar, cantaba, acompanyant llurs canterellas lo grinyol de las rodetas, en las quals enhastat habia la rella del forcat.

Per fi arribá á ca seua y tant bell punt lo sentí al cap de la pèssa, sortí á rebrel la *piula* tot remanant la cua y desfentse en salts y fèstas; mès l' hereu que no estaba per jochs, procurá traurersela del devant y vehent que ni ab crits ni reganys lo gosset deixaba de saltar y lladrar de content, per' apartarlo de son costat li doná una xurriacada que agafantlo de ple á ple, lo feu fugir coixejant, tot dient *ay, ay, ay*. L' esbalech de la xurriacada y los crits del gòs, feren saltar esbaradas á las gallinas, de las barras ahont eran

á jòch, y mentres los porchs en l' obit deixaban la farinada pera dir *poch á poch*, *poch á poch*, corregueren aquellas desaladas per lo pati dient *ca*, *ca*, *ca*, fins que lo gall vehent la causa del avalot y avisat per lo paho que enfilat en lo cimarol del paller cridaba *no es res això*, los digué ab sa autorisada veu, *veniu aquí*.

—Quin escandol es aquest? —pregunta llavors, sortint al llindar de la porta, una dona d' uns cincuanta anys, portant á la ma una cullera de fusta, de eixas que pera remanar las cols en la marmita serveixan.—Quin escandol es aquest, Pere? Que 't pensas que som sòrts?

—Mare, si es estat lo gos que ha espantat la viram.

—Lo gos, lo gos; no l' haguesses tocat: Que 't figuras que no he sentit la xurriaca? Mirat los anechs: encara tremòlan de por.... Apa, anyadí passat un moment, fica 'l matxo al establa; penja 'l forcat y anirem á sopar: y tu porquer trau los godays del obit y tencals al aixoll.

—Mestressa: donaume la clau de la bòta, que tinch d' omplir lo porró, digué la criada.

—Aqui la tens: ha y veges que no 't besse, que l' altra vespre 'n feres un bassal.

—Que voleu que sia, si la hi feu anar sens llum, interrompé lo Peret.

—Calla tu y cuidat del matxo: y ella que vigili, que á las fòscas se pot omplir sens que se 'n perdia ni una gòta.

Lo dialech que acabam de transcriurer, basta y sobra pera coneixer que lo geni de la Mestressa del Mas no era dels mes suaus: ab tot era una bona dona; mes tenia encasquetat son pubillatge, y aixo la feya esser un si es no es sobirana en son parlar.

Y es cert que era pubilla; mès pubillas y pubillas hi ha,

y la del MAS DE DALT no era pas d' alló que matj, perque tots llurs propis se reduhian á uns quaranta jornals de terra campa y vinya no de primera calitat, á la casa que constituia lo MAS y á un' altra caseta situada en l' extrem de la hisenda, habitada per un partamenté. Mès ab tot y aixó tenia mès fums que si hagues estat la pubilla Fontanals, y no hi ha exemple de que hagues anat un sol dissapte al mercat de la vila, sens portar las arrecadas bonas, las sabatas de vellut ab sibellas d' argent y los botons y sibelletas de lo mateix en la camisa y gipó.

No be 's trobá en edat convenient, casárenla sos pares ab un cabalé d' una casa solana, y encara que ella l' hauria volgut hereu, se va consolar considerant que no portaba mal aixovar, y sobre tot, perque de est modo ella no deixaba d' esser pubilla, son esdevenidor marit fora pubill, y per lo tant tindria mès domini que casantse ab hereu. Y aixis succehí; mès tant maná ella y tant disposá, que lo pubill convensut de que si hagués pretés fer valer sa autoritat, no hauria alcansat altre profit que mourer rahons, la deixá manar en tot y per tot, cuidantse sols de traballar, y donantse per content ab tal que no li faltassen sis ó vuit quartos pera jugar á la brisca ab altres companys los diumenjes á la tarde, y tabaco ben negre y ben fort per' omplir la pipa com mès sovint millor.

Aixó esplica donchs lo domini absolut de la Mestressa y l' autoritat il-limitada que 's donaba, autoritat que arribaba al punt de voler intervenir fins en llogar los mossos que perprenia son marit, ó proposaba l' hereu. Y diem proposaba l' hereu, perque al mitj de tot y encara que res se feya sens qu' ella 'n passás, cuasi sempre 's prenian en compte los consells del minyó, que essent l' únich fill que li quedaba de

cinch que Dèu n' hi habia donat, sens contar dos minyonas que ja eran casadàs, constituia l' esperanza de la casa, y se pot dir que portaba totas las feynas, desde que tenint edat suficient, va creurer son pare, que altre mal de cap no debia tenir que fer los treballs que aquell indicás.

Feya ab tot algun temps que la mare miraba ab certa prevenció al Peret, no perque hagues deixat d' amarlo com tota bona mare estima als que alletá en sos pits, sino perque per lo mòlt que l' volia, tenia sos rezels, de que l' amor d' aquell no era tot per ella.

Com de fèt: l' hereu habia complert los vint anys, sens recordarsen de que lo mòn estaba ple d' homes y donas; mès arribat que fou á tal edat, scomensá á frecuentar los aplechs y balladas y á concorrer los diumenges á vila ab los companys: y com en semblants llochs vegé mès d' una noya que li feu batrer lo cor, acabá per enamorarse d' una doncelleta mès bonica qu' un pom de flors, mès bona que un tros de pa, y mès modesta y humil qu' una viola boscatana. Y ab tot, tenia dos malas cualitats pera la mare del Peret: una, lo ser dona y per tant robarli l' amor que son fill l' hi aportaba, sentiment que feya viurer son cor en una continuada gelosía; y altre, y esta no era tant noble condició, lo ser de vila, es dir: lo no ser pagesa; lo considerarla per lo tant pobre per' ella, y lo creurer que no era 'l partit que convenia á son fill. Aixis es que si alguna volta s' ho aportaba la conversa, procuraba tirar algunas llatinadas, acabant sempre pera dir: « *no: no la vuy senyora que la vuy pastora* ».

No cal dir si semblant comportament contrariaba las aspiracions del sencill Peret, que apassionat com qui estima per primera vegada, creya fermament que no hi habia en lo mòn altre dòna que com l' Angeleta pogués ferlo felís; puig enca-

ra que dretament may sa mare li habia pera res anomenada, be coneixia que ella no estaba ignorant de sos enamoraments y que pera l' Angeleta y no per altre, 's deyan aquellas paraulas que com espinas d' esbarzer esquinsaban son cor, fentlo caurer del cel de llurs esperanzas. Ab tot: volent sortir de duptes, habia resolt estriparho d' un cop y saber del cert á quin joch debia estar, per' aixis posar terme á aquella indescisió cruel que 'l tenia mitj al-lelat y consumit y que traentli lo gust de tot, sols espay li deixaba pera contemplar lo cel, escoltar, com si fossen claras paraulas, los udols del vent y desferse en ays y sospirs.

Tal era donchs la respectiu posició dels habitants del MAS DE DALT, en lo dia que comensa la relació d' aquest fèt; situació de la qual habem cregut del cas donarne compte, pera que mes clarament pugan esser compresos los aconteixements de que 'ns caldrá parlar.

Ara falta dir que 'l Peret obeint las ordres de sa mare, ficá 'l matxo al estable, donali palla y lo pinso corresponent, penjá 'l forcat y demes arreus, y ja anaba á sortir pera dirigirse á la casa, quan apareixent de nou aquella á la porta li digué.

—Y donchs, qué fem? Qué no acabarém avuy? Mira que tot hom está llest menos tu.

—Mare ja veheu que he plegat mes tart que 'ls altres y...

—Haber vingut mes dejorn.

Lo pobre minyó sens alé pera respondrer, sens delit tant sols pera fer veurer á sa mare que no tenia rahó, entrá dins la casa, y al tancar la porta que donaba al pati ó baluart, alsá los plorosos ulls al cel, dient ab veu baixa y conmoguda. « *Y que 'n son Dèu mèu de tristos los derrers jorns de la tardò.* »

II

Vosaltres pagesos dels masos y casas solanas, que feu quiscun jorn lo mateix; que ab lo sol deixau lo llit per' anar al treball y ab lo sol deixau lo treball pera sopar y aplegats ab la maynada, resar rans del foch lo sant rosari; vosaltres que vehent passar uns despres dels altres los anys, sens mès mals de cap que 'ls nuvols del istiu, las glassadas del ivern, los frets tardans de la primavera y la falta d' ayguas en la tardò, no posau esment en la ditxa que viu ab vosaltres, y tal volta fins envejau creentlos mes felissos, als que per sa bona ó mala sort, habitar dehuen en los pobles y grans ciutats. Si tal pensau, verament os dich que anau errats de mitj á mitj; y si per cas intents vos venen de deixar lo camp per la vila, creeu que donariau lo cert per l' incert, fent com lo tendre ignoscent que solta un aucellet pera cassar un tòrt, ó com lo ca de la faula, lo gòs aquell, que portant en la boca un tros de carn y vehentne un d' igual dintre de l' aigua de la riera prop de la quina passaba, que altre no era que la sombra del sèu, deixal caurer pera tenirne dos, ab lo que restá sens ningun.

Y sino, dieume francament. ¿Pot haberhi mes bon estar que 'l que cada jorn alcansau, quan tornant de la feina, habent complert ab la obligació, tranquila la consciencia, y ple lo cor d' esperansa al pensar que ab lo temps, lo gra que en la terra haveu colgat, se convertirá en hermosísim

pom de grossas y dauradas espigas, que serán vostre pa y lo dels vostres fills, arribau á vostre alberch, dins lo qual vos esperan una esposa aimada y uns fills enamorats? Y allí prop de la llar que fuma, escoltant los picarols de las bestias en l' estable arregladas, lo trist xiular del mussol que torba de tart en tart lo solemnial silenci de la nit, y los gòssos de las masías que lladran al sentir lo pas d' algun viandant sorpres per la fosca, ó tal volta la farum del llòp, no es cert que en aquells moments res envejau y os teniu per mès ditxosos que en son trono 'l mateix rey? Donchs certs podeu estar de que tot ho perdriau, lo jorn en que cambiasseu la tranquilitat de las masías y pobles rurals, per lo bullici y gatzara de las vilas y ciutats.

Totas las demunt escritas paraulas nos ha fet sortir del tremp de la ploma, la contemplació dels habitants del MAS DE DALT, que tant prompte com hagué tancat la porta 'l Peret, s' assegueren quiscun en son lloch, pera donar compte de lo que aquella nit passaba la comunitat.

Y lo que passaba, no era mès ni menys qu' un plat de sòpas ab such de broquil, lo broquil qu' habia fet lo such, una costella de barril, álias arengada, de las que per dos cuartos ne dònan tres, y unas quantas atmetllas y nous, qu' anaban trencant los circunstants, qui ab lo manech de la ganiveta, qui ab una clau, qui posantne dúas entre las mans y pegant contra 'ls genòlls. De mès es dir que lo pa era de casa y abundant, com que may se tencaba, puig sempre era demunt la taula, dormint prop de la ganiveta, embolicats ambdos ab las estovallas, sens altre vigilant que lo porró mitj ple mitj vuit, posat de centinella á son costat.

Ni dech fer esment tampoch de que en la taula, que no era sino l' espatller del escò, sols hi seyan lo pubill, es dir:

lo marit de la **Pubilla**, son fill, á qui tothom coneixia per l' hereuet del **Mas de dalt**, lo Mateu que era 'l mosso qu' ajudaba á conresar las terras, y lo baylet qu' aixis agafaba 'l cabech, com guardaba los bacons. La mestressa menjaba dreta y servia la taula ensemps, y la criada feya altres menesters, tals com cuidar de tenir aygua calenta, pera rentar lo vaixallam, ó vigilar al gat perque ab la pota no xarpás las arengadas que en las brasas se rostian.

Tot respiraba ditxa, y tot tranquilitat, y fins la cuina ab sa llar al fondo y sa gran xemeneya de campana; sota d' ella y devant d' aquella l' escó; la restinada de plats demunt l' aygüera; lo culleré fet del passol ó cap de la pèssa teixida ab lo canem filat l' ivern d' antany; las dos filosas col-locadas prop de la llar, en un armeix consemblant als que hi ha en los cuartels, pera posar los soldats los fusells; dos sants de estos pintats de blau, groch y vermell, que venen per quatre ó sis quartos los gabaus, y una creu feta de fulla de palma, benehida en lo diumenge de rams, clavada en lo montant del escó, pera la casa guardar de llams, donaban á entendrer que en ella 's disfrutaba de verdadera felicitat.

Mès aixis com no hi ha camp per net que sia, en lo qual no si trobia una mala herba, y lo cel mes blau te quasi sempre un petit nuvolet, del mateix modo en lo **Mas de dalt** hi habia un nuvol qu' entrenyinaba lo cel de la ditxa, y un bròt de gram que deslluia la netedat del camp. Est bròt, est nuvol, era com se pot compendrer, l' amor que lo Peret aportaba á l' Angeleta, la filla de vila y no de mas com sa mare la cobdiciaba.

Aixó feya que no 's sentís tant prompte com lo sopá habia termenat y s' habia dit lo rosari, ab mès, un parell de

dotzenas de parenostres, credos y salves als sants patrons y espécials advocats, la broma y bullici qu' avans s' acostumaba, ni tant sols se parlás, del aspecte dels camps, de lo que en lo poble vehí passaba, ó á falta d' aixó dels fèts qu' esdevingueren á lo Mateu, en los sis anys que habia corregut lo mon servint al Rey. Aixis es que tant bell punt s' alsaban de taula, segons la costum y habit que habian ja contret, lo Pubill s' assentaba á la bora del foch, ocupantse en fer tenir drets los molls, mentres tant que xuclaba ab verdadera satisfacció y delicia lo canonet de la pipa; son fill prenia puesto á son costat entretenintse mirant ballar las flamas y llensant greus sospirs; la Mestressa agafaba la filosa y fent donar voltas al fus tiraba de quan en quan alguna llatinada y lo mosso y la criada un poch mès apartats, triant llegums demunt d' un garbell, parlaban á mitja veu de sos respectius amors, dels aplechs á que pensaban concorrer, y de las esperanzas qu' en l' esdevenidor, desitjaban convertir en realitats. Per lo que respecta al bailet, ó be 's quedaba adormit demunt del banch, ó prenent la llanterna se 'n anaba al jas en habent resat.

En semblant situació donchs se trobaban en lo punt y hora que á nostres lectors los presentam, y estas poch mès ó manco eran las paraulas que ab coneguda intenció y com seguint una conversa, pronunciaba la PUBILLA DEL MAS DE DALT.

—Sempre ho he vist y aixis es y aixis será: qui vol allargar la cama, mès enllá d' ahont arriba 'l llensol, es segur que 's queda sens abrich: veheu sino lo que li succehí al hereu de ca 'l Joan gros: se va enamorá d' una minyona mòlt bonica, mòlt ben vestida y un si es no es rica; mès com estaba acostumada á tenir qui la servis, es clar: quan va esser

casada, temia que 'ls anells li caiguessen si habia de rentar los plats y tant se val, al cap de dos anys, ja estaban *desividits* (separats).

—Pero dona,—s' atreví á dir lo pubill, sens deixar de jugar ab los molls,—no saps ¡que la vella te un geni del bòtaban y que la pobra minyona á son costat hi passaba 'l pelegrí?

—Es clar: no podent fer y desfer segons se 'ls antoixa, ja passan lo pelegrí las minyonas d' avuy en dia. Jo no sé á quins temps hem arribat. Avans, ja era cosa sabuda: s' esperaba ab candeletas lo jorn en que l' hereu 's pogués acomodar, puig casadas las fillas, ab lo dot de la jova, 's pagaban los que á las minyonas s' habian promés, se treyan los mals de la casa, ó si no n' hi habia, 's compraba una pessa de terra mès y fins se despatxaba la criada, estalviant ab aixo la soldada y un menja pa, puig en bona fe pera res mès serveixan.

Sentint estas paraulas lo Peret, y creent que era arribada l' hora de parlar clar, fent un esfors sobre sí mateix se dirigí á la criada y li digué.

—Ja ho sents Teresa: de manera que si pensas tu com pensa la mare, deus desitjar casarte com mes aviat millor.

—Avuy fòs y demá festa,—respongué aquella,—un es un escarrás de feina y res li estiman, y á la fi: mès val menjar arengadas á casa que pollastres servint.

—Calla tu batxillera, y fes anar lleugers los dits,—respongué la PUBILLA.

—Mestressa jo res deya; mès com l' hereu m' ha preguntat.....

—L' hereu, l' hereu; aqui no hi ha mès hereu que jo, entens? Y si tu,—anyadí luego dirigintse á son fill,—si

tu 't cuidasses mès dels esplèts y las treballadas que de veurer qui va 'ls diumenges á vila, no succehiria això.

—No teniu rahó mare, puig res he dit de vila, y sols volia saber si la Teresa 's casaba aviat.

—Y que 'n tens de fer?

—Res; mès com habeu dit que 'n casantse l' hereu, deu traurers la criada, desitjaba saber si 'n tindriam de buscar un' altre, ó feriau vos las fëinas, ó.....

—O que? Digas home, digas.

—O la jova qu' entria á casa podrá fèrlas.

—Be minyó, tant avansats estam?

—Mare ja ho sabeu vos.

—Jo? No se res, no se res. D' ahont vols que m' ho hája tret?

—Donchs be: ja que vos fèu la desentesa y voleu que parli, vos ho diré. Tinch lo cor robat: no visch, no sosego, y penso que si no puch unir ma sort á la de la noya á qui estimo, tant me valdria morir.

—No será tant,—digué á mitja veu la mare, y alsantla luego, anyadí.—¿Mès qui es ella? com se diu?

—Vos la coneixeu,—respongué baixant á terra 'ls ulls l' enamorat Peret.

—Jo? Com vols que la endevini?... Que fòra tal volta la pubilla de la Casa vermella?

Lo Peret callá.

—La Remey de ca 'n Pujol? No te mal dot.... ¿La Roseta de ca 'n Romeu? Bona minyona; mès si be son richs, tambe son mòlts germans....

—Mare,—interrompé lo Peret, per qui cada una de las paraulas d' aquella, era un dart que se li clavaba en lo bell mitj del cor,—mare no es cap d' estas, y si no te-

més que nombrantla vos podia enuitjar, ja hauria dit qu' es l' Angeleta, la nèta del calsater.

—Com? Qui dius? Crech que no ho he entés.

—L' Angeleta....

—Calla, calla: no ho tornes á dir. Que 't pensas que m' he begut l' enteniment? Perque al cap y al ramatu, qui es ella? Será tant bona com se vulga, no li ignoro; mès que te? Ab que conta? Res, res y si son avi no se la hagues posada á son costat quan moriren llurs pares de la *córala* (cólera), á estas horas ja fòra al hospici, ó s' hauria mort de fam.

—Mare, jo no se lo que tè l' Angeleta; mès no crech que sia tant pobre com pensau; y la veritat: pera saber qu' es bona, qu' es honrada, qu' es la nina dels ulls de son avi; que tot ho fa, que tot ho cuida, y que pot fer la ditxa de qui la prenga per muller y la felicitat de la casa ahont entria, sols he tingut de mirarla y considerar son comportament.

—Just, aixi mateix, y si no porta un quarto, vesteixla, y cuidala y despres al cap del any.... jo no se lo que 'm dich.

—Pero be: soposeu que porta cinch centas lliuras. Que son en cambi de sa bondat y de la diligencia y atenció ab que pot cuidar las cosas de casa?

—Cinch centas lliuras? Y qui t' ha dit que sols deus buscar cinch centas lliuras? Cinch mil, cinch mil, al menys ne corresponen á una casa dels nostres propis. Cinch mil, ho sents? Cinch mil, que al cap y á la fi, los dinèrs may son traidors y val mès esser rich pagés, que no pas pobre Marqués.

—Mare, — respongué ab enteresa lo Peret, offés al

considerar que la qui en sas entranyas lo portá, feya sols qüestió d' interessos, lo matrimoni del únich fill que li quedaba. —Mare, donchs tardareu mòlt tèmps á tenirlas.

—Y per qué?

—Perque si no puch unir ma sort á la de l' Angeleta, no 'm casaré may.

—Donchs si tens d' esperar mon consentiment, ja pots demanar á Dèu que se m' enportia.

—Ja ho sents Teresa,— digué llavors lo Peret, dirigint-se á la criada, —si no 't casas, podrás servir mòlts anys en lo MAS DE DALT, puig pregaré á Dèu ne donga mòlts de vida á ma estimada mare.

—Pero no sents aixo Joseph? No veus lo que passa?— Preguntá la Mestressa á son marit que pera res habia bestret en la conversa.

—Eh? — saltá aquell mitj esbarat, deixant caurer los molls, á qual soroll fugí tot bufant lo gat. —Eh, que dius?

—Ay, quin geni, quin geni! No sents lo que diu ton fill?

—Lo que sento es que parleu y esbotzineu y que jo no 'm puch tenir de son.

—No ho dich? Fill de pare, fèt y pastat.

—Donchs mira, segons he sentit que 'l minyó s' esplicaba, crech que estaria mes bè si deyas, fill de mare, fèt y pastat.

—En fi: deixamho correr, perque encara m' hi enuijaria y no 'n tinch ganas. Anèm al llit que va essent tart y 's crema oli en va. Altrement Peret, no ho oblidis: la vuy pastora y no senyora y per si no m' entents, no la vuy de vila, sino del nostre bras y *aproporcionada* als nostres propis! Ho sents?

—Sí mare, sí:—respongué aquell mitj plorant.

—Y que callem; que tingam la festa en pau. Ara tot hom al llit, y á punta de dia de peus á terra que demá es fira.

Y encengueren los llums, y colgaren lo caliu, y obriren la finestra pera que lo gat, á son plaer, pogués entrar y eixir, y cuasi sens dir altre paraula entraren en llurs respectius cambras, podent oir per última vegada lo Peret al tancar la porta de la sèba. «L' Angeleta, l' Angeleta! Vaya un desempenyo! Pastora, pastora la vuy y no senyora.»

III

Es per demès consignar, que durant la nit ab prou feinas aclucaren los ulls los amos del MAS DE DALT. En quant al Peret, no cal dir que la passá de cant á cant entre ays y sospirs que de lo mes fondo de son cor sortian, al considerar que dificilment cambiaria sa mare son modo de pensar. Esta que si be pubilla y com á tal orgullosa, no deixaba de sentir dintre son pit, lo mès sant dels amòrs que hi ha en lo mon, condolias del enamorament de son fill, calculant que habia de donarli, aixis com á tots los de la casa, greus pesárs y mals de cap; maldaba lo punt y hora en que aquell vegé á l' Angeleta, y cèga com tota mare, que en son desitj pera fer la felicitat dels que portá en sas entranyas, creu que ningú com ella 'ls pot buscar qui ab ells compar-

tesca sa sort, se desesperaba pensant en l' obstacle que era pera sos plans aquell ferm é inesperat amor. Relativament á son marit, per la primera vegada, densá del jorn en que resolgué pendrerho tòt com se sol dir, per l' amor de Déu, deixá de passarla en un so, y de roncar fins al punt de fer tremolar lo trespol. Res te d' estrany, puig al mitj de tot, era pare.

Ab axió, no be l' amo del corral, lo gall vuy dir, llensá al mon son *de bon matí*, per haber vist que per la part de solixent enllustraba 'l dia, cant al qual breument respongueren, en los arbres los aucells, en los pobles vehins las campanas, y en totas parts eixos asfelagadors brogits que alegran los cors, quan desperta la naturalesa del pesat somni de la nit, saltaren de peus á terra los habitants del MAS DE DALT, á fi y efecte de disposar lo necessari per' anar á fira á la vehina vila. De manera, que mentres tant que la criada bullia las sòpas y l' hereuet arreglaba 'l carro, lo pubill mesuraba ab lo mosso set ó vuit quarteras de blat per llavòr, net com un llum, es dir: sens orb, niellas, ni juí, y la mestressa encistellaba unas quantas dotzenas d' ous, ab lo producte dels quals, com en totas las masías sol succehir, ne tenia per' atendrer als gastos petits de la casa, tals com espardenyas, beta, fil y agullas, y fins pera comprar algun escrupuló de pessa, pera fer un devantal nou, ó be apedassar las faldillas vellas, no mirant per axió la mostra, puig basta que s' avinga lo color.

Termenats los preparatius, carregats los sachs, y collocadas las cistellas de manera que res pogués pendrer mal, pujá al carro la PUBILLA y guiant lo Peret, emprengueren lo camí de la vila entregats quiscú á sos pensaments.

Y diem que á sos pensaments anaban complertament en-

tregats, puig si clar no ho hagués dit son capficament, ho hauria demostrat lo silenci que ambdos guardaren, silenci que sols s' interrompé quan arribant á la vila y á un siti ahont sens haberhi portal gran ni xich, no per aixo deixan de dirne *Portalet*, baixá aquella del carro pera dirigirse al mercat, passant son fill á la plassa del gra pera vendrer lo que á tal fi portaba.

—Jo vaig á vendrer los ous—digué la Pubilla,—puig essenthi de bon' hora, es mès facil vendrerlos á mès bon preu que si 'ls tingués de donar als pollataires: ves tu á plassa, y no 'l donis á menys de quatre napoleons la quartera. Tenho entés: á quatre duros lo demanar, ó vintiuna pessetas, segons te sembli; mès al vendrer, á quatre menos una.

Aqui feriam punt y passariam á relatar cosas mès importants, si lo desitj de donar á compendrer quin era lo carácter de la Pubilla del Mas de dalt, no 'ns fes considerar indispensable referir lo que ab la venda del blat succehí.

Y fou que habent despatxat aquella las cistelladas d' ous, volgué veurer com anaba lo del blat, al punt y hora en que un pobre home que n' habia concertat quinze quartans, estaba arreglant comptes ab lo Peret. Estos valian cinch napoleons; mès volgué la sort, que lo comprador no tingués altre moneda que durillos vells y com per altra part debia cobrar set rals d' un jornal que en aquella setmana habia treballat pera lo Mas de dalt, s' armá un embolich per' arreglar comptes, que sols se pogué desfer despres de mitja hora de cridar, y contar ab los dits, y fer lo compte de la vella, y fins tirar al botaban al cap de carabassa qu' habia fet los *xinxòns*, que tambè tal nom los donan als durillos de vintyhu y quart.

—Poch á poch: anem á pams,—deya la PUBILLA,—comptar mòltas y pagar una. Quatre quartans á quatre duros menos una pesseta, la quartera, valen cinch duros menos una pesseta y un ral.

—Just:—respongué 'l comprador.

—Tres durillos,—prosseguí ella, deixant las monedas demunt los sachs,—tres durillos, fan tres duros y tres rals,....

—Oh y set quartos y voy set y mitj.

—Be home, sí: y set quartos, mès estos ja 'ls trobarém desprès. Quatre pessetas columnarias, fan un duro, y tres dels durillos son quatre; y tres rals que sobran, son quatre duros y tres rals. Ja trobarém los quartos.

—Bueno: tres rals y set del jornal á sembrar,....

—Quin jornal?

—Sí mare:—interrompé 'l Peret,—est home treballá per casa 'l dilluns.

—Ah bè: cada hu 'l que sia sèu. Quant deyam? Tres durillos, ah sí: quatre duros y deu rals.

—Dònchs donantvos una peseta y un quarto, estam en paus.

—Com una pesseta y un quarto? No val lo gra cinch duros menos cinch rals?

—Sí.

—Y donchs, com pot esser? Vos sols me donau quatre duros, ab tres durillos y las pesetas columnarias. Falta un duro, menos cinch rals.

—Faltan cinch porras. Encara 'm fará cremá esta dona. ¿No sobra un ral y dos quartos y mitj de cada durillo?

—Sí.

—No teniu tres durillos?

—Be: sí.

—Donchs fan tres rals y set quartos y mitj.

—Set y mitj?.... Be: avant.

—No 'm debiau set rals del jornal?

—Si sempre ho dich.... Tres quintás, fan dotze arrobas, comptes vells, barallas novas.

—Qui hos parla d' arrobas ni quintás? Cla: no 'm sobran set rals?

—Sí, home sí: encara 'm fareu tornar rabaquet.

—Bueno donchs. Ja no se ahont eram. Ah: set del jornal, deixam estar los quatre duros. Set del jornal y tres dels durillos, fan deu (alabat sia Déu). Sobran set quartos y mitj: fins á vuit y mitj que 'n te 'l ral, falta un quarto, y son onze rals: fins á un duro menos cinch rals, faltan quatre, qu' es una pesseta: donchs ab una pesseta y un quarto, estam quitis.

—Y un quarto?

—Y un quarto. Y si no hos agrada, quedauvos lo blat y pagueume 'l jornal, y tant amichs com avans.

—Vaja no ho entench, puig pel meu compte, faltan dos quartos y no un com vos dieu.

A tot axó, s' habia aplegat gran munió de gent, d' esta que sol anar á las firas, tant sols pera divertirse, la qual esclatá una forta riallada al veurer la eixida de la Pubilla, de modo y manera, qü' entre las xansas d' estos, los crits dels que pregonaban las mercaderías, lo soroll dels que prop d' allí mesuraban nous, y los grinyols dels garrins, que sens més ni més, se veyan separats de llurs germans, y penjats cap á vall á tall d' alforja, demunt las espatllas dels compradors, no 's podian entendrer los que ja estaban cansats de traurer comptes.

—Y be mestressa qu' es això?—Digué un dels circunstants.

—Cuideus de vos.—Respongué ella mitj cremada.

—Dona, no ho deya per tant; mès com veig que esteu mes encesa que un bitxo....

—Aqueixa dona 's ferirá.—Respongué un altre.

—Y tot per un quarto.

—Es clar: per un quarto;—respongué ella,—qui vol lo qu' es sèu, no quita res á ningú. Estem? Y al fi: mòltas gòtas fan una candeleta y mòltas candeletas, fan un ciri pascual. Estem?

—Y qui os vol quitá res?—Preguntá 'l comprador.

—Jo no dich que 'm volgau quitar; mès sí, que no 'm pagueu lo just, sino, qu' ho diga 'l senyor que fa cara d' entés.

—Veyam,—digué aquell á qui semblants paraulas 's dirigian.—Quant vos te de donar?

—Cinch duros menos cinch rals; mès jo li tinch de donar set rals á ell.

—Vos teniu tres durillos y quatre columnarias, y abonats los set rals, fa tot junt quatre duros y deu rals y sis quartos; falta una pesseta y dos quartos.

—No veheu com tenia rahó? Y encara os fas franch d' un xavo.

—Escolti mi senyó,—digué llavors lo comprador,—cada durillo, no fa un duro y deu quartos y mitj?

—Sí.

—Donchs, un ral, y dos quartos y mitj.

—No home no; 'l xavo, va ab lo ral, que son vuit y mitj. Cada quatre durillos vells, fan quatre duros y cinch rals; es dir: que cada durillo d' aument, fa un ral y un quart de ral mès qu' un durillo nou.

— Y donchs si dono dos quartos, hi perdo.

— No home que encara hi guanyeu mitja marba.

— Es á dir que encara tindria de donar mès de dos quartos?....

— Fora, fora: no 'l vuy — digué llavors la PUBILLA, — quin home mes tacany. Per un quarto, deixaria penjar á son pare. Be; be: no 'l vuy no seré per aixó mès pobra ni mès rica.

— Donchs jo no vuy res que no sia mèu.

— Donchs jo no ho prench: donaume una pesseta y en paus.

— No, no: aqui van dos *galls* y si tingués mitja marba, també vos la donaria. Valgam Dèu y quina dona mes arraixa.

— Vos sou l' arraix.

— Deixauho correr, y no se 'n parle mès, — digué llavors lo qui habia arreglat lo compte, — deixauho correr, que ja val mès la saliva qu' habeu gastat.

Mentres tingueren lloch las qüestions, lo Peret permanesqué mut, puig sabia per esperiencia, que quan sa mare era devant, no volia que ningú donás mostra d' amo. Mès no be desaparegueren los que ab l' avalot s' habian aplegat, li digué.

— No veheu mare quanta gent habeu reunit, per una miseria que no val parlarne?

— Sols aixó 'm faltaba, fesho aixis y ja veurás quan prompte anam á demanar caritat. En fi: ell volia pescarme un quarto; jo ab mon tretze li he fet donar; lo quarto era meu; qui ha guanyat donchs la contenda so jo. Y parlant d' altre cosa. Queda mòlt gra?

— Una quartera y nou quartans.

—Vejas donchs si 'l pots vendrer, y mentres tant aniré á fer provisió, y á la una 'm trobarás á ca l' espardenyer ahont tenim lo matxo y desseguida podrem marxar que 's fa tart, y tinch por de pluja.

Com de fet: la PUBILLA aná á comprar arengadas y á ca l' adroguer; mès vehent la molta gernació qu' en la tenda hi habia, deixá la coixinera comanant que hi posassen l' acostumat, y después de haber fèt quatre ó cinch diligencias mès, 's deixá caurer al estudi de D. Barthomeu Valls, Notari de qui 's servia y ab lo qual consultaba totas las determinacions que prenia, sisquera no tingués de fer cas del consell, quan est no s' acomodaba á sos intents.

Dech dir aqui, que no be la nit avans tingué noticia certa del pensament de son fill, resolgué donarne compte á son consultor, tant per creurer que 'l cas per si sol ho exigia, com perque existian rahons, á son pensar prou poderosas, pera pendrer semblant determinació.

Ab aquest pensament, aná donchs á ca 'l Notari, y com doná la casualitat de trobarlo sol y ab poca feina, cosa per cert estranya en diadas com aquella, contali lo que 's refereix en lo capitol que ve.

IV

Era 'l Notari, un home de bon regent: ni alt ni baix, ni gras, ni magre: y ab tot y estar mès prop dels setanta que dels sixanta, ningú ni hauria fèt mes enllá de cinquanta cinch. Curiós y methodich com lo qui mès ho fos, qui 'l veya un dia, podia dir que 'l veya sempre; á tal punt, que

en son trajo no 's notaban altras diferencias, que las exigidas per los cambis d' estació: de manera que prescindint de estas, tal podia contemplarsel al cap de deu anys, com se 'l habia vist deu estius avans. En sa persona no lii habia mudanza: lo mateix pentinat, la mateixa clenxa, los mateixos indicis de patillas lluia l' un any que l' altre, y aixó y la sort de no posar cabells blanchs, feya semblar que 'l temps no passás per' ell.

No cal dir, ja que 'l cos es lo mirall de l' ánima, si semblants condicions lluian en tots sos actes: bastará fer present pera que 's puga compendrer, que en son estudi estaba sempre tòt com se sol dir, á punt de solfa; que en lo mateix lloch se trobaban constantment tots los objectes del escriptori, com los regles, los trempa plomas, lo ganivet de tallar paper, y fins lo capdell de fil vermell ab duas agullas enfiladas; y que ab tot y no tenir estampadas las cubertas per las escripturas, sortian tant iguals de sas mans y estaban tant ben col-locadas las paraulas, que ningú hauria dit sino, qu' eran fetas ab motllo.

Y no 's pense no que fos avaro, res d' aixó: sabia gastar una unsa quant convenia; mès tenia per máxima, «que no pot gastar un ral, lo qui no sap guardar un xavo.» Esclau de la lley com lo primer, no 's separaba un pel d' èlla y era capás fins d' acudir devant del mateix rey, contra aquell que á son deber hagués faltat. Ab lo dit, ja 's pot coneixer si era un notari dels bons, y si los que á ell acudian, podian estar ben segurs de que las escripturas que ell autorisás no donarian lloch á plets ni embolichs.

Un poch cansoner si qu' ho era y no hi ha perill que posás ma á la ploma, sens haber fèt totas las preguntas, y mès de las que eran necessarias y ell consideraba indispen-

sables, pera portar á bon terme, lo treball que se li habia comanat. Axó, com se pot compendrer, li feya gastar mòlta saliva en va, y com per altre part tenia prou afició á referir, per poch que vinguessen á tom, los casos mes notables que en l' exercici de sa professió li habian esdesvingut, sisquera los hàgués contat altres voltas á la mateixa persona, perdia mòlt temps y arribaba á hora de dinar, sens haber fèt gran cosa. Ell prou se 'n queixaba y 's donaba á las áligas al veurer qu' habia passat lo matí sens posar ma á la ploma, y lo qu' era pitjor, sens deixarli posar á son escribent; mès son mal humor fugia com boira devant lo sol, no be agafaba *l' acte*, pera llegir ab sonora veu, desde 'l *sia á tots notori* fins al *Barthomeu Valls* y lo signe secret, que per no poderlo llegir, l' ensenyaba als interesats.

Tal era donchs lo Notari de qui 's servia la PUBILLA DEL MAS DE DALT, y tal la persòna á qui anaba á confiar sos mals de cap l' atribulada mare del Peret.

—Ahont bona?—li digué aquell, no be la pagesa hagué entrat tot dient:—Qu' hi ha assí?

—Per aqui 'l veniam á veurer, perque li voldria esplicar un cas.

—Be, be: anem, senteuhos, senteuhos.

—Que Dèu li pach.

—Y donchs que hi ha de nou? Que voleu fer testament?

—En axó fossem! Voy voy, tant se valdria—digué tot sospirant; mès al cap de brèu pausa, anyadí:—No senyó, no es axó de lo que 's tracta, sino que l' hereu se vol casá.

—Oh carau, no es pas lo mateix. Ben fèt, ben fèt.

—No senyor: mal fèt dich jo, perque aquet minyó 'm vol matá á disgustos, y si passa la sèba, anirem á captá, tant se val.

—Que no hi veniu be donchs?

—Que tinch de venir! Li sembla si estaria bè que mon fill, tòt un hereu, 's cases ab una minyona què si no perque no 's pot dir, ja s' hauria mort de fam? No fòra sèba la culpa! Jo, no es per' alabarme; pero casas com la nostra, n' hi ha pocas, tant se val. Perque, en fi: que mès pot desitjar la que entri per jova, que no trobar germans ni cunyadas, tenir un bon estament, mòlts propis y no haberhi deutes?.... Es á dir: deutes si que ni ha; mès si la minyona porta bon dot, ab ell se trauran.... Y velhi aqui lo que 'm fa perdre 'l senderi: pensar que aquest minyò s' ha encaparrat ab una pobre, una pobre, sí senyor: y que si ell no 's casa ab una minyòna com li *acorrespon* tots serem pobres y.... vaja jo no 'n puch parlar, sino encara hi perdria l' enteniment.

—Mès fins ara sols sabem que es pobre y á la fi si 'l minyò n' está content.... ¿Que no sabeu que diuhuen que val mès un gust que mil lliuras?

—Sí: per qui 'n tinga de sobras; mès si s' hi vol casar, per ell fará: ab mí que no hi contia, y quan Dèu disposi de mi, trobará lo que trobará.

—Ab això si que no hi ha res que dir; mès penseu que en est mon no hi som dos cops, que 'ns anem fent vells y que la casa que va gobernada per mossos,.... Ja sabeu lo ditxo: « qui te mossos y no se 'ls veu, se torna pobre y no s' ho creu. » Y jo, vamos, la veritat sia dita: no crech que lo Joseph puga fer tòt sol las feinas de la casa.

—Que 's cas, sant cristiá! Mès que hi vol fer!

—Be: anem á pams. Es mòlt lo que debeu?

—Y que no ho sap vosté, que va escriurer los debitoris?

—Ay bona dona, com voleu que tinga present tot lo que passa en est estudi.

—Te rahó vostes son com los confessors, que un cop donada la *sulució*, si m' ho has dit, no me 'n recort. Per un costat, los quatre cents duros de quan lo minyó va eixir soldat. Ay, tant de bo, que l' hagués cregut en alló que 'm deya de ficarme al conveni! pero semblaba qu' un mal esperit me xiulás á l' orella «no t' hi posis, que traurá número alt».... En fi ja está fèt y d' un ja está fèt Dèu nos ne guard'. Quatre cents duros per un cantó y per un altre las dos mil lliuras que vaig dónar per dot á las minyonas,.... Encara 'm racan: dos mil lliuras quan casas d' altre bras que la nostra, no 'ls ne donan mès que cent y mal pagadas; mès vosté dali que la llegítima y torna ab la llegítima. ¿Que hauria estat, si no 'ls haguessem donat mès que cent lliuras, com jo volia?

—Pera vos res: mès prescindint de que no haurian fèt tant bons casaments, morta vos, mals de cap per l' hereu, y plets y enredos, y quan hauria pagat li haurian fèt creu y santa bona Maria.

—Bè, bè: no 'n parlem mès: lo fèt, fèt. Lo *certus* es, que debem tres mil lliuras y.....

—Sí pero: que no dòna res l' hisenda?

—Ca; ab prou feinas si arribem á igualada. Que no veu que ab lo dimontri de la malura voy no 's cull res? Quan ha contat mossos y adops y lo catastro y 'ls consums y lo sofre qu' ara si ha afegit, contat y rebatut tant se val, pagada la pensió, tant de guanyat, tant de gastat. Ja te rahó 'l ditxo que á pagés enderrerit cap anyada n' hi es bona.

—Si donchs que estem mals. Y la minyòna no tè res?

—Res: ni una malla, ni un clau. Ella sembla bona aixó

sí; mès fèta á vila, no faria per casa y mòlt hauria de tenir, pera que jo hi vingués bè.

—Ah donchs, es de vila? Y d' ahont, d' ahont?

—De ca 'l Jacas, lo calsater.

Lo Notari, sentint semblants paraulas fèu una brèu sospensió y al cap de poch continuá:—Y lo pubill que hi diu?

—Que hi diu? Que no sap son geni? Ni tant sols si fica en estas cosas. Mès lo pitjor es, que conve pendrer un determini perque sinó, ja ho sap: lo temps passa; las pensions corran; los interessos tot s' ho menjan y un treballa sols pels altres, tant se val... ¿No me 'n sabria cap que fes per casa?—Digué al cap d' un rato tot rient.

—Oh carau: no son eixas cosas pera resoldrers aixis de cop, com qui tanca una porta. Y sobre tot: si 'l minyó ja tè donat son cor....

—Son cor, son cor!.... Això costa poch de donar, perque com que ningú l' agafa, ab la mateixa ma que 's dona 's recull. Vegi, vegi donchs si me 'n troba una,—digué tot alsantse,—perque 'l minyò es de bon *sangru* y penso que si li fas veurer lo que 'ns convé ho deixará correr.

—Bueno, bueno: ho veurem.

—Ah y si pot, fasi que no sia... En fi: ja sap lo que fa per casa. Pel treball, aqui tè una dotzena d' ous, y prenguin la bona voluntat: son xichs; com mudan, no ponen gaira y encara petits; mès lo jornal hi es.

—Perque feu això? Ja sabeu que podeu venir sempre y quan vos convinga.

—Ja ho se y li agraesch; mès he pensat que d' esta manera cada cop que 'n trenquia un, se recordará de mí. Ab aqueixa, fins un altre dia.

—Vaja, memorias als de casa. A Dèu siau.

No be sortí la pagesa del estudi, posás lo Notari á conversar ab son escribent, del carácter de la **Pubilla**, de sa intrepidés, y de la costum per desgracia prou generalisada, de contractar bodas ab la mateixa indiferencia que si 's tractás de adquirir una bestia pel treball, y de la mès dolenta encara, de donarho tot al hereu, sens tenir en compte los pares, que no senyalant als fills segòns, tot lo que per dret de llegítima los correspon, fan com qui diu un robo, puig los quitan lo que la lley los concedeix.

—Y porque lo quieren tot para el hereu? — Contestá l' escribent, sargento retirat, com ell se deya, quan li preguntaban per sa professió, que ab lo temps de estar en Catalunya, ahont habia contret matrimoni, oblidá lo castellá, sens apendrer lo catalá, deya *pebrotes* y *tomátagos* y entenia las duas llenguas perfectament.

—En las classes acomodadas, y que saben de que se las hauen no sol succehir; mès tractantse de pagesos ja es punt diferent: casa hi ha que deuria donar cinch y sis mil lliuras de llegítima, á cada hu de sos fills, ab tot y haberni sis ó vuit, y creuhen fer un gran sacrifici, senyalantlosen cinch centas entre robas y diners. Jo, la veritat sia dita, procuro férlosho entendrer; pero qu' es cas, no hi ha pitjor sòrt que lo qui no vol ohir. Y si no, un cas: aqui tè esta dona: volgué casar sas fillas, y sap lo que 'ls donaba? Cent lliuras á quiscuna pagadas ab quatre anys. Mès los ne tocan de las mil qu' á forsa de prechs y reflexions los ne senyala, no moltas per axó; mès ab la reserva que 's deixará pera testar quan se fassian los capitols de son fill,....

—Qui hi ha dalt? —Digué una veu desde fora.

—Entreu: — respongué 'l Notari, anyadint tant promp-

te com ho hagué fet, aquell qu' habia preguntat.—Qui del llòp parla prop li ix.

—Que haurian vist la mare?

—Are mateix se 'n es anada, y sembla un miracle que no s' hagueu trobat.

—Me torno boig buscantla, y en bona fe, que ja no sé ahont anar.

—No sé, aqui ha vingut; mès no ha dit ahont marxaba.

—Va, será á ca 'l adroguer que he vist que li tenian gornida la coixinera. Ab aquesta donchs.....

—Home no vages tant depressa. Escoltà, escolta: que diu que 'ns casem?

—No senyor:—respongué 'l Peret sospirant.—No senyor, perque la mare no vol per jova á la noya á qui porto voluntat, y no li donaré lo disgust de casarme sens son consentiment.

—Ben fèt, ben fèt; mès tens de pensar que á casa vostra no marxan las cosas del tòt bè, y es precis que hi entri algun dineró pera tornar lo que debeu y viurer tranquils ab lo que teniu.

—Ho sé: si senyó; mès treballaré: si convè faré la feina de dos, traurem lo mosso, en fi: hi posaré lo coll tant quant puga; mès deixar á l' Angeleta, no senyó: ó ella, ó cap: estich resolt.

—Mès t' hi has pensat bè? Tè sembla que lligarian ab ta mare, si entraba á casa teba? Per que tu saps que tè un geni....

—En això fossem! La mare es mès bona del que sembla y sabentli portar la corrent, se la fa sèva una criatura. Conti donchs si l' Angeleta que es mès bona que 'l pa blanch....

—Y ella t' estima?

—Penso que sí:—respongué lo Peret, tornantse roig de vergonya.

—Donchs si tots dos vos porteu afició... pren paciencia que hi ha mès dias que llangonisas. y qui dias passa anys empeny. Sobre tot procura tenir contents los pares, que 'ls pensaments se mudan, los homes se troban, y las montanyas no.

—Que Dèu li pach lo consol que m' ha donat, segur pot estar que may ho oblidaré. Ab aqueixa estigan bons.

—Vamos, deixat veurer: A Dèu.

Y marxant lo Peret, s' alsá lo Notari, tot dient.—Pobre minyó!—Y fregantse l' una ab l' altra las mans, se dirigí al escribent, anyadint.—Eh: prou n' hem fèt: anem á dinar, que l' arros se còva y no val res.

Y l' autor per' imitar en aixó al discret Barthomeu Valls, al honrat Notari que ha procurat pintar, fa punt final y deixa la ploma pera comensar despres altre capitol.

V

Suposo lector apreciat, y penso que ma suposició, res deu tenir d' infundada, qu' estás desitjant entrar en relacions ab la pobre Angeleta, ja que no sia per l' interés piadòs, qu' hagia mogut en ton cor, lo que d' ella ha dit la PUBILLA DEL MAS DE DALT, per la natural curiositat de saber si es tant bonica com pondera son enamorat fill.

Mès en aixó si que no podré complauret, puig per al-

cansarho, fòra precís que dir sabès tot alló que s' acostuma, de que tenia galtetas de rosa y gessemí, ulls que com estrelletas del cel brillaban, una boqueta com un pinyó ab uns llavis com encés clavell, y tot lo demès qu' estilan los enamorats; pero en cambi 't diré que tant com hermosa, era humil, tendra y falaguèra, y que sa virtut y bon humor, constituian la ditxa de son avi, que se la estimaba com á la nina de sos ulls. Sempre ho deya y tenia rabo, que l' Angeleta li habia donat deu anys de vida.

Y á fe á fe que lo pobre Lluch, que est era 'l nom del calsater, be necessitaba tenir qui en sa edat li ballás l' aigua devant los ulls, puig si be estaba fort, com fèt de la fusta de que 's feyan los homes del segle passat, habia tingut en est mon prou disgustos, pera que tant sols un, fos mès que prou per' enviarlo pera sempre á la eternitat.

Tallat á la antiga, aferrat als usos vells, conservaba ab religiós cuidado las práctigas del tèmps passat, fins al extrém de no haber volgut transigir ab las mil variadas modificacions que en lo trajo s' han portat á cap en lo que va del present segle: aixis es que causaba poch menys que burlòna admiració, veurerlo ab sa jupa y calsas curtas, mitjas de vions, sabatas ab sibella, y sobre tot ab lo cuot, que per dessota la barretineta morada li eixia, y que principalment en temps d' ivern, procuraba col-locar demunt la esclavina de la capa, ab tota la sol-licitut y escrupulós cuidado que hauria pogut emplear lo mès estirat currutaco del any vuit. En fi: basta que vos diga, que era un d' aquells sastres ó calsaters que habia fèt cotillas, empleant espart en compte de branilla y acer, y que aixis traficá en domassos y tapisserias, pera tallar casullas y engiponar los trajos de nuvia de ricas pagesas, com embastaba groixut borell, per

los gambetos dels prohoms de gremi y administradors de Nostra Senyora del Roser. Mès axió, ja compendreu que fou en son temps, allá en sa joventut, perque d' ensá que las cotillas se fan ab máquina, y las casullas las confeccionan gents que 's dihuen artistas, y las pagesas se vesteixan segons los patrons que de Fransa 'ns venen, reduhi llurs ocupacions á fer gechs, armillas, calsas y pantalons, que venia en las firas de la encontrada, ó construia pera sos antichs parroquians, als quins proporcionaba també generos del pais, com barretinas d' Olot, mitjòns de Vich, teixits de Reus é indianas pintadas de Barcelona.

Algunas voltas se queixaba de las mudansas dels tèmps, recordant aquells en que feya un viatge á peu á Barcelona, pera comprar vint y cinch ó trenta canas de domás ó tisú d' or, que ben embolicat y ab tant cuidado com si fos riquissim present d' Indias vingut, entregaba á la galera de 'N Bilò; mès no per axió perdia son proverbial bon humor. Goig donaba veurerlo en las firas, quan ab una taulada de pantalons devant, y unas quantas dotzenas de gechs y armillas, repuntadas ab sedas de colors, — penjadas de las cordas que dos canyas unidas á la taula sostenian, — donaba 'l crit á amichs y coneguts. « Bo y barato, deya, bo y barato: apa minyons, trieu y remaneu, que aqui hi ha per tots los gustos y tòtas las bossas, apa minyons; trieu de la parada que ningú quedará descontent. »

Y es cert: y ben segur podia estar qui á la taula del Jacas s' acostás, de que no surtiria sens un gech que li caigués pintat, com si pera lo comprador precisament s' hagués fèt. Jo no sé com se las componia: mès no hi ha exemple de que pagés algun s' hagués probat un gech, que no quedás de la pessa content. No falta qui diu, que estirant per aquí

y per allá si era curt, ó arreplegant en lo puny la roba que sobraba si era ampla de esquena, feya que pel prompte quedassen satisfèts, mès que despres si 'ls venia estret de sisa, tinguessen d' anar ab los brassos estirats, á tall d' indiot que ab las alas estesas fa 'l vano; mes jo crech que tot eran malas volensas de gent envejòsa y sastrinyols de poch mès ó menos, que per alló de que no hi ha pitjor fusta que la del mateix fus, se desquitaban posantli mal, de la poca venda que tenian, comparativament á lo mòlt que despatxaba lo confrare de S. Lluch.

Ab tot aixó, ja 's pot considerar que lo calsater era lo que 's diu un tros de pa, y que per lo tant, no quedantli en lo mon mès qu' algunas fillas casadas, y sa nèta, s' estimaba á l' Angeleta, ab verdadera passió sobre tot d' ensá que habent perdut sos pares quedá sens amparo en lo mon. Per estas rahons, crech escusat dir, que si be tingué un pesar quan vegé que rondaba á la noya l' hereuet del MAS DE DALT,—considerant que si arribaba á esser casori, tindria que separarse d' ella,—'s cambia en satisfacció al reflexionar que era pera la noya un bon partit, mitjansant lo qual, quedaba pera sempre assegurada, quan Dèu disposás d' ell; cosa qu' atesos los mòlts anys feya que trepitjaba la terra, no podia ja tardar. Aixis es, que lo Peret era sempre á sa casa ben rebut, y encara que vèll, recordant l' avi de l' Angeleta los temps de sa joventut, sens deixar de vista á la minyòna, s' apartaba lo suficient pera que ab la necessaria llibertat, parlar poguessen d' aquellas cosas que tant plauhen als enamorats y que si be ignoscents, sembla que no poden dirse si hi ha qui puga oirlas.

Mès en lo dia en que passaren los fèts que relatats deixam en los capitols prescedents, no succehí com solia, puig

sia que ab motiu de la fira estès l' Angeleta atrafegada, ensenyant pessas de roba y despatxantne als compradors, sia que lo pobre vell ab l' especial instint que dònan los anys, comprengués per lo semblant del minyó, qu' alguna cosa extraordinaria passaba dintre son pit, procurá cridarlo, no be posá los peus en la botiga, emportantsel á un recó de la rebotigueta pera que ningú 'ls destorbás.

—Y donchs minyó, que es aixó?—Li digué no be 's trobaren sols.—¿Que has estat malalt densá del diumenge?

—No: perque ho dieu?

—Home si estás tant groch y macilent y fas unas ulleras que sembla que no has menjat en vuit dias.

—Ca no es res.

—Oh, no m' ho digas: so gat vell, y á mi ningú 'm fa combregar ab talls de rabe. Alguna te 'n passa.

—No, no: no es res.

—Minyó, parlem cla: á mi no 'm pots enganyar. Que tal volta habeu tingut alguna diferencia ab la noya?

—No: l' estimo mès que may.

—Donchs ja sé lo ques: ne passa alguna á casa tèba.

Lo Peret se contentá ab sospirar.

—Habeu tingut alguna desgracia? Hi ha algú malalt?

—No, gracias á Dèu.

—Donchs com no sia cosa de tas germanas, no ho entench.

—Tampoch. No sabeu; que sòn casadas?

—Prou home, que 'm contas! No saps que aquí 's compraren las camisas de tela, la conxa, y lo cobrillit y coixineras de rovell?.... Pero per mès que digas.... Ah, ja hi caich. Te volen casar; mès no ab l' Angeleta.

—Cert.

—Si ho dich:.... Si tinch un nas, que ni lo del perdiguer mes fi.... Ho sento, ho sento per ella; mès si los pares no ho volen, primer son los pares que tot.

—Si mès jo puch donarlos gust obeintlos, no casantme ab vostra nèta: pero no poden obligarme á dònar la ma, á qui no puga donar lo cor.

—Bè, bè minyó, t' has esplicat mes bè que un llibre. Mès suposa que ton pare 't diu: «Peret, nos anem fent vèlls, convè que portis una jòva, y habem pensat que la que fa per casa, es fulana ó mengana.»

—Los diré que no pot ser; que saben qui es la noya á qui estimo, y que te de esser ella, ó cap.

—Ah, es dir: que saben qu' estimas á l' Angeleta?

—La nit passada los ho digui.

—Y que diuhen donchs, perque s' hi oposan?

—No m' ho feu dir.

—Que! No la troban prou honrada? Reparan ab sa sanch?

—No es res d' aixó.

—Que diu ton pare?

—Lo pare ray!.... Si per èll fos, crech que res oposaria.

—Donchs ta mare? Quinas faltas li posa?

—Esser de vila.

—Y res mès?

Lo Peret callá.

—Digas; digas minyò. Que mès li troba? Que no te pares? Que jo la mantinch á casa mèba? Que no es prou pera vosaltres?

L' enamorat doncell llensá un greu sospir.

—Peret, Peret, per amor de Dèu, per lo que mes esti-

mias, per l' Angeleta, obram ton pit: contam tòt quant ha passat.

—Donchs bè: ja qu' ho voleu, sia.

Lo botigué, amestrat per los anys prengué la precaució, de tancar la porta de la rebotiga.

—Parla,—digué despres;—ningú 'ns pot destorbar.

—Desitjant saber quin èra lo pensament de la mare, puig fa temps que certas indirectas me demostraban que no estaba ignorant de mas relacions ab l' Angeleta, li fiu present l' estimació que li porto; mès no be diguí son nom,... Pero, no m' ho feu dir.

—Parla home aqui estem sols y no mès nos sent Dèu del Cel.

—Li diguí qu' era bona, qu' era virtuosa y que sa sollicitut val mès que tot quant pogués portar.

—No digas mès: ta mare es pubilla, y troba á la noya pobre. Si ja ho deya jo!

L' enamorat y bondadós jove, baixá á terra los plorosos ulls despres de llansar un sospir, ab lo qual semblava que sacudís de son cor un grèu pés.

—Y quant, quant presum que te la noya?

—Jo, sens altre fi, que ferli veurer que no es tant pobre com ella 's pensa, li diguí que te cinch centas lliuras.

—Y, digas: t' hi casarias ab semblant dot?

—Lluch, conech que los diners, may son traydors; mès tambe comprench que las pessetas s' acaban y la bondat no 's gasta may.

—Bè minyò,—respongué mitj entendrit lo botiguer;—bè minyò: homes com tu no 'n corran gaires avuy en dia: encaixa, encaixa fort;—anyadí luego apretantli la ma,—encaixa fort que no será esta la última vegada en que puga

donarte semblants probas d' amistat y bon afecte.—Y mudant de to al cap de breu moment, preguntá.—Y que pica mòlt alt la PUBILLA?

—Que se jo!

—Digas home digas; que ja estich curat d' espants.

—Cinch mil lliuras, digué, cinch mil lliuras!

—Ben fèt: tractant de demanar, no posarsi may per poch. Diners son.

—Prou que ho sè.

—Cinch mil lliuras! No creya que tingués tant pit. En fi: diners se 'n troban y virtut ni bondat no se 'n ven. Altrement, res digas á la noya, y sobre tot no 't capfiquis; qui sap, qui sap lo que será. Ta mare no tindrá paraula de rey,.... y en fi: no dich mès.

Y alsantse de la cadira, no be acabá de parlar, obrí la porta y dirigintse á la botiga, alsá la veu dient:

—Me n' alegro, me n' alegro. Vaja donchs: avuy estem de feyna y per lo tant espero que m' ho acabarás de contar mes endevant.

Comprengué l' hereuet, que la intenció del calsater era que no parlás ab l' Angeleta, y per tant despedintse d' ella pretextant que era tart, sortí de la botiga, sino del tot tranquil, portant lo cor bon tros aliviat del mal que l' oprimia densá de la nit avans.

Si nostre propósit al escriurer estas planas, hagués estat fer una pintura dels amors de l' Angeleta, diriam que no be esta acabá la feina, 's dirigí temorosa á son avi, preguntantli que tenia son estimat; contariam fil per ralla, la conversa que ab tal motiu tingué lloch; refeririam una per una las paraulas del honrat calsater y las llágrimas de gratitut unas voltas, de sentiment altres, que durant la plática derramá

la tendra doncella; mès com altre es nostre fi, 'ns limitarém á dir, pera deixar tranquil al curiós lector, que l' honrat Lluch posá punt á la conversa dient: —Angeleta, ja ho saps; t' estimo tant quant mereixas; mès lo Peret, voy voy me guanya. Ajudant Dèu sereu ditxòsos y si jo tinch la sort de veurert acomodada y felis, me 'n aniré content del mon, puig res deixaré en ell que 'm fassa patir á la hora de la mort.

VI

Set mesos transcorregueren després dels fèts que referits deixam en los capitols prescedents, sèns que en èlls passás cosa que digne de contar sia, y be 's pot compendrer, atés lo carácter del Peret, que res va alcansar sa perfidiòsa mare, predicantli cada dia sobre la conveniencia y las ventatjas de lo qu' èlla 'n deya fèr un bon casament.

Cada volta que l' emprenia pera parlarli de semblant qüestió, li tancaba aquell, com se sol dir, la porta de cop, fentli present que mallaba en ferro fret, ja que tenia resolt unirse ab l' Angeleta, ó quedarse soltèr, y si en alguna ocasió, apurats sos arguments, s' habia dirigit La Pubilla al home, pera que l' ajudás á convencer al minyó, habia tingut de entornarsen, sens poder traurer altras paraulas que estas. «Ja pots xiular si l' ase no vol beurer,» despres de lo qual lo pubill, pegaba xuclada á la pipa, y continuaba la feina en que s' ocupaba, dient: «No m' embolico.»

Lo pitjòr de tòt axó es, que lo tèmps, aixis com passaba pera los habitants del MAS DE DALT, passaba també per' aquellas personas que habian deixat las mil lliuras ab las quals se pagaren los dots de las minyónas, y com habian avisat l' any avans, al tèmps de pagar la PUBILLA la pensió, que al finar lo següent, nescesitaban la mota, la pobre dona no sabia lo que li passaba, cada volta que li venia al enteniment que sols faltaban algunas setmanas, pera complirse lo temps dintre lo qual debia retornar lo dinèr.

Las reflexions, los reganys, las paraulas de dolsura y las amenassas, erant tant mès frequents, quant mès lo dia s' acostaba, y com no obtenia del Peret altra resposta que la que sabem, ja 's pot compendrer quin estar faria en lo MAS DE DALT, sentint constantment esbotzinar á la mestressa, que res trobaba ben fèt, que per tòt cridaba y llansaba parauladas, y que fins malehia los mercats, las firas y saraus, contant que semblants motius foren los que encaminaren á la vila, los passos de son fill, y que sèns èlls, no hauria arribat lo cas de enamorarse de la nèta del calsater.

Sens estos, hi habia una rahó prou poderòsa, pera que la PUBILLA estés sempre de mal temperament, y esta era veurer que sòn fill desitjant compensar fins á cert punt la falta dels diners que necessitaba aquella, treballaba com un negre, en termes que sa salut ne valia menos, aixis per' estalviar jornalers, com per' adinerar los fruits, ab lo qual pensaba anar desempenyant poch á poch los deutes que en la casa hi habia.

En semblant situació y comprenent per fi que res podia esperar de son fill, ni de son marit, resolgué com sempre y quan li passaba algun mal de cap gran, anar á veurer al Notari, pera que li donás camí.

Com de fèt. No be arribá lo dissapte següent, prengué un parell de gallinas y una cistella d' ous, ab lo producte de lo qual pensaba comprar una pallenca y lo demés que fòs menester pera passar la setmana, y fins si convenia, y segons fòs lo consell, fer una expressió al Sr. Valls, sant com s' ha dit, de tota sa devoció.

Ab un dir Jesus, enllestí sos menesters, puig no veya punts ni horas pera comunicar sos pensaments á son acreditat consultor y per lo tant, acababan de tòcar las nou, en lo rellotge del Notari, quan la PUBILLA entraba en l' estudi. Mès com si lo mateix diable ho concertás, volgué la casualitat que en èll hi hagués lo manco vint y cinch personas entre vells y joves, grans y xichs, homes, donas y criaturas. Se estenian uns capitols en los quals la dona portaba trenta lliuras y l' home tenia set jornals á rabassa, y per lo tant no podian faltarhi tots los parents d' una y altre part, pera demanar en nom dels contraents, una cosa ó altre á sos respectius pares, sisquera no fòs mès que un aixugamans fèt de sacas, ó un parell de cullerers de passol.

La presencia de tanta gernació, contrariaba visiblement los intents de la PUBILLA; mès com lo Notari al veurerla li digué entre amoinat y sol-licit. — « En mal punt veniu, mès seheu ó tornau, com millor vos plaguia, puig dintre mitj' hora haurem acabat, » — resolgué esperar, bè qu' ho fèu sentantse en los graons que de la entrada portan al estudi, moventla á pendrer semblant resolució, tres rahons á quina mès poderosa, es á saber. Impedir que li passás la tanda: fugir de la caló que dintre l' estudi, ab lo concurs de tanta gent se sentia y poder escoltar, puig de capitols se tractaba, las rahons que entre 'ls interessats passarian. Relativa-

ment á l' última s' esplica perfèctament, si en l' estat en que 's trobaba 's fixa l' atenció.

Ab tota la bona voluntat del mon asistiriam nosaltres á la celebració de semblant contracte, encara que per altra punt no fòs, que pera fer dos quartos, als que estas planas llegeixen, de lo que sol succehir quan se fan capitols per l' estil de los que aquell jorn tenian ocupat al Notari Barthomeu Valls; mès ho deixarem correr, tant perque tal volta li arribia lo dia á la descripció de semblant costum, com perque comprenent l' angunia de la pobre PUBILLA á la qui cada moment li sembla un any, obrar d' altre manera fòra falta de caritat.

Donant donchs per arreglats los tractes; per desembarassat l' estudi; per ficats en un plech,—demunt lo qual habia escrit lo Notari «documents relatius als capitols matrimonials de Fulano ab Mengana,»—los papers que estos habian entregat y las apuntacions que habia pres y per tornats á son lloch los manuals registrats, al objecte de fer veurer lo que altres habian fèt en casos semblants, donarem per entrada á la PUBILLA en l' estudi de D. Barthomeu Valls.

—Quin sant vos porta?—Digueli lo Notari, tant bon punt entrá.

—Que vol que sia? Desgracias!

—Malalts?

—Ca no senyó. Quartos.

—Això ray!..,

—Ja ho diu vosté. Com se coneix que 'n te; mès jo que no tinch ni una malla y podria girar las butxacas sens por de que 'm caigués una creu!... Cada volta que penso que per tot lo dia de S. Jaume tenim de tornar dos mil lliuras,

y que d' aqui á las horas no hi falta encara un mès... Li dich que de vegadas, tinch por de perdrer la xaveta, tant se val.

—Y donchs, que no habeu fet cap diligencia pera veurer si hi haurá qui vos las deixia pera tornarlas?

—Que tinch d' haber fèt! Ab l' esperanza de que l' hereu 's posaria á ratlla, y comprenent que lo que á casa conve son diners, buscaria una minyòna com cal, no m' he cuidat de res; pero sí, sí: ara baixan: com mès va mès capficat lo veig, y tinch por que haurá tosat de debó y que tindrá d' esser la móssa del calsater ó cap. Mès ab mi que no hi conti, que mon consentiment no l' haurá. Pensar que podriam estar com lo peix al aigua y.... En fi: tant se val. Que hi farem!

—Jo, la veritat sia dita: no hi veig gran remey; mès tota vegada que 'ls minyòns s' estiman, ó per lo menys se portan afició....

—Que vol dir?...

—Miraria, aixis, com qui no hi es pera res, quant te la noya; si hi ve be son avi,....

—Prou que hi vindria. Que mès voldria ell?

—Y que ja ho sabeu vos?

—No, no: ni ganas; mès una casa com la nostra...

—Si, que deu tres mil lliuras.

—Be massa qu' ho sé y per aixó m' esclamo. Veu si aquest minyó hagués posat los ulls sobra un' altra.... Pero qu' es cas! Si jo fins penso que li han donat....

—També creheu en bruixerias? No m' ho pensaba de vos. Mès enllestim qu' es tart y tinch feina. Jo que fós de vos, miraria de veurer á l' avi de la minyòna, li diria cla y net lo que passa y lo que voleu, li fària present l' estat de la casa, y Santa bona Maria.

—Jo dirli? Ara hi corro. Ca, no senyó no: vol que vagi á traurer los pedassets al sol, y contar si n' hi ha cinch ó be 'n faltan quinse? Çom si m' ho deyan.

—Pero veniu aqui santa cristiana. Si la noya tingués un dot com vos desitjeu, no hi deixariau casar l' hereuet?

—Pot ser mi pensaria, perque ella es de vila, y jo la vuy pastòra y no senyòra.

—Mès hi teniu res que dir? No es de bona sanch? No es honrada, treballadòra....

—No li ignoro; mès que 'n farem si no te res? No sap lo que diu lo ditxo? «Los que 's casan per amòrs, sempre viuhen ab dolors.»

—Mès n' hi ha un altre que diu: «Qui 's casa per lo diner, es mosso de sa muller:» y ja veheu que no estaria pas bè que tòt un hereu del MAS DE DALT, fos mosso, ni de la sèva dona. Si al menys fos una pubilla,...

La Mestressa entengué la indirecta y comprenent que se las habia ab qui era capás de tornarli la pilota á joch, girá full dient.

—Y be, que no sap donchs qui 'ns podria deixar las dos mil lliuras que tenim de tornar?

—Si val á dir la veritat, d' aixo no me 'n cuido: qui fa semblants negocis, es lo senyor. — anyadí, dirigintse al escribent.

—Que hi diu donchs vosté?

—Si no las ha dejadas, hay un paches que tenia tres mil; pero no sé si voldrá dejar dos mil solamente.

—Y donchs com ho farem.?

—Y ara hi caigo; con dos mil no 'n tiene usted bastante, perque la pensió, los gastos de escriptura, papel sellat, comissió, hipotecas...

—No me 'n parli, no me 'n parli.

—Me voleu creurer PUBILLA?—Digué 'l Notari.

—Digui.

—No debeu dos mil lliuras á una ma, y quatre cents duros á un altra?

—Si senyó.

—Donchs si jo fòs de vos, ho tornaria tot, y debentho á una sola persona, may tindriau de girar la cara per dos. Se feya una ápoca ab delegació, que firmaban los acreedors á favor del nou prestamista, y quan no, sempre vos estalviabau una escriptura, y lo paper sellat y....

—Vosté mateix jo no ho entench. Sap que confio de vosté y lo que vosté fassia estará per ben fèt.

Lo Notari 's quedá pensatiu una estoneta, y á la fi de ella digué.

—He pensat una cosa que tal volta será millor; mès com no dependeix de mí, podeu si vos sembla tornar mès tart á saber la resposta, ó be venir lo dissapte...

—No, no: mès m' estim tornar despres.

—Bueno donchs, hasta luego.

—Que Dèu los guardia de mal, estigan bons, passenho be.

Ja podriam donar compte tot seguit del pensament que esdevingué al Notari; mès ab això, ó no avansariam res, ó bè avansariam massa y per lo tant preferim que vingan las cosas per sos passos contats, puig tenim per cert que no son sempre los que mès corran, los que á un lloch arriban primer. Preguntaba un caminant en certa ocasió, á un pastor mòlt vell—que pastorant estaba son remat, al peu de una montanya, al cim de la qual hi habia un poblet—quant distaba est, d' aquell punt ahont eran: á lo qual respongué.

«Caminant, una horeta: corrent, mès de tres.» Lo qui fèu la pregunta 'l prengué per boig y 's posá á correr presumint que de est modo hi arribaria ab poch menys de un quart; mès avansant de semblant manera, posá un peu en fals, se 'l girá, y allí tingué de romandrer, fins que arribant lo pastor, que ab altres treballadors del camp se 'n anaba á retiro, se l' emportaren á coll, puig no podia caminar. «No li deya—saltá lo pastor no bè li hagué tornat á lloch lo carn fugit y curat lo peu ab aquella perfecció y sol-licitut que los de semblant ofici, amestrats per l' esperiencia acostuman á posar en los mals que curan.—Si m' hagués cregut, caminant, temps ha qu' hi fòra: ha volgut correr y encara no hi ha arribat.»

Deixem donchs que vingan las cosas una derrera l' altre y tal com vagian passant, anemlas referint. L' únich que podem fer pera que no 'ns digan catxassuts, es soposar que s' han passat tres horas, que la PUBILLA ha anat á saber la resposta y contar fil per ratlla la conversa que ab tal motiu passá ab lo Sr. Valls.

—Vaja,—digué est no be entrá la PUBILLA,—vaja que això está tallat de bona lluna y anirá mès be qu' unas calsas de rector.

—Vol dir, vol dir?

—He trobat un amich, que per la mèba cara vos deixará los mil cinch cents duros que debeu, al sis per cent y sens escriptura, de manera que ab mil cinch cents cinquanta cinch duros, ne tindreu prou pera pagar la pensió y com qui diu fins per lo paper sellat.

—Y donchs? No diu que no 's fará escriptura? Pera que servirá lo paper?

—Dona, la vida y la mort Dèu la tè, y es precís cami-

nar ab peus de plom. Aquest amich, basta que jo li haja demanat, consent en deixarvos la cantitat de que 's tracta, ab tal que li feu un paper que 'n dihuén *pagaré*, lo qual exigeix un sello de vint rals. Ab això, com á las dos mil lliuras s' han d' afegir los quatre cents duros, que 'n fan set centas cinquanta, puja tot plegat dos mil set centas cinquanta lliuras, ó sian 29333 rals; mès, 1700 rals de la pensió, son 31093 rals, ó sian 1554 duros 13 rals, dels quals ni firmareu *pagaré*; be que pera fer compte rodó hi posareu 7 rals mès y serán 55 duros, de manera que ab tretze rals que vos hi poseu de la butxaca, n' hi haurá per lo sello y tot.

—Ja m' está bè tot això y ara me 'n alegro de no haber comprat lo que determinat habia: si no, ja no ho podriam fer. —respongué la PUBILLA boja de content.

—Per això no 'n haurian mancat; mès tampoch se necessitan avuy: en primer lloch perque fins lo dia de S.t Jaume no debeu tornar lo diner, y desprès, perque es menester que vinga lo pubill pera firmar lo pagaré.

—Ell? Que per ventura es l' amo? No son meus los propis?

—Si dona; pero com sou casada, no podeu contractar sens consentiment del marit.

—Ja ho crech que hi consentirá. Que arrisca ell? No so mestressa en totum?

—Si dona sí: mès la vostra firma, sens la autorisació del marit no val res.

—Ni ab la *turisacio* tampoch, perque com no sé de escriurer.

—Sí: mès no faltará qui ho fassa per vos. A mès de que, lo pubill ne sap, y podrá firmar pera vos y per' ell.

—Pero miri que no 'm vuy desensenyorir de res. A casa, jo so la mestressa y ningú mès.

—En fi: si no ho voleu, vos mateixa. Habeu vingut á demanarme consell: lo qui vos he donat, me sembla que no pot esser millor: vos agrada lo preneu, sino deixeuho correr y tant amichs com avans.

—Home, home, no s' alteri que no ho faig per tant; mès com una ou contar tantas esperiencias.... En fi: ja sap que confio en vosté y res mès.

—Donchs bueno: torneu lo dia de S. Jaume; aviseu pel mateix dia á las personas que vos deixaren lo diner, y santa bona Maria.

—Te rahó: pagats y desaconduits. Y ara quant li tinch de donar?

—Res dona res.

—No no: cada hu lo que sia sèu.

—Bueno donchs ja qu' ho voleu, m' ho pagareu tot plegat lo dia que vos hagia trobat un bon partit pera l' hereuet, y 's firmian los capitols matrimonials.

—Que vol dir que me 'n sap alguna?

—Ara com ara, no; pero qui sap! Hi ha mès dias que llonganissas....

—Just just, te rahó.

—Vamos donchs: fins un altre dia.

—Que Dèu li pach. Estiga bo.

Y la Pubilla sortí del estudi del Notari, mès trempada qu' un ginjol, y mès contenta qu' un ca ab un os, sens considerar que sa posició en res habia cambiat. Pero si: cambiat habia, puig quan sortí del Mas, sabia que sols faltaban pocas setmanas pera vencer lo termini, á la fi del qual debia retornar la mota, y no contaba com ella deya ab una

malla ni una creu, y al deixar lo Notari, estaba segura de que podria sortir del compromís en que 's trobaba, sens tenir que fer un mal paper. No de altre modo lo llaurador que ha vist lo nuvol, estendrers amenassador demunt llurs sembrats, respira ab goig y satisfacció al veurer que s' aparta ó quan mès, sols deixa caurer menuda y favorable pluja, sens pensar que dos horas despres, una nova tempestat pot destroir en un moment, tot un any d' esperanzas y suors. Mes val aixis. Alabat sia Dèu.

VII

Preocupada la PUBILLA DEL MAS DE DALT, ab las últimas paraulas qu' había pronunciat lo Notari, ab las quals concebé l' esperanza de que tart ó prompte 's realisarian sos mès fervents y leusengers desitgs y satisfeta considerant que podia complir sa paraula compromesa, retornaba al MAS tant contenta y animòsa, com mústiga y capficada de ell habia sortit.

Pensaba ab tot y axó, que tant bon punt arribás l' hora de proposar la nubia á son fill—puig á forsa de pensar y barrinar, estaba del tot persuadida de que son consultor lo Sr. Valls, no deixaria de trobar per aquell un bon partit—est, encapritxat com èlla deya ab la mòssa del calsater, faria l' orni, y escoltaria com qui sent plourer quantas gracias, ventatjas y qualitats li ponderassen.

Ab semblants pensaments, resolgué pendrer las midas que ella consideraba necessarias pera tenir dispost á son fill pera quan fos menester, y per lo tant, com aquell que sap qu' una mica avuy, una mica demá ve, que al cap y á la fi, la pedra mès forta 's forada, encara que no sia mès qu' una gòta d' aigua lo que demunt de ella cau, convingué en que no debia perdrer res per peresa, sempre y quan se li presentás ocasió oportuna, pera la realisació de sos intents portar á efecte.

Aixis es que densá del jorn aquell ja no tiraba llatinadas, com avans solia fer, sino que esperant que vingués á tom, se 'n anaba al gra, y emprenent al enamorat Peret, ó be li ponderaba lo regaladament que se la podrian passar, si ell se resolia á seguir sos consells, ó posaba exemples á mida de son gust, citant lo que passaba en tal ó qual casa d' aquella contornada, ó per ultim li referia casos capassos de convencer á tot aquell que com son fill, no hagués estimat de debó.

Solia succehir que lo minyó cansat de prédicas y sermòns, pretenia posar terme soptadament á tant enuitgosa conversa, dient: «Mare perfidieu en vá»; mès en semblant punt com si fos arribada l' hora que ella esperaba, sortia sempre ab estas ó paregudas reflexions.

—Llástima 'm fas en bona fe, al veurert tan cègo y perfidiós. Digas, home digas: pots creurer que lo que buscan sia la teba persona? No: lo que pretenen son los nostres bens, los propis de casa. Pensa sisquèra una estona, y veurás com tinch rahó. Creus tú qu' una noya de vila, acostumada á vestir tant bufona y tant bonica com totas las d' allí vulga deixar sens mès ni mès son trajo, per' anar com las de fora anem? Feta á la rambla, y al sarau, estaria con-

tenta en una casa solana sens companyonas, sens musicas, sens festas de carrer, y tenint sols en compte de estas cosas, la obligació de donar farinada als garrins, sagó á las gallinas ó filar en la vesprada á la bora del foch? Y has pogut pensarho? Saps que 'm dòna de parer, que lo que han volgut es estat divertirse ab tu. Es clar: hauran dit, es un crach, un cama lluent, un aixafa terrosos y res nos costará ferli veurer garsas per perdius.

Lo que 'l pobre Peret patia sentint semblants paraulas, no 's pot ponderar. Per' ell que tenia tractada á l' Angeleta, que la coneixia com á sí mateix y que sabia verament que èra pura com las gotas de la rosada, sensilla com las flors del bosch y enamorada com una aucella en la primavera, los pensaments de sa mare, eran un martiri horrorós. Mès al mitj de tot era bon fill, y ni tant sols s' atrevia á replicar: tot lo mès aventuraba una qu' altra indicació, tal com «Mare, penseu mal» ó altre per aquest estil; mès com si ella no esperás altre cosa, refermaba de nou dient.

—Tu creurás que no t' estimo, perque ja es ben sabut que si vols perdrer la amistat, digas sempre veritat; mès so mare, y dech ferho, baldament pensis que 'm fa parlar la passió. Ab lo temps, quan t' hagia passat esta fal-lera, dirás massa rahó que tenia; mès que hi farem si ja será tart! Que no ho veus qu' ells son una pobre gent, que com mès va mes mals estan? Y es net: l' avi es tant vell, que voy no serveix pera res y lo dia en que tingan de tancar la botiga, de que fan mánegas, de que? Donchs pera quan arribia est cas, necessitan tenir ahont arrimarse y per si mentres tant no 'n passa cap mès, que no es fácil, perque ja ho saps: tothom hi es pels quartos y ells no 'n tenen, bo ets tu, y

després, aplegueu pobres á la pallissa; tant se val: hostes vingueren que de casa 'ns tragueren.

Això succehia tant sovint d' ensá del dia aquell en que 'l Notari, tal volta mès pera no cobrar de la PUBILLA, que per altre motiu, li digué que li buscaria una jòva: y semblant perfidia tenia com al-lelat al pobre hereuet, que oint las paraulas de sa mare, mès que ab lo cap, ab lo cor, no podia compendrer ab tot y las contradiccions que en sas conversas hi habia, que estas mès que per altra cosa, se llansaban pera sortir aquella ab la sèva, puig encara que ella las creya dictadas per lo mès pur y maternal interés, bèn mirat als no significaban que cobdicia, ab sas puntas y ribets d' orgull.

Ab tot això los intents de la PUBILLA s' anaban realisant, puig si be en lo pit de son fill creixia mès y mès l' amor, per alló de que lo privat es desitjat, habia arribat á entrar en son cor la mala llavor de la desconfiansa, no perque duptás de las bonas intencions de sa aimada, sino per creurer que ab ell no podia esser tant felis com desitjaba.

Mòltas vegadas, sol en lo mitj dels camps, sens altres testimonis de sas penas que las plantas que 'l voltaban, ni mès consol á sos sospirs, que lo cant dels aucellets, sostenia ab sí mateix llargas conversas acompanyadas de pregondas reflexions.

«Sí: la mare te rahó: pot estar l' Angeleta contenta en una casa solana? No enyorará la gent de la vila? Y èlla fèta á enrahonar ab tants quants á la botiga de son avi proveeixan, se podrá acostumar á esta soledat? Mès si de veras m' estima, si m' aima com jo l' am perque no? Jo, jo mateix ab èlla al costat, no estaria content en lo mès amagat recó del mon?»

Y ab semblants reflexions passàba los dias, y ab semblants pensaments passaba las nits, y patia batallant ab lo dupte y la esperanza, y mès d' una volta, quan ningú 'l podia veurer, al caurer lo dia, en eixa hora en que la naturalesa sembla morta, segons es de pregonda y solemnial la quietut que als alegres sorolls del dia succeheix, versaba llágrimas de dolor. Y sens consol, sens una persona amiga á la qui confiar sas penas! Pobre, pobre Peret! Sols un dia per tòt alivi á sos mals, escoltá á son pare estas paraulas que ab tot y esser aspres, foren preciosissim balsem pera son cor. « Home: no t' hi encaparres tant qu' encara no fina 'l mon. » Y ab tòt estas paraulas las digué d' amagat de la PUBILLA, puig temia lo soroll; mès aixis y tot, lo Peret las apreciá en quant valian ja que en son pare trobaba, lo que en sa mare buscaba en va.

En tal situació arribá lo vint y cinch de Juliol, lo dia aquell en que 's debia firmar l' ápoca per los qui deixat habian lo diner als habitants del MAS DE DALT, y ab tal motiu, ab l' objecte de donar mès solemnitat al acte, disposá la PUBILLA que la acompanyasen *l' home* y *son fill;* aquell, perque de sa persona no 's podia prescindir, com á marit que li era, est perque es fes capás dels sacrificis que soportaba la casa, per mor de sos enamoraments, sens substancia.

La determinació de la PUBILLA, fou pera son fill una esperanza satisfèta, un desitj realisat, puig si be son cor ja may arribá á duptar dels bons fins y rectas intencions de sa estimada, las frequents amonestacions de sa mare y lo mo-

do com ab èllas pintaba las cosas, feren l' efecte de la ma del llaurador que llensa la llavor en lo camp, y en lo camp de son pit arrelaba la llavor de la desconfiansa, respecte de la sort que esdevindria á l' Angeleta, si passant per tot, arribaba á unirse ab ell. Content donchs, satisfèt ab la idea de que anant á vila, mal habian de sortir las cosas, que no pogués veurer y fins parlar ab la nèta del calsater, — sisquera no fòs mès qu' un brèu instant, — y averigüar lo que en lo mès fondo de son pit passaba, emprengué ab sos pares lo camí, guiant lo carro, ab mès plaer y bona voluntat que lo jorn aquell en que anaba á vendrer gra.

Deixám estar á sos pares en l' estudi del Notari, devant la casa del qui posaren peu á terra, y seguim al hereuet qu' aprofitant l' ocasió que li oferia la necessitat de deixar lo carro y establar lo matxo, aná á veurer á l' Angeleta, ab tot y haberli dit sa mare que tornás en continent, pera presenciar la firma de la escriptura que s' anaba á estendrer, y la del pagaré que en lloch del debitori pensaban otorgar.

No bè entrá en la botiga del calsater, l' Angeleta ab to de carinyosa reconvenció li digué:

— Gracias á Dèu: Voy voy sospitaba si t' habias mort.

— Pensabas en mí Angeleta, ab tot y no venir en tant temps?

— Y tu?

— Oh, sempre: sempre.

— Donchs jo tambè y encara que no 't veya, pensaba que la culpa no pervenia de tu.

— Y ton cor no t' enganyaba, puig sap bè, que á esser possible, ni un instant m' apartaria de ton costat. Mès y l' avi?

— Es á missa majò: com avuy es fèsta gran, y èll es

prohom de S. Lluch, deu anar ab atxa á l' alsá Dèu; si no fòs aixó, ja fòra á casa: puig ell, ja se sap: tot l' any á missa matinal.

—Per aixó que m' estranyaba no veurerlo.

L' hereuet permanesqué un moment com pensatiu y vascilant, mirant á cada moment á sa estimada, que 'l miraba també, y com si volgués dir alguna cosa, que ab tot desitjaba no sortís de son pit. Per últim fent un esfors preguntá.

—Donchs qu' estem sols Angeleta?

—Sols: sens mès companyía que la aprenenta que arregla los rodets del vetllador.

—Oh, aquesta no 'ns destorbará pera lo que 't vuy dir: perque mira Angeleta: jo voldria dirte mòltas cosas, mòltas: totas las que he pensat en lo tèmps que no 'ns hem vist: y lo cas es qu' ara que tinch ocasió, sembla que 'm fugin de l' enteniment y que no sápiga per quin cap comensar.

—Que tal volta voldrias oblidarme?—preguntá l' enamorada doncella, moguda per lo temor, tant com per lo mès noble interés.

—Oblidarte! Oblidarte! Y creus qu' aixó sia possible?... Mès sol ab mos pensaments, comparant la diferencia que va de la vila al camp, me he preguntat mòltas vegadas «y será l' Angeleta prou felís?» Perque jo penso que 't pagarias de quant jo treballás pera ferte ditxòsa; mès no enyorarias los carrers de est poble, las dirvertisions del diumenge, los passeigs, las funcions de iglesia,... en fi tot aixó que aqui teniu y que no 's troba en una casa solana?

—Tot aixó era lo que volias dirme?

—Y 't sembla poch? Pensaho be. Aqui de dia tens la botiga, la gent que ve á comprar te distrau; los cants de las noyas que en torn lo vetllador treballan, alegran ton

pit, y durant las vespradas, los vehins que venen, las companyonas que se 'n van, las conversas,... Y allí, saps lo que t' espèra allí?

—Ho sé; ho sé:—respongué la tendra doncella encisada ja per las paraulas de son ferm aimador.—M' espera una casa que essent tèba será mèba, en la qual tot, tot me somriurá; m' esperan camps sempre verts, arbres que en la primavera s' omplan de flors y de fruits; y aucellets que cantan ab mès dolsura que las noyas del vetllador; m' esperan los cuidados de la casa, lo tenir á punt lo dinar pera portartel al tros, no be senti tocar mitj dia en lo poble vehí, l' arreglar la viram pera descansar á la que essent ta mare ho será mèba; m' esperan vetlladas llargas en l' ivern, pero que serán curtas sentinte á tu parlar de las collitas, de las feinas de la terra, dels casos que passan al voltant ó llegint los llibres que m' ha promés un cosí que tinch capellá.

—Beneida sias,—deya lo Peret de baix en baix,—si 't sentia la mare!

—Y los diumenges?—continuá l' enamorada Angeleta. —Los diumenges vindrem á vila tots dos, y portaré gallinas y ous, y 'n donarem alguns al avi, y dinarem ab èll, y á la tarde quan nos ne tornem á casa èll nos acompanyará fins al pont y àixó li donará deu anys de vida, perque m' estima tant, tant....—y dient això l' Angèleta casi be ploraba.

—Tant com jo?—preguntá 'l minyó no menys conmogut.

En est punt y hora entrá en la botiga l' avi, al qui bastá una sola mirada pera compendrer que entre 'ls dos enamorats habia passat alguna cosa extraordinaria. Com de fèt: sos ulls plens encara de llágrimas de tendresa, clar deyan lo

que passaba en son pit. Ell no obstant com home d' esperiencia, feu com qui res hagués vist y desitjant saber la causa de semblant cas, preguntá encarantse ab lo Peret.

—Y los pares, que fan? Estan bons?

—Bons per ara gracias á Dèu.

—Y tú?

—Yo també.

—Noya,—digué llavors l' avi dirigintse á sa nèta.—Tè: deixa la capa á dalt, y baixam l' altre barretina.

L' Angeleta complí lo manament de son avi, y est aprofitant lo moment de esser ella fora, digué al hereu del Mas.

—Y be: estimas encara á la noya?

—Lluch, mes que may.

—Y ta mare?

—Forta en lo mateix,—respongué baixant los ulls.

—Y los mals de casa, com van?

—Com voleu que vagian! Avuy mateix s' ha de firmar una nova escriptura de debitori, pera tornar los dinèrs que debem.

—Y la firmarán?

—Si m' esperan ja á ca 'l Notari.

Lo calsater feu una rialleta que passá complertament desapercebuda al enamorat Peret.

A tot això baixá l' Angeleta, portant á son avi la barretina y donantli est una patacadeta, per demés carinyosa, li digué.

—Bona minyona,—anyadint desprès tot fregantse las mans.—Saps que 'm deya 'l Peret? Que sos pares son aquí y los te de anar á buscar.

—Ja?—Preguntá aquella com pesarosa.

—Que hi vols fèr? Avuy venen per feina.

—Y no tornarás després?

—Crech que no. Ab aquesta donchs hasta un altre dia.

—Que 't vagia bé.

—A Dèu siau.

—A Dèu. A Dèu.

Y lo Peret sortí de la botiga mès enamorat que may, ab lo cap dret á tall d' home satisfèt de sí mateix, fènt de nou jurament de casarse ab l' Angeleta, ó no casarse ja may.

Quan arribá á casa lo Notari, vegé que ja s' habia firmat l' ápoca, puig entretingut ab sa aimada, lo tèmps se li fèu curt, y ab tal motiu li llansá sa mare una mirada que l' atravessá de part á part, dientli al mateix temps: «fòras bo per aná á buscá la Extremaunció.» Lo minyó regoneixent sa culpa, callá contentantse ab posarse roig y lo Notari pera posar terme á tant enuitjosa situació digué.

—Enllestim enllestim que 's fa tart y tinch d' anar á missa.

—Vosté mateix. Que falta ara?

—Res: que firmi 'l Pubill lo pagaré dels 1555 duros que vos han deixat pera tornarlos á esta gent.

—A veure á veure, tornil á llegir y fasseu si pot esser en catalá, que en castellá no ho entench.

—Aixó ray!

Y lo Notari ab clara veu, elevada entonació y marcat accent, llegí un paper que deya aixis.

«Los abaix firmats Maria Barceló, Pubilla dita del Mas de dalt, y Joseph Albareda marit de la mateixa, declarám haber rebut de Jacinto Ribera, adroguer de la present vila, ausent, la cantitat de mil cinch cents cinquanta cinch du-

ros, que li tornarém ab bona moneda d' or ó argent d' avuy á un any, assegurantli ab tots los nostres bens, mobles inmobles haguts y per' haver, deixantli per mentres tant y per major seguretat, los debitoris que teniam firmats á favor de Ramon Buxadós revenedor de grans y Magí Grases mestre armer, los dos de la present vila, quals debitoris, per lo que á ells respecta, han quedat cancel-lats ab ápoca d' est dia, ab los diners á que 's contrau lo present document, que volem tinga tota la forsa y valor d' escriptura pública. Y pera que constia ahont convinga, ho firmam en dita vila, als vint y cinch de Juliol, essent presents per testimonis los anomenats Ramon Buxadós y Magí Grases. »

—Vos está bé?

—Sí senyor.

—Firmeu donchs.

—Ja sap que no 'n sé.

—Donau donchs facultat á vostre fill, pera que firmia per vos?

—Si senyor.

—Seu, seu Peret. Aquí en aquest punt, escriu: «Por mi señora madre, que dice no sabe escribir, con su facultad y en su presencia,» y are lo teu nom. Bueno: perfectament. Ara vos pubill.

—Ahont?

—Aqui al costat, ó sota la del Peret.

—Si faig unas lletras com á fabas.

—Be home qui fa lo que pot, no está obligat á mès..... Que no hi feu escarabat?

—No senyó. Y en bona fe que sens escarabat, també ho entenia lo Senyor Gobernador, quan li enviaba los oficis l' any que vas esser Batlle del terme.

—Prou home, prou. Ara 'ls testimonis... Be: perfectament: farem ara dos ratllas pera inutilisar lo sello, y santa bona Maria.

Anarensen los circunstants y la Mestressa preguntá al Notari, quant li debia, y com est li digués que no res, ella li prometé que procuraria fer matar una llèbra, ó un parell de perdius, pera que celebrar pogués lo dia de Sant Barthomeu.

Quan tots eran ja al carrer, pretextá la PUBILLA un descuit y digué al Notari.

—Y d' alló que no hi ha res?

—Pse, 'n tinch una aixis en escabetx, que pot ser fará per casa.

—Y d' ahont es? Com se diu? Te molt pinyó?

—Oh carau, qu' aneu depressa! Encara no sé si farem res.

—Miri que m' ho fassa *assabe* ben abiat, y no quedará descontent de mí. Ja sap que quan firmarém capitols, ho arreglarem tot.

—Ángela! Axó mateix. A Dèu siau que senyalan la missa.

—Vaja qu' estiga bo, y Dèu lo guardia de mal.

VIII

Habian passat sis mèsos d' ensá del jorn en que ocorreren los fèts que en lo capitol prescedent relatats deixam, quan en lo MAS DE DALT se rebé una carta per medi d' una vehina qu' habia anat al mercat. No vascilam en dir que tal

volta era la primera que á dita casa arribaba, puig lo pubill que fou qui la prengué, per lo mateix que segons lo sobre resaba, á èll anaba endressada, comensá á mirarla y tornarla á mirar, y tirantse enrera la barretina y gratantse lo cap, rumia que rumiarás, alsaba los ulls al cel com si volgués fèr memoria, tornaba á llegir y tornaba á pensar, fins que á la fi, donantse una forta patacada digué:

—Vaja: no ho puch capir.

En semblant situació lo trobá la **Pubilla**, que ab un cop d' ull ne tingué prou pera compendrer que alguna ni passaba de manera que li preguntá.

—Que tenim de nou?

—Res, que han portat esta carta.

—Qui?

—La Pepa de ca 'l Suriol.

—Y de qui es?

—Vet aqui lo que 'm fa tornar ximple, que no ho puch endeviná.

—Que no ho diu?

—No ho sé.

—Y que no la has llegida?

—Si no la he oberta.

—Que esperas donchs?

—Res: capficat en si podria endevinar qui 'm podia escriurer.

—Llegeix home, llegeix.

Y com si lo pubill res mes hagués esperat que semblant ordre ó permís, descloguéla y trobá que deya lo següent.

«Apreciat Joseph: sabreu com ha estat en ma casa l' adroguer Jacinto Ribera, y m' ha manifestat: que habent-

li sortit una bona proporció, desitjaria, si es posible, que li tornasseu lo diner; mès que si això no pot esser, puig sap bè que lo pagaré no vens fins lo dia de S. Jaume de Juliol, no hi fa res, y mirará de arreglarho per altre cantó.

» Sens altre que dir, manèu y disposeu de vostre amich y servidor,

BARTHOMEU VALLS.

» P. D. Dech advertirvos que si torneu la mota, tal vegada os retornarán la pensió dels sis mesos que habeu tingut lo diner. »

Esta advertencia feu com se sol dir, obrir los ulls un pam á la PUBILLA; mès passada una estona deixá caurer lo cap dient.

— Ja te rahó 'l ditxo; que cap pobre pot fer un negosci bo.

— Que fèm donchs?

— Que fèm! Tens quartos tu pera tornar lo que 'ns demanan?

— Sí: so tant rich com lo grill.

— Donchs escriu que no pot esser, y en paus.

— Si, en paus. Tant de bo que ab quatre gargots hi quedassem! Mès vindrá S. Jaume, y tant si 'n has com si no 'n has, paga y si tens mals de cap...

— Passatals. Deixamho correr... Si aquest minyó, caigués de son ase y escoltant mos sermons se donás á pactes...

— Si si: li pots anar derrera ab un fluviol sonant. Ha tossat y en va es que xiules quan l' ase no vol beurer.

— Be donchs: per' ell fará. Jo no vuy viurer sempre aixi, obrint un forat pera taparne un altre. Si per S. Jau-

me no 's casa, ni te pensat casarse, tant se val: vench, y que no done la culpa á ningú.

—Oh casarse ray, no busca èll altre cosa. Haberse embolicat ab eixa minyòna... Sisquera hagués buscat quartos... Y que no saps com está lo calsater?

—Jo? ni menys hi penso. Y ademés com vols que estiga! Mès pelat que un taup. Altrament crech que será lo millor anar jo mateixa á vila á tornar la resposta á la carta del Notari, que en bona fe que nos dona mostras d' estimació y aixis ab una pedrada mato dos pardals, puig me va parlar que 'm sabia una jova y may mès n' he sabut res.

Tampoch habem sabut nosaltres quinas noticias obtingué la Pubilla; mès si podem dir que uns quants dias avans de S. Jaume — y de això deduhim que no degueren esser favorables á llurs intents — portaren un' altra carta al Mas, en la quina poch mès ó manco 's llegia lo següent.

« Com la persona en favor de la qui está passat lo pagaré que firmareu á Jacinto Ribera, ha manifestat que conta ab que li retornareu son import, espero que 'l diumenge prop vinent, dia 10 del mès que som, vos deixareu veurer á dos quarts de deu del matí en l' estudi de vostre S. S. »

Barthomeu Valls.

Suposem que lo lector no haurá deixat de creurer un sol instant, en la fermesa de l' estimació que lo Peret y l' Angeleta 's portaban; mès si per lo que en lo mon sol succehir, hagués arribat á presumir que tenian rahó las donas aquellas, que veentlo tornar del treball, capficat y melancoliós digueren « va, va: aucellet del primer vol, d' aqui á un mès ni tant sols hi pensa, » los dirém que ab tot y ha-

ber passat casi bè dos anys densá del dia en que per primera vegada lo vegerem, condolentse de la tristesa dels *dèrrers jorns de la tardò*, son carinyo en vers la tendra doncella ni una guspira habia mimbat, ans bè mès fort arrelaba, quant mès passaba 'l temps, y com mès grèus eran los obstacles que á la realisació de llurs desitgs se presentaban.

Ocasió fòra la present la mès á propósit per' algunas reflexions fer respecte de esta passió que tantas desgracias causa quan se proceeix ab lleugeresa y poch seny, y tanta felicitat proporciona, si á ella presideix una bona elecció y un fi, tal qual mana la lley de Dèu; mès ab aixó tal volta sols enuitx donariam als qui paciencia han tingut pera arribar fins á est punt, y per altra part lo temps nos falta pera referir cosas de mes interés.

Es una d' ellas que 'ls amos de 'l MAS DE DALT, (puig amants de son bon nom, ho eran com lo qui mès ho puga esser) no be enllustrá 'l dia vint de Juriol, 's posaren en camí, pera complir la prevenció que 'l Notari en sa última carta los feya, de manera que poguessen trobarse en son estudi en la hora indicada, despres de haber complert ab lo precepte á que lo diumenge obliga á tot bon cristiá.

Tocaban donchs dos quarts de deu, quan la PUBILLA, son marit y son fill entraban en l' estudi del Sr. Valls.

—Vet' aquí: —digué est. —Qui del llop parla...

—De nosaltres parlaba?

—Es clar: sabia que teniau de venir, y estaba dient al senyor, que en continent anás á avisar á la persona que tè 'l pagaré, pera que no 's tinguesseu d' esperar; encara que ab la caló, ja penso que no marxareu fins cap al tart, á la fresca.

—No senyó no: portem lo carro ab vela, y aixis, si Dèu ho vol ja dinarem á casa, sinó tòt son gastos.

—Vos sempre fent la pobre.

—Si podem pintar grandesas! Com ho diu vosté. Tèbas ó mèbas... Si no debessem res á ningú, vetho allá; mès are, menjant y cohent, tant de guanyat, tant de gastat, tant se val.

—Que puedo anar á avisar?—Interrompé l' escribent.

—Si, si: diga qu' aquella gent ya son aquí. Ah y per avuy, no cal que torne.

La **Pubilla** que tal volta no esperaba altra cosa sino que sortís l' escribent, s' alsá de la cadira y acostantse al Notari li preguntá.

—Y que li apar donchs? Que no 's voldrá esperar l' adroguer?

—Com l' adroguer?

—Es ben clar: aquell que nos deixá los diners.

—Si no 'ls debeu á semblant subjecte. No rebereu una carta mèba en la que per encarrech del mateix vos deya que si no podiau tornarlos, èll buscaria per altre part?

—Si senyó.

—Donchs bè: com se li presentá ocasió pera comprar una pèssa de terra qu' afronta ab una de sèva, y resolgué adquirirla, no podentli vosaltres tornar los quartos en aquell punt, cedí ó trespassá lo pagaré á un altre que 'ls hi doná, fenthi encara ganancia, y santa bona Maria.

—Y ja pot anar aixó?

—Ja ho crech. Y á mès á vosaltres que os fa deurerlos al Pau al Pere ó al Bernat?

—Y donchs, á qui 'ls debem are?

—Ave Maria.—Digué tot entrant un personatge de nosaltres ben conegut.

—Aquí teniu l' home,— respongué á la **Pubilla**, lo Notari, indicant al calsater.

Lo que ab semblant manifestació passá pel interior de la **Pubilla**, no pot esplicarse. Sols dirém que referint ella mès tart la impressió que li produhí la presencia del Lluch Jacas, deya que voy voy habia perdut lo mon de vista; que soptadament li pujá un insendi de sanchs al cap, y després estigué á punt d' esglayarse y que sentia un *pom pom* dintre dels polsos, com si tingués fret de quartana. Lo pubill, com si de repent hagués comprés tot lo qu' habia passat y podia passar, no feya mès que mourer lo cap avant y enrera, com los conillets que venen los *sancti di guixis:* y lo pobre Peret, personatge ignoscent en aquella comedia, estaba blanch com lo paper, tement que la nova posició de sa mare respecte lo calsater, seria un nou obstacle que á la realisació de llurs desitjos se presentaba.

En los llabis del calsater s' endevinaba una maliciòsa rialleta y lo Notari, fent com qui buscás un document, llensaba ulladetas á un y altre, fins que desitjant traurer á tots de tant penòsa situaciò, digué tot fregantse las mans.

—Verliaquí.

La **Pubilla** fent forsas de flaquesa, preguntá ab to mitj de pesar mitj d' orgull.

—Donchs aquest es l' home?

Y lo calsater ab tòta la dolzura del mon respongué.

—Sí **Pubilla**.

—Vamos, me n' alegro.

—També jo.

—Ho suposo.

—Es clar: perque entre amichs, sempre 's pot fer un favor mès fácilment y creeume PUBILLA: si puch vos lo faré.

—S' estima:—respongué, mentres que de baix en baix deya.—Prou, prou: lo que tu vols es pescarme l' hereu. —Y anyadí despres ab veu alta.—Per quan vòleu lo diner, perque essent tant rich com sembla, suposo que no portareu mòlta pressa.

—Jo os diré: rich, no ho so tant com voldria: 'n tinch pera passar y ja sabeu que en est mòn prou fa qui passa. Altrement si per mi fòs no vos demanaria la mota, puig conto que está en bonas mans; mès al present, com mès abiat me la tornareu, mès gran favor, puig la necessito, perque... vamos: com penso casar la noya...

Si hagués caigut un llamp en lo bell mitj del estudi, no hauria fèt mes cop, que semblant eixida produhí en lo pit dels habitants del MAS DE DALT. Lo Peret quedá com á mort: lo Pubill s' alsá casi bè de la cadira ahont seya, y la PUBILLA,... La PUBILLA sentí per primera vegada que en son cor hi habia un sentiment mes gran que lo de mestressa, lo de mare. Per un moment, sens que en aixó hi tingués l' orgull la part mès insignificant, comprengué lo pesar que á son fill podia esdevenir al veurer casada ab un altre, la doncella per la qual tant habia sofert.

Son marit que en lo rostro de la PUBILLA, vegé com en un mirall, lo que en son cor passaba, acostás á èlla y á mitja veu li digué:

—No deu esser lo calsater tant pobre com deyas, quan deixa tant grossas partidas á interés, y las dòna á la sua nèta. Pot ser tenia rahó l' hereu.

—Be: no 'm vingas á trencar las oraciòns; tenen poch: ja ho saps vuy cinch mil lliuras.

La observació del marit, habia ofegat en lo cor de la mullèr lo dòls sentiment de mare, pera fer de nou brotar lo de PUBILLA. Aixis es que aquell sols digué:

—Bueno ja ho saps: no m' embolico; mès tente compte ab lo que 't dich: lo calsater voldrá los quartos desseguida y com no 'ls tenim, no 'ns quèda mès arbitre que vendrer lo MAS.

Sia que semblant reflexiò obrás lo seu efecte, sia que la PUBILLA volgués averigüar si lo calsater era tant rich com semblaba, sia per últim qui li racás lo tenir que tornar la partida enmatllevada, preguntá resolta á son acreedor, despres de haber indicat á son fill qu' anás á fer un encarrech.

—Donchs caseu la noya?

—Penso que sí.

—Y no 's pot saber lo nom del promés?

—Aixó....

—Be deyan que festejaba á un cert hereu de casa de Pagés.

—No: l' hereu la festejaba á ella: es un bon minyó; mès com sa mare no hi venia bè perque tenia poch,...

—Es clar; mès á que ve fer embuts? Massa be que 'ns entenem. L' hereu es mòn fill, la mare so jo, y si no hi venia bè, vos mateix podeu coneixer que á casa estém empenyats, que nescessitam diners, y com la noya es de vila,.... per aixó, no li nego que es bòna y treballadòra, y m' agrada; tant se val; mès com es de vila; y vamos á fòra...

—Respecte d' aixó, penso que si bònas son, tant valen las de fòra, com las de vila, are; en quant al dot, no li puch donar mòlt perque com un hom s' ho ha guanyat tòt traentso del bech y de las unglas; mès sembla que 'l promés

n' está content, puig de lo que menys se cuida, es de saber si té poch ó si té mòlt.

—Y donchs, que va de bo que la caseu?

—Y tant de bo, que segons vagian las cosas, no 's passará pas un mès que no ho siga. Ja hos he dit que sols per casarla es per lo que os demanaba los dinèrs. Veyam donchs lo medi d' arreglar lo que aqui 'ns porta...

—Tant prompte?

—Sembla que vos sapia grèu!

—Sí: me 'n sap: no ho puch negar; perque 'l Peret li aporta afició... y mil voltas m' ha dit que ó ella ó cap, y si no fos perque á casa convenen quartos, ja estaria fèt, tant se val.

—Quartos, quartos! Y que fòran molts?—Preguntá lo Notari, que fins aquell punt no habia bestret en la conversa, fent com qui llegia lo *Diari de Barcelona*, del quin era de mòlts anys suscriptor.

—Y que 'n traurem de dirho si no hi ha remey!

—Tira peixet! Que s' es acabat lo mon perque 's case la nèta d' est home? Lo Peret parla com parla, perque veu fadrina á sa estimada; mès tant bell punt la veja d' un altre, sols per despich mudará de cant. A mès: no 'm teniu encomanat que vos busquia jòva? Ja sabeu que 'n tinch una, aixis mitj en escabetx; y be podeu compendrer que per quan lo cas arribia, 'm convé saber quant voldriau. Y qui sap, tal podria ser, que lo Lluch, convensut de que casariau abiat lo minyó 's pogués esperar. Digueu donchs digueu: quant voldriau? Així: cent lliuras ensá, cent enllá.

—D. Barthomeu: vosté sap l' estat de casa; vosté coneix quin es nostre passament, y de cinch mil lliuras no 'n podem traurer res.

—La de qui parlo, 'n te sis mil, á sas lliuras voluntats; mès es de vila.

—Y això qu' hi fa?—Digué la Pubilla, obrint los ulls un pam.—Bona sia.

—Bona es.

—Y sos pares?

—No 'n tè.

—Com se diu?

—Se diu Angeleta y es ma nèta. Hi veniu bè?

La Pubilla per tòta resposta y comprenent la llissó habia rebut, baixá á terra 'ls ulls plens de llágrimas. Per ella respongué son marit, dient.

—Prou, prou. Sí, home sí.

En tant bon punt reentrá son fill, y al veurerlo l' honrat calsater s' alsá y entendrit també, agafali ambduas las mans dientli:

—Peret: has estat honrat y ja es hora de que tingas un premi á ton bon comportament. Ni las cavilositats de la tèba mare, ni las contradiccions de la familia, han estat prou pera fer cambiar ton modo de pensar. La paraula qu' un dia donares á ma nèta la has mantinguda ferma y lleyal: ben fèt: la paraula es lo mès gran que tè l' home. Digueres que fòra l' Angeleta ó ningú; mès que no 't casarias sens lo consentimènt de tos pares: estos hi venen be. L' Angeleta es tèba. Penso que al donártela, la encomano á un home que la estimará de debó y per tant la defensará de qualsevol que pretènga injuriarla.

—Sí, sí: sempre—respongué l' hereuet sens saber lo que li passaba, apretant las mans del calsater, y besant despres las de sos pares que no estaban menys commoguts qu' èll.

—Viva:—digué 'l Notari.—Mès are debem arreglar comptes mestressa, puig res he volgut cobrar de mos treballs, y sempre vos he dit que quan se farian los capitols, per la bòda del hereuet ho trobariam tot plegat.

—Si mès vosté que hi ha fèt? Y despres, no deya lo Lluch que pensaba casar la noya?—Preguntá ab certa ironía la PUBILLA.

—Prou: y en probas d' aixó que penso que la casará. Ell no vos ha dit ab qui, y jo puch assegurarvos, que al venir assi, pensaba casarla ab vostre fill; perque... com que la cosa estaba ja pastada, puig deixant lo diner ab pagaré, —pera lo qual m' ajudá un amich,—ab coneixement vostre,—y per tal fi vos escriguí,—'s pogué trespassar á una tercera persona, que fou lo calsater y arribat lo plasso....

—No diga mès, no diga mès. Vostés totas se las empensan. Com se coneix qu' es del art de la plòma!....

—Be: que no 'n esteu contenta?

—Per aixó, si senyor: mès encara no 'n sab prou.

—Y aixó? Per que?

—Perque si ho hagués fèt un any avans, s' hauriam estalviat l' interés de aquest tèmps.

Una gran riallada esclafí lo Notari, al sentir semblant eixida, á la quina correspongué lo calsater dient:

—Deixauho correr dòna, que tot queda á casa.

Lo Pubill feu alguns compliments á son esdevenidòr consogre; lo Peret doná las gracias al Notari per los serveys que li habia fèt, y la PUBILLA se li acostá tòta regositjada dientli.

—Gran y gracias, tòts contra una pobre dòna! Y ara hi caich. Vosté cada volta que venia á veurerlo pera preguntarli com estabam de vint y vuits, respecte d' una jòva que

fès per casa, sempre 'm deya «*Ángela!*» y jo; es clar: qui mal no fa mal no pensa: m' *afiguraba* que ho deya, perque aixis s' ho aportaba la conversa.

La resposta del Notari, fou una riallada mès forta que la primera.

—Que 'n son, que 'n son de trutxas.

Contents tòts y satisfèts, devant lo calsater y la PUBILLA y derrera lo pubill y 'l Peret, se 'n anaren á donar tant bona nova á l' Angeleta, que no cal dir com la rebé. Nosaltres, per alló de que *l' onzé no destorbar*, no hi anarem, y per lo tant, no podém dir las mostras de contento, las conversas, los propósits, en una paraula: tot lo que allí passá. Sols sí, que los habitants del MAS dinaren á la taula del calsater, ab lo qui tot menjant, concertaren la bòda per lo dia de la Mare de Dèu d' Agost.

IX

Lo dia de St. Jaume, quan torná lo calsater d' ofici, preguntá á l' Angeleta, al donarli lo capot, com habia fèt en semblant dia del any prescedent.

—De que fa un any avuy noya?

—Padrí...—respongué ella baixant los ulls y tornantse roja.

—Ah mosca balba... Y l' any vinent, tal dia com avuy, de que fará un any?

—No ho sé.

—No? De que 't van tirar dalt á baix de la trona.

L' Angeleta prengué 'l capot y fugí corrents á guardarlo.

—Dèu mèu, fèu que sian ben ditxòsos,—digué ab los ulls plens de llágrimas l' honrat y bondadós Lluch.

Mentres tant la PUBILLA anaba arreglant la casa. Tòt lo que abans era repugnancia y contrarietat, fou després satisfacció y benavolensa: per manera que 'l Peret que com á bon fill, no podia compendrer los motius que movian á sa mare, quasi 's donaba per content de haberne tantas passat, considerant que sens semblant circunstancia, no li foren estat tant plassents los preparatius que pera portar á cap la boda s' estaban fent.

A la PUBILLA, prescindint del natural carinyo de mare, la impulsaban per una part, lo desitj innat en las de sa classe, de fer veurer tot y mès de lo que realment es, y per altre, l' afany de fer oblidar lo mal efecte que podia haber produhit sa cobdicia, als ulls del calsater, y de la que tenia d' esser sa jòva. A semblants causas se té donchs d' atribuir que no pecás de mesquina, quan de comprar las joyas se tractá, de manera que á mès de las arracadas d' estat, que no foren de botó y atmetlla, ab son corresponent llas com las que avans s' usaban, sino d' or y diamants, com la moda s' ho aporta, convingué en que se li donás una creueta pel coll ab pedras de igual classe, en compte de las sivellas y botons, que per gipó, camisa y sabatas, formaban part de las joyas de nubia, no fa pas mòlts anys; y fins consentí en que l' hereu per sa part adquirís unas arracadetas mòlt bonicas, d' aquellas pèdras vermellas que 'n

dihuen rubís. De las robas no cal parlarne, puig si bè los noviatges d' avuy en dia son pa torrat y atmetllas en comparansa de lo que 's feya cinquanta anys enrera, no hi faltaren las bonas faldillas y gipó de domás, altres de gró, y un parell mès de sensillas de seda, una d' estas de las que 'n diuhen tornasol, sens contarhi las de llana y los gipons, mocadòrs, cobrispatllas, mantellinas y demés que 's requereix en semblants casaments.

Pera la cambra dels nubis arreglar, s' hi posaren cortinas de musselina mostrejada, y una dotzena de cadiras finas de nogué, ab lo qual, lo bon llit de pilans y capsalera ab embutits, dos quadros ab S. Pere y l' Angel de la Guarda, la piqueta y S. Cristo, l' escriptori de tomba pera la roba y demés del hereu, — faltanthi sols la calaixera y taula-mirall que debia portar la jòva, — semblaba com deya la PUBILLA, una tassa de plata que ni lo rey podia tenirla millor, motiu per lo qual prohibia passar lo llindar de la porta, á quants ensenyaba l' aposento, esplicantlos d' allí estant, quant costaba cada pèssa y quant valia tot plegat, y anyadint que semblants gastos sols podian soportarse un cop en la vida.

Arreglats donchs los tractes, que com se pot compendrer, foren autorisats per lo Notari que tanta part habia pres en las penas y treballs dels habitants del MAS; compradas las joyas y robas de nuvia; donats los confits, atmetllas y avellanas á parents y adherents, amichs, companys y coneguts; entregats los regalos á l' esdevenidora jòva, sols s' esperaba pera la bòda celebrar, que 's despatxassen los papers en deguda forma, de qual diligencia s' encarregá

per demés gustós, lo senyor Rector, gran amich y desinteressat conseller del prudentíssim Lluch.

Ab tot, preocupaba á la PUBILLA una cosa de la mès alta importancia; es á saber: ahont se celebraria lo dinar d' esposallas, perque si be era natural que tingués lloch en la casa de la nubia, ni 's podia dir que esta com á pubilla 's casás, bè que en realitat ho era, ni la casa del calsater tenia prou capacitat pera contenir la gent que á semblants fèts sol assistir. Ab estos pensaments aná donchs á veurer al avi de sa esdevenidora nora, y ab ell concordaren, que lo casament se celebraria á primera hora del dia quinse d' Agost, y en continent marxarian al MAS ahont celebrarian la diada.

—Convinguts,—digué la PUBILLA;—mès ja sabeu alló de que val mès matar un home, que deixar perdrer una costum.

—Prou dona; y per que ho dieu?

—Massa que s' enten. Si las esposallas y lo fèt fossen á casa vostra, jo tindria de pagar la meitat, no es cert?

—Just.

—Donchs encara que la boda 's fassa en esta vila, lo dinar, habem dit que será en lo MAS.

—Y que voleu dir ab aixó? Que la meitat me toca á mí?

—Es net.

—Bè dona bè: gasteu quant convinga y despres dieume: tant es, que per aixó no habem de renyir.

—Y que portareu mòlts convidats?

—Ca dona ca: Lo Notari y 'l senyó Rector.

—Y ningú mès?

—Ningú mès.

—Y vos que no vindreu?

—Dona sense mi no 's faria res; mès jo no so convidat. Y vos penseu convidar molta gent?

—Ca! tres ó quatre parents y fora.

Lo fèt de la veritat es que la Pubilla pensaba convidar á tots quants ne tenia, fins al quart grau, que mès aviat s' arrimaban á quaranta que á vint y cinch, ab lo qual, com ella deya á son marit tot tornantsen cap al Mas, quedaban bè sens gastar mòlt, puig lo calsater com á bon home qu' era, sèns gastarho pera menjar ni beurer, ne pagaba la meitat.

A tot això arribá lo quinse d' Agost, y no bè comensá á enllustrar lo dia, se 'n anaren á la Parroquia los nubis acompanyats de tots sos parents. Allí preparats del modo que mana nostra Santa Mare la Iglesia, reberen la benedicció, mitjansant la qual quedaban pera sempre mès units, l' hereuet del Mas de dalt y la nèta del calsater. Prengueren missa, escoltaren ab religiosa atenció aquellas paraulas del Apostol de las gents, que parlant dels esposos diu que son dos, que un sol han de formar en la ditxa y l' adversitat, y referintse als fills, los compara á suaus pans de blana cera, ó á tendres arbrets en l' hort del matrimoni plantats; reberen las enhorasbonas de quants la ceremonia presenciaren, que per cert no foren pochs, y despres de haber pres xacolata ab las tánt renombradas cocas finas, pagant l' avi, generositat que deixá admirada á la Pubilla, emprengueren lo camí del Mas, en lo carro del qual, anaban la nubia, son padrí, lo Notari y lo Rector, y lligat derrera, á us y costum del pais, la calaixera, la conxa y lo matalás.

Devant del carro marxaban los adestradors galajant y fent salvas.

Que 'n tindriam de feina, si de contar haguessem las brometas que ab mès bona intenció que oportunitat se dirigiren á la nubia, fentli sortir á la cara mès de quatre vegadas los colors! Mès axió ho deixam al judici del discret lector, que durant sa vida s' haurá trobat ó bè 's trobará en fèts semblants. Per nostra part, prou habem dit referint los aconteixements que als habitants del **Mas de dalt** esdevingueren per mor del enamorament del hereu.

Sols nos falta consignar que la **Pubilla**, satisfeta ab lo dot de la jòva, no despatxá la criada com habia promés á son fill, á quina mostra de consideració est correspongué ab una abrassada de cor; que lo pubill estaba mès enamorat de la nora que son hereu; que los nubis foren y son encara tot lo felissos que en est mon se pot esser, y que mentres durá lo pa de bodas, ni tant sols se sentí una paraulada ni un regany. Ab tot la mestressa estaba capficada, y com á la pregunta que pera saber la causa li dirigí lo Peret, li manifestás, qu' era mòlt lo gasto que feyan los convidats que habian resolt permaneixer en la casa tres ó quatre dias, perso que eran mès prop parents, y alguns habian vingut de lluny, respongueli est pera tranquilisarla:

—Que hi voleu fer! Axió no es mès qu' un cop á la vida.

—Si, mès á las nostras costellas trauhen lo ventre de mal any y ja es vell

Que l' hosta com lo peix menut,
Al cap de tres dias put.

NOTA.

En la sessió celebrada per lo Consistori dels Jochs Florals, lo dia 6 de Maig de l' any 1866, s' adjudicá la medalla d' or oferta per l' Ateneo Catalá, *á la millor llegenda de fèts antichs*, *de tradicions ó de costums*, *escrita en bona y castissa prosa*, al autor de la noveleta que precedeix, «per lo mólt animat de sos cuadros de costums; son fonament moral, y son enllás entre lo verdader y lo poétich.»

QUI ENDAVANT NO MIRA, ENRERA CAU

AL SENYOR

D. PAU MILÁ Y FONTANALS,

(De Vilafranca del Panadés)

Pintor: Catedratich que fou en la Escola
de Bellas Arts

DE BARCELONA.

QUI ENDAVANT NO MIRA, ENRERA CAU.

I

May habeu sentit parlar de ca 'N Coral de la Pruneda? Si habeu estat en los masos vehins á aquell en lo qual estas planas escrich, no pot esser; perque en ells no hi ha qui no ho nombre al menys deu cops al dia, per poch que la conversa s' ho aporti. Que 's tracta de comprar mestall pera sembradura, en lloch ne trobareu de tant bo com á ca 'N Coral; del vi no 'n resam, puig lo que es per agre, may n' han tingut de vendrer un got á la fassina; los tossinos de greix no hi ha casa que 'ls tinga millors, y are mateix sento á la masovera, dient que si volem ous grossos, frescos y assegurats, pel mateix preu que á las altras casas, á la Pruneda 'n trobarém.

Y que no sabeu perque tot lo bè de Dèu es millor que en las altres masías á ca 'N Coral? Donchs escoltau á la gent y vos dirá qu' es perque tants pobres com á la porta s' atansan, troban la mateixa caritat que no fa mòlts anys los feyan en las casas de pagés. Un tros de pa y mitj patricó, que buidan, si no tenen set, á la carabasa que á tal efecte portan penjada prop del sarró.

Aqueixos anys passats quan lo vi 's valia tant, que 'ls nins jugaban á balas posant á la quirra mitja pesseta, en compte d' un botó de las xarpas ó un xavo ronyós, los pobres rebian per almoyna un ó dos quartos, en compte del vi que vint y cinch anys enrera y densá del temps de la velluria, los donaban en los masos y casas solanas: sols en la de ca 'N Coral de la Pruneda continuaren donantlos vi, ab lo que tenian aquells tanta y tant bona recapta, que en arribant lo dijous, que era 'l dia de las caritats, lo pati ó baluart de la casa s' omplia de gom á gom de gent, que segons la gresca que feya y la gatsara que movia; mès que pobres que per amòr de Dèu anaban demanant un bossí, semblaba jovenalla tant alegre y juguenera com la que sol anar á fèsta major.

Los amos dels masos vehins, prou li deyan que no feya bè, y que debia mudar, per alló de que 'ls temps deuhen pendrers com venen; mès 'N Roch, que aixis s' anomena 'l duenyo de la Pruneda sols responia.

—Aixis ho habem trobat, aixis ho tenim de deixar.

—Pot ser t' ho pensas,—responíanli los qui mès observadors de las cosas del mon, comprenian que 'ls anys no son tots iguals y que l' ocasió 's deu agafar quan passa.

—Per que ho dieu?—preguntá ell.

—Es net: perque fent tu avuy, lo que feya ton avi, no

posas esment en que tu no vius com ton avi visqué. Antany lo vi no 's valia res: quan lo pagaban á la fassina á tres menos hu, semblaba que 'l mon s' habia de perdrer, y encara 'm recordo, y no tinch tants anys com tu, d' haber vist llensar al femer lo contingut en las bòtas, al efecte de desembrasarlas pera posarhi lo novell. Com que quan veyam un quarto ja podiam fer un salt: perque vaja — tot alló que contan de las gerras d' unsas, saps be que son rondallas de la bora del foch — si voliam probar lo dolcísim pler de donar menjar al qui tè fam, y donar beurer al qui tè set, debiam fèr caritat de pa y vi, puig als no teniam que 'ls fruits de la terra; mès are com are es punt diferent y fins lo Senyor Rector me deya, no fa pas quinse dias, que val mès donar un ó dos quartos ó alló que l' estat de las casas comporta, que no pas vi com avans, puig los pobres se 'l venen, ab los diners s' envician, y en compte de demanar per necessitat, pidolan per gorronería.

—Y que 't digué Mossen Salvador qu' era pecat donar vi?—Preguntá 'l Roch ab ganseria.

—Home tant com axió,...

—Donchs si no es pecat deixaho correr. Aixis ho habem trobat y aixis ho tindrem de deixar.

—Tu mateix, tu mateix: de la tèba pell se farán las tiretas. Lo pitjor será que quan te trobes ab necessitat, perque tant y tant va 'l canti á la font, que á la fi hi deixa 'l coll, ni un tant sols dels que ara van dient doscentas alabansas de ca 'N Coral de la Pruneda, 's recordará de tu ni de tos mals de cap, ni manco dels benifets d' altre temps.

—Tot aixó es enveja,—deya de baix en baix, lo Roch Coral, y alsant despres la veu, preguntaba. — Y tu no m' ajudarás?

—Ab mos concells sempre: ab diners, ja veus que per cada unsa que tu tens, jo sols tinch una pesseta.

—Ja ho saps tu?

—Home, mirat lo llibre del catastro que ben cla ho canta.

—Tens rahó. Això es la nostra desgracia y lo que 'ns fa anar mal: que tot ho vulgan saber. Y l' un cop lo padró de la gent; l' altre l' amillarament, ab los jornals que tens y la calitat de terra de quiscu; l' altre las bestias que crias; l' altre 'l blat que culls; jo estich qu' ha de arribar dia en que 'ns manarán donar compte dels fasols que cada jorn tiram á la marmita. Y si ab això guanyessem alguna cosa, vetho allá; pero qu' es cas! Com mès anem menos valem.

—No: com mès aném, mòlt mès paguém. Y per aixo 't dich que 'ls temps s' han de pendrer com venen, y que segons son ells, aixis s' ha de fer.

—Mira: aquest punt no 'l toquis, puig sempre tornariam á lo mateix. Aixis ho feya mon avi, aixis ho tinch de fer jo.

Ja 's pot compendrer ab lo que referit deixam, que l' amo de ca 'N Coral de la Pruneda, sens deixar d' esser un home de bè á carta cabal, era un d' estos pagesos rutinaris, enemichs de tota innovació, ab sas puntas y ribets de ganseria, que sens coneixerlas y per res mès que per ser novas, dihuen pestes y se 'n burlan de las práctigas y probaturas fetas pels qui moguts pel natural desitg de millorar d' estat, las portan á terme y las ensenyan als demès, sisquera arrisquen mès d' un cop sos capitals y son bon nom. Mès per això tampoch deixaba d' aprofitarse de tot quant creya que podia serli ventatjós, sisquera ho fes d' amagat, á fi de que no poguessen afrontarlo (ell ho prenia per afront) dientli qu' habia transigit ab lo que s' aporta 'l temps. Be que en semblant cas ab tota la ganseria del mon y reves-

tintse d' un aire aixis mitj candorós deya: « Jo no he tingut d' arriscar ni una sola malla: com que 'ls altres ho han fèt per mí.... »

Ab tot era un bon cristiá, y si no 's pogués deduhir de la conversa, qu' habem referit, en la qual demostrá que hauria cambiat lo modo de fer almoyna, si hagués presumit ser pecat, lo que densá de son avi en la Pruneda estaba instituit, ho demostraria lo fèt que anam á relatar.

En sa joventut habitaba en son mas, un mosso entre altres, qu' habent entrat de porquer, meresqué fins á tal punt la confianza de la casa, que no sols era lo cap de colla, sino que per las suas mans passaban totas las vendas de fruits de l' hisenda. Lo pare de 'N Roch se l' estimaba tant, que no podent consentir que 's separás de son costat quan contragué matrimoni, li feu construir un apartament y d' esta manera ni l' un quedaba privat dels serveis del altre, ni l' altre deixaba de tenir tòta l' independencia y llibertat que convé al qui una nova familia constitueix. Mès lo pobre mosso tingué la desgracia de trobar una dona capás de fer perdrer la paciencia al mateix Job: bruta, baladrera y amiga de cercar rahons. La quietut y tranquilitat que res interrompia en la Pruneda, ni un sol punt se disfrutaren densá del casament, y per cada baralla que hi habia mentres no tingueren succesió los habitants del apartament, ni hagué deu, tant prompte com lo fill que Dèu los concedí, comensá á correr per lo baluart perseguint á cops de canya la viram.

Llarch fora 'l compte de tot lo qu' esdevingué y per aixó y perque es sabut que á bon entenedor mitjas paraulas, dirém sols que cert jorn tingueren tant fortas barallas la dona del mosso y l' amo de la Pruneda, que est pera no tenir cap mès maliciada, digué al marit d' aquella que deixás

la casa punt en blanch. Ho feu lo mosso; mès no sabem si perque tenia de succehir, ó perque hi contribuis la rabiada que prengué, 's ferí de ple á ple l' amo y al cap de dos dias era cos. Lo mosso que se l' estimaba com si li hagués estat pare propi, ho sentí de tot cor, y 'N Roch, que mort son pare entrá amo, se 'l torná á posar á casa, tant bon punt com enviudá, de resultas d' un mal de mare que agafá la sua dona, per haberli dit una vehina, per cert ab mòlta rahó, que era la desgracia de son marit. Lo mosso si bè 's posá mòlt content de veurers en la casa ahont s' habia criat, no pogué llensar de son pit la melancolía que en ell engendrá son desacertat matrimoni, ab tot lo que de resultas d' ell li pervingué, y sentintse als ultims y vehent que quedaba sens amparo de ningú, un noyet que tenia de sis anys, cridá al amo de la Pruneda y ab llágrimas de dol li digué:

—Roch, aixó s' acaba: la vida va com un caball á la posta, y al dolor que 'm causa 'l pensament de que per no haber cregut á ton pare, que 'm desaconsellaba mon casament ab la Rosa qu' al Cel sia, tinguí d' eixir de la Pruneda, que pera mí era la casa pairal, s' uneix lo pensar que será de mon fill, del pobre Joanet, que no tè en est mon persona en vers la qual puga girar los ulls.

—Home: no 't desconortes per aixó: á casa gracias á Dèu no cohem las cols amidadas y vol dir que ahont ne menjan deu, be 'n podan menjar onze.

—Ay si sabesses quant t' ho estim; mès ja m' ho esperaba de tu, que sempre t' has recordat de que de petits jugarem junts. Lo Joanet ja ho veus: es petit; mès un any ensá un any enllá, los que èll tè, tenia jo quan vaig entrar á la Pruneda de porquer, ab aixó...

—Ell será porquer ó lo que vulga: á casa entra; com á

fill lo prench; la dona penso que no 'l deixará mancar de res, y en fi: pera que som al mon sino per' ajudarnos los uns als altres?

Lo pobre mosso entendrit y sobreixintli gratitut son cor, agafá las mans de 'N Roch, y las hi omplí de llágrimas y besos. Pochs jorns passats, entregá á Dèu l' ánima que Ell li habia donat, fent en tot la mort del just.

Complí 'l Roch sa paraula? Axó sabreu si paciencia teniu pera passar fins al cap de vall, esta historia.

II

Quan era petit qu' anaba á estudi, tenia pera mí lo dissapte un sens fi d' atractius. Al punt y hora en que 'l mestre feya senyal ab la campaneta, pera que 'ns agenollassem demunt los banchs á fi de resar lo sant rosari, que lo mateix es si diguessem, que s' habian termenat las llissons de la setmana, s' amparaba de mon cor tant gran plaer, que á no haberme trobat en lloch com qui diu sagrat, ó temut la palmeta del Sr. Mestre, á bon segur que sols saltant, brincant y xisclant, hauria pogut expressar l' alegría y satisfacció que per no cabrerhi, sobreixian de mon pit.

Per demès es dir qu' inutilment hauria pretés, ni tant sols sabut explicarme de que pervenia semblant regositg, ja que sols m' era dable considerar, si era perque en lo dia se-

güent podia ferme passar las ganas de jugar á fer capellas, y á soldats y á balas y á doscentas cosas mès; pero si responent aixó m' haguessen dit, «¿Y donchs perque no estás mès content mentres jugas, que quan esperas jugar; perque no tè pera tu doble nombre d' atractius lo sospirat diumenge, que 'l dissapte en que sospiras?» Hauria callat, m' hauria posat pensatiu, y tal volta ab llágrimas en los ulls, hauria respost, «no ho sé; mès tot lo que tè de goixosa y falaguera la tarde del dissapte, tè de trista y melancólica la del diumenge.»

Ab lo temps los xichs se fan grans, y quan he sigut gran, he comprés que 'l dissapte engendraba alegría, perque portaba la esperanza, y lo diumemge 'm donaba desconsol, perque produhia recorts; que las esperanzas son sempre dolsas y leusengeras perque 's dirigeixen á un fi desconegut, y los recorts, amarchs y desconortadors, perque soposan una esperanza morta; que l' hom s' afanya y 's desviu per' alcansar lo que constitueix un dels somnis mès hermosos de sa existencia, — existencia que felisment passa somniant — y que tant bon punt l' ha convertit en realitat, desapareixen com las gòtas de rosada al primer raig del sol, los encisers detalls que 'l voltaban d' atractius. En una paraula: que mentres espera, fa com lo nin, que somriu durant lo dissapte, perque pensa en los jochs del diumenge, y quan recorda fa tambè com lo nin que 's posa melancoliós quan al termenar la tarde del diumenge, veu que ha finit lo jorn sospirat, en que tant desitjá jugar. La esperanza es alegre: per aixó dihuen que va vestida de vert, del color que mès abunda en lo mon; lo recort es sempre trist, y per aixó lo pintan vestit del color que cobra la naturalesa durant los mesos d' ivern.

Mès tot axió, com á petitets qu' eran, no ho sentian ni ho pensaban, uns quants nins que ab la cartera al coll y la cistella al bras, formant tres collas plegaban d' estudi. Tots parlaban en un plegat, y tots s' entenian. De que feyan conversa? De que habia d' esser, sino de la manera com passarian lo jorn següent, que per sort ho era de festa!

—Jo,—deya l' un,—demá aniré á missa matinal, y després á vila ab lo pare.

—Jo,—manifestaba l' altre,—acabat de missa y esmorsar aniré á afullar nius.

—Que 'n saps?—Preguntaren tots oint esta paraula, que pera los nins enclou un mon d' esperanzas.

—Sí; que 'l diumenge passat hi anarem ab la canalla del Farran.

—Y de que son?

—Tres de caderneras y un de bitxachs.

—Ma noy! Quatre. Mi deixarás venir?

—Si 'm fas las reglas y 'm dius la llissó, sí.

—Sí qu' ho faré.

—Apa donchs.

—Jo 'n se un de gafarrons. Voleu que vinga?

—Ca! no 'l cregas:—respongué l' afavorit, gelós de tenir que partir ab un altre la distinció á èll concedida.—Ho fa pera que 'l deixes venir. Ja deuhen haber fugit y dirá que 'ls han afullat.

—Que no que no han fugit: que 'l diumenge tot just habian sortit del ou.

—En bona veritat?—Preguntá 'l que no sabia fer las reglas.

—Mirat: Lo coll me trenquin en rodó
Las animetas de Nostre Senyor.

Y pera donar mès solemnitat al jurament, lo noyet feu una creu ab los índices d' ambduas mans, la besá y passá després lo de la dreta en torn del coll.

—Y que dius que son?—Insistí lo que duptava.

—Verdums.

—Eh, eh; es mentida, es mentida. Avans ha dit qu' eran gafarrons.

—Donchs es veritat:—saltá un altre, que fins aquell punt pera res habia bestret en la conversa.—'L Met (Jaumet) sap un niu y jo tambè.

—En bona fe Met?

—En bòna refé.

—Au donchs, ja 't deixam venir.

—Y 'l Joanet que no vindrá,—preguntá 'l Jaume referintse al qui per ell habia tret la cara.

—No, no: á ell no 'l volem.

—Per qué?

—Perque es un plora llástimas, que l' altre dia va plorar perque afullabam un niu de rossinyols.

—Y es cla;—respongué 'l Joanet.—Que 'n teniau de fer si no vihuen.

—Tenils.

—Tant bè que cantan!...

—Tambè cantas tu mussol.

—A qui dirás mussol?

—A tu, á tu plora micas que desseguida ploras, y l' altre dia perque 'l mestre 't va amenassá ja plorares y á mí encara que 'm donga dotze rals tant m' estimo.

—'L Toni si qu' es valent.—Digueren á una 'ls que debian anar á la cassera, ab lo qual animat lo cap dansé, anyadí.

—Te dirém la muller de la perdiu qu' ara plora y ara riu.

—Bè, deixal estar, que si plora es perque es bòrt.

—Fals:—digué 'l pobre Joanet, ferit en lo mès viu del cor,—fals: tinch mès pares que tu, un al cel y un á la terra.

—Eh, eh; talós, cap de bou; un al cel y un á la terra.

—Sí que l' amo de la Pruneda m' estima com á fill.

Semblant resposta deixá com aixafats á tots los nens; mès en semblant punt, fent com solen certs homes—que per lo que á reflexionar respecta, verdaderament pareixen nins—no trobant que respondrer á la pregonda observació del Joanet, emprengueren á pedradas contra ell, de manera que no li quedá altre recurs que fugir, corrent ab tota la lleugeresa que li permetian sos pochs anys.

Los nens son generalment cruels, y quan observan certa superioritat en un, lo tractan sens compassió, ab tal que hi haja qui sia capás de dur la bandera. Lo Joanet era bo com un ángel y com lo ganganás del *afulla nius* era 'l mès tremendo y bagarro del estudi, per so que tenia mès anys que 'ls altres y mès dolenteria qu' una guilla, quasi tots eran de son partit, perque 'l temian y sempre 's feya lo que volia èll. Veus aquí donchs perque veentse vensut per la rahó, tant bon punt volgué acudir á la forsa dient «apedreguemlo?» caigué una pluja de pedras demunt lo pobre Joanet. Per ventura cap lo tocá.

Quan lo tendre nin se vegé fora de perill, se posá á plorar dient: «Perque no 'm dehuen voler?» Y de est modo continuá fins arribar prop de la Pruneda, ahont s' assentá pera que no li coneguessen qu' habia plorat, permaneixent bona estona al peu d' una alsina mirant al cel.

De sas contemplacions lo tragueren los salts y fèstas d' un llebrer que 's deya *fidela*, gran amich de la nina de la casa, que coneixent qu' era hora de que tornás de costura, la sortí á rebrer. La nena un pich vegé al Joanet, se posá á correr y amanyagantlo li preguntá.

—Que tens, perque has plorat?

—Perque la canalla d' estudi m' apedregaban.

—Dolents. Y tu no 'ls feyas res?

—No: sino que he dit que no tocassen los nius de rossinyols y m' han dit bort.

—Tambè anirán al infern.

—Y tot perque volia anar demá á afullar nius pera portarte una cadernera.

—Calla, no ploris: que per aixó ja hi anirem. Vols venir ab mi?

—Sí: que 'n saps tu?

—Un de garsas. Aquest matí quan anaba á costura, he vist la vella que portaba becada y s' ha aturat al pi gros de la carrerada.

—Donchs jo 'n sé un de caderneras que ja estan á punt de fugir.

—Que riurem eh?

—Sí, sí: tots dos sols y aixis no 'n tindrém de donar als altres. Tots per tu Marieta.

—Y que 'n farem?

—Saps? vendrem las garsas á vila y dels quartos ne comprarem pera las caderneras una gabia ben bonica ab penjerollas y tot, eh?

—Sí.

Ditxosa edat, en la qual la esperanza mès infundada es prou pera calmar las amarguras de la vida, y fer cobrar nou

ardiment pera seguir son camí sembrat d' espinas y de brossas.

Los nins estigueren aquella nit alegres y parladors com may y lo jorn següent encara brillaban las estrellas en lo cel, ja estaban desperts esperant l' hora d' anar á missa matinal, pera portar despres á efecte los plans concertats lo jorn avans. Sols una cosa de tant en tant ennegria sos pensaments: la consideració de si haurian fugit los aucells, ó la de si altres noyets ananthi mès aviat, afullarian los nius; mès á lo primer se responian que no era possible, y á lo segon se feyan compte de que no s' haurian pas llevat mès dematí. Y qui sap! Tal volta hauria estat millor. Perque es lo cas que allí ahont cregueren trobar un sens fi de goigs y satisfaccions, encontraren inmensa desventura.

Agafats per las manetas, portant lo nen una barretina pera ficar las garsas y la nena una gabia de jonchs pera las caderneras tancar, marxaban sens altres pensaments que veurer realisats los somnis que tingut habian. De prompte s' aturaren y 'l Joanet comensá á caminar de puntetas, fent senyal á sa companyona, tant ignoscent com èll, pera que no digués ni una paraula. Era qu' habian arribat á l' alsineta ahont aniuaren las caderneras, y la vella donaba 'l crit d' alarma á sos fillets.

—Sents com renya?—Deya 'l nin.

—Que no, que diu als petits que no tingan por.

—Poch á poquet. No mires al arbre. Fem com qui passa per sota y fugirá la vella, y quan siga fora jo hi pujaré y serán nostres.

—Y qui 'ls donará menjar?

—Ay, ay! la vella: que posarém la gabia á la finestra y 'ls portará becada fins que se l' aplegarán solas.

Com lo Joanet ho habia disposat, aixis se feu, y l' éxit mès felís coroná sa empresa. Ni un rey qu' hagués conquerit novas terras per' agregar á sos dominis; ni un pobre tornat de cop rich per un capritxo de la sort, podrian estar mès contents y satisfèts qu' aquellas tendres criaturas ab los cinch aucellets que contenia lo niu.

—Com badan, com badan! — Y quinas plometas mès petitas! — Son nostres, son nostres!....

Y altres mil paraulas pronunciaban que totas eran expresió sencera del regositg que 'ls omplia 'ls cors. Mès ay que debia esser de poca dura! Al afullar lo niu de garsas, y quan las tenia ja dintre la barretina, sia que posás lo peu en fals, sia que l' espantás lo crit amenassador de las vellas, sia que ab lo goig no fos tant previsor com solia, caigué lo Joanet dalt á baix del pi. La sort que topá en las brancas d' un altre que dessota ni habia de mès petit, que sino, allí 's quedaba mort y fret; mès ab tot caigué á terra sens coneixement.

La pobre nena s' esglayá y fins al cap d' una bona estona, ni esma tingué pera mourers del puesto; mès á la fi, veent que son companyó no 's movia, ni donaba senyals de vida, s' agenollá á son costat y comensá á omplirlo de besos y cridarlo amorosament.

« Joanet, alsat, despertat » deya la tendre nina; mès sas dolsas manifestacions no tenian correspondencia. Allavors comprengué tot lo terrible de sa posició, allavors arribá á sospitar que son estimat amich podia esser mort, y arrencá en un plor tant mès amarch, quant era mès sencér y veritable. Pero Dèu ab sa bondat infinita s' apiadá de la desconsolada Marieta, que ab las caricias y lo trist plant que demunt lo Joanet versaba, lográ tornarlo á la vida.

Lo primer que fèu lo nen tant bon punt obrí 'ls ulls, fou donar un bes á la noyeta, que mès tranquila li demaná que s' alsás.

—No puch, — digué aquell, — no puch tot me fa mal.

—Ya t' ajudaré, — responia la nena — y si no pots caminar, te duré á coll y be.

—No puch, no puch: tinch una cama trencada.

Semblants paraulas, com haurian pogut en una dona, comunicaren valor á aquella tendra criatura que llensant de nou tristíssim plor, arrencá á correr cap á ca seua pera donar compte de lo que passaba.

No habia transcorregut mitj' hora y ja 'l Roch de la Pruneda, ab sa muller portant ayguardent, y dos mossos ab unas ciberas, demunt de las que habian estés un matalás, se trobaban al costat del Joanet, al qui ni llensaren un regany ni tant sols una paraulada. Comprengueren sa desgracia, sabian quin habia estat lo motiu que l' habia guiat á cercar lo niu, y com idolatraban á la Marieta, apreciaren com era degut l' encontra que pera complaurerla, habia pervingut al Joanet.

Per demés es dir que en sa curació posaren tanta sollicitut y cuidados com si s' hagués tractat d' un fill propi. Lo nin los ho agrahia ab besos y altres demostracions d' afecte que de lo mès íntim de son cor sortian.

Quan passats quaranta dias los metges lo donaren per bo enterament, comensá á caminar, bè que coixejant y d' est defecto que ab tot ni era mòlt sensible, ni li impedia fer cap feina y quasi quasi fins correr, may mès ne curá. Per això l' amo de la Pruneda quan que quan la conversa s' ho aportaba solia dirli.

—Tu ho vas ben ensopegar. Ja tens pagada la quinta.

III

Una tarde d' ivern, si 'n queya d' aigua! Semblaba que la donassen per amor de Dèu. Los camins pareixian torrents, y los torrents convertits en rieras bramaban de rabia al veurer que no podian portar la que per totas parts dintre d' ells saltaba. Los camps situats en las parts baixas semblaban pregons estanys, y en las tiras, ab prou feinas se distingian demunt de l' aigua, los ceps acabats de podar.

Quan paraban las ratxas del llevant, la pluja acababa y los nuvols s' arrosegaban per las montanyas, com si volguessen recullir las gòtas que en las branquetas de las matas dolsament se movian, pera deixarlas caurer de nou en lo pla. En la part de solixent la fosca era tant espessa qu' ab tot y esser sols las cinch, semblaba que 'l sol, temps ha qu' fòs post, y per la banda de ponent sols una débil claror demostraba que no habia arribat encara l' hora de que aquell s' amagás derrera de Selma. De cants d' aucells, no 'n parlem, perque encara que la gana 'ls cassaba, puig ab tot lo sant dia, ab prou feinas si habia entrat en son pap gracia de Dèu, s' estaban ben amagats tement lo desfet del temps: los gossos de las masias no vigilaban perque segurs estaban de que ab semblant temporal ningú transitás, y per lo tant agessats prop de la llar, roncaban com qui no tè mals de cap que li quiten la son: y per lo que respecta á gent

de treball ni un se 'n veya per remey, puig si no s' escalfaban allí ahont geyan los gossos, s' entretenian fent feinas lleugeras dintre las casas, ó embolicats en la manta y arrimats al llindar de la porta, feyan pronostichs sobre 'l temps, que 'n bona fe no podia esser millor pera 'ls fruits de la terra.

De prompte rompé tant solemnial silenci, lo greu so d' una campana que repetint tres voltas, tres pausadas batalladas, semblaba dir: *prou, prou, prou. Salut, salut, salut. A Dèu, á Dèu, á Dèu.*

Los que en lo llindar de la Pruneda estaban, callaren mentres oiren brunzir lo beneít metall; mès no bè torná á quedar tot en lo silenci acostumat, un dels mossos que tenia fama de ditxós saltá dient:

—Se coneix que 'l campané de Vallformosa es casat de nou.

—Per qué ho dius Miquel?

—Home per que te ganas d' anar á jòch. Encara hi ha mitja hora de sol, y 'l gran dropu ja ha tocat l' Ave María. Com qu' avuy no podrán passar la riera 'ls de la Sala per anar á rosari...

Mentres aixis parlaban, sortiren de la cuina furients los mostins, lladrant y baladrejant com si vegessen lo llop. Los mossos no sabian com pendrer lo que alló significaba; mès prompte los tragué de duptes la presencia d' un caballer que cabalcaba en una egua tordilla, prop de la que caminaba un mosso de peu, que ab lo bastó procuraba lliurarse de las embestidas dels gossos, que cada punt lladraban mès fort. Y si val á dir la veritat res tè d' estrany que tant furiosos estassen, puig en sa vida habian vist gent tant estranyament vestida com lo caballer y lo mosso de peu.

Portaban un y altre pera guardarse de la pluja, unas calsas y un capot d' encerat, ab sa corresponent caputxa posada, de manera que ab prou feina si se 'ls veya la cara: y com per' evitar lo fret, tenian ficadas las mans dintre uns d' aqueixos guants forrats de nonat, y lo nas, la boca y la barba ensorrats dintre d' una bufanda de las que 'n diuhen *passa montanyas*, no era possible coneixer si eran gent d' aquest mon ó de l' altre. Lo caballer descabalcá; lo mosso que li habia tingut l' estrep agafá l' egua per la brida; los gossos callaren mercés als renys y aun que altre cop de pedra tirat á temps, ab lo qual marxaren ab la cua entre camas mirant de regull y roncant com si diguessen «hum no 'ls conech;» y l' amo de la Pruneda que reconegué al caballer, que ja s' habia baixat la caputxa y tret lo passa montanyas, digué tot satisfèt.

—Malas ingras de bet. No es D. Pere?

—Lo mateix, fet y pastat.

—Y ahont va, ahont va per aquets mons de Dèu ab aquest temps del botaban?

—Lo qu' es are á ferme passá 'l fret á la vostra llar, demá si es que 'm donau aculliment per esta santa nit, á vila y després cap á la masía.

—Home ja sap que á casa may se tanca la porta á ningú, y menys á vosté ab qui l' amistat ve ja de lluny.

Ab aquestas y las altras, arribá l' hora de resar, y no cal dir que l' hosta fou lo qui portá 'l rosari, indicant sols los parenostres l' amo de la casa: soparen despres, y don Pere que vulgas que no vulgas, tingué d' atmetrer lo siti que comunment ocupaba l' amo de casa. En la mateixa taula seyan los mossos desde 'l mes vell fins al porquer, y devant d' ells y prop de 'N Roch, lo Joanet, qu' era ja un minyó d' uns tretze á

catorze anys, mès trempat qu' un jinjol, mès aixerit qu' un pesol y mès sa qu' un robelló. En la casa tots l' estimaban: l' amo perque habia sortit bo com lo pa, y treballador com ell sol; la mestressa perque era 'l descans de la casa, y allí ahont no arribaba 'l sèu home arribaba 'l Joanet, — puig de comptes, llegir y escriurer, ne sabia mès que 'l mestre que ni habia ensenyat, — y la filla de la casa, 'ls mossos y las criadas, perque quan no tenian ganas de conversa, lo Joanet los entretenia ó bè contantlos la relació de la *Rosaura*, la del *Trovador y la Lionor*, y altres de las moltas que tenia compradas als cegos dels romansos, ó bè tocant lo fluviol, que per cert lo refilaba millor que no pas la gralla, los que la sonan, pera que pujen lo castell los xiquets de Valls.

La mestressa y la Pubilla, es dir la Marieta, que com sabem tenia ab poca diferencia los anys del Joanet, y que per lo virtuosa, treballadora y bonica, valia tant d' or com pesaba, serviren lo sopar, que fou com las demés nits, ab la sola diferencia d' haberhi, puig no hi podia faltar, lo plat de l' hosta, que fóu un pollastre rostit ab patatas, mès substanciós y sahonat, que no mès de pensarhi 'm fa creixer la saliva á la boca. En quant lo posaren á taula, s' alsaren los mossos, permaneixent únicament en ella l' amo y 'l Joanet, als qui 's juntaren tant prompte com foren tretas las estovallas, la mestressa y la pubilla; es dir la noya, á la qui donaban tots tal nom, ja que habentla sa mare posada al mon ab prou perill de sa vida, sens que Dèu li hagués concedit altre successió, la consideraban ja com la esdevenidora mestressa.

— Vaya vaya! qui 'm tenia de dir qu' avuy m' habia de topar tant bè. — Digué lo Roch tot regositjat acostant l' es-

calfeta á D. Pere, pera que á mès plaer pogués encendrer un puro que s' habia tret de la petaca.

—Ja ho veheu: quan menos ho pensa 'l cassador li salta la llebra.

—Massa rahó que tè: si á las quatre m' ho haguessen jurat, no ho hauria cregut. Y es clar: ab aquest temps, qui ho habia de pensar.

—En efecte: lo temps no es pas d' alló millor; mès lo fèt de la veritat es que nosaltres tenim prou por á l' aigua pera que 'l ruixat mès insignificant nos obligue á xoplugarnos.

—Ay caratsus que voldria treballar ab la pluja á l' esquena?

—Jo no dich lo que voldria; mès si á las Castillas ho feyan com nosaltres, mòlts anys se quedarian las terras sens treballar. Caent la neu, mès espesa qu' una boira en una matinada d' Abril, he vist jo treballar la gent en aquellas terras, sens altre amparo qu' una pell de moltó lligada ab una corda d' espart, un barret de feltre y uns esclops plens de palla: y en bona fe que treballaban de valent y que allí ab tirar lo blat á terra, segarlo y bátrerlo 'n tenen prou.

—D. Pere, cada terra fa sa guerra; allí com allí, y aquí com aquí.

—Prou qu' ho sé y Dèu me 'n guard' de voler mudar estils; mès tenim de confessar que 'n fem voy massa y recordar que «CAU ENRERA QUI NO MIRA ENDAVANT.»

—Que vol dir?

—Vuy dir que dintre vint anys y pot ser menos, haurá cambiat lo mon; que ab los carrils desapareixerán las distancias; y que aixis com are no 'ns baixan vi d' Aragó ni de Valencia, perque 'ls ports s' ho menjarian tot, y podem

adinerar lo qui collim, tant si es bo com dolent, per la sencillíssima rahó de que no ni ha d' altre, puig la malura ha fet perdrer las vinyas en lo mitjorn de Fransa y d' Italia, això no succehirá lo dia en que s' hagia trobat un remey per la malura, ó 'ns porten vins d' Aragó que tenen mès cos que 'ls nostres, ó de Valencia que son mès baratos.

—Pot ser que tinga rahó D. Pere; mès sempre he sentit dir que qui mira massa prim, á mitja edát no hi veu gens.

—Sí: penseu tots d' aquest modo y aviat podreu dir alló que deya un vell de ca 'n Rabella d' Ordal,

Vilafranca del Panadés,
Moltas vinyas y pochs dinés.

—Ca! son ditxos. Que diria, aquell vell si ara tornaba y veya que fins las clotas de Pachs y Vilafranca han plantat de vinya?

—Si aquell vell mirés endavant per no caurer en rera, pot ser vos parlaria com vos parlo jo.

—Vaja D. Pere; vol que li diga? Això es donarse mal temps avans d' hora y en fi: qu' això ho fassa qui tè fills, y poch pera deixarlos, vetho allá : obligació hi tè ; mès vosté?

—Y donchs que voldriau que m' estés fèt un estaquirot, esperant que 'm caiguessen á la boca las peras cuitas? Veritat es que no tinch fills; mès tòts los nats son germans mèus y si ab mon treball puch contribuir á millorar sa condició, no fas altre cosa que cumplir mon deber.

—Tampoch li agrahirán.

—Que per ventura quan feu caritat, y en bona fe que vos teniu nom de caritatiu, penseu en que vos la agraescan aquells que vos la demanan per l' amor de Dèu.

—Es cla que no: mès que no sap alló de que qui treballa pel comú no treballa per ningú? Fart estich de sentir contar á mon pare qu' al Cel sia, qu' avans en esta terra no hi habia patatas, y que al senyó que las va portar,—y en bona fe que pels pagessos, lo mateix es que si 'ls hagués donat una mina de monedas d' or amonedat,—en compte de agrahirli, per mal nom n' hi feren retrèt.

—Sí; mès pensant ofendrerlo, motejantlo, li recordaban á cada punt son benifèt.

—Qui sap si de vosté mateix, tant entusiasmat qu' está fent probaturas, ja diuhen que no 's sap entendrer, ó busca la perduda, ó....

—Que so ximple? Prou home prou, y mès ho dirian si sabessen que per anar á fira á la Llacuna, ahont volia veurer uns caps de bestiá molt grossos que 'm digueren que hi hauria, m' habia mullat com un peix. Bè que si no m' hagués mullat, no hauria tingut lo plaer de passar la nit á casa vostra y coneixer la vostra filla, que per cert segons es aixerideta, no cal preguntar qui li es mare.

La pobre gent de la Pruneda no saberen que respondrer á semblant compliment mès que dient. «Dreta é igual sia que 'l demés,...» Pero 'l Joanet que desde 'l punt en que comensá D. Pere la conversa, no habia apartat de ell sos ulls, girals á la pubilla mirantla com si hagués volgut dirli:—Veus com tambè ho diu aquest senyor?

—Altrement si Roch. Dèu fassa qu' algun dia no tingam de plorarho ab llágrimas de sanch. Mès si 'l cas arriba, no 'n donem la culpa á ningú sino á nosaltres, que no haurem tingut en compte que á llop dorment, no li entra res en dent.

—Massa que veig qu' ho diu aixó lo llibre de S. Isidro.

—Que sou socio del Institut?

—No li sabria dir. Aquí m' envian pel correu cada mes una llibreta: al cap de l' any pago tres duros y en paus. Jo ni tant sols las obro qu' altres mals de cap tinch. ¿Sap qui las passa de cap á cap? aquest bailet.

—Y t' agrada, t' agrada?

—Mòlt: si senyor,—respongué 'l Joanet tornantse roig.

—Y que 't sembla, que 't sembla de tot alló que diu dels prats artificials, pera poder criar bestiar, y del modo d' acondicionar los femers?

—Que! Dels femers tambè parlan los llibres?—Preguntá 'l Roch.

—Dels femers, dels femers: y si ho haguesseu llegit, veuriau que los tres enemichs dels fems, son lo sol, l' aigua y lo temps, y que per lo tant convè tenirlos tancats, sota cobert, de cara al Nort...

—Va, va, va: aixó son vuits y nous: Jo no sé ahont anirém ab aquesta fal-lera de que tot s' ha de fer d' un modo diferent d' avans, y que l' art del pagés s' ha de apendrer en los llibres. Sap que fas á casa, perque aixis ho feren ja lo pare y l' avi? Tant bon punt com s' acaba 'l batrer, estench lo boll pel baluart: y ara qu' hi pican las gallinas, ara que si revolcan los bacons, los matxos qu' hi passan, los gossos qu' hi jauhen, la pluja qu' hi cau, y lo sol y la serena que 'l torran y l' humitejan, ve que 's va podrint poch á poch, y ab aixó, ab la palla passada en l' estable per las potas dels animals, y los fems que 'm porta un gitano de vila al qui dono part d' aquella, 'n tinch pel gasto y si no arriba, que hi farem!

—Qu' os agrada l' aiguardent?

—Un ditet acabat de dinar... Que 'n voldria?

—No: no 'n bech. Mès suposo que 'l tindreu ben tapat

perque no s' esbrabi y de est modo ab un ditet ne teniu prou per ajudarvos á pahir.

—Si senyor.

—Y si 'l deixabau dintre un' ampolla destapada, 'n tindriau prou ab un ditet?

—Ca! Si alló fora pitjor que pixarellas.

—Donchs lo mateix passa ab los fems.

L' amo, la mestressa y la pubilla esclataren una gran riallada, que tant com de incrédula, tenia de ingénua; mès lo Joanet sonrigué com dient «caratsus que bè que m' ho ha fet entendrer.»

Lo foraster mirá 'l rellotge, comprengué qu' era hora de anar al llit, encengué un cigarret, y tot alsantse anyadí.

—Aquell temps en que 's deya que de pagés no n' ecsaminaban, ja s' es acabat. Aixis com hi ha universitats d' ahont surten advocats, y hospitals ahont se instrueixen los metges, hi ha granjas en las quals ab los llibres y la práctica ensenyan l' ofici de pagés. De fangar, llaurar, xarcolar, etcetera, etcetera, pot ser vos podriau donarne llissons á qui n' ensenya; mès d' empeltar, d' aconduhir la biria, d' establar los animals, d' arreglar los conillers de manera que unas quantas parellas de conills, deixin vint duros nets al mes, y d' altras y altras cosas propias de l' art del pagés, que si mòlt convé ab lo temps tindran d' esser lo nostre pa de cada dia, sols assistint á la granja, ó fent lo que en ella fan se 'n pot apendrer.

—D. Pere tot aixó será veritat y vosté tindrá tanta rahó com vulga: mès son *nacions* y al pagés, pa y vi: aixis ho habem trobat y aixis ho tindrem de deixar. Anemsen al llit qu' aixó es la lluna.

—Per mi ray: mòlt será que ab lo que tinch no ni haja

prou pera viurer; mès quants ni haurá que quan voldrian serhi á temps haurán fèt tart.

—Ells se 'n tindrán la culpa.

—Que Dèu vos dò mòlt santa nit.

—Vaja: descanse de gust.

No bè apuntá lo jorn següent, continuá D. Pere son camí.

IV

Que n' es de gran diada la del quinze d' Agost! Sia que la Iglesia celebra l' Assunció de la Verge y que 'ls catalans com á bons catolichs y per tant devots de Nostra Senyora, en semblant festa li prestan ardent tribut; sia que ab prou feinas hi ha poble ò casa solana que no tinga per patrona ó advocada la Mare de Dèu d' Agost, es lo cert que tal dia com lo del que parlam, es una de las bonas diadas que en l' any hi hagia. Pot ser hi contribueix també 'l que en mòltas parroquias ja que no sia la titular, es la imatge que tè mès numerosa confraria, y per lo tant se fa gran funció, si no es que se celebre la festa major. Y á fe á fe que en millor temps no pot escaurer, puig segat y batut, y fètas las cobertas en camps y xarmadas, no tenen los pagesos grans feinas que 'ls apressen, com no sia espurgar los ceps ó espampolarlos pera que maduren millor los rehims.

La parroquia de ca 'N Coral de la Pruneda, es com dit habem, Santa Maria de Vallformosa, y no cal dir mès pera

que 's comprenga que fa la festa major en lo dia quinse d' Agost: y com lo setse es S. Roch, es dir: lo sant de l' amo de casa, ja 's pot imaginar si n' hi ha de trafech en la Pruneda. La mestressa sempre ho diu: que la mort del porch y la festa major may voldria veurérlas. Y en bona fe que la rahó li sobra puig si bè hi ha un refrá que diu: «Si vols tenir un mes bo, mata bacò,» est refrá no parla ab las mestressas.

De la festa major no 'n parlem, perque vuit jorns avans ja 's parla de las hostas que hi haurá á cada casa — compte que 's trau perfectament calculant lo nombre d' aquellas á las qui han assistit, y recordant quants anaren á quiscuna, y lo dels parents ab qui estan en bona conformitat, — de las donas que podrán ajudar á la mestressa á fer las feinas; de l' hora en que 's matará la sagalla y del mosso que anirá á vila á cercar las provisions y lo pa blanch, afer que per poch bona que sia la casa, requereix un carro, ó per lo manco un bon animal.

Ab tot aixó arriba lo dia per tots anhelat: las campanas de bon hora anuncian ab gays repichs la missa matinal y tot se posa en moviment. La mestressa y demès gent que tè feina á casa, aprofita l' estona pera cumplir ab lo precepte de la iglesia; l' amo acompanyat d' alguns forasters y prescedit pels gossos, se 'n va ab la escopeta al coll á veurer si troba alguna llebra dormida, ó algun conill descuidat pera menjarlo *al acu* á hora d' esmorsá; los fadrins tiran amoretas á las donsellas, mentres tant que arreglan estas lo vestit dels jorns de festa, per anar á missa major; y los nins, com que sempre tenen un budell vuit, fan tot lo possible per' omplirlo de pa tou, coca fina ó altres ingredients d' aquells que 'n vehuen sols tres ó quatre vegadas al any.

Que parlarem ara del dolcisim cant dels aucells que si bè igual al dels altres jorns, puig los cors estan alegres sembla qu' alegra los cors? Que parlarem de la munió de gent que per sendas y camins se dirigeix al santuari per' oir lo sermó que déu predicar en l' ofertori, un dels bons predicadors que en lo *mon* s' hajan sentit? Que parlarem de las flors y de las lluminarias que llueixen en lo temple, de la música que dona solemnitat á la festa, del cant del cor sostingut per alguns homes del poble, ab mès fe y voluntat que habilitat y disposició, dels mòlts captiris que avans del sermó recorran los banchs, de las estrepitosas salvas que anuncian per tota la encontrada que 'l Sacerdot entre nuvols d' encens mostra als feligresos la presencia d' Aquell que pera nosaltres patí mort y passió? Y de la devota professò que volta la rectoria y lo fossar, que 'n direm alguna cosa? Y que voldreu tambè que vos ne fassa quatre quartos del ball pla que terminats los oficis y baix la presidencia del Magnifich Ajuntament, se celebra al costat de la iglesia, y en lo qual los administradors sortints, regalan un ram á las noyas mès aixeridas, que 'l donan despres als administradors entrants, ab los quins fan un parell de passos de contradanza d' alló bo? Francament: si de tot aixó debiam parlar, tasca teniam per temps y per lo tant crech que tots s' estimareu mès qu' anem á taula, puig segons los badalls que feu (pot ser de fastich que estas planas vos fan) los remors que sento y la flaira que surt de la cuina del Sr. Rector, conto que cada hu tindrá prou delit pera fer mourer las bregadoras, lo manco mentres á taula hi haja pa.

Que vos fassa bon profit: que vaja de gust: y quan hajau deixat nets los plats de sopa ab anech, carn d' olla, carn ab such, carn rostida, carn ofegada, costellas á la graella y

carn y carn y carn, ja se ahont trobarvos, puig si no son al tir de la rodella, de segur de segur que no faltareu á las balladas á plassa.

Si ho he dit. Veheu com hi ha tot lo bo y millor del poble y sos voltans? Que ni ha de gernació á las balladas! Mès, qui en ellas s' emporta la palma, es la Marieta, la pubilla de la Pruneda. Ben vestida, lleugera y aixerideta com una pastorella y mès tendra qu' una rosa en lo mes de Maig, són per ella totas las miradas y se la disputan tòts los balladors.

Per altra part la música convidaba, puig en l' any de que parlam, los administradors ficaren con se sol dir l' olla gran dintre la xica, volgueren que tot se bessás y no sols enramaren la plassa, que ab axió estaba d' alló mès fresca, sino que tingueren llogada la millor cobla de la vila, en compte de la gralla ó dels violins dels cortus (cuartos) y musichs del secá que eran los qui sonaban los demès anys. Voleune donchs de gernació y empentas. Y com los fadrins de Viloví y las Guixeras estaban contrapuntats ab los de Bellvé y lo Pujolet, las danzas anaban disputadas en gran, y en quant á las cocas, cistellas y ramellets ab tot y pujar mòlt de preu, no ni habia per qui 'n volia.

—Deu rals lo ram, deu rals lo ram.. ?—Deya l' encantadó: mentres la fadrinalla ballaba una contradanza.....

—Y un.—Respongué una veu.

—Onze rals ne donan: qui hi diu mès? Onze rals á la una, á la una onze rals, onze rals á la una.....

—Dotze.—Respongué un altra veu.

—Dotze rals á la una, dotze rals, á las duas dotze rals, no hi diu res mès ningu? Y que n' es de bufó 'l ramellet!

—Deya l' encantadó voltant la plassa fent brincos y cabriolasa. Dotze rals, dotze rals.....

—Tretze.

—Tretze rals: apa minyons, lo punt de las donas. Tretze rals ne donan del ramellet. Qui no donará un ram á la nubia per tretze rals? Tretze rals ne donan á la una, á la una tretze rals, tretze rals á las duas, miren que lliuro. Tretze rals.....

—En semblant punt lo qui dirigia la cobla fèu senyal ab l' arquet del violí de que la danza anaba á termenar.

—Tretze rals? —Continuá, pregonant l' encantadó.— Tretze rals, tretze rals, no hi diu res mès ningu,? Tretze rals, tretze rals?.....

—Catorze.—Cridá la segona veu, en lo bell instant en que la música termenaba.

—A la tersa. Catorze.

—La dita era mèva á tretze.—Saltá llavors un fadrí bon mosso, ben plantat, mès ben vestit, y que á tall de maco portaba derrera l' orella un clavell y en la boca un brot d' aufábrega.

—Quan han dit catorze, la música sonaba encara.

—Mentida, ja habia acabat.

—Qu' ho diga 'l poble.—Digué llavors lo pregoner.

Lo poble fèu lo de sempre: 's dividí en dos partits, dels quals l' un sostenia que lo ram era del que habia ofert per ell tretze rals, y altre del que n' habia promés catorze, puig que la música sonaba encara quan est doná dita. Indecís donchs lo qui adjudicar debia la prenda, 's presentá al senyor Batlle president de la festa, lo qual oit lo parer dels administradors,— que si bè en semblant ocasió obraren dretament, no debian haber estat consultats puig eran part in-

teressada ja que 'ls convenia fer mòlts diners pera pagar lo gasto,—maná que 'l ram s' entregás al que per ell habia ofert catorze rals.

Sortí llavors d' entre mitj de la multitut, poch á poch y roig, no sabem si de satisfacció ó de vergonya, un doncell, un tant mès jove que 'l que pretenia que 'l ram era sèu, guapo, ros, fins bonich, extremadament simpátich, ab tot y que ranquexaba un poch. Prengué 'l ram, lo pagá, y acompanyat pels picaments de mans dels que de son partit habian estat, l' entregá á la pubilla de la Pruneda, que li doná las gracias ab una rialleta... Si 'n valia de diners!

Allavors, una veu, la mateixa qu' avans habia dit tretze cridá:—Ey tu; rancu de la Pruneda, no alsis al gallu: aquet cop m' ha trompat l' arquet; mès ja ho saps, no totas las pagas cauhen per Nadal.

Segurs estám de que nostres lectors haurán conegut que la persona á qui tals paraulas anaban dirigidas, era l' orfe que s' habian afillat en la Pruneda; lo nin que 's trencá la cuixa afullant nius; lo bailet qu' ab tanta atenció escoltá á D. Pere, la nit que demaná aculliment quan tornaba de fira de la Llacuna. Mès ab tot y que motejá á un sèu semblant, procurant avergonyirlo ab un defecte fisich, probablement no haurán endevinat que lo qui de semblant manera parlaba, era ni mès ni manco, qu' aquell bordegás ganapia, que no sabia fer reglas quan anaba á estudi; que tant se n' hi donaba dels castichs que pogués imposarli 'l Sr. Mestre; y que vehentse humiliat per una criatura mès petita qu' ell, altres tornas no tingué que dirli bòrt y afartarlo de cops de pedra. Donchs èll era fèt y pastat, lo bon mosso del brot d' aufábrega, conegut per l' hereu del Castell ó per altre nom lo *Tremendo*.

Hi ha sérs que sens saber perque 's tenen antipatía, y bè que entre los homes això son excepcions, es lo cert que tambè hi ha personas que 's miran de mal ull. Preganteu á un gat, perque bufa y s' estarrufa y arqueija 'l llom veent un gos, y si 'l gat pogués parlar de segur os diria: « no ho sé; pero de petit ja li bufaba. » Pregunteu á un gos perque persegueix á tots los gats que veu, y si lo gos pogués parlar, tambè os diria « no ho sé; mès essent cadell, ja era mon gran plaer embestir los gats. » Lo mateix succeeix donchs respecte d' algunas personas, y això passaba entre l' hereu del Castell y lo Joanet de la Pruneda. Aquell odiaba á est, y est tenia esgarrifansas cada y quant que veya ó pensaba en aquell. Ja podeu contar donchs com estaria lo *Tremendo* despres d' haberse vist de nou humiliat y en públich, per aquell á qui sempre habia mirat ab prevenció.

Pera que 's puga compendrer lo que 'ns falta dir, debem manifestar are que mentres se balla una dansa, s' encantan garlandas, cistellas y ramellets, mostrantho l' encarregat de pregonarlos, y ensemps un altre encantadò, que porta á la ma un mocador blanch guarnit de puntas, va fent preu pera la próxima danza, que quedant per' aquell qu' ha donat mès bona dita, tè lo dret de ballarla ab qui vulga; regularment ab los companys de son partit, y aixis resulta que entre mòlts, ab pochs diners se diverteixen tota la tarde. Ab això ja 's pot entendrer quin era lo Nadal en que lo *Tremendo* volia trobar al Joanet de la Pruneda.

Com de fet: no bè comensá de nou la música, y á son compás pregoná l' encantadò la danza, donant dita de vuit rals, l' hereu del Castell escupint de costat digué « dotze. »

Lo publich sentint de cop una puja tant crescuda, puig lo comú es aumentar de ral en ral, deixá sentir una remor

que demostraba la part que en la lluita estaba disposat á pendrer.

—Quatre pesetas, digué resolt lo Joanet.

—«Viva viva, au au.» cridaren los circunstants.

—Un duro, respongué 'l *Tremendo.*

—Un duro, un duro 'n donan de la danza, á la una un duro, á las duas un duro.....

—Joanet no't rendeixes, li deyan los del partit contrari á aquell al qual lo *Tremendo* pertanyia ó per millor dir capitanejaba.

—Un duro á las duas; no hi diu res més ningu?

—Sis pesetas.

—Set.

—Vuit.

—Nou.

—Nou pesetas ne donan de la danza, nou pesetas.

—Dos duros.

—Encara me la pendrá 'l pota coix! Voy voy estich pera deixarli, pera veurer quina fila fa ballant.

Semblant sortida excitá en gran manera la hilaritat de quants la sentiren, en termes qu' fins algú l' incitá pera que cedis á fi de poder per tal medi, tenir lo gust de veurer ballar un coix.

Mentres tant lo Joanet sonreya desitjant que la dansa quedás per' èll.

—Mès que pensáu qu' habia fet proposit de ballarla? No era tant ensa que no 's conegués. No: son intent era ferse amo d' ella, traurer á la pubilleta de la Pruneda, y demanar despres al hereu del Castell que per èll la ballás. No era la mès bona llissò que podria donarli? No 'l convertia d' esta manera en criat sèu? No 'l treya en cert modo á la vergonya?

Sa mala sort no ho volgué aixis. Seguí al *Tremendo* fins á quatre duros, y l' hauria seguit fins á vendrers lo gech que portaba; mès l' avalot de la gent no li deixá sentir lo senyal donat per lo director de la cobla, ni la dita del contrincant, y creent que era sèva, sentí lliurar la danza al qui per ella habia ofert vint y una pesseta.

Estas paraulas lo tragueren dels espays imaginaris per los quals s' estaba passejant, transportantlo al mon de las realitats en que 's trobaba; pero lo que mès dany li fèu, lo que pera son cor fou un clau ruent, sigué veurer que la Marieta, portant encara en la ma lo ramellet qu' ell li habia regalat, s' agafaba del bras del *Tremendo*, ballant ab èll falaguera y fins carinyosa, sens que prenguessen part altres balladors, la danza que l' hereu del Castell habia pagat, entregant una unsa y demanant cambi. La música sonaba un vals d' aqueixos repicats de cornetí, lo ballador feya revoltar á la noya con si fos una baldufa, y lo publich entusiasmat per tot lo que passat habia, per la festa, per la música y per la noya, prorrumpia en picaments y aclamacions, qu' eran altres tantas burlas y sarcasmes pera l' atribulat Joanet.

En la plassa s' ofegaba, no tenia aire pera respirar: l' espectacle de la Marieta giravoltant com un remolí entre 'ls brassos d' un home que tant l' habia ofés, li produia rodaments de cap: estaba malalt, tenia febre y sens saber que feya, obehint sols al instint, fugí d' aquell lloch.

Ni èll sabia ahont anaba, ni voluntat tenia d' anar en lloch: sols lo cor li deya que en la plassa estaba malament y per això fugia de la plassa, poch á poch, capficat, parlant ab si mateix y evitant las miradas dels concurrents.

De est modo arribá á la riera que mansa corra pèl peu

de la Rectoria. Allí l' aire fresch de la salsareda fou un balsem pera sos abrusats sentits. Tornat com qui diu de mort á vida, deixás caurer, mès bè que s' assentá al peu d' un salser y dient «pobre del qui en lo mon, no tè un cor que bè l' estime,» prorrumpé en llastimós y amarguissim plor.

La remor de l' aigua que juguenera salta entre 'ls palets, la de las brisas somovent lo fullam dels arbres, y lo cant dels aucells que saludant lo sol cap á la posta, glonxaban en las brossas y esbarzers, no impedian que á èll arribassen bè qu' confosament, los agúts sons dels violins y clarinets, los crits dels encantadors, l' avalot de las balladas y los tochs de la campana repicant á fésta y anunciant que s' anaba á comensar lo rosari. Y cada una d' estas cosas renovaba sos dolors, y cada remor que sentia, cada crit que á èll arribaba, cada so que de la música l' airet de la tarde portaba á son costat, li renovaba son patir, li feria son cor ab aguda sageta, l' avergonyia perque 's consideraba burlat y objecte de las xansas de son enemich. Que tenia? Ni compte se 'n sabia donar; mès era un mal cruel, dolorosissim, que 'l sentia en lo bèll mitj del pit.

De prompte 'l tragué de son capficament una veu que prop d' ell cantaba. Era la d' un pastoret qu' ab son ramat, caminant anaba riera avall y que ab dolsa veu deya esta cantarella.

Jo pensaba qu' era sol,
en regnar dintre ton cor:
jo pensaba qu' era sol,
y ara he vist qu' hi regnan dòs.

—«Oh sí, digué 'l pobre Joanet, lo que est bailet canta. sembla qu' ho diga per mí: gelosía sento, gelosía. La Ma-

rieta no m' estima, ó si m' estima, no regno sol en son pit... Mès quina obligació hi tè?... Que he fèt pera que ho conega? Que li he dit?—Y al cap de brèu moment anyadía.—Que he fèt! Per ella no era tot quant jo feya? Per ella no eran tots los sospirs de mon cor? No es per ella per qui tinch lo defecte que esta tarde m' ha retret l' hereu?» —Y dient estas paraulas rompia de nou á plorar.

Y com si tot se conjurás contra d' ell, al cap de brèu instant una cuadrilla de pagesos y pagesas de diferents edats y condicions, que á retiro marxaban tornant de balladas, passá enrahonant per allí prop y de la conversa que tenian arribaren á sos oidos estas paraulas, que ab tot y esser pocas per' ell semblaba que 's pronunciassen.

—Que 'n te de rahó 'l ditxo,—deya un vell—«á las donas ballar y á las burras bramar, lo diable 'ls ho degué ensenyar.»

—Per que ho dieu jayo?—Respongué una minyona.

—Es net: perque jo estich que totas en sentint musica ballariau demunt d' un punxó vermell. Sabeu que deya 'l senyó Bernat, lo doctor que al Cel sia? «que sens las donas y los vents no hi hauria tants torments.»

—Carau avi qu' esteu cremat,—respongué llavors un minyó.—No debiau pensar aixis fa quaranta anys, sino no s' hauriau cercat matrimoni.

—Lo mateix pensaba; mès no feya com tu que essent un miserable aixafa tarrosos, picas molt alt: y saps perqué obraba aixis? Perque canta 'l ditxo «que la dona que 't casarás, fes que sia de ton bras.»

Lo Joanet no sentí ni una paraula mès; ó si alguna 'n sentí, ó á ell arribá mitj apagada per la distancia, ó no hi posá esment. Mès aquells tres ditxos que fins á cert punt

pintaban l' estat en que 's trobaba, aquellas tres sentencias, que si bè exageradas, encloian per ell tres grans veritats, foren per dirho aixis com pel caminant perdut, un guia en mitj del camí. Un moment avans estaba com á las foscas: en aquell instant hí veya ab tota claredat.

—« Tè rahó 'l ditxo: tè rahó 'l vell: — deya — picaba alt, la Marieta no es de mon bras. Pero Dèu mèu si la estimo tant!... »

. . . .

Quan ja negra nit, torná sol, trist, trasportat á la Pruneda, y la Marieta boja de contento li ensenyaba totas las prendas que li habian regalat, anomenantli á aquells á qui tals obsequis debia, al arribar al ram, preguntali ab grácia per demés candorosa é infantil.

—Y aquest Joanet qui me l' ha donat?

—Tant de bo no hagués estat jo!

—Perque ho dius?—preguntá ella admirada, sorpresa mirantlo de fit á fit.

Lo doncell no respongué puig las llágrimas brotaban de sos ulls.

—Joanet, Joanet, que tens?

—Calla, calla per Dèu.... No crides.... No tinch res.... Tinch,... Tinch que no m' ha probat lo dia de la festa major.

V

Com de fèt: lo dia de la festa major no ho fou de ventura pera 'l Joanet de la Pruneda, que estimant ab tota la tendre passió dels primers anys, y ab la efusió del qui ni una gus-

pira d' amor habia gastat, puig la gratitut li bastaba pera correspondrer al afecte que li portaban los que se l' afillaren, pogué convencers de que lo cor de la Marieta no era com lo sèu, ó per lo manco de que no habia comprés que la estimás.

Com èll habia dit en lo moment en que la casualitat (una paraula que portaba 'l vent) li fèu veurer ab tota claredat, lo que esperar podia d' una minyona, que ó de ningú feya cas, ó que lo mateix cas feya de l' un que de l' altre, mès consol no li restaba que dir com digué en aquell endret. «Dèu mèu si l' amaba tant!» Perque es cert, lo Joanet la estimaba ab tot son cor: sa vida tota, sos pensaments á una sola cosa s' endressaban á estimar á la Marieta.

Mès, era la pubilla de la Pruneda, com presumia 'l Joanet, una noya d' aquestas qu' ab tal de guanyar una amoreta, res se 'ls ne dona de perdrer una voluntat, ó de fer patir á un aymador? En bona fe que no y fins pensam que ben diferent era. Presumim donchs que no habia comprés que 'l Joanet li aportaba amor, y pera pensar aixis, tenim en compte lo geni y la manera de procehir del orfe que s' afillaren en aquella casa solana.

Pel mateix que va creixer sens pares, y no habia tingut en lo mon qui li donás un bes, ab la efusió que sols los pares los donan, visqué sempre capficat, poch comunicatiu, essent son mès gran plaer, quan las feinas li permetian, llegir los llibres que l' amo de la Pruneda tenia, d' un oncle que habia estat frare de S.t Francesch, ó sonar lo fluviol, tenint per oyents los aucellets que niuaban en los pins del bosch. Los amos de la Pruneda l' estimaban de debó; mès per so no pasaban d' amos y èll com á tals los miraba: los mossos li tenian consideracions, perque 'ls contaba historias

ó sonaba lo fluviol si algun diumenge volian ballar; mès no 'l respectaban com á fill de la casa; sols la Marieta l' estimaba com un germá. Ell ab tot l' amaba mès: l' amaba d' un altre manera, y encara que may s' habia determinat á revelarli,—tal volta perque un presentiment li deya que son afecte, com flor trepitjada, perdria sen perfum tant prompte com deixás d' esser un secret, — li habia donat prous mostras d' estimació, encara que involuntariament, pera que pogués compendrer que ja no era per' ella 'l tendre nin qu' ab ella jugaba, sino un agraciat doncell que tant com l' estimaba, la respectaba y fins temia. Falta de sentiment ó diferencia en los cors, la Marieta no ho coneixia y sens mès fi que veurers obsequiada, causá sens voler y fins sen saberho una pregonda ferida á son germá, ballant ab l' hereu del Castell lo jorn de la festa major.

Lo Joanet, sentint desde dintre de la salsereda lo cant d' un pastor, comprengué tota la inmensitat del carinyo que pera la Marieta sentia, y fins podriam dir que no comprengué que amaba, fins que la gelosía esclatá en son pit. La Marieta boja d' ignoscent satisfacció per poderli ensenyar las prendas que guanyat habia, y que eran mès que no pas las de totas las altres noyas, y veent que tal proba de carinyo lluny d' alegrar á son companyó, li arrencaba llágrimas de dol, endeviná que semblants llágrimas algú las ocasionaba; mès no pogué presumir que era èlla aquell algú.

Que passá densá del quinze d' Agost? En la memoria del Joanet s' habian grabat com si estampadas hi fossen, aquellas paraulas que deyan

«jo pensaba qu' era sol
y ara veig que hi regnan dos.»

y aquellas altres « la dona ab qui 't casarás fès que sia de ton bras, » y procehint ab noblesa com pochs haurian fèt, procurá que no eixis ni una sola de las emanacions d' amor puríssim, que abundantment brollaban en son pit. Trascaba mès que may: era 'l primer á anar á la treballada y lo derrer á deixar la feina: si un quart tenia 'l passaba llegint: quasi bè no enrahonaba y lo dol y la tristesa 'l tenian mitj consumit. Los mossos com menys delicats, li gastaban brometas, pensant qu' estaba enamorat y no sabia la casa; mès los amos tement que son afillat estés malalt, li preguntaban tot sovint que tenia, sens obtenir altre resposta que esta. — « Res. » — Y no afegia una paraula mès, perque las llágrimas li haurian nuat la veu, y llavors s' hauria vist que tenia mòlt, perque mòlt tè qui pateix mal d' anyóransa.

Un diumenge del mès de Septembre — no sabem si lo segon ó lo ters: mès si que 's tractaba de cullir rehims: lo segon seria: — 's trobaban reunits tots los de la Pruneda, escoltant las ordres que donaba l' amo, pera comensar la verema, quan los gossos anunciaren qu' entraba algun foraster. Aixi era en efecte y lo qui passá 'l llindar del porxo ó baluart, era un conegut nostre, l' hereu del Castell, que volentse fe 'l graciós, saludá dient:

— Guarde Dèu la gent de bè.

— Ola Toni, Dèu te guart. — Respongué per tots lo Roch Coral.

— Aqui so porque he vingut — continuá aquell fentse sempre 'l graciós. — Donchs si no os ho deya no ho sabriau.

— Esplicat.

— Jo vinch perque 'l pare, que no es d' aquells que 'ls agrada menjar l' escudella freda, vaja vuy dir que may tè prou temps, puig sembla que ab dos pams d' aigua s' ofega;

diu que pensa qu' enguany si Dèu ho vol y no hi ha cap encontra, y las vinyas no tenen cap fortuna, cullirem mòlt de vi: y vaja com encara qu' un hom te prou bòtas, perque ja ho sabeu á casa no hi falta res que no hi siga, y bè de Dèu ni ha abundó, vol dir que si 'ns ne podiau deixar alguna, pagant s' enten, y 'ls quartos per endavant, are mateix si 'ls voleu, perque á casa está mal lo dirho; pero no 's deu res á ningú, os ho estimariam. Per aixó gracias y tot: y de pendrer mal, no 'n tingueu cap por perque, á casa ja ho sabeu, tot está á punt de solfa.

—Tot aixó vol dir,—respongué ab ganseria 'N Roch, —que si 'm sobran bòtas, si os las vuy llogar...

—Ángela.

—Home encara no he cullit y no ho sé.

—Be home per aixó ja ho sabeu: vol dir que si 'n teniu que os fassan nosa, no faltará qui las ompli, y ben avinadas, perque vaja á casa cullim vi y no aigua de fustets: ah y la paga per endavant. Y tu noya com anem de vint y vuits?—Anyadí despres dirigintse á la pubilla.

—Anem passant y adorant.

—Prou fa qui passa: com la carreta de Mallorca, eh? que gruny y porta; mès no grunyias ni portabas lo dia de la festa major, que danzabas mès liquera, encara 'm ballan las camas quan me 'n recordo.

—Jo no: qui ho feya era 'l bon ballador.

—Ah salau! Jo no es per alabarmen; mès lo vals,... antany vaig anar á la festa major de l' Hospitalet qu' hi tinch un cosí germá, y á l' embalat, alló si qu' está bè: de miralls y cortinas y domassos y unas cosas dauradas d' or que valan mès moneda, donchs allí tothom me miraba, per que 'l vals de *sócius*, ab quatre gambadas la sala de cap á cap: la

noya que ballaba ab mí cada esbufech semblaba que volgués finar.

Tots los presents esclataren una riallada, sentint las bestiesas del hereu del Castell; mès ell fentse 'l desentés, continuá del mateix modo, arreglantho de manera, que no sols particularisá la conversa, sino que la reduhí al cap de brèu temps á la Marieta.

Era, es cert un tros d' ase, un animalás de cap á peus; mès ab tot tenia mès lletra menuda qu' una guilla astucia, y mès gramática parda que dolentería un pardal. Ell se las compongué de modo, que no sols lo convidaren á berenar, sino que era ja negra nit quan sortí de la Pruneda, per anarsen al Castell.

Estigué ab ell falaguera la Marieta? Tenia motius per anarsen lo Joanet com se 'n aná? No ho sabem: sols judicam per lo que suscehí l' ensentdemá.

Despres d' haber sopat, quan resat lo rosarí se 'n anaren los mossos, y la noya y sa mare pujaren á guardar la roba neta que acababan de plegar, lo Joanet aprofitant lo moment d' estar sol ab lo Roch ab fermesa y resolució li digué.

—Roch: me prometeu no enfadarvos per lo que os vuy demanar?

—Home tal podria ser la cosa.....

—Ja 'm coneixeu y bè podeu pensar que será digne de mi. Mès com es tant lo que os dech que may os ho podré pagar; com la promesa que fereu á mon pobre pare qué al Cel sia, l' habeu cumplerta millor de lo qu' ell acás pensaba, y jo ab lo que vaig á dirvos, probablement cobraré pera tots vosaltres fama de desapegat y desagrahit.....

—Joanet parla: estich en brasas pera saber lo que passa.

—Prometeume no enfadarvos, prometeume estimarme

com fins ara. Si 'm voleu concedir lo que vos demane, mil mercés: si no voleu, ó no podeu, jo serè sempre 'l mateix, fèu vos altre tant.

La formalitat ab que parlaba aquella criatura, puig lo bailet no tenia encara disset anys, tenia com encisat al amo de la Pruneda, que ab ven carinyosa, li digué.

—Parla Joanet.

—Roch, jo vas fent anys: sol en lo mon, sens altre amparo que vos y la mestressa, que será de mi lo dia que Dèu dispose de vosaltres (tant de bo que trigue mólt) si no son los altres, com vosaltres sou?

—Home perque dius aixó? Y á que ve ara? En primer lloch contant á discurs natural, nos quedan encara, á Dèu gracias, prou anys pera fer mal al pa y si nosaltres faltam, no quedaria la Marieta que t' estima com un germá?

Lo pobre jove ofegá un sospir que del fons de son pit eixir volia, y continuá.

—Si: la Marieta m' estima com un germá; mès ja ho sabeu, carn jove fa oblidar la vella. Demá, d' aqui un any, dos, tres, la Marieta pendrá estat: y, pensará com ella lo Pubill?

—Home home, que miras endavant, al ultim farás com lo jayo del Castell, que com deya son fill, sempre te por de menjar l' escudella freda.

—Quan haja termenat, veureu que no fas mès qu' aplicar lo que aquella nit digué don Pere; **PER NO CAURER ENRERA, MIRAR ENDAVANT.**

—Ba rondallas de la bora del foch: ditxós d' aquell temps en que en Lleyda ferraban las áligas. Bueno: soposem

que suceheix tal com contas. ¿Que per ventura tens de morir conco?

—Roch; qui voleu qne 'm vulga, pobre, sol, esgarrat?

Al dir estas paraulas los ulls del Joanet s' ompliren de llágrimas, no sabem si per recordar qui fou la causa de la sua coixaria, ó per veurer tot lo que de trist tenia per ell l' esdevenidor.

Lo Roch, conmogut també, li preguntá:

—Donchs que vols?

—Llegiu.—Li digué l' Joanet.

—Qu' es axò?

—Llegiu.

Y li doná un número de la *Revista del Institut Agricola catalá de sant Isidro*, que portaba un anunci, en virtut del qual s' avisaba que la Diputació d' una de las provincias catalanas, sostindria á sas costas y despesas, en la *Granja experimental* en ella establerta, á cert nombre de noys pobres que en la mateixa volguessen estudiar.

—Y axó que vol dir?—Preguntá lo Roch Coral, después de haber llegit.

—No m' habeu comprés?

—No, com hi ha mon.

—No so pobre?

—Ho ets.

—No se llegir, escriurer, comptes?

—Cert.

—No tinch donchs las circunstancias que s' exigeixen pera esser en la *Granja* un dels pensionats?

—Joanet y 'ns vols deixar?

—Ab tot lo pesar de mon cor; mès conto que si puch

apendrer lo que est paper diu qu' ensenyan als que en aquella estudian, ja no puch morir de fam.

—Y tu hi creus en això?

—A ulls cluchs.

—Falornias home, falornias.

—Suposem que sia com vos diheu. ¿Que s' hi pert en probarho? Si tinguesseu d' esmersar pera mi mòlts diners, que dich mòlts diners, la mès insignificant mesada, jo m' hauria guardat bè prou de demanarvosho; mès ara, que pot ser? Que perde tres anys de la meva vida? Que son tres anys, si logro ab ells assegurar l' esdevenidor!

—Pero home no contas qu' á casa tots t' estimam?.....

—Es per l' unich que 'm sap greu.

—Que tots los comptes passaban per tu?.....

—La Marieta 'ls fará tant bè com jo.

—Que si tu te 'n vas, això semblará un mas perdut?

—Roch, com vos volgau: si no hi veniu bè; si mon determini pot perjudicarvos, no hi ha res de lo dit: mès si sens que n' hajau de reportar cap mal, ho podeu consentir, hí va lo benestar de ma vida tota.

Durant una estona callaren un y altre y á la fi d' ella preguntá 'l Roch.

—Ti has pensat bè?

—Ja ho podeu compendrer, ab lo modo com vos he parlat.

—Donchs sia: no vull que l' ánima de ton pare m' ho tinga en retret.

—Roch sou mès bo del que pensaba, y pensaba que n' hi habia pochs com vós. Jo seré sempre 'l mateix y ara, y mès endavant y en qualsevol temps, faré per vos com pot fer lo fill mès agrahit. No penseu no que es falta d' estimació

lo que 'm mou á obrar aixis: á vòs, á la mestressa, á la Marieta..... á la pubilla, á tots vos estimo ab tot mon cor; mès los dias passan, los anys corran y que fóra, que será pot ser de mí! Penseu en això, y veureu que tinch rahó.

—Si: si 'n tens y ab semblant determinació, m' has fèt compendrer que no erraba, quan deya que ets un bailet ab mòlt enteniment. Mès parlem d' altra cosa. Quan voldrias marxar?

—Lo primer d' Octubre dech esser á la Granja.

—Tant prompte?

—De no serhi dech esperar un any.

—Donchs direm á la mestressa que t' apariin la roba: jo t' acompanyaré fins á la vila, y ab lo cotxo anirás á Barcelona: si pogués t' acompanyaria á la Granja: mès ja ho veus: debem trascolar. Ab una carta que 't donaré, y ab las certificacions que 't trauran lo Sr. Batlle y lo Sr. Rector, que segons he vist son menester, penso que tot s' arreglará.

—Y perque voleu gastar cap quarto? No podria anarhi á peu?

—Calla home calla. Que 't pensas que no tinch sanch al ull?

—Massa qu' ho veig! Mès no tingau pena: dia vindrá en lo quin vos ho pagaré.

Termenada esta conversa, lo pobre Roch tot trist y mal humorat encengué un llum y se 'n aná á la sua cambra, en la qual indudablement contaria quant passaba, á sa estimada muller. Lo Joanet feu lo mateix, se tancá en la que comunment ocupaba y tant bon punt se vegé sol, esclafi un amarch plor dient.

«Dèu mèu; si no podia amarla, perque 'm donareu lo cor?»

IV

Lo jorn destinat pera la marxa del Joanet, era 'l dilluns següent, es dir vuit dias despres d' aquell en que tinguè efecte la conversa que havem referit en lo capitol anterior.

Lo minyó com si pera sempre degués deixar los únichs llochs que en lo mon habia vist, volgué despedirse d' èlls un per un, comensant per la iglesia, en la qual oí la missa matinal. Alli, mentrestant que lo Senyor Rector termenaba lo certificat de son baptisme, agenollat en lo fossar, demunt la terra que cobria 'l restos de sos pares, pregá perque ni un sol punt deixassen de vetllar per èll en lo mon en que sol s' anaba á trobar; allí ab los ulls plens de llágrimas s' encomaná de tot cor á la Mare de Dèu y á tòts los sants de sa devoció; alli per últim, respectuòs y humil prengué comiat del venerable sacerdot que l' habia cristianat, y que al donarli la benedicció, ab unció verdaderamet evangélica li digué: «Joanet: á Dèu sobre totas las cosas, y al próxim com á tu mateix. No oblides jamay esta máxima que en breus paraulas compren tot lo que l' home está obligat á fer, pera esser felís en est mon y en l' altre. Si 'l Senyor es servit d' enviarte treballs y adversitats, prenlos ab resignació y com á penyora de lo que en l' altre vida t' espera; y si fos cas que la sort t' afavorís, no per aixó t' enorgullescas, puig las riquesas del mon son com las fullas que se 'n porta 'l vent: fès de ella particep á aquell que sia menos que tu, recordante sempre, que sens la caritat d' aquells que t' afillaren,

ó que obras t' han fet de pares, sens tenirhi obligació, altre no haurias estat que un de tants com n' hi ha al Hospici. No plores home: 'l mon es gran y es petit, y volentho l' home, pot fer cuasi sempre com la perdiu, que mor vehent lo punt ahont nasqué. Humil ets: no oblides donchs que nasqueres en lloch humil, y recordat de que deixas aqui las únicas personas de las qui t' has vist amor. »

Ja 's pot compendrer donchs quin era l' estat del cor del pobre doncell, que d' ensá que prengué sa determinació, ensemps li semblaba que tenia tant pit com lo qui mès, y ensemps qu' era un nin que ni un pas podia donar sens l' auxili y amparo de qui per ell vetllás. Quantas voltas habia pensat en dir al bon Roch, que desistia de son propósit! Mès en semblant punt se li representaban de cop y confosament los motius que á pendrer tal resolució l' induhiren y recobraba las forsas que per un moment l' habian abandonat.

Quan sortí de la Rectoría, ab tot y portar un dels documents sens los quins no l' haurian pogut admetrer en la *Granja*, era tal l' estat de son cor, produhit per la piadosísima exortació de Mossen Salvador, que fou precisa la vista dels objectes, testimonis muts de sos dolors, pera que no prengués resolt lo camí de la Pruneda, y ab ferma veu digués « Roch: de lo dit, me 'n desdich. » Mès tingué d' atravessar la plassa ahont comprengué la diferencia que hi habia entre èll pobre y contrafèt, y l' hereu del Castell, rich y ben plantat; tingué d' atravessar lo torrent, quinas canyas mogudas per l' airet de la matinada, produhian una remó que li recordaba aquellas paraulas

«jo 'm pensaba qu' era sol
y ara he vist qu' hi regnan dos. »

y fora de sí, resolt, desesperat, digué «May, may, no es possible. Lo dit, dit.»

Y ell ho creya; y ell pensaba que la lluita habia termenat; mès no era aixis.

Diferentment de lo que sol succehir als jovencells, que dònan lo primer vol, sortint de la casa payral, la ciutat, la *Granja*, lo nou mon qu' anaba á veurer, no tenia per' ell cap atractiu: mirabaho mes bè com á lloch de esperanza en lo qual anaba á cercar un bálsem pera son cor ferit, y pensaba en tots aquells que vist habia desde sa infantesa, y que tancat en ella, sols podria contemplar ab los ulls del enteniment. Per so corregué á donar un adèu al estudi ahont aprengué lo poch que sabia; per so visitá los llochs ahont habia jugat ab altres nins; per so no hauria estat satisfet, sens visitar lo pi ahont prengué sa desgracia; per so, y com si volgut hagués, tenirne d' ell etern recort, ne prengué un cimall que guardá demunt son pit.

Mès allí li esperaba un nou dolor. Quan mès tranquil, després d' haber permanescut llarch espay ab lo cap entre las mans, recolsat en vers lo tronch, alsá los ulls per' empèndrer lo camí de la Pruneda, y mirar per última vegada aquell arbre que tenia per' èll tant dolorós recort, vegé á son costat á la Marieta, que no menys conmoguda qu' èll, ab veu amorosísima li digué.

—Y donchs, si tantas llágrimas te costa, perque 'ns deixas Joanet?

L' enamorat doncell veentse soptadament sorprés, altres tornas no tingué que preguntar.

—Que vols dir Marieta?

—Vuy dir que d' ensá que comunicares al pare ton pensament, no hi ha hagut á casa un quart d' alegría; vuy dir

que 'l pare com si li fosses fill, d' amagat plora cada y quan pensa qu' has de marxar; que la mare sospira á cada punt que donam en la roba que 't gornim, y que jo pobre de mí sens tenir qui m' aconsoli, pera que de mí no 's burlen; pera que las criadas no 'm gasten xanxas que no m' agradan; dech tancarme en ma cambra si vuy plorar en llibertat.

—Y tu ploras Marieta? Y ploras tu per mí?

—Que no ho veus? No plorarias tu per mí si jo me 'n anaba?

—Y ho duptas? Y ho pots sisquera preguntar?

—Y tu donchs perque te estranyas de mon dolor? Lo cor quasi bè may nos enganya, lo cor m' ha dit que 't trobaria aquí, y lo cor no m' ha enganyat.

—Y pera trobarme has vingut? Y pera veurerm vens?

—Sí: pera veurert, pera trobarte, pera parlar soleta ab tu; pera parlarte Joanet y si convé fins pera pregarte que no 'ns deixes, que no te 'n vaiges....

—Es tart Marieta: es tart.

—Tart dius? Tart! Has donat á algú paraula?

—No; mès tothom ho sap y que 's diria de mí?

—Y qu' han de dir y que 'ls fa als altres?

—Mès y ton pare?

—Si n' estará content! Si ho desitja! Joanet, Joanet perque 'ns deixas? En que t' habem ofés? T' havem agraviat? Digasho y veurás com ha estat sens intenció. Digasho y 't procurarem satisfer.

—No Marieta, ningú á casa tèba m' ha ofés. Qu' es ofendrer, quan sols bè puch dir de tons pares!

—Y de mí?

—De tu?... De tu tambè. No m' has estimat sempre....

—Sí.

—Com un germá?

—Sí, sí.

—Y no m' estimas encare...

—Sí.

—Com un germá?

—Sí, sí.

—Y donchs que mès pot desitjá 'l pobre orfe? Que mès pot desitjar qu' una familia, aquell que la desgracia tingué de perdrer als qui lo posaren al mon!

—No estás content?

—Sí: germana, sí.

—Donchs perque 'ns deixas? Perque fa llarch un mès, que no estás com avans solias, alegre, tranquil, divertit? Perque si saps que tots t' estimam, vols deixarnos per aná á cercar entre gent estranya lo que tal volta no trobarás? Quedat Joanet: t' ho demano: quedat... Veritat que ja no marxarás? Veritat que no voldrás que tingam lo disgust de veurert passar lo llindar de casa?

Lo Joanet vensut pels prechs de la tendra doncelleta anaba á respondrer ja, donant á la noya la paraula que desitjaba, quan sentí una veu que cridaba.

—Ey, que cercau bulets?

Era la del hereu del Castell que passant per la senda que atravessa 'l bosch, anaba á ca seua de retorn de missa major. La Marieta procurá aixugar los ulls que tenia encara espurnant y lo Joanet s' encengué de cop, posantse despres mès blanch que la cera.

—Que feyau petar la claca?—Digué aquell acostantse al puesto ahont los joves enrahonaban.—Ah no, que veig

que tens los ulls encesos.—Anyadí mirant á la Marieta.

—Una brossa que m' hi ha entrat.—Respongué aquella serenantse.

—Una brossa?.... Pot ser plorabas perque aquest se 'n va?

—No, no...

—Deixal anar dona. Que vaige á estudi que 'l Papa 's fa vèll. Que se 'n vagi, no faltará qui t' aconsoli. Que 'm tancarás la porta?

—A casa no la tancan may á ningú.

—Salau. Au: me 'n vaig á calar las bessas, qu' es hora de posar morralets y l' onzé no destorbarás. Ah tu: si no 'ns veyam, *mandar.*

—Adios hereu.

—A Dèu Joan. Mira: si passas per la riba dona de part mèba tantas aspiracions al negre. Vaja á Dèu. Marieta *lu ditchu.*

—Dèu te guart.

Quan s' hagué allunyat que ja no era possible que sentís lo que deyan, insistí de nou la noya; mès en aquell punt lo Joanet preguntá.

—Marieta: 't recordas que succehí en est pi?

—No tinch de recordarmen si á cada moment la conciencia 'm diu que per mor de mí te trobas en tal estat!

—Donchs la conciencia no 't ha de remordir ni gens ni mica. Tu no ho haurias volgut, y ara com ara si poguesses, conto que farias los impossibles pera remediar est mal.

—Oh, sí.

—Aquell dia consideraba que 'l niu que per tu anaba á cercar, era tot lo que en aquells moments desitjabas. No un

pi: si al fondo d' un pregon avench hagués tingut de baixar per' haberlo, hi hauria baixat.

—Joanet...

—Hi hauria baixat Marieta. Pera donarte un ple vaig arriscá la meva vida: donamen un tu, ja que no tindrás d' arriscar tant de bon tros. Si allavores uns aucellets omplian las esperanzas totas de ton cor, avuy que fundo en lo que saps, mon esdevenidor, no t' oposes á que marxe.

A semblant prech seguí un moment de solemnial silenci, que rompé la nina dient.

—No m' hi oposo. Marxa donchs.—Y comensá de nou á sanglotar.

—No plores Marieta que tas llágrimas me fan mès mal que 'l recort de.....

—Que 'l recort de que?

—Que 'l recort del que m' espera en aquet mon.

—Pensarás en mi Joanet?

—Si. es imposible oblidarte.

—Y m' estimarás sempre com are?

—Sempre. Sempre.

—Y no mudarás?

—Oh! May.

—Mira qu' ho vuy; mira que si no pensabas en la que t' ha fèt obras de germana, serias molt desagrahit. Pera que no succehesca, posat al coll esta medalla de Monserrat, y si intents te venan de oblidarte de nosaltres, lo sentirla demunt ton pit, te fará pensar en la Marieta y en lo lloch ahont te la doná.

—Y jo que 't dono?

—Tu donam est ram de pí.

. . . .

Al caurer lo dia, en esta hora solemne en que tot calla, en que la boira que s' esten, lo sol que se 'n va, y la campana que dona la benansa al jorn, semblan dir als cors piadosos, «la vida es breu, lo Cel etern,» l' amo de la Pruneda cridá al Joanet, y ab veu conmoguda y ferma ensemps, li digué.

—Joanet tu saps quant t' he estimat y quant tots los de casa t' estimam. Al prometer á ton pare que res te faltaria en lo mon de quant jo 't pogues donar, contraguí content lo compromís de fer pera tu lo que fèt hauria per un fill. Dèu t' ha fèt bo y conto que m' ho agrahirás.

—Sempre: ab tot lo cor.

—Ho crech aixis. May hauria presumit qu' un jorn pogués arribar en que volguesses deixarnos; mès tals rahons me donares pera ferme veurer lo que 't convenia, que crech que faltaria á mon deber si no t' atorgaba mon consentiment en lo que m' has demanat. Aixís m' ho digué tambè Mossen Salvador. Conto que sens haber llegit lo que diuhen aquells llibrots, y tal volta sens haber sentit á D. Pere, ni pels arrebals del enteniment t' hauria passat esta fal-lera; mès no espera res de mal, que hi ha que fer. Escolta donchs: en lo mon no hi ha home sens home: jo poch valch, y com per altra part no 't puch acompanyar, he pensat que esta carta no 't fara nosa. Diu aixis:

«Apreciat D. Pere: salut. Sabrá com lo Joanet que li «entregará estas ratllas, no content ab esser pagés com no-«saltres perdonam, preten instruirse y esser com vostè diu, «un pagés examinat. No m' hi oposo: faltaria á mon deber, «si permetentmo mon estar, mi oposás, puig com bè sap,

«prometí á son pare que 'l miraria com á fill, y l' animeta «avans de tot.»

«Ell diu que ab aixó 'n tindrá prou pera proporcionarse «un bon passament, lo dia qu' ho haja menester: penso que «ha posat massa fe en lo que diuhen los llibres, y fins te«mo que tot ha d' esser temps perdut; pero ell ho vol, es «jove, ja te ab que pagar: á la fi tres anys mès, tres anys «menos, al cap de vall se pot fer compte, que mès n' hau«ria perdut si hagues tingut de servir al Rey. Ab tot vosté «es home qu' ho enten: si tot aixó no fos, com penso, altre «qu' una de tantas promesas y falornias, com cada dia nos «contan, que si un tingués de creurer tot lo que 's diu, «d' aqui pochs anys aixó fora Xauxa, treguili del cap; mès si «conta que li te de servir, encara que no siga tant com ell «diu, presumo que recordant la bona amistat, que ve «d'anys entre nostras casas, fará quant puga per ell. Quant pel «noy fassa, lo mateix li estimaré que si ho fassés pera mi.»

«La circunstancia d' esser pobre, fa que de franch puga «entrar en la *Granja*, y jo que 'l conech com si li hagués «posat al mon, se de cert que s' hauria guardat de pro«posarme son desitg, sí hagués pensat que 'm podia oca«sionar lo gasto mès insignificant. Ab tot: no som tant po«bres, gracias á Dèu, que no pogam fer una caritat quant «convé. Li dich aixó perque no vuy que res li falte de quant «corresponga á nostre bras, y per tant á la ma de vosté ho «deixó.

«Repetesch que de quant pera 'l noy fassa, n' estará «content y eternament pagat, est son ferm amich y S. S.»

Q. L. B. L. M.

ROCH CORAL.

Al termenar la lectura d' esta carta l' amo de la Pruneda, s' alsá entendrit lo Joanet, y conmogut y sanglotant agafali la ma y omplintli de besos li digué.

—Ròch, vos sou un pare pera mí. Com vos podré pagar tot lo que os dech?

—No oblidantme ja may, recordant lo que pera tu he fèt, y fent ab los altres lo que he fèt pera tu. De lletras tu 'n tens mès que jo; pero d' esperiencia, qu' es la mare de la ciencia, te 'n puch donar llissons. Diuhen que de fer bè mal ne pervè y que en est mon qui mès hi fa mès hi pert; ab tot jo crech que semblants ditxos no parlarán ab tu, puig si mal m' ha pervingut del bè que t' he fèt, ja que ton determini m' ha causat un greu dolor, espero que si lo cas vingués de menester ajuda, podent, no fòras lo derrer á donármela. Si aixis ho fas, m' haurás pagat y haurás correspost á l' estimació que tots te portam, sino que Dèu t' ho prenga en compte.

Dirém are qu' aquella nit no dormiren los habitants de la Pruneda? Dirém que no era encara dia, quan l' amo cridá al Joanet, per' acompanyarlo á vila, y encomanarlo al amo del cotxo, pera que li fès ensenyar la casa que D. Pere habita en la ciutat? Dirém que en la Pruneda tots ploraban, y que èll ploraba mès que tots, al deixar una casa qu' era per' èll la casa payral? No: no cal dirho: massa 's compren. Bastará ab que indiquem que ni las demostracions d' afecte de la Marieta, que si bè trista, mès falaguera que may, l' acompanyá fins al extrem del bosch; ni las cantarellas dels aucellets qu' alegres saludaban lo retorn del sol; ni los crits dels traginers qu' al costat dels matxos ab picarols gornits portaban las portadoras de berema; ni los cants dels vermadors que estesos per vinyas y tiras soleys y aubagas om-

plian los cistells de sabonats rebims; ni la campana de la parroquia que tocaba lo toch de mort; pogueren esvehir sa tristesa ni tráurerlo de son capficament.

VII

Qui diga que 'l poble está faltat de ciencia, ben segur no coneix gaire al poble. Lo que es veritat, y veritat de la qual no 's pot duptar gens ni mica, es que no sap aprofitarsen de las llissons que l' esperiencia li ha donat, y que aferrat als usos vells y á las prácticas antigas, valdament sian dolentas, mira ab desconfiansa, tot alló qu' encaminat va á destruhir lo que de perjudicial pugan estas tenir y á perfeccionar lo que aquells pugan tenir de viciós. Mès d' aixó á esser ignorant, que n' hi ha de diferencia! A veurer si l' home mès sabi, lo filosoph mès observador, y l' economista mès práctich, son capassos d' escriurer un tractat que comprenga tota la ciencia continguda en eixa munió de brevísimas máximas, conegudas baix lo nom d' aforismes ó refrans, qu' á cada punt surten dels llábis del poble! Y eixos refrans, eixas máximas, eixos aforismes, que indudablement bè que compendiadas constitueixan la sabiduría y la ciencia de las nacions, qui sino 'l mateix poble 'ls ha fèt?

Avuy en dia que 'ls economistas mereixen mès consideració que tots los sabis de la terra, per so que com diu la gent, « *la qüestió es de quartos*, » si algú n' hi ha que vulga demostrar los inconvenients que tè y las conseqüencias

que pot produhir la falta de prudencia en la expedició dels negocis, deu escriurer un llibre ab mès lletras per lo manco qu' un missal. Donchs bè: lo poble 'n tè prou dient: «Per ben assentat qu' estigas, que no pots caurer no digas,» puig «lo millor caballer cau, y tot bon caball ensopega.» «Qui no guarda, may alsa la barba.» «Qui tè quatre y gasta cinch, no ha menester bolsich,» y altres mil que n' hi ha: y per últim y finalment: «Tant va lo canti á la font que á la fi hi deixa 'l coll», com deyan al Roch de la Pruneda altres propietaris mès previsors qu' èll, ó «QUI ENDAVANT NO MIRA ENRERA CAU,» segons expressaba al mateix, D. Pere, la nit que en sa casa s' aixuplugá.

Y tant de bò que 'N Roch posant esment en semblants observacions, que debia haber pres per providencials avisos, haguès procurat fer com aquell que sap que no tots los temps son iguals y que no hi ha bè que sia etern ni mal que dure cent anys, ja que cosa complida sols se troba en l' altra vida. Altra hauria estat sa situació are que 'l tornam á trobar, tres anys passats del jorn aquell en que aná á vila á acompanyar al Joanet.

Tres collitas perdudas arreu, una per pedregadas y las altres per frets tardans; una extraordinaria baixa ó depreciació en los fruits, produida principalment per la excessiva introducció d' ayguardents ó esperits d' industria, que de tot tenian menos de vi, pero que servian com si de vi s' haguessen fèt; y sobre tot la pèrdua de tres mil duros qu' al 14 per cent li agafaren en una d' estas societats que 'n deyan de crédit, no perque 'n tinguessen poch ni mòlt los que las fundaban, sino perque los imposants en ellas se trobaban esser acreedors, so es: que tenian un crédit en compte de diners, l' habian reduhit á tals termes, que ja feya prou si

al cap de l' any arribaba á igualada. Y com de igualada á manlleu, no hi ha moltas horas de camí, no 's passá molt temps avans que 's tingués de descidir á manllevar.

Pero, com es posible, 's dirá, qu' una casa com la de la Pruneda 's ressentís fins á tal punt per tant poca cosa? Prescindint de que no es per cert poca cosa lo que deixam consignat, s' ha d' atendrer á la especial constitució de las casas de pagés d' esta terra: vuy dir al sistema que segueixen en lo cultiu de sas propietats.

No fa cent anys, que! ni sixanta, tot eran boscos: aterraren los boscos, y á forsa de treball los convertiren en camps: lo gra 's valia tant poch, ab tot y esser bo, —encara que fassa 'l pa moreno y no com lo blat de Castella que 'l fa com unas hostias,— que plantaren de vinyas los camps; més com lo gran-qué d' una casa de pagés es que no 's tinga d' anar á plassa, de manera que jo estranyo com no s' ha procurat trobar un arbre que fassa arengadas y bacallá, resulta que las vinyas s' han tornat tiras y de est modo en una mateixa pessa de terra s' hi cull vi, que si no es tant bo com lo de vinya espessa, per aixó tambè passa; mestall pera omplir la panera; ordi pels animals; siurons migrats y de bon tros no tant fins y mangívols com los de Madrit; fasols, que 'n diuhen del *pinet*, perque d' allí era la llavor, pero que ben segur veent los fills, ningú diria que fossen eixits de tals pares: y guixas, y llantías, y llobins, y patatas, ab lo qual y las figas y cervas dels arbres que hi ha al mitj de las pessas, y las olivas y atmetllas que produeixen los peus que las voltan, n' hi ha pel passament de la casa: de manera que si poguessen tenir sal y arrós, ademès de las arengadas y bacallá, pera res tindrian d' anar á vila ni á mercat, puig lo porch, com se pot compendrer tambè surt

de l' hisenda, y las hortalissas las tenen en l' hort, que es com diu la gent, la carniceria del pagés.

La qüestió mès important per est, es no traurers un quarto de la butxaca, puig valdament tinga d' emplear l' import d' un jornal, en una cosa que comprada, pot ser no li hauria costat mitja pesseta, com los disset quartos los hauria hagut de pagar, y lo jornal se 'l guanya èll, li sembla que res li ha costat. En una paraula: fa com lo cassador que pera matar una perdiu pert un dia y 's cansa y 's fatiga, quan jo per exemple, sens mourerm de casa, guanyant lo jornal, ab una sola part de lo que en ell he guanyat, puch menjarla sens haberme cansat. Que 'n podriam citar d' exemples pera demostrar la certesa de lo que estam dient! Mès qui 'ns vulga entendrer prou ne tè ab lo dit, pera compendrer que semblant manera de fer produhir las terras, exigeix mòlts gastos y despesas, y dona pochs productes comparativament, resultant d' aquí, que nò habenthi medis, una casa se 'n va com una candela cap per avall.

Y es net: y no 's necessita per entendrerho saber fer pronostichs. Com hi ha poca virosta, no 's poden tenir mossos, faltant mossos, las terras se treballan poch, las feinas no 's fan á temps, ni s' adoban tant com convindria: ve d' aquí que com no donan pera 'l sustento de la casa, s' ha de manllevar, y en fi: diu lo ditxo y tè rahó que li sobra, «Que á pagés enderrerit, cap anyada n' hi es bona.»

Y are qu' habem nuat lo fil, perque la veritat es que sens saber com va ni com costa 'ns habiam embrancat, no veheu com no tè res d' estrany que ab lo que dit deixam, n' hi hagués prou pera que anás á menos la casa de la Pruneda? Y tant á menos anaba, que en ella no 's disfrutaba un quart de plena satisfacció.

En las vetlladas d' ivern, quan la gent habia sopat y 's quedaban sols los amos, la mestressa filant y la noya apedassant y repassant la roba de la bugada, tenint á son pare al costat, est solia sortir ab paraulas trencadas que mès y mès entristian lo cor de la tendra donsella que d' ensá que 'l Joanet se 'n aná á la *Granja*, no tingué un sol moment de verdadera alegría. Mòltas vegadas tot cosint, sens alsar los ulls de la feina, sens deixar l' agulla dels dits, versaba una llágrima que del fondo de son pit sortia, sens poderse ella mateixa donar compte del perque ploraba, y que vista per son pare que pensaba endevinar quina era la causa de la tristesa li feya dir.

—Qui vols fer noya! En lo mon tot es axis tal hi ha que 's pensa que sempre te de anar vent en popa, y en un obrir y tancar d' ulls se troba que tot ha cambiat. Per axó 's diu que l' home proposa y Dèu disposa. Conformemnos donchs ab la sua santa voluntat: á mès que d' un temps un altre 'n ve...

—Pero pare, perque s' esclamau? Os penseu que 'm queixo? Penseu que si estich trista, es per considerarme mès pobre avuy qu' avans? Trista estich, no puch negarho; mès no se perque, puig si per cas, altre motiu no tinch que veurervos tant capficat.

—Jo noya?

—Pare si: no m' ho vulgan ocultar. Vos peneu, vos patiu y jo penso que fins vos donau mal temps avans d' hora. Que las collitas perdudas nos fan anar malament, y que! Quina culpa hi teniu vos? Que vol dir axó? Que no podrem rumbejar com avans? Salut hi haja que lo demes poch hi fa.

—Ditxosa tu que tant facilment te consolas! Ditxosa tu

que fadrina encara, axis saps pendrer las cosas tal com venen; mès quan penso en ton esdevenidor, la veritat me desespero.

—Donchs feu mal. No 'm deyeu ara mateix que no tots los temps son iguals, y que d' un dia altre 'n ve? Y donchs perque encaparrarse? Si avuy son dolentas, mes avant seran millors.

—Qui sap! O pitjors; perque noya jo conto qu' aquells temps han pasat, y que ab prou feinas nos podrem posar may mès los ossos á lloch. Y vet aqui lo que 'm desespera: Perque penso qui si las cosas haguessen anat com marxavan, haurias pogut fer un casament com á la nostra casa s' acorrespon, y are, qui sap, qui sap que será!

—Pare, que tant vella só que tingau de temer que 'm quede pera vestir sants? Y sens axó: cualsevol qu' os sentis creuria que habem arribat al últim punt, y que 'ns tenim de vendrer los propis pera fer bullir l' olla, y jo penso que molt n' hi falta per' arribar á tal extrem.

—Qui sap?

—Roch que dius!—Preguntá sorpresa la mestressa.

—Pare crech que exagerau.—Digué carinyosament la noya.

—No exagero Marieta. Veritat es que no penso vendrer: mès tinch de manllevar que pel cas ve á esser lo mateix: y quan penso que á casa may s' ha degut un xavo, quan considero que si las cosas no milloran, pera pagar las pensions, tindré d' anar manllevant, quan me reflexiono qu' axis he vist perdrers moltas casas d' aquet Panadés.....

—Veheu pare con hè dit bè, que exageravau? Veheu com vos donau mal temps avans d' hora? Jo ja entench que las desgracias vos fan anar en pena; mès ja que tingau de

demanar diners á censal, perque teniu de creurer que no podeu tornar la mota, ni tant sols pagar la pensió? Sens mès que 'l resultat de las collitas, no poguereu posar los tres mil duros en aquella Societat?

—Ni may qu' ho hagues fèt.

—Pero ho fereu á fi de bè y ja no hi ha remey. No 's despacienteu donchs, y penseu com habeu dit que d' un temps un altre 'n ve.

—En fi á la voluntat de Dèu. Saps que pensaba?—Anyadí despres lo Roch, mudant de to y dirigintse á la sèva dona.

—Digas.—Contestá esta.

—Despres de rumiar mòlt, he cregut que tal volta me 'ls deixaria 'l Pau del Castell. Son fill ve aqui ab frecuencia: sembla que 'ns aprecia bastant: segons diu, á casa sèva hi ha mòlt diner, y per lo tant... Potser... Ell me coneix, sap qu' á casa no hi ha cap mal... Qu' hi dius?

—Jo? Tu mateix: aixó 'ls homes ho enteneu millor y saps que quan fassas estará per ben fèt.

—Vuy dir que tal volta.... Per això pagantli lo que sia lley; mès pot ser ab un paper firmat de la mèva ma, n' hi hauria prou, y aixis sens escripturas ni *diputecas*, (hipotecas)... Perque vaja: aixó de manllevar, lo mateix me sembla que llensar una taca demunt de l' honra.

—No tant home, no tant. Tu tambe 't prens las cosas ab un entusiasme.....

—Que hi vols fer! Dèu m' ha fèt aixis. ¿Y tu noya qu' hi dius?

—Jo pare.....

—Que 't sembla? Diuhen que qui sol s' aconsella sol se penedeix, y jo recordant que hi veuhen mès quatre ulls que dos, vuy saber lo teu parer.

—Que voleu qu' os diga?

—Lo que 't semble.

—Donchs si voleu qu' os diga la veritat....

—Digas dona.

—No 'ls demanaria al Pau del Castell.

—Y perque?

—Que se jo? Lo que es al Pau, poch l' he tractat y ab tot me sembla home de bè; mès son fill, l' hereu... Que voleu qu' os diga! No m' agrada un home que sempra remena grapats d' unsas per la boca, y que tant si vols com si no vols ha de parlar de qu' es rich. Si te mès, que sope dos cops.

Jo pensaba donchs qu' á tu t' agradaba.

—Perque ho dieu?

—Com veig que ve tant sovint.....

—Y voleu que 'l despedeixe jo de la casa de mon pare? A mès de que; en res m' ha ofés. Bestièsas fa y animaladas, que 'm farian morir de fástich, si no 'm fessen esqueixar de riurer; mès creyeume: altre no veig en èll qu' un truá vanitòs, pera lo quin la reyna no li fora bona mossa, mòlt amich de contar mès pa que formatge, y capás de sostenir, si hi hagues qui l' escoltás, que èll es lo mès rich, lo mès noble, lo mès ditxòs y mès bèn plantat del terme.

Inútil es continuar la conversa que passá la nit de que parlam, y mès qu' inútil fora innecessari, habent de donar compte mès endavant del resultat qu' ella doná. Ab tot consideram convenient fer compendrer una cosa importantísima y que probablement no haurá endevinat lo piadós lector, per so qu' habem donat un salt de tres anys, desde 'l capitol passat, al present.

Lo Roch de la Pruneda, que com se pot haber comprés

era tot un bon home, tenia com dit deixam una gran cantitat de ganseria, cosa per altre part bastant generalisada entre la gent que com èll perteneix á la respectable casa de pagesos de casa solana. No direm per aixó, que no tingués intent de demanar diners á pensió al Pau del Castell; mès sí podem assegurar, que al pendrer consell de la Pubilla, no obraba aixis, sens mès ni mès. Al contrari: pretenia esbrinar lo que opinaba la noya, puig fent tres anys que 'l fill d' aquell frecuentaba la casa, motius hi habia pera pensar que á la pubilla li habia caigut al ull. De esser cert, los mals de cap estaban llestos, puig casada la Marieta ab un hereu, ase, pero rich, s' afrontaban las necessitats, se cambiaba de posició, y sens necessitat de contraurer deutes ni posar mals á la casa, s' arreglaba tot.

La resposta per demès judiciosa de la noya, demostrá que no podia son pare tenir esperanzas per aquest costat, y com semblant manifestació no 'l treya de cap desempenyo, ans be l' obligaba á empenyarse, tingué de resoldrers ab tot lo dolor del seu cor á buscar en altre part, lo que pensaba cercar en lo Pau del Castell. Com ho feu?

Si algú hi ha que li interesse saberho, que 's prenga la pena de llegir lo capitol següent.

VIII

Si existeix qui realment dupte de la Providencia, ó creent en ella no tinga una fe cega en sa infinita bondat, que 's fixe en las criaturetas y veurá com se convens de que errat

va de mitj á mitj. Ab las entremaliaduras que fan, ab los perills á que s' exposan, ab las doscentas mil caigudas que tenen, ab los cops que reben, ab las cruels malaltias que sofreixen ¿com es possible qu' un sol d' aquells sèrs per demès delicats, pogués arribar á edat de rahó, sens una Providencia que vetllás per èlls constantment, ja per sí mateixa, ja enviant á quiscun un ángel que sens cessar, estiga en sa guarda? Benehida, benehida sia.

En lo cas de que tractam ne tenim una proba patent. Lo pobre Joanet quedá orfe, en edat en que abandonat á la misericordia pública, ó s' hauria tingut de procurar lo sustento necessari implorant caritat, ó quan mès, un hospici s' hauria honrat d' ell. Y en un cas y altre que podia esperar quan hagués tingut vint anys? Qui sap! Probablement poch de bo. Donchs bè: la Providencia s' encarregá de proporcionarli qui li fès obras de pare, donantli una instrucció tal com en l' estudi la podia adquirir, cuidantlo ab paternal sol-licitut quan se rompé la cama, mirantlo com de la casa quan en la casa pogué treballar, y per últim permetentli anar á la *Granja* quan tingué semblant judiciós intent y mantenintlo en ella sens deixarlo mancar de res, desde 'l primer dia que posá 'l peu en l' establiment. En honor del Joanet debem dir que no abusá gens ni mica de sa posició, y que encara que sabia que podia demanar, res demaná.

Y la veritat tampoch tingué de ferho. Densá del primer dia, y mercés á las recomanacions de D. Pere, fou tant de grat admés, que 'l Director lo mirá ab especial predilecció. Aixó si: ell corresponía aplicantse com lo qui mès, y no feya encara un any que en la *Granja* estaba, que ja sabia totas las prácticas que en la mateixa s' estilan. Las feinas del camp, las feya ja á la perfecció quan hi entrá, puig cababa,

fangaba, y ab una paraula manejaba l' aixada y 'ls arpiots ab un garbo y lleugeresa poch comuns en sos curts anys. Pero lo que mès lo fèu ben voler, fou lo modo com s' aprofitá de las llisons que rebia sobre 'l cultiu y lo que se 'n diu economía rural y doméstica. Poch á poch volgué saberho tot: y comensant per lo colomá, seguint per lo galliner, passant per lo modo de cuidar los conills, vigilant l' aixoll, inspeccionant lo corral, no 's doná per content fins y á tant que li deixaren cuidar la quadra y arreglar los bous. Ell sabia quins cuidados necessitan las cabras y las vacas, las burras y las eugas destinadas á la cría, y lo modo com debia aprofitarse la llet; ell l' aliment que requereixen las bestias de treball; ell lo modo com debia atendrers als femers; ell la manera com s' han de fer y conservar los vins... en una paraula: tanta sol-licitut posá en l' estudi y tanta codicia tenia per' apendrer, que no sols en la *Granja* lo proposaban los mestres com exemple, sino que baix sa cuidado y direcció estaban alguns dels apartaments del edifici, y fins era l' unich encarregat de ensenyarho tot, aixis la galeria de máquinas, com lo museo de llavors, sempre y quan alguna persona curiosa, anaba á visitarla. Per' acabar direm que 'l Joanet habia assegurat la sèva sort, puig podia triar entre quedarse á la *Granja* com á capatás feiner, ó anar á dirigir los treballs d' agricultura, en unas hisendas que cert Senyor Marques tè en la plana d' Urgell.

Ja 's pot contar donchs si n' estaba de content, y si esperaba ab ansietat l' instant d' anar á caseua, á la Pruneda, pera donar grácias al Roch de tot quant li debia — puig que fins á cert punt al Roch era á qui ho debia tot — y oferirli sos serveis y quant d' èll poguès menester. No es això dir que visquès del tot felís, puig si bè no li dolia com avans, tenia

encara oberta la ferida que l' amor á la Marieta habia obert en son pit, y mès de quatre vegadas sabent que l' hereu del Castell continuaba frecuentant la Pruneda, y convensut de que la noya no era per' èll, desitjá que fos casada, pera veurer si ab semblant fèt, acababa de curarse del tot del cruelissim mal d' anyorament, que de tal pot calificarse lo que naix d' un amor sens esperanza.

En tal estat aná cert dia á la *Granja* D. Pere, y encara que semblant visita no l' admirá, puig generalment ho feya una vegada al mès, lo sorprengué la circustancia d' haberli dit que disitjaba parlarli sens destòrbs.

Com de fèt: no bè 's trobaren en la estancia que li estaba destinada, tragué D. Pere de la butxaca una carta que li habia escrit lo Roch de la Pruneda, en la qual desprès de pintarli sa situació li deya lo següent: « Jo recordo que en varias ocasions m' ha parlat vosté de cert banch *apotecari*, (hipotecari) que debia servir pera deixar diners als hisendats, los que podrian tornar la mota ab alguns anys, de manera que com qui diu ab una doble pensiò, un sens adonarsen se trauria la carga del demunt. Jo per mas desgracias necessito manllevar: ab aixó, com á casa no 's déu res, conto que podrán deixarme lo que necessito que ab tot y que no es mòlt, me convé; pero 'm reca que se n' hajan de enterar los vehins. A las mans de vosté ho deixò y si ho pot arreglar, mès m' estim que sia de la manera que li dich, que no pas debent cansar á amichs ó coneguts, als quals se déu pagar lo favor, l' interés y encara no s' ho tenen callat. » —No cal llegir més, —continuá D. Pere. —Prou n' hi ha ab lo dit, pera que comprengas que l' estat del Roch, no tè mòlt d' envejable; mès los amichs son pera las ocasions. Desgraciadament lo banch hipotecari per doscentas cosas, que val mès

no ferne esment, no 's ha pogut crear, y aixó que tants benifets hauria produit. Que hi farem! Cosas del mon! Ab tot no faltaran al Roch las mil lliuras que necessita; pero es menester ajuda, puig del contrarí ab prou feinas podrá tornar á alsar lo cap. Per ta part que pensas fer?

—D. Pere, es escusada la pregunta: lo que mon deber y ma gratitut m' ordenan, y cumpliré per demès gustòs.

—No esperaba altre de tu. Afortunadament poch te falta per' acabar lo temps que en la *Granja* deus estar, y encara que t' haurias pogut quedar guanyant en ella bona soldada, com has dit mòlt bè, es primer lo deber que 'l propi ben estar, sobre tot tractantse de ser útil á qui tant ha fèt pera tu. Jo escriuré avuy mateix al Roch, que no li farán falta las mil lliuras: y desprès farem present al Sr. Director que tu no 't podrás quedar.

—Avans de donar est pas,—digué l' Joanet passada una estona—esperes uns quants dias; ja sap mon modo de pensar; mès me convé aixis.

—Com tu vulgas: á la tèva ma ho deixo, y quedo en no dir res al Director fins y á tant que 'm manifestes que li puch parlar.

D. Pere, tot anantsen pensaba «perque 'm dèu haber dit aixó 'l Joanet? Ell s' ho sap; mès de segur no es pera res de mal.» Y en efecte lo minyó s' ho sabia, y si D. Pere no ho podia capir, era per la sencillíssima rahó de que en lo jovençell, altre no habia vist qu' un jove extremadament estudiós. Mès nosaltres que sabem sos secrets, puig no oblidam qu' un amor sens esperanza fou ocasió de que á la *Granja* anás, endevinam quin era 'l motiu que tal prevenció li fèu dirigir á D. Pere. Y si no fos aixis, nos hauria enterat de

tot, lo que parlant ab sí mateix deya planyentse, tant prompte com quedá sol.

«Qu' es aixó que passa á casa! Que significa tal mudansa en la Pruneda! Es que haurán anat á menos per mor dels mals tèmps que corran?... Mès si aixó es, perque res m' han dit!... Y per altre part com pot ser que ab tres anys, de richs qu' eran, hajan arribat al punt de tenir de manllevar! Será tal volta que vulgan casar la Marieta?... Pero si es pubilla, perque tenen de gastar cap diner! No la dèu vestir y enjoyar qui ab ella 's case?... Y encara que es cert qu' una boda sempre porta gastos, á tal punt se troban qu' hajan de demanar á interés?... Mès si á tal extrem han arribat, perque no 's casa la Marieta ab l' hereu del Castell, avans que consentir en que son Pare tinga de passar pel transit que tè d' ocasionarli 'l contraurer un deute!...» —Entrant despres en altre ordre de pensaments anyadia.— «Y tindré de tornar á casa? Y tindré de viurer patint al costat de la Marieta, sens poderli manifestar un sol dels sufriments que la gelosía ocasiona? Y encara que calle restará ocult mon patir? Dèu mèu, Dèu mèu! Si habiau permés qu' ab l' ausencia mimbás lo dolor, perque voleu are que 's renove ab la vista d' aquells objectes, d' aquell sér pera mí tant preciós...? Mès si convé, sia: ells pera mí han fèt quant podian, ab tot y no estarhi obligats: just es que ab un sacrifici corresponga jo á tantas probas d' estimació.»

La conseqüencia de semblants reflexions y moltas altres que li ocorregueren durant aquella nit, en la quina per cert no aclucá l' ull, foren alsarse tant bon punt com enllustrá 'l jorn, y agafar la ploma per' escriurer lo següent.

Granja experimental, etc.

›Apreciada Marieta: encara que sé que quantas cartas á casa arriban, passan per tas mans, esta es la primera vegada que á tu sola escrich: conta donchs si 'l motiu será poderós. Y ho es: ho es mòlt.

›Vingué ahir D. Pere y no sols me contá lo que á casa passa, sino la necessitat en que 's troba ton Pare, mon estimat Roch, l' home á qui dech tot quant so. Marieta: contas que ab ma presencia puch esser útil en ta casa? Contas que podré servir de consol á ton Pare? Contas que no li serè perjudicial per cap estil? Un dia 'm digueres que m' estimabas com á germana, com á germana espero donchs que 'm contestarás. Y si per cas tres anys d' ausencia han fèt que ton afecte s' haja enpoquít, dirèt que sento encara demunt mon pit la santa medalla qu' un jorn me donares, pera que may pogués oblidarvos, y que adhuch sens ella, lo mateix hauria estat sempre pera vosaltres 'l pobre coix de la Pruneda, com me deya motejantme l' hereu del Castell.

›Y ja que la ploma ha escrit tal nom, pendrás á mal que 't fassa una pregunta? Si frecuenta encara la Pruneda, si li portas l' afecte que penso, pel que li tenias quan deixí la casa payral, pera venirmen á la *Granja*, perque no ti casas? No comprens que ab semblant pas posabas terme de cop á las desgracias de ton Pare? No ho vol ell? No troba prou rich al hereu del Castell, que ademés es bon mosso com pochs, y com pochs es bèn plantat? Aixis ho fos jo! May Marieta, tu ho saps: may m' he dolgut de caminar en pena; mès ara com ara ho sento, puig ni 'l consol me resta de ferme soldat y podervos donar de est modo los

quatre cents duros que 'm donarian per cambi de sis anys de llibertat; mès que 'm fòren si d' esta manera podia mostrarvos que mogut per l' agrahiment, capás me sento de tot! De tot Marieta, de tot!

» Digasme: digasme lo que dech fer. Perdonam l' encarrech que en esta 't dono y las preguntas que 't fas, y pensa que te las dirigeix un germá que no tè en lo mon de qui pendrer consell. »

Esta carta n' incloia una pera 'l Roch, concebuda en los termes expressats á continuació.

« Apreciat Roch : ignoro si habreu sentit que D. Pere m' enterás de l' estat en que 's trobau; pero si sabentho no fès lo que fas, indigne fora de que per' un may mès me mirasseu la cara ja que fòra l' home mès desagrahit del mon. Jo, puig sé quant sou bò, conto que no os sabrá grèu; mès no teniu pera que enfadarvos, si os dich que jo he sentit mòlt y mòlt que m' ho hajau ocultat. Y sabeu per qué? Perque he arribat á presumir que no m' estimabau com avans, ja que digne no m' habeu considerat de que participás de vostras desditxas, com me 'n fereu de vostra felicitat. Si fèt ho habeu, pera estalviarme un pesar, jo vos ho estim per la bona intenció; si altre ha estat lo motiu, jo 'l respècto també, puig jo no puch judicar las obras d' aquell, quinas pitjadas dech besar de genollons. Pero Roch, vos ho demano: si puch servos de algun profit; si ab mon treball puch ajudarvos y fer mès lleugera la carga que pesa demunt de vos; si ma presencia es prou per aconortarvos, no 'm volgau quitar lo pler de servos útil; no 'm volgau privar de la dòlsa satisfacció que será pera mí podervos donar una petita proba

de quant vos estim; no 'm volgau impedir la ditxa que tindré pagantvos una mínima part de lo mòlt qu' os dech, y que per mòlt que fassa, y encara que visca una eternitat ja may podrá refervos per complert qui com á agrahidíssim fill vos estima »

JOAN.

L' efecte que ambduas las cartas, produhiren á las personas á las qui dirigidas anaban no cal ponderarlo. La Marieta no sols ne quedá del tot contenta, y fins cregué entreveurer quins foren los motius en virtut dels quals, lo Joanet de nin alegre y festiu qu' era 's torná fadrí trist y capficat, decidintse á passar á la *Granja.* Per lo que fa al honrat Roch, altre no feya que llegir y tornar á llegir la carta á sa estimada muller y á sa estimadíssima filla, dient sempre: es cert, es cert qui bè fa, bè troba: en los temps que correm, voy voy se pot passar pel tránsit en que jo 'm veig, pera tenir la dolcíssima satisfacció de trobar un home agrahit. Pobre Joanet! Lo mateix m' estima que si 'm fos fill, pot ser mès, puig conto que si li deya vina; mès sols puch donarte arengadas y pa sech, vindria tant content com si li donás lo millor estar del mon. Quan un hom se veu tant bèn correspost, per content se dona de tot quant ha fèt. Pobre minyó, demanarme com un favor que 'l deixe venir, ja que no l' he cridat pera que m' ajude! Veritat que es tot un bon minyó? y que pochs en lo temps present, se portarian com èll s' ha portat? »

Lo resultat de tot aixó foren estas cartas que pare y filla li escrigueren en resposta de las sèvas. La de la Marieta deya aixis.

La Pruneda, etc.

»Estimat Joanet: sento que en la que m' escrigueres me parlasses del hereu del Castell, en los termes qu' ho feres, puig axió m' impedí ensenyarla al Pare, al qui sols llegí 'l principi y l' acabament, ab alló que dius de ferte soldat, que t' asseguro que li feu versar llágrimas y poch menys me passá á mí.

»De content se 'n posá, com temps feya no l' habia vist, y tot era dirnos á la mare y á mí: «que n' es de bon minyó 'l Joanet. Lo mateix me l' estimo que si 'm fos fill.» Ab tot jo no sé si 't manará que vingas; mès jo t' asseguro que se 'n pagaria mòlt y mòlt y que tots los de casa tant n' estariam contents com no t' ho pots pensar, perque la veritat es que com si tu fosses l' alegría del Mas, pochs dias hábem tingut de satisfacció desde 'l punt que te 'n anares. Al principi perque t' anyorabam, y despres per las pérduas que 'm tingut, tot han estat motius de pena. Torna donchs, y pot ser aixis tornará lo ben estar.

»Mès y si axió es mal pera tu? Si 't perjudica, ja que segons diu D. Pere, y diuhen tots, y tu mateix ho demostras, en la *Granja* avansas y t' aprofitas tant? En fi: tu saps lo que 't convé. Per mí fòra un plaer tornarte á veurer á casa pera sempre, despres de tres anys d' ausencia; mès si esta satisfacció meva t' ha de perjudicar, no fassas cas de lo que 't diu ta germana que t' estima.»

MARIETA.

No hi ha dupte que la noya era filla de pare, puig est escrigué del modo següent.

«Joanet: jo no se com dirte 'l bon efecte que la tèva m' ha causat. Vuy y dolch. Voldria tenirte al costat, puig los mals son mès passadors entre mitj dels de la sanch, y á tu t' he contat sempre y are mès que may, com si fosses de la familia, y sentiria que semblant vinguda 't pogues perjudicar ni un senyal. Pagat me tens, per veurer que habent cambiat de posició, puig de no res qu' eras, te trobas á punt de quedarte en la *Granja*, ó poder conresar com á masover las hisendas de tot un Sr. Marqués—cosa que francament no puch entendrer com ho farias sens cabals—t' has recordat de mons benifèts en vers tu, y m' ofereixes pagarmels, deixant ton ben estar. Dèu t' ho pach com jo t' ho estimo; mès jo 'm guardaré bè prou de dirte lo que tens de fer: tu mateix: á la tèva ma ho deixo, ja que de totas maneras has satisfèt complertament, á qui com á pare t' estima.»

ROCH.

Si llegint las preguntas quedaren en la Pruneda del tot contents y pagats, repassant las respostas, se sentí satisfèt y fins orgullós lo Joanet de son bon obrar. Pareixiali qu' era tot un home, que probas habia donat de varonil esfors, y versaba llágrimas de tendresa y satisfacció veent que ab son bon procehir, no sols s' habia proporcionat qui com á verdader pare l' estimás, sino qu' habia sabut cumplir ab los preceptes que de petít li ensenyareu los que l' habian posat al mon, y que de segur lo beneheian desde 'l Cel. Ab tot cada y quant recordaba 'l comensament de la carta de la Marieta entristias y deya sospirant: «Mas paraulas respecte al hereu del Castell li causaren un agravi. No ho feya jo per tant..... Mès si tant l' estima perque no s' hi casa?.....

No hi ve bè son pare?... Y jo que 'n tinch de fer! Mon cor me diu que ma obligació es anar al costat dels que no son tant ditxosos com quan m' ampararen, y baldament dega patir per gelosia, cent vegadas mès del que he patit, lo primer es lo deber. «A Dèu sobre totas las cosas y al próxim com á tu mateix» nos diu la Doctrina, y 'm digué al despedirme Mossen Salvador: que vejen tots que no hé oblidat los preceptes que 'm donareu al ensenyarme lo que es lo mon.»

Fètas estas consideracions, escrigué á D. Pere un billet que deya aixis,

«Sempre y quan vulga, podrá dir al Sr. Director, que no 'm puch quedar á la *Granja*, perque á casa m' han menester.»

Perdonens lo lector si li habem fét fèr paper de memorialista obligantlo á llegir tantas cartas, y prenentnosho en bè, li oferim un descans avans de comensar lo capítol que segueix.

IX

No pecaré de presumit, lo menys aixis ho penso, suposant que 'l lector recordará lo que dit deixam en lo comens d' aquexa noveleta, respecte de la gran anomenada que tè la casa de ca 'N Coral de la Pruneda, per la bondat dels fruits que en ella 's col-lectan y fins per la bona can-

salada que fan los tossinos que en ella crian y la grosor dels ous que las gallinas ponan. També 's recordará que segons diu la gent de la encontrada, y de tots los masos y casas solanas d' aquells vols, aixó pervé de lo mólt caritatius que son los amos d' ella, ja que no seguint lo que mòlts altres feren, continuaren donant bona recapta de pa y de vi á tots los pobres, en aquells anys en que eix se pagaba á sis duros y mès la carga. Pero la veritat: era fundada la presumpció de las personas que aixis pensaban?

Prou nos guardarém de dir que Dèu deixe de premiar, mòltas vegadas fins en aquest mon, las bonas obras que 's fan, puig ho sabem per esperiencia; més com Dèu diu també « ajudat y t' ajudaré, » no vascilam en consignar que ab tot y las bonas obras, lo Coral de la Pruneda habia tocat lo baixó, y qui sap lo que d' éll hauria sigut per no creurer que CAU ENRERA QUI NO MIRA ENDAVANT. Mès ab aixó los habitans d' aquella encontrada no hi posan esment, y amichs de donar una esplicació meravellosa á lo que per ells, no la tè natural, per la sensillissima rahó de que no la volen veurer, ho atribueixan á miracle de la Providencia. En fi; mès val aixó, que no que digan que 'l Roch Coral te pacte ab lo dimoni. Jesus Maria Joseph!

De que pervé donchs l' anomenada que de bo tè tot lo de la Pruneda? Jo ho habem dit: de la bondat dels fruits. Mès bè: aqueixa bondat per que es superior en los fruits de la Pruneda?

No ho compreneu? Escoltau donchs.

Tant bon punt arribá l' Joanet á caseua, portant encara 'l trajo d' uniforme de la *Granja*, y una caixa ab diversos llibres y alguns instruments tals com barometros, termometros, pesa mostos y mólts paquets de llavors; present qu' al

despedirse li feu lo respectable Director d' aquell establiment, emprengué al Roch y despres d' haberli fèt no se quantas abrassadas y besat la ma, y donarla á la Marieta y á sa mare, li digué.

—Roch: vos recordau que al anarmen á la *Granja*,'m diguereu allo que 's sol dir, que de fer bè, mal ne pervè? Donchs permeteume qu' os diga que teniau raho pensant qu' això no parlaba ab mi y que anyedeixe alló altre: Qui bè fa, bè troba.

—Perque ho dius Joanet?

—Per que ó vaig errat de mitj á mitj ó es una veritat mès gran qu' una casa, que qui bè fa, pera si fa. Es cert que durant los anys que he estat absent, á casa hi ha hagut gran mudansa; mès jo espero que mitjansant Dèu, si vos voleu y tots hi posam lo coll, d' aqui poch temps no deureu res á ningú y fins podreu deixar diners si algú os demana un favor.

—Y com, noy, com?

—Mòlt sensillament. De que 'm serviria sino lo que en tres anys he aprés?

—Y vols dir qu' es veritat?

—Tant veritat Roch, com que vos sou amo de la Pruneda. Per testimoni 'l temps. Jo no os demano res, res absolutament: deixaume fer á mi; ajudaume y de segur que no se 'n arrepentiréu. Si fòs com avans, que no os feyan falta un parell de cents duros, os diria, gastaulos en lo que os diré, que bon interés ne traureu; mès are com are ja que no pot esser, paciencia que poch á poch se va lluny y ab palla y temps maduran las nèspras.

—Ja conech que vens entusiasmat y no m' estranya; pero contas que tot alló que en la Granja 's fa y aquells comp-

tes que trauhen, de si las mongetas á los ciurons sembrats d' est modo ó del altre donan tant ó quant, no son rondallas, ó que per lo menys donará igual resultat fèt en gran, ó en una capsada qu' ab prou feinas s' hi pot revolcar un matxo?

—Jo no dich que tot se puga fer; mès se pot fer lo que convinga.

—Mès no son falornias?

—Pare, qu' hi perdeu?—Saltá en eix punt la Marieta. —Deixeu fer al Joanet qu' èll no 'ns pot voler mal, y á la fi no os demana pas res.

—Ja: mès y si surt malament y se 'n burlan?

—Roch: se 'n burlarán mentres ho fassa; mès quan vegen las resultas, quan vegen que sens gastar mòlt las terras podan donar doble del qu' are donan, tots farán com vos. No ho dich per cap mal retret. Que deyau vos quan la gent d' esperiencia comensá á aconsellar, que 'l sofre era 'l gran remey contra la malura dels ceps? Lo de sempre: «falornias, rondallas de la bora del foch» y quan vegereu que sens sofre las vinyas se perdian y que ensofrantlas se contenia 'l progrés del *oidium*, no 's determinareu á ensofrar?

—Vès: que si 't deixan enrahonar, no 't penjarán may. Fès lo que vulgas.

—Pero 'm teniu d' ajudar!

—No 't dich que fassas lo que vulgas?...

Y en efecte: lo que 'l Joanet volgué 's feu. Baix sa direcció 's variá 'l cultiu portantlo tal com convenia, y no feya pas un any que 'l minyó conresaba las terras de la Pruneda, que ja presentaban un aspecte del tot diferent.

La Marieta tenia á son carrech los coloms, gallinas y conills y pera que 's comprenga com anaban semblants gran-

gerias, bastará ab dir que 'N Nyerri, qu' era un pollàtaire que quiscuna setmana anaba de Ciutat als mercats de vila, omplia una gabiada de cunills y volalla y un parell de cistells d' ous, ab lo que n' hi habia de sobras pel passament de la casa, tret s' enten lo gasto de pa, vi y verduras. Un bailet, altre feina no tenia que cullir herba y segar farratges pels conills y tres ó quatre bous que ab lo sol fi de fer fèms prengué 'l Joanet á parts, ja que per de prompte no pogué l' amo de la Pruneda comprarlos, y ab aixó y unas quantas sacas d' abonos de la *Agricultora Catalana*, las propietats estaban que pareixian un jardí. Ni un palm de terra 's perdia: en las torrenteras s' hi feren herbatges pel bestiar, y alli ahont no s' hi donaba altra cosa, hi plantaren arbres ó be canyars, posant vimegueras en los ayguamolls. Las vinyas, eran vinyas, no pas de ceps de totas menas, si no d' una mateixa tots, en quiscuna d' ellas y ab aixó com que maduraban en un plegat y no succehia com avans, que quan los uns estaban al punt, los altres ja 's podrian y encara n' hi habia que eran verts, se feya un vi com un balsem, en termes que 'l primer any lo Roch que tenia per costum veurerne bastant, — puig com aigualit qu' avans era, no se n' hi pujaba al cap — á l' hora de sopar solia dir que la llumenera tenia massa ble, ó presumia que cremaban mòlts llums, y sempre estaba mès content qu' unas castanyolas, fins que comprengué que de tot ne tenia la culpa lo traidorás del ví. Dels camps no cal parlarne, puig encara que 'l blat no feya pa blanch, era net com un llum, y aumentaba en lo forn. Dels tocinos, lo qui no feya cent y vint, ja era petit: aixó si; 'ls apeixaban... com que si no fòs mala comparansa, diriam qu' estaban tractats com á reys. L' aixoll sempre net que 's podia llepar: bona grana, bon moresch, bonas aglans, unas cal-

deradas de fullas bullidas, remolatxas y patatas, vaja: que may grunyian y quan que entre ells tenian alguna conversa sempre deyan «poch tenim d' estar al mon; pero al menys en esta casa 'ns fan mòlt bona vida y un porch está á cor que vols, cor que desitjas.»

En resolució: al cap d' un any d' estar lo Joanet de capatás en la Pruneda ja era tot un altre cosa y encara no n' habian passat tres, que la gent s' admiraba considerant com en tant brèu temps s' habia pogut fer tant. Y no era tot encara; perque 'ls traballs d' agricultura, no son d' aquells que donan resultat prompte, com las rifas pels que las trauhen; mès per la mostra 's deduhia lo que en un curt esdevenidor se podia esperar.

Lo Roch, tenim de confesarho: com pagès rutinari y per lo tant aferrat als usos vells, ab lo mateix gust que si li haguessen rasclat l' esquena, miraba al principi las tallas y empelts, qne pera guanyar temps feya 'l Joanet en los ceps; pero s' habia compromés y obligat, y com honrat, era d' aquells «de l' home per la paraula y lo bou per la banya.» Mès tant prompte com vejé que no sols no resultaba lo que temia, sino qu' era tot al revés digué «avant» y com lo mateix Joanet, hi posa 'l coll y fins comprá aradas y forcats y arreus.... En una paraula: eran dos y sols tenian una voluntat.

Ab això ja s' pot contar si n' hi feya de ben estar en la Pruneda! Tots, tots hi estaban contents. Es á dir tots! Parlem clar.

Lo Joanet com que torná de la *Granja* tan enamorat com lo jorn en que en ella entrá y al arribar á la Pruneda vegé que la Marieta encara era mès bonica qu' avans, arribá á desconfiar de si mateix y fins presumí que no tindria prou forsas pera ocultar lo que ab tot son cor desitjaba que

no li eixis del pit. Conteu donchs si 'n passaba de penas, y si 's martirisaba! Mès com á prudent y honrat, á forsa d' ocuparse, procuraba distraurers, y treballant tot lo dia, evitaba que coneguessen que entremitx de tots, era l' unich que no fos felís. Los dias de pluja res li feyan, puig dins de casa treballaba com en lo camp; pero los diumenges y dias de fèsta, may hauria vulgut veurerlos y altre medi no li quedaba qu' anarsen á passejar sol, ó ab companya d' algun dels llibres que de la *Granja* portá. Mès com per fondo que 'l foch estiga, lo fum vè que respira, y amor, penas y diners no poden estar secrets, resultá que á la Marieta li fèu atmetlla tant desitg en lo Joanet, per' enriquir la casa de son pare, y al mateix temps tanta tristó. Y com las donas son curiosas per naturalesa, sino qu' ho diga nostra mare Eva, y la Marieta es dona, y portaba gran afició al Joanet, al qui com sabem estimaba com un germá, procurá toparlo á solas un dia, lo que no li fou mòlt dificil y li digué.

—Saps Joanet que 'm tens molt admirada?

—A tu Marieta? Perquè?

—Per ton obrar. Tu treballas com un negre: d' ensá que 't cuidas de casa, anem surant mès y mès, ab lo qual lo pare está que trauria los sants dels altars pera posarti á tu: tots estam com èll contents, y tu ab tot en compte d' alegrarte, com mès va mès trist estás.

— Trist dius?

—O desconortat, com mès t' agrade: Que tens Joanet? Perqué no ho dius? Enyoras la *Granja?*

—Si no tinch res!

—Dir mentidas es pecat. M' ho dirás si ho endevino?

—No ho vulgas saber Marieta..... No, no ho vulgas saber.

—Ho vuy y fins dech saberho.

—No t' ho puch dír.....

—Donchs t' ho diré jo. Tu 'l que tens.....

—No m' ho digas.

—Lo que tens, es que estás enamorat.

—Cert. Mès ja qu' ho saps, no 'm fassas parlar mès: no 'm fassas faltar al jurament que 'm he fet de no dirho may: no 'm fassas ser mal home, podent ser home de bè.

—Tan dolenta es aquella que 't tè robat lo cor?

—Marieta per Dèu, per Dèu t' ho demano. Mira vesten es tart. En esta hora solia anar á veurert l' hereu del Castell.

—Jah, jah, jah! Are si que m' has fêt riurer! L' hereu del Castell! Pot se si que t' has pensat que jo 'm podria enamorar d' aquell talós. Venia á casa y jo no 'l debia pas traurer, ni tant sols tancarli la porta. Mès ara no hi ve, y ara si vingués li tancaria: y saps perqué?

—Perqué? Digas.

—Perque al veurerns en desgracia, tingué la poca vergonya de dir qu' á casa 'l buscabam y fentse 'l payaso com sempre anyadí. « Jo hi era pel berenar: ara no 'n donan, vora nit viola: los mals de cap que se 'ls passen sols. »

—Aixó digué? Si es un malvat.....

—No: es un ase, y los ases sols podan donar còssas.

—Si un dia 'l topo...

—'L deixarás estar. No vulgas jochs ab bestias... Mès no es aixó del que parlabam. No pots dir á la germana lo nom de la qui t' ha robat lo cor?

—No 'l tè ningú Marieta. Lo tinch jo y 'l tindré sempre puig ella es tant, y jo per ella so tant poch, que si li donaba, no 'l voldria.

—Una noya es per un rey... y una reina...

—No es per un noy.

—Y sols has estimat á ella?

—Sols á ella, y á cap mès.

—Y l' has estimada sempre?

—Sempre.

—Y no l' oblidarás may?

—May.

—Y si 's casás ab un altre?

Lo Joanet al sentir semblant pregunta, trasmudá 'l color y quasi sens saber lo que 's deya respongué.

—Seguiria estimantla, mès com ara: sens dirli y pera que no pogués sospitarho ni un sol moment, me 'n aniria de son costat y faria pera no veurerla mès.

—Y ella no sap que la estimas?

—No ho sap.

—Pot ser t' ho pensas.

—Ho ignora Marieta. Jo no l' hi he dit.

—Oy si.

—T' asseguro que no.

—Vols que 't diga son nom?

—Es per demès.

—Un jorn li donares un ramellet: un altre 't doná ella una medalla de Montserrat y de tas mans prengué un cimall.

Això ho digué la Marieta, depressa, baixant la veu y acostantse á l' orella del Joanet, y desprès fugí corrent. Lo minyó quedá tant admirat y sorprès que no sabia que li passaba, y transcorregué qui sap lo temps, permaneixent quiet sens poder revenir de la sorpresa que li causaren aquellas brèus paraulas. En fi 's quedá en lo lloch ahont se trobaba, fèt un ensa: com si li haguessen clavat: tot confós, tot aturdit, sens saber pendrer un determini, y no sentint altra

cosa que 'l pom pom de la sanch que se n' hi habia pujat al cap. Mès arribá 'l vespre, y com altre remey no li restaba, qu' empendrer lo camí de la Pruneda, ho fèu; pero tant avergonyit, tant astorat com si de cometrer una malifeta vingués.

Lo Roch ja l' esperaba á la porta del baluart, y tant bon punt arribá á ella, li fèu senyal que 'l seguís. Ja podeu contar si patia l' ignoscent doncell. Tremolaba com la fulla al arbre, y contaba que l' hora habia arribat en que 'l posassen per portas y fins li fessen passar la de la casa, per atrevit, per descastat, per haber tingut la poca vergonya d' estimar á una pubilla, que á mès de tot era filla d' aquell home, mercés á la pietat del quin no habia tingut de viurer de la pública almoyna. Ell prou procuraba disculparse reflexionant mentres pujaba l' escala, que ja que la desgracia habia tingut d' enamorarse de la Marieta, no habia dit una paraula, ni exalat un sospir, ni fèt la mès insignificant demostració, en virtut de la quina hagués aquella pogut endevinar lo que dintre son pit passaba; mès ab tot comprenia que mitjansaban motius de sobras, pera que 'l Roch l' etjegás de casa á puntadas de peu. En fi, acabaren de pujar l' escala, qu' èll quan ho conta diu que ab prou feinas si es mès pesada la pitjor del mon, y entraren á la cambra del Roch.

Allí, est encengué un dels ciris que hi habia posats en sos respectius candelèros de cristall als costats d' un Sant Cristo, s' assentá en una cadira, digué al Joanet que fès altre tant; mès èll no obehí, comprenent que lo delinquent no dèu estar sentat devant del jutge que ha de ferli sentencia.

Si val á dir la veritat, no sabem qui patia mès entre 'l Joanet que debia rendir declaració, y lo Roch que l' anaba á interrogar, puig aquest indudablement se trobaba en una

de las situacions mès dificils de sa vida; y com per altra part res tenia de diplomatich, ab tot y sa gansería, comensá embutejant, fent creixer ab aixó lo temor en lo pit del amohinat fadrí.

—Vaya vaya Joanet, qui ho hauria dit!.... May m' ho habia pensat!.... Vaja si 's veuhen unas cosas... Y es clar: qui mal no fa mal no pensa... En fi: bòca que no parla Dèu no l' ou... Malehida la cosa que no val un·demanar.

Tant capficat estaba 'l minyó que fou necessari que 'l Roch li digués.

—Bè home, que dius?

—Jo?...

—No: 'l vehí del costat. Sembla qu' hajas fèt una mort. Que per ventura es cap mal?

—Que diheu?

—Ay caratsus que parlo en gabaix? Que la Marieta m' ha vingut ab la nova de que es cert lo que 's pensaba: que l' estimas vaja: y com ella...

—Roch, jo no li he dit: patir podia; mès comprenent la diferencia que va d' una pubilla rica á un pobre orfe, d' una noya aixerida á un minyó esgarrat, m' hauria guardat bè de dirli ara, com me 'n he sabut estar no sé quants anys.

—No hauria tingut jo tanta virtut.

—Roch en mi era deber. Si ho sap la Marieta, es perque ho ha endevinat, no perque li haja dit.

—Mès es cert?

—Ho es.—Respongué 'l minyó baixant los ulls.

—Qualsevol diria que te 'n donas vergonya. Que 't sap grèu?

—Sí, per lo que de mí podeu pensar.

—Ja veig que filas molt prim. Donchs mira la noya ha vingut á dirmho tota contenta y regositjada.

—Que diheu?

—Lo que sents. Y vaja com que li has caigut al ull...

—Es cert?

—Es cert: y la veritat; y á la dona, y á mi tambè, encara que no m' has demanat la noya. Comprench ton procehir, y l' aprecio, y aixó á mos ulls te fa mès gran y fins supleix ta falta de dot. Si la vols, tèva es.

—Roch que diheu! Y ella m' estima?

—Penso que com tu á ella.

—Aixó es mès del que jo podia esperar. Roch: perdonaume, voldria plorar, voldria riurer, no sé lo que voldria, no sé lo que passa per mí. Sens familia y tenir pares, sens riquesas y emparentar ab qui tant tè?

—Joanet y á qui ho dech? Sens lo que has treballat per casa, sens lo que has fèt per l' hisenda, no hi habia remey per nosaltres: la nostra propietat s' hauria fos com una candela cap per avall. No tens familia es cert; mès vens de pares honrats y aixó basta: no tens riquesas; mès tens bondat y ciencia que mès que la riquesa val, puig la bondat y la ciencia no 's perdan, y los diners... recordat que 'm succehí ab aquells estrofas que desprès d' haberme engallinat agafantme tres mil duros, altres tornas no tingueren que dirme «habem quebrat». Unas tentacions me vingueren de ferlos un fart de garrotadas. En fi ja no hi ha remey.

—Roch, pare, com podré pagarvos tot lo que habeu fèt pera mí?

—Ja m' ho has pagat, puig has sigut agrahit y sobre tot home de bè. Ah: parlem d' altre cosa. Tu coneixes á la noya, y la noya 't coneix á tu: vuy dir que 'ls festeigs son per

demès. Ab això puig no tens de menester lo consentiment de ningú, enllestirem prompte que mal camí passál depressa.

—Mal camí diheu?

—Ah mosca balba... Tambè ensenyan d' això á la *Granja* ahont examinan de pagés?

Lo Joanet no pogué menys de sonriurer sentint semblant eixida. Despres anyadí.

—Roch un derrer favor.

—Digas home.

—Voldria que á la boda hi assistís D. Pere.

—Es cla: y aquell dia li tornarém las mil lliuras que 'ns deixá. Es un bon home, pochs ho saben.

Tant bon punt lo Roch obrí la porta de la cambra, entrá la Marieta ab sa mare y.... Renunciam á pintar lo que succehí: poses qualsevol al lloch del Joanet y calcule lo que èll mateix hauria fèt.

X

Lo dia de las bodas quan tornaban de l' Iglesia los nubis, acompanyats de multitut de parents y coneguts, entre 'ls quals se contaban D. Pere y Mossen Salvador, est dirigintse al Roch de la Pruneda li digué.

—Vaja que teniu una hisenda que fa goig de mirarla.

—Ja ho pot dir y jo mateix me 'n admiro, quan penso qu' es la mateixa que he conresat tota ma vida.

—Y qu' ho fa això?

—Qu' ho fa! Que 's conresa com cal.

—Y que no la confesabau vos á us y costum de bon pagés?—Preguntá D. Pere.

—Prou: es á dir: m' ho pensaba; mès ara veig que no hi entenia borrall, puig jo estaba content clavant los arpiots fins á la ullera, y 'l Joanet diu que no anirém bons fins que hi haja cinch pams de gurèt.

—Y no deyau qu' eran falornias alló dels fèms, y dels conills, y de las máquinas y del conreu, y dels llibres...

—Qu' hi fará! Entusiasmes d' un hom.

—Y d' alló dels pagesos examinats? Y en bona fe que 'l Joanet ho es!

—Y li asseguro que ha eixit un estornell...

—Dolent?

—Ca! Mès bo que 'l pa blanch.

—Donchs perque ho deyau?

—Perque? Perque ja ho veu. Prime vaig afillarmel; després li donguí ensenyanza; ara li he donat la noya, y estich que si 'm demana que 'm tire de cap al pou, tambè ho alcansará.

—No tingau por qu' os ho demane: si per cas lo que os dirá, que no treballeu y que puig vos es posible, viscau pasejantvos com un marqués.

—Vaja: li dich que 'm tè 'l cor robat.

—Y que no sabeu de que ve qu' essent un pobre pelat, se trobe avuy lo pubill de la Pruneda?

—Prou: de que Dèu ho ha volgut.

—Just: Dèu ho disposa tot; mès tambè diu ajudat y t' ajudaré, y ell sabent aixó, va treballar desde petit, recordant que CAU ENRERA QUI NO MIRA ENDAVANT.

MÈS VAL TART QUE MAY

AL M. I. S.

D. JOSEPH MORGADES Y GILI,

(De Vilafranca del Panadés)

Canonge Penitenció de la Seu de Barcelona,

Catedratich que fou en lo Seminari

del propi Bisbat.

MÈS VAL TART QUE MAY

I

AQUET minyò m' ha de matar á disgustos: jo prou li dich, deixat de camorras; deixat de jochs; deixat de companys; traballa; mira qu' á casa no hi ha altre amo que tu; mès lo mateix cas ne fa que si ho digués á la paret. Oh y no es això lo pitjor, sino que pensant sols en bandolinas, oblida las feinas, y cada dia mès nos anem atrassant. Ay si son pare ho veya! Ell tant bon traballador, tant codiciós...

—Y bè Margarida, que 'n traheu de encaparrarvoshi? Lo minyó es jove, ab los anys posará seny y á las horas fará tots los posibles pera guanyar tot lo que ab tant temps haurá perdut.

—Dèu ho fassa com voste ho diu; mès no ho espero, no ho espero.

—Margarida, la desconfianza es cuasi bè un pecat, y vos sou prou cristiana, pera duptar del poder de Dèu. Feuvos carrech dels temps que corren; feuvos carrech dels pochs anys; mireu en l' exemple d' altras personas, y això sol vos consolará. No ho dich pera ferne mal retret; mès qui hauria pensat del fill del Mayolas, lo Jaumet vuy dir, que arribaria á esser un bon pagés, veentlo assegut tot lo sant dia en los banchs de la taberna? Qui hauria dit del hereu del Jan-Xich, qu' habia de tenir bona fi, habent arribat á alsar la ma contra sos pares? Y ab tot, ja 'ls veheu: l' un sembla que may tè d' arribar á temps á la feina, puig sempre es al tros avans d' eixir lo sol, y deixa la treballada quan ja tothom ha plegat, y l' altre es en bona fe patrò de fills piadosos y obedients. Y donchs si per estos hi ha hagut esmena, sols pel vostre no n' hi ha d' haber? Esperanza y conformitat que ab los anys los xichs se fan grans y d' un temps un altre 'n vè.

—Com se coneix que vosté es tot un sant home Senyó Rector! Mès tal volta no pensaría aixis si sabes tot lo que passa; si 'l sentís quan está cremat que quasi bè es sempre. Mare li so y vergonya 'm fa tenir de parlar aixis del que es mon fill; mès qu' hi fa que tinga d' avergonyirme publicant las suas faltas, si del tal modo trobo remey per éll?

—Vamos vamos Margarida: sou una bona mare, la passió vos quita 'l coneixement y lo desitj de que vostre fill fos un viu trasllat de son pare, aumenta á vostres ulls las lleugeresas que pervenen dels pochs anys. Quants ne tè ara?

—Miri, disset ne fèu lo dia de S. Joseph que 's morí l' home, qu' al Cel sia, y 'l noy anaba allavoras pels cinch.

—Y bè donchs, vintyhu de fèts. Que voleu que sia?

—Que vuy que sia, y tal volta voste ja habia cantat missa á la edat d' ell!

—No dona, no: á mès de que, los homes no son tots iguals: no veheu que ni los dits de las mans ho son? No ab rigor, no ab crits y reganys, si no ab paraulas de dolsura y ab prudents reflexions, teniu de tornarlo á bon camí. Feuli veurer que ell tè d' esser lo cap de casa; que s' acosta lo dia en que tindrá de cercar muller; que ab lo temps y mitjansant Dèu, tindrá fills, y que estos faran lo que fassia, y se portaran ab èll, com èll s' hagia portat ab los que 'l posaren en lo mon. Vamos, vamos: conformitat, y no desconfieu del Qui tot ho pot.

Semblant conversa poch mès ó manco, passaba en la entrada de la Rectoría, cert diumenge d' un mes de Septembre, despres de missa major.

La dona que ab lo Senyor Rector la sostenia, contaba com á sixanta anys, y per cert que la rahó li sobraba per condoldrers de son estat y dels disgustos, pesars y tribulacions en que 's veya per mor de son fill.

Habia quedat viuda ab dos noys, un de cinch anys escassos y altre de tres, y encara que 'ls habia pogut pujar ab menos penas y treballs, de las que per punt general esdevenen á las mares que tal desgracia experimentan —mercés á que tenian un passament tal qual — no li fou possible inspirarlos, principalment al major, lo respecte y veneració necessaris, pera que ascoltassen llurs amonestacions, com si sortit haguessen de la boca de son pare.

Aixó unit á la mala inclinansa de l' hereu, n' hi donaba de mal de caps, que si quiscun li hagués fèt posar un cabell

blanch, encara no n' hauria tingut prou pera contarlos, ab tot y esser sa cabellera d' alló mès poblada.

Ella prou li feya present lo que tots sabem, del ou al sou, del sou al bou, del bou á la forca; mès èll s' ho escoltaba com qui sent plourer y no tenia encare dotze anys, quan li respongué un dia ab inaudit desvergonyiment. « No tingau por; qu' are no hi ha mès forcas que las de l' era. » No cal dir si tals paraulas foren una espasa que en lo bell mitj del cor de la mare 's clavá.

Lo minyó era en veritat viu com una mustela, tant que ab tot y amagarse d' estudi de cada sis dias quatre, aprengué mès que 'ls altres nens; pero aixó mateix fèu que veent que 'l Mestre res de nou li ensenyaba, no s' acostá mès á estudi, no pensant en altre cosa d' ensá d' aquell dia, que en gandulejar y en fer mal. Ni en lo poble y sos voltants hi habia fruyta segura, puig encara no mesclaba ja sabia èll quin gust tenia, ni com èll n' hi habia un altre que millor sabés parar llassos pera cassar perdius, trampas per' atrapar conills y disposar barràcas per agafar los aucellets, que ignoscents anaban á la beurada, sens pensar en las berguetas embescadas, en las quinas debian perdrer la llibertat. Si semblants ocupacions li proporcionaban quartos, que 's jugaba despres, y quasi sempre perdia, puig los hi guanyaban los sagals y carreters que pernoctaban en los hostals que hi ha en lo poble, sos assalts als horts vehins, li habian valgut mès de quatre vegadas bonas tonyinas; pero en semblants casos, callaba com qui tè culpa, pera lliurarse lo millor possible, si 'l que l' estobaba podia mès qu' èll, ó s' hi tornaba sens consideració de cap mena, si arribaba á presumir qu' estaban igual per igual.

Ab tot lo dit, ja 's pot compendrer, si 'n passaba de dis-

gustos la pobre mare, que en totas sas penas y afliccions altre consol no trobaba que lo del fill petit, que encara que entremaliat, tenia mès bon sangru que son germá, y per tant feya tot quant sos pochs anys li sugerian pera desincomodar á la qui 'l posá al mon, sempre y quan anaban los vehins á portarli novas de las malifètas de son hereu, cosa que succehia lo menys un dia sí y un altre no.

Y encara aixó era sols pa y mel, comparat ab lo que á la pobre viuda esperaba en avant: perque 'l minyó lo mateix que si tingués lo mal esperit en lo cos, ni tenia vici per apendrer, ni dolentería que no sabés. De jochs no 'n parlem puig penso que per èll s' inventá alló de «toca la que vulgas totas las enten» y en bona fe que li esqueya, puig jugaba, que ni una mona novella: fumar, ni una xemeneya de vapor fuma mès, y puro, pipa y paper, quan no una cosa l' altre, constantment ocupaban sos llábis: beurer no beu tant una esponja y blanch y negra, ransi y dols, mistela y aiguardent, de tot ne feya feix. No direm res de sa llengua, puig n' hi ha prou manifestat que moltas vegadas la pobre de sa mare 's tancaba dintre la cambra pera no sentir aquella boca d' infern: y per fi de festa, com si ab aixó no 'n sobrás, s' embolicá ab una mòssa de trafica, d' aqueixas que com herba de mala llavor trauhen de las grans ciutats, y per tránsits de justicia fan tornar als pobles d' ahont pervenen pera que estigan subjectes á la vigilancia del Sr. Batlle.

Tot ho habia sofert la pobre Margarida ab resignació, tot, fins la falta de respecte ab que la tractaba son fill; mès l' escandol de tractar públicament á aquella mala fembra, no 'l pogué soportar.

—Ets un mal fill, un mal germá, un mal home.—Li

digué certa vesprada.—Que diria, que diria ton pare si pogués tornar al mon?

—Més com no pot tornar, no diu res.

—Jesus Maria Joseph! Sino perque t' he criat á mos pits, diria que te m' habian cambiat al bressol. Aqueixa, aqueixa es la ensenyansa que t' he donat?

—Vaja, vaja calleu, que 'm feu mal de cap.

—No, no vuy callar; ho dech dir: Dèu m' ho tindria en retret.

—Sempre estau ab Dèu en la boca. Perque no li diheu que 'm fassa mudá?

—Ay Dèu tè fassa bo! Pensas que no li demano? Pensas que cada dia, cada hora, cada instant, no li reclamo ab tot lo cor que 't guarde de pendrer mal? Sí, sí: li demano Ramon: fill mèu li demano; perque com á mare que 't so, 't voldria la mès perfecta criatura del mon, y al mateix temps te voldria tant venturós, qu' á ningú tinguesses d' envejar. Ramon: parlam cla: perque no mudas de vida? Perque no fas que visquem tots ditxosos? Fès pensament que ja no ets una criatura, que vas fent anys, que ningú cuida las cosas de casa, que las terras portadas per ton germá, no van com anirian si las conresaseu tots dos. Y que 'ns faltaria á nosaltres ab lo que tenim?

—Uy uy uy, que 'n teniu de palica, si os volgués escoltar.

—Ay Dèu fassa que no tingas d' escoltarme quan no hi haja remey. No veus que tothom te mira de mal ull?

—Y á mi que?

—Que 'ls vehins ni tant sols te saludan?

—Menos feina á respondrerls.

—Que 'l Senyor batlle t' ha tingut d' amonestar mès de quatre vegadas?

—M' ha trancat cap os? Deixeu qu' amoneste, que mentres fa axó, no fa altre cosa.

—Vès qu' ets inaguantable. Ay, pobre, pobre de tu si no t' esmenas! Pobre de tu y pobre de mi tambè.

Y la trista mare al dir semblants paraulas, esclafí en un plor per demès amarch, y capas d' entendrir á tot aquell que no hagués tingut un cor tan enpedrehít com son desnaturalisat fill.

—Bè dona bè: calleu, que sembla que os degan y no os vulgan pagar. Ab lo temps quí sap que será?

—Que dius? Pensas fèr bondat?—Preguntá ja cuasi alegre aquella bona mare, que en semblants paraulas entrevegé un raig d' esperanza pera l' esdevenidor.—Fesho Ramon, fesho fill de mon cor y demanam lo que vulgas: fés bondat, y tót, tot será per tu. Mira, ja saps que ton pare qu' al Cel sia, 'm deixá mestressa *dels uys* (del us) de fruit pera mentres visca: donchs portat bè y tot, tot t' ho donaré. Ay y que 'n seria de ditxosa si fosses bon treballador y cuidadós com ton pare ho era! Ni la dona mès rica, ni la mateixa Reina, 's podria cambiar ab mí. Mira Ramou: Dèu tot ho pot, demanali de cor, vès á missa, vès á veurer á Nostre Senyor.

—Yo? Ara hi corro; que 'm vinga á veurer Èll si vol.—Respongué aquell mal fill, y pegant una ravolada, sortí de caseua, tancant la porta y girant la clau.

—Jesus Dèu meu! Perdonaulo Senyor que no sap lo que 's diu!—Digué la pobre mare cahent de genolls en terra, desfeta en un mar de llágrimas y dolors.

II

Las grans poblacions, com que contenen molta gent qu' ocupada en sos habituals treballs, no 's cuida de lo que no li interessa, necessitan diaris y altres papers periodichs, en los quins se refereix tot quant passa en la ciutat y en lo mon, fins aquellas cosas qu' encara que no s' hi posassen á ningú farian dormir ab cap mal so, y que devegadas posant-hi trauhen la son dels ulls, als que no mès esperaban deixar anar lo cap demunt lo coixí, per' oblidar totas sas tribulacions.

En los pobles petits encara que tothom fa la sèva feina, no son menester diaris ni altres papers per l' estil, perque prescindint de que quiscú sap lo que passa en sa casa y en la agena, may falta alguna vella desocupada, ó alguna jova de sobras batxillera, que pescant una paraula aqui, un signe allá, y una rialleta en altre puesto, 'n tenen prou pera teixir una relació, á mida de son gust, que procuran despres esbombar per tot arreu, posant ab semblant piadosa obra mès greix y satisfacció, que si per tot dia menjassen pollastres y perdius.

De semblant nissaga venia la vella de ca l' Aleix, per mal nom la Xarranxa, que anant tot lo sant dia d' un cantó al altre del poble, ab la filosa al bras y lo fus á la butxaca, semblaba qu' era un escarrás de feina, y no obstant al cap del l' any, no feya dos lliuras de fil. De son trajo no 'ns ne

caldrá dir gran cosa; perqué ab relatar que vestia constantment faldillas de bayeta blava, devantal de sorgil, gipó de borell, cordat devant ab un fil d' empalmá, calsant espardenyas, y cobrintse en l' ivern lo cap, ab un mocador de cotó, d' aquells que la gent ne diu de frare, ho haurem dit tot. Sa figura semblaba feta per son trajo, puig un mostatxo birat, ja que tant tenia de blanch com de negre, y uns quants muixells d' esgarbissats cabells que per dessota del mocador li eixian, donabanli tota l' apariencia que diu que tenen las bruixas. Los qui ho diuhen n' haurant vist alguna: voldria veurer si tenen rahó.

La veritat es que si no ho era, 'n tenia totas las cualitats, puig ni una estisora de sastre talla mès fi que sa llengua d' escursó, ni una pedregada seca fa mès mal del que posaban sas mitjas paraulas y sos secrets confiats á so de trompeta. En resolució; ella era xarraire, batchillera, novatxera bagarra, confusionera, y posadora de mal, y fins enemiga eterna y sempiterna de tot lo que tenia trassas de sostenirse en pau y tranquilitat.

Si es cert ó no, ella s' ho debia saber; mès en lo poble 's deya que habia estat, — s' enten: en sa joventut — á punt de casarse ab lo qui va esser despres marit de la Margarida, la desgraciada mare del Ramon, y com esta habia anat cada dia millorant de fortuna, y ella pel contrari, en compte de surar se 'n aná á fons — consecuencia precisa de son amor al treball — habia mirat sempre de cua d' ull á la qui l' habia desenbancada, y encara que se li venia per bona companyona, y fins ploraba devegadas, condolentse de sas penas y dolors, aprofitaba quantas ocasions se li oferian, pera clavarli per l' espatlla un pam de punyal. Res te donchs d' estrany que las malifetas y pitjor comportament del Ra-

mon, en vers sa mare, li donassen á la Xarranxa pasta á dojo pera sas murmuracions, y que semblant assumpto fos per élla lo plat de regust que reservaba pera posar terme á totas las conversas.

En lo punt y hora en que la presentam á nostres lectors, s' estaba arrambada á la paret, fènt com sempre, com si filás, formant part d' un esbars de donas de diferents edats, qu' assegudas á terra, ó en petitas cadiretas, prenian lo sol en un rasser, pentinantse l' una á l' altre, ó apedassant y sorgint la roba — si grossera, blanca com la nèu — que tret habian de l' última bugada.

Ja habian parlat de lo estreta que se la passaban á cál Xich de l' Alaya, perque ella ni tant sols servia pera traurer un marrá d' un blat; ja habian fèt conversa del hereu de ca 'l Pere Pau, que 's casaba ab la filla de la molinera, y que segons deyan portaba mòlts bonichs pera son bras y un dot que 's podia embolicar ab una fulla de julivert, quan arribá un altre dona que sens dír sisquera «Dèu vos guart» comensá d' esta manera.

— Sí: 't pots pentinar al sol Marieta y ta maré fèta un mar de llanto, s' está barallant ab lo guarda termes.

La minyona á qui semblants paraulas anaban dirigidas, arreplegá la feina y fugí correns á ajudar á la que disputaba, sino ab rahons que convencessen al representant de la autoritat, ab crits é improperis, que l' obligassen á girar cap un altre cantó.

— Y donchs, que li ha succehit á la Toni (Antonia) — preguntaren tot d' un plegat las donas, tant bon punt s' hagué restablert l' ordre, momentaneament alterat ab tant no esperada nova.

— Del cert no ho se, perque ja sabeu que no m' agrada

ficarme allí hont no 'm demanan, que lo que no 's cou per tu deixaho cremar; mès tot passant he sentit que parlaban d' una munta (multa) que li volia fèr pagar lo Sr. Batlle, perque 'l Guarda, ahí passat, á entrada de fosch, trobá lo sèu gran que portaba un feix de rabassons, y diu que no eran sèus.

—Y que 'n ha de fèr ell? — Saltá un altre.—Que podrá dir que 'ls haja robat? Tal volta 'ls hi donaren.

—Jo no ho sé, ni m' embolico. Lo que 't dich, que si 'l Batlle ho mana, quan haja afluixat los quartos li farán creu.

—Es cla: com que tant bon dropo y poca vergonya es lo Batlle com lo Segretari y 'l Guarda termes. Sabeu de que ve aixó? Prou: cent juraments ne faria.

—Mira Pona, —interrompé en est punt la Xarranxa— tente compte ab la llengua, que las matas tenen ulls y las parets orellas. Massa que m' ho penso de quin sant te las haus y ab lo dit hí toco; mès no tot lo que 's pensa 's pot dir, y ten present que justici y bullici, fora de casa.

—Y que! — respongué la que en defensora del gran de la Toni s' habia erigit—Y que! ab rahó, ningú 'm fará callar, y devant del Batlle y de tota la *justici* (justicia) si tant convé, diré lo que dich aquí. Que no 's veu que tot aixó no es mès qu' una mala volensa?

—Una mala volensa no, — digué la vella — en tot cas... Perque vaja com lo Batlle está cremat...

—Be donchs una revenja: y es cla; com que fan áli ab lo Guarda, y 'l Guarda ab los de l' altra colla son tot una cosa...

—Bè dona, esplicat, que ab tants embuts, mala sort tinga si ningú t' enten. — Digué la que portat habia la nova.

—Embuts jo? Si: en bona part te 'n vas; si so mès cla-

ra que l' aigua. Sabeu que vuy dir? Donchs es net: com que 'l Gran de la Toni va passar per demunt del Batlle, perque est no mès volia que per las carnestoltas pogués ballar la colla de son fill, y s' habia deixat de dir qu' avans deixaria la vara que consentir que ballás l' altre colla, y lo Gran de la Toni va posar un *empediment* (pediment) al Gobernador de Barcelona, y 'l Gobernador li va escriurer que ja podia ballar...

—Y donchs, vols dir que cremat perque 'l minyó va eixir ab la sèva, ara 's revenja 'l Batlle.—Digué ab sa mitja rialleta la mala vella.

—Es net y acumulantli un furt, li posa la munta: y si, munta m' has dit. Sabeu pera que servirán los quartos? Pera pagar la música del sarau de son fill, y ferne una berena de cal ample ab lo Segretari y 'l Guarda termes. Metsinas fossen! Lo poca pena, perque no 'ls habia de deixar ballar?

—Es clar que balle tothom.

—Com ho dius tu!—Observá la Xarranxa, que vegé arribada l' hora de buidar lo que en son pap portaba.—Lo Batlle es Batlle y massa que sabia lo que 's feya: sino, mira com tantost no hi ha desgracias.

—Quinas desgracias?—Que voleu dir?—Preguntaren totas las donas.

—Quinas desgracias? Qualsevol diria que veniu de l' altre mon. Quinas desgracias! Ventura que pogueren descompartirlos sino en estas horas qui sap lo que fòra. Pot ser algú jauria: pot ser no faltaria qui fès malvas.

—Esplicauvos dona que sembla que tingau por de pecar.

—No, no es axó: mès á mi no m' agrada posar mal á ningú, Dèu no m' ho tinga en retret: y de vegadas un ho fa sens mácula, y despres aquet hi afegeix un mot, l' altra

hi posa una paraula, y tu qu' ho has contat, tu 'n tens la culpa... Jo, — prosseguí vehent que no la empenyian pera que xarrás — jo ja ho diria; mès com estimo á la Margarida, y sé que estas cosas li son un clau,... despres pensará... y vaja: jo á peu coix aniria pera ferli un favor, mès al dropo de son fill...

Segons lo modo com anaba apuntant las paraulas, semblaba que la vella 's gosás en fer creixer la curiositat, en aquellas que hasta lo sopar haurian deixat que 's cremás en lo foch, pera saber lo que no 'ls interessaba gens ni mica. A la fi com si l' haguessen vensuda los prechs de totas aquellas donas, comensá.

— Succehí donchs; mès d' aixó que no se 'n fassa retret.

— Be dona: feuvos compte que ho habeu tirat á un pou.

— Deya donchs que 'l Ramon aná al sarau que feyan los de la colla del gran de la Toni y diu que hi anaba vestit de moro, ab una disfressa que llogá á vila, tota brodada d' or qu' enlluernaba. Com que tè tota la vergonya, perque vaja no n' ha gastada may, se n' hi portá á la sèva bagassa; aquella mòssa del pastó, que com que s' ha criat á las sèvas, perque 's quedá petiteta sens mare, y son pare tot lo sant dia derrera 'l bestiá,... Diu qu' anaba vestida de regna, ab unas faldillas, que ni las mès rebonas de la jova Mitjants, y un vel... Es cla poch li costa de guanyarho, la poca vergonya!... Tant bon punt entraren al sarau, voleune de miradas y parauletas y mitjas riallas; mès com los fadrins tant s' estiman, tots volian ballar ab ella y ella á tots deixaba contents. Prou: mès n' hí hagués... Ell ja s' enten: la deixaba ballar per forsa, perque com ella 'l te dintre del puny, que 'n bona fe, malviatge si no li ha donat, ballaba tant com podia, sens mès fi que demostrar, que mentres

móltas minyonas honradas s' estaban pelant fabas en un recó, no li faltaban los mès bons balladors. Ab aquestas y las altres, ó per poca vergonya que tè ó perque ella s' ho sap, digué á dos que ballarian una mateixa danza: sona la cobla, la van á cercar y si serás tu si seré jo, ja la tenim armada. Sort que 'l Ramon que s' estaba fèt un ensa, hi comparegué, y agafantla pel bras com un fardo li va dir «au: balla ab aquest» que si no, qui sap qu' hauria estat. Lo qui 's quedá sens balladora, diuhen que estaba mès cremat qu' un cabo de realistas, y ab aixó y que 'ls altres l' engrescaren, esperá una ocasió, y una vegada qu' aquella perduda li passá á tret, esten la cama, li fa trabeta y vetals aqui á terra balladora y ballador. Voleune de crits y renechs y amenassas y sorolls; l' un malehia per asi, l' altra cridaba per allá: en fi sort que 'ls descompartiren, que sino, entre 'l Ramon que defensaba á la mossa, que ab la caiguda s' esgarrá 'l vestit, y lo cremat qu' estaba 'l qui ab ella caigué, ja os dich que...

—Y que 's veritat que diu que 's van desafiar?

—Sí:—respongué un altre.—Y ves per qui.

—Ay los homes no mereixen perdó de Dèu. Ab prou minyonas que hi ha en lo poble tant cofoyas com ella y sobre tot mès honradas,...

—Mès valdria que 'l Batlle la fès tancar, no pas que s' entretingués posant muntas á la gent de bè. Y respecte d' ell, si sa mare 'l tingués ben estret, no donaria tants escandols y mal exemple.

—Mira Pona:—respongué la Xarranxa—de sa mare, no 'n digas mal, que no hi tè culpa. Si quan li feu la primera l' hagués ben estobat, tot aixó hauria tingut; mès are ja es tart, y ella s' ho trobará.

—Perque? Que voleu dir que s' hi casará?

—Aixó fa de mal dir; mès voy voy tant se valdria: pot ser de est modo s' haurian acabat los mals d' aquella casa, qu' un estar hi deu fer, lo mateix que si fos un infern. Jo per la Margarida ho sento, qne com si 'm fos germana me la estimo; pero afigureus que 'l Ramon, no content ab haberli trencat lo respecte, ha fugit de caseua y sols hi va pera repiscar lo que pot; y are una quartera de mestall, are una carga de vi...

—Y que ja ho pot fer ell? No es mestressa en totum dels uys de fruit?

—Deixaho correr, no t' hi fiquis. Prou s' estrèba ella: mès lo Ramon, lo mateix cas ne fa de las llágrimas y prechs de sa mare, que de lo que he trobat jo avuy, que en bona fe altre no ha estat qu' una ensopegada.

—Jesus, Jesus, Dèu nos ne guart de semblants fills.

—Y lo que jo dich—continuá ab refinada malicia la mala vella—Si aquest minyó deixat de la ma de Dèu,—perque vaja: de segur qu' ella l' ha encisat, que aqueixas donotas, saben ahont jau lo dimoni.—Deya donchs que si 'l Ramon fa 'l cop de cap de casarshi, conteu quin clau pera la Margarida. Oh y ella que tot y l' home; mès gelosa está del bon nom de caseua, y es cla: com que de poch qu' era 'l seu home,... Jo no diré com ni com no; mès com arribá á esser clavari del poble, encára que no falta qui diu que mès avansá despres qu' avans de serho; mès aixó, ells s' ho saben qu' á mi no m' agrada sorollar ossos morts. En fi per la Margarida ho sento que de bo la estimo, mès ell...

—Sí, sí: bon estrofa n' hi ha.—Respongué una dona que mès treballadora que las altres, pera res habia bestret en la conversa.—Sabeu quina resposta li torná á sa mare,

quan desfeta en un mar de llágrimas li deya pera tocarli 'l cor «fill mèu, vès á veurer á nostre Senyor, qu' Ell te donará bon consell»?

—Quina?—Preguntaren á una, totas las donas.

—«Que 'm vinga á veurer Ell á mi.»

—Jesus Maria Joseph.—Exclamaren senyantse, com si ab semblant acció esborrar volguessen los efectes d' aquella terrible blasfemia.

A tot aïxó lo sol habia anat fugint del rassèr, y las donas agradablement entretingudas en parlar del pròxim com habem vist, no se n' haurian probablement adonat del fret que 's deixaba sentir, sens un aconteixement inesperat y que per lo tant las sorprengué.

Res tenia est d' estraordinari, puig no pervenia d' altra cosa que dels crits d' una ciucuantena de bailets de cinch á dotze anys, que plegaban d' estudi. Mès com l' anar á una mateixa escola, no quitaba que fossen del Manso ó del Sutchet, tant bon punt habian passat lo llindar de la porta, 's despenjaban las bossas plenas de llibres, y fentlas voltar com á bassetjas, *patapum*, *patapam*, aquet vuy aquet no vuy, armaban una batalla, que sols habia terme ab la sortida del mestre, que sentint las *canonadas*, y comprenent qui eren los artillers, dispersaba á cops de canya á ambdos los exercits contendents, ó ab los crits y gemechs d' algun dels soldats, que vehentse voltat d' enemichs y tement esser fusellat, altre recurs no tenia qu' invocar l' auxili de sa mare ab tota la forsa de sos tendres pulmons.

Est fou donchs lo motiu perque las donas deixaren l' agradable tasca en que passada habian aquella santa tarde.

Nosaltres, puig sabem ja lo que voliam respecte de la vida que portaba 'l Ramon, densá d' aquella nit en que tant

mala resposta fèu á sa afligida mare, també farem punt, sens averiguar quin dels dos partits, de la lluita ixqué vencedor; bè que estam pera creurer que tots dos guanyaren, essent unicament los pares los qui perderen, puig á la fi èlls eran los qui pagaben los llibres, las bossas y los vestits; es á dir: las armas y equipatges dels batalladors. En lo mon sempre sol succehir lo mateix: qui paga..... paga.

III

Si 's posa esment en tot lo que en los passats capítols referit deixam, no causará admiració, que la pobre Margarida 's quedás sens saber que li passaba, cert jorn en que se li presentá son fill, despres de mòlts mesos de viurer á las sèvas, sens que durant est temps hagues posat á caseua 'ls peus, com no fos pera 'ls fins que sabem. Entrant li digué.

—Mare: lo passat, passat sia. Si fins avuy m' he portat com un mal fill y com un mal home, d' aqui endavant será un altre cosa y no tindreu motiu de queixa del qui tants pesars vos ha donat.

Tantas y tant grossas eran las que son fill li habia fèt, que la bona dona se 'l quedá mirant sens tornarli resposta, puig de prompte, encara que 's recordaba de la conversa que tingut habia ab lo Senyor Rector á la entrada de la rectoria, arribá á presumir, si 'l Ramon faltat de tot altre medi, com mòltas voltas habia succehit, s' habia empensat aquella nova

astucia, pera introduhirse á caseua, arreplegar lo que pogués, y tornar á la vida airada qu' ab escandol de tot lo poble, feya temps que estaba portant.

Degué compendrerho aixis lo Ramon, puig ab una humilitat extraordinaria, cosa nova en ell, continuá.

—Mòlt debeu haber patit mare, mòlt poch debeu confiar en mí, quan vinch á vos ple d' arrepentiment y ni tant sols cas ne fèu de mas paraulas. Y si vos no m' escoltau, á qui 'm giraré?—Y aixis parlant, arrenca en amarch plor, llágrimas d' un pesar mès greu, quan mès temps habia permanescut sens sortir de dintre 'l pit.

Quina es la mare que tenint cor de tal, no oblida totas las ofensas que tè rebudas dels que posá al mon, veent que las llágrimas los corran cara avall! La bona Margarida no 's recordá de las penas qu' habia passat, y plena d' amor, d' aquest sant amor que Dèu ha posat en lo cor de la dona, li digué.

—Ramon: fill de mon cor, que tens, que 't passa?

—Ay mare, que m' han enganyat!

—Qui?

—Que 'n teniau, que 'n teniau de rahó! Tant de bo qué vos hagués cregút.

—Mès qui Ramon? Fill mèu, qui?

—No m' ho feu dir mare, perque la vergonya, la rabia... Oh si cau á las mèvas mans, se recordará del home de qui s' ha burlát.

—Reportat home, reportat.—Observá la bona mare, que ab los antecedents que ja tenia ho comprengué tot de cop. Callá un moment, y deprés anyadí.—Ramon: no t' ha de venir de nou, puig no podia succehir altrament. Ja saps que t' ho habia dit á dotzenas de vegadas: está fèt y no

te remey; mès si vols estar satisfèt, si vols esser ditxós, si desitjas viurer y vols que viscam tots, en tranquilitat y santa pau, lo primer que deus fer, es oblidar lo passat, com jo prometo oblidarho, y ajudar á ton pobre germá, que ab tot y no esser sa obligaciò, com tu bè saps, ha preferit encarregarse lo pondol de la casa, ab tal d' ajudarme y consolarme també, á guanyar bona soldada possantse de mosso, ab lo qual hauria pogut lliurarse d' anar á servir al Rey si li toca número baix. No ho vulga Dèu.

—Sí mare sí: teniu rahó. Vida nova, vida nova y pera que vejau qu' estich resolt, aqui no hi haurá mès voluntat que la vostra: això s' ha de fer direu, y això será: y lo dia en que cansada de treballar, comprengau que á casa deu entrarhi jova, no os caldrá mès que dir: «Ramon: aqueixa es la muller que fa per casa,» y aquella pendré: las donas per mi son ja totas iguals. Y tu Miquel,—anyadí dirigintse á son germá,—tu que tant has fèt y tant bè t' has portat; tu que mentres tant que tal volta posaba jo demunt d' una carta ton suor d' una setmana, 'm mantenias lo que 'm deixá 'l pare, no tingas por: sabré correspondrer, com mereix ton bon comportament. Vida nova mare, vida nova: tinch en lo pit un clau que 'm fará patir molt temps; mès al costat vostre...—Y rompé de nou en amarch plor.

—Ramon sí: Dèu ho pot tot y jo li demanaré de cor.

—Ramon ja ho saps:—respongué son germá que no pogué permaneixer indiferent al penar d' aquell, per qui tant habia patit.

Y soptadament, com si tots tres haguessen obehit á una veu interior y al mateix sentiment, aquells fills y aquella mare, s' abrassaren fermament, versant llágrimas de dolcí-

sima satisfacció; llágrimas de goig y tal volta... Qui sap!... y tal volta llágrimas de dolor.

No seré jo qui vulga torbar, referintho, lo plaer que experimentaren en aquells moments.

. . . .

Mès qu' había succehit, pera que en lo cor del desbauxat Ramon, se verificás un cambi tant inesperat?

Lo que per forsa debia esdevenir, atesos los frevols llassos que l' uniren ab la dona per la qual oblidá tot lo que hi ha de mès noble en lo cor del home.

Ab instints no pas los mès sants; ab una educació descuidada, mès que per culpa de sa mare, per mor de llurs malas inclinansas, arribá á eixa edat ditxosa, en que 'l mon sembla escás d' aire pera respirar; en que la llum brilla ab mès esplendor; en que tot quant nos volta es mès bell, mès pur, mès dols y suau, sens tenir qui 'l guiás en lo nou camí qu' anaba á empendrer. Hagués topat en ell una doncella honesta, humil, temorosa de Dèu, y son cor impresionable, blan com la cera, hauria pres la forma que á ella hauria plaut donarli. Mès trobá un tros de carn batejada en figura de dona, que res mès de tal tenia que las mesquinas passions que en semblants pits aniuen, y per compte de fugir dels mals passos, mès y mès s' ensorrá en la empestada fanguera dels vicis y las malas costums.

Existeix un vell refrá, de tanta veritat com l' Evangeli, que diu que «Donas, cartas, daus y vi, fan tornar al rich mesquí,» y en bona fe que si semblant sentencia no 'ns demostrás que en tots temps y en totas parts las ocas han tingut bech, lo que succehi al Ramon demostraria clar com la llum del sol, que no tenia pel de tonto lo qui feu semblant refrá, y fins podem pensar que corregut habia la Ce-

ca, la Meca y lo Vall d' Andorra, si á ell se deu aquell altre que diu «D' avol fembra no prengas amistansa—car tost la pren y tost la llansa.» No ho voleu creurer? Veniu ab mi y os ho faré veurer.

Pera satisfer quantas fal-leras y fantasías á aquella mòssa s' antoixaven, y en bona fe que no eran pocas, res fou obstacle pera 'l Ramon. Lo joch y las rifas—que per alló de que tots los bergants tenen sort—lo favoriren mès de quatre vegadas, proporcionantli medis per atendrer als gastos que tanta dissipació exigia, y quan faltá semblant recurs, manllevant á l' un, enganyant á l' altre, y per fi malvenent lo que de casa sua furtaba, procurá anar tirant, com si li digués lo cor que acabats los quartos, acabat tot. Y aixis fou: en est mon ve que tot ha fi, y quan no tingué ja mar que recorra, quan totas las portas permanesqueren tancadas á sos prechs, y totas las bossas restaren sordas á sas demandas, comensaren las impertinencias, las malas caras y los reganys per part d' aquella que mentres pogué satisfer tots llurs desitgs, sempre tingué á punt una paraula de dolsura, sisquera fos falsa, com fals era son pit, pera mès encisar á aquell qu' arrossegaba pel camí de perdició.

Cert jorn en que 'l Ramon, sens altre afany que tenir diners se descidí á passar á la vila, com lloch mès apropòsit pera trobar qui passás lo llibre de las quaranta vuit, ó que ab éll volgues estirar l' orella al gat, sisquera no fos mès qu' una estoneta, arribaren al poble uns soldats, comandats per un sargento, que quatre jorns avans passat habian conduhit desde Barcelona, una corda de presidaris al presidi de Tarragóna. Feren alto en lo poble un parell d' horas y despres seguiren la marxa cap á la capital del Principat.

Al sent demá de bon mati, arribá 'l Ramon al poble; mès

veent qu' era ja gran dia y encara permaneixia tancada la porta de la casa que llogada tenia pera que en ella habitás aquella *frau*, preguntá á una vehina, y esta donantli la clau de la del carrer, li innová com lo sargento habia llogat un carro en lo qual carregaren los trastos, y pagat per ella una plassa en un dels cotxos de Reus qu' anaben á Barcelona, en lo quin marxá, comanantli ab ferho, que la donás al Ramon, y li digués que no 's descuidás de pagar lo lloguer.

Ja 's pot contar si 'n hi feu de cop semblant nova! Tancat dintre la casa ahont tantas y tantas horas habia passat, tant prompte pensaba com ella habia fugit burlantse d' ell, deixantlo per un altre, moventli aixó mil pensaments que encaminats anaben tots á la mès terrible venjansa, com imaginaba que 'l sargento abusant de la forsa, obligada l' habia á seguirlo, amenassantla tal volta d' empresonarla, y portarla en lloch ahont trobarla poguès, sempre y quant se li antoixás. No se quantas horas permanesqué de semblant manera, sols si, que aprofitant lo primer cotxo que passá, prengué plassa en ell, resolt á jugar lo tot pel tot.

Mès una ciutat, y una ciutat com Barcelona, no es com un poble qualsevol, y avans de que 's poguessen realisar sos desitgs se passaren dias y mès dias, durant los quals ó traginant bultos de passatgers qu' arribaben, ó fent misatges, ó demanant almoyna, guanyaba pera mantenirse ab pena y dolor.

Un jorn, al tombar una cantonada portant un bagul al coll, se topá ab dos tant ben vestidas de senyoras, que per respecte 'ls feu pas; mès volgué la desgracia qu' ab un clau d' aquell enganxás la mantellina de 'l una, esgarrantli un gran tros. A la queixa de la que tant mal tractada 's veya, girás soptadament; mès guaytar, donar un crit, y caurer estès

tant llarch com Dèu l' habia fèt, fou tot hu. La gent que 'l voltaba quan retorná, deya qu' habia tingut un cobriment de cor; mès sentintlo esbrabarse renegant y amenassant á aquella á la qui habia esquinsat la mantellina, torná la compassió en despreci y s' allunyá d' ell prenentlo per baujá, ó considerant que devia haber alsat massa 'l porró.

Llavors fou quan veentse sol, abandonat, sens diners y sens esperanzas, se recordá del inmens amor que sa mare li aportaba, y fent jurament de venjarse de la que tant malament correspost habia als sacrificis de tota mena que per ella habia fèt, retorná á caseua com lo fill pròdich, del quin nos parla l' Evangeli, demanant oblit pera lo passat y oferint á sa mare esborrar llurs malifetas y fins ferli perdrer lo recort d' ellas ab abundancia de carinyo y sumissió!

La pobre Margarida doná per ben passat, lo que passat habia, y cregüé, recordant de nou la conversa qu' habia tingut ab lo Senyor Rector, que d' aquell punt endavant, faria son Ramon lo que fèt habian aquells qu' essent mals fills y pitjors treballadors, esdevingut habian exemple d' homes y patró de jornalers.

Pobre Margarída! En los brèus instans que l' alegria li consentí tancar los ulls, tingué somnis dolcissims, en los quals entreveya nins ab cabells mès rossos que filets d' or, qu' ab veu per demès asfelagadora li deyan: « Yaya: daume pa. »

IV

Plou, plou,
Caraguina caragol,
Aigua á las bassas,
Foch á las vinassas,
Aigua de Dèu
Corretjadas als juéus.

Aixis cantaban unas quantas criaturas de quatre á vuit anys, nens y nenas, que al veurer que s' escapaben algunas d' eixas gòtas qn' anuncian las robiscoladas del mès de septembre, ab tota la fe de la ignocencia, y ab tota la forsa de sos tendres pulmons, repetian una y altre vegada la cantarella, esperant que ab sos crits vindria mès depressa 'l nuvol.

Poch se 'ls ne donaba de la mullena en que sos vestits s' anaban empapant, ni de la remó dels trons que cada volta s' ohien mès recaragolats: ans bè quan mès espessas queyan aquellas, y mès forts ressonaban los segons, mès cridaben y mès pujaben de punt, fent sempre la mateixa cansó, sens altre diferencia, que si passaba mòlt temps sens que tronás, deyan.

Bon temps,
D' hont vens,
Del Cel.
Vina vina
Qu' aqui 't volem.

Mès si de prompte esclataba 'l rombombori produhit per los trons, que com més anaba, ab mès frecuencia 's succehian, cambiaban de repent y ab mès entusiasme y casi bè esgargamellantse cantaban.

Mal temps,
D' hont vens,
De l' Infern.
Vesten, vesten,
Que no 't volem.

Tal era donchs l' entusiasme ab que baladrejaven, y tant estaban ocupats, benehint ó conjurant la tempestat, que no vegeren á un home que ab la cistella al bras, la manta al coll y demunt d' ella l' aixada, tornaba del treball per temor al nuvol, fins que estant ja á son costat, distribuí unas quantas catxetas y puntadas de peu, acompanyant tant mala obra, ab esta ó semblant interjecció.

—Arri á dins com cent rehiras!

Las paraulas mès que 'ls cops, produhiren lo mateix efecte qu' un tir etgegat á un arbre, en las brancas del qual xirica un vol d' aucellets. Lo qui no cau mort ó mal ferit, s' escapa volant y canta com si digués «fugim fugim,» fins que troba un altre arbre ahont ajocarse, pera revenir del susto passat, tot dient: «renoy: si 'm descuido 'm pelan.» Los nins fugiren tambè, sino cantant, plorant que pel cas ve á esser tot hu, sens mirar que lo mès petitet, faltat de delit pera correr, y ab mès basarda de la que podien soportar sos pochs anys, permaneixia á terra, derribat per una de las catxetas.

Mès lo que los nins no feren, ho portá á cap una dona

que sortint de caseua, mitj escabellada y ab la cara tota blanca, anaba dient.

—Ay lo mèu fill del mèu cor!

La criatura com si no esperás altre cosa, que l' auxili de la mare, refermá son plor, mentres tant qu' aquella aplegantla de terra se la posaba al bras y la omplia de besos dientli:

—Qui ha fèt, rey mèu? Pubissó qui ha fèt?

Lo nin res deya, puig ab prou feinas comensaba á parlar; pero un xivalet dels mès grans, y que per lo tant s' habia lliurat molt bè de la refrega, mogut per lo desitg de que 's fes justicia, y traduhint en substancia la carinyosa pregunta de la dona, respongué:

—L' home de ca la Margarida.—Y apretá á correr en continent.

—Mira lo poca pena,—digué llavors la dona que vegé com se sol dir lo cel obert de bat á bat, pera venjar lo dany qu' á son fillet s' habia fèt.—Y no te mès senderi 'l cap cigrany, per esbrabarse ab una criatura? A mi m' ho tenia d' haber fèt y li hauria dit quantas fan quinze.

—Que es estat Lluci?—Preguntá en semblant punt un' altra dona sortint al llindar de la porta, sens deixar la filosa que al costat portaba, encara que no 's veya que fès voltar lo fus.

—Res: que 'l poca pena del Ramon de la Margarida, m' ha estobat lo nen. Lo gran dropo, mès valdria que 's cuidás de caseua y que mirás á la pobre de la Mercé que es un escarrás de feina.

—No 'n fassas cas dona: com ahir era diumenge, li debian guanyar los quartos y ara está mal animorat (humorat) y per aixó se las hau ab lo primer que tópa. Fort: perque hi

anaba, y mentres tant á casa seua tot es ballar los pastorets, puig ja es cosa sabuda qne á la casa que no hi ha pa, tothom crida y tothom te rahó. Jo per la Margarida ho sento que com á germana me la estimo, mès si tot se pogués dir... Jo m' ho sé y m' ho callo: que las matas tenen ulls y las parets orellas, y ahont no t' hi demanan no hi vages, que boda que no t' hi convidan, senyal que no t' hi volen; mès si jo digués tot lo que sé; pero val mès deixarho correr que lo que no 's cou pera tu deixaho cremar y si vols que una cosa no 's sapia, no la digas... Ja va ben naixer la pobre Mercé lo dia en que 's casá. Tant li hauria valgut que Dèu se la 'n hagués enduda, perque com aquell arrastrat tanta bondat tè com las cabras llana.

—Si hi ha homes que no tenen perdó de Dèu. Malaguanyat presiri (presidi). Mès no fará bona fi.

No sabem fins ahont haurian arribat las vehinas de la Margarida, si no hagués posat fre á sa llengua la presencia del Ramon que escoltant desde la cuyna lo capot que li tallaban, se descidí á sortir al carrer dient ab mal modo y pitjor veu.

—Que callèm y que cada hu 's cuide de caseua.

—Ja me 'n cuido: al carrer so', qu' es de tothom.

—Arri á filá.

—No haguessis tocat á mon fill.

—No hagués vingut á casa á desencaminá 'ls mèus.

—¿A qui dirás que desencamina? Prou lo deus haber alsat. Veyeu qui desencaminará! Una criatura de tres anys! Desencaminá. Si no hi hagués altres desencaminadors al mon...

—Que vols dir ab aixó mala llengua?

—Prenho per ahont vulgas. Y un altra vegada no malparles á ningú. A qui dirá mala llengua 'l bagarro?

—Bagarro?

—Lluci! (Llucia).—Cridá de dintre la casa d' esta una veu d' home.

Mentres tant, y veent que la gresca ja estaba armada, reentrá lo portal la vella, que sortit habia, fent com que filaba, y ocultantse de las miradas del Ramon al qui verament temia, del cap de vall de l' entrada, feya gestos á la Llucia pera que no 's quedás enrera, en las ofensivas paraulas que lo fill de la Margarida li tiraba. Estas eren tals que ja passaban de ratlla, y la dona procuraba correspondrerhi, de manera que lo qui poch avans habia cridat, torná á repetir ab to d' amenassa.

—Lluci!!!

—Si ja pots cridar.—Respongué 'l Ramon dirigintse á la veu.—D' aqui endavant no deixes sortir á la tèva dona sens posarli un bòs, com als gossos al estiu, puig mossega.

—Ay lo poca vergonya! Si no mossegasses mès tu, dropo, causador de mal...

—Arri á dins á filá y un altre cop quan passes farina, no surtis al carrer sens aixugarte la cara; sino emblanquinada y ab lo cap escabellat, te pendrán per una arengada enfarinada á punt de tirar á la paella.

—Lluci!!! — Torná á cridar la veu.

Las últimas paraulas del Ramon, feren pujar al cap de munt á la Llucia, que fins oblidá 'l mal tractament donat á son fillet, per l' insult que creya se li habia fèt, comparantla á una arengada ab casaca. No sabem donchs, com hauria hagut terme aquella escena, si de prompte no s' haguessen obert de bat á bat los nuvols, pera donar pas á un diluvi d' aigua, que en un obrir y tancar d' ulls, convertí en tor-

rents los carrers del poble ahont vivian los personatges d' aquesta exemplar y verdadera historia.

Tothom entrá á casa sèva y ja no s' oiren mès qu' alguns selvatges crits de «aigua!» donats per los qui corrent y embolicats ab la manta, tornaban del treball; lo soroll de las portadoras que posaban á restanyar sòta las canaleras, los qui pensaban comensar la verema al terme de pochs dias, y l' espatech de l' aigua, cahent de las teuladas al carrer.

V

—Pero es posible Ramon que no pogam tenir ni un instant de pau? Es posible que en tu no hi haja esmena, y que per qualsevol cosa mogas cada jorn un motí? Per mor dé tu ningu 's vol fer ab nosaltres; per mor de tu no tenim un sol amich; per mor de tu fins ton germá tinguè de deixarnos y jo 'm temo que dia ha d' arribar en que si un favor hem menester no trobarem qui 'ns lo fassa.

—Jo 'm pensaba que la cuaresma sempre esqueya en lo mès de Mars; mès are veig que tambe 's fan sermons en Septembre. Anaba equivocat; mès res te d' estrany: com l' afició á missa no 'm mata.....

—Y encara ho gosas dir? Y encara tens la poca vergonya de parlar aixis devant d' aquestas criaturas? Esta es la ensenyansa que 'ls donas? Esta es la que jo t' he donat? Quan sian grans quin respecte vols que 't tingan?

—Pobres d' ells! Si no fan bondat, bastó.

—Y axis t' he criat jo?

—Donchs crieulos vos.

—No es mon deber y ho fas. A tu, á tu 't correspòn que 'ls has posat al mon. Ay si no fos per mi y per la pobre de la Mercé! Que foren estos angelets de Dèu!

—Si si: ja 's coneix qui 'ls cria! Mès ploraires y mal humorats.....

—Y quin humor, quina alegria vols que tingan, quan en casa no veuhen mès que malas caras y llágrimas, y altre no sentan que crits y reganys! Pobrets! Ni los anys mès felissos de la vida poden passar ab goig y tranquilitat.

—Que prengan paciencia.

—Ramon que son tons fills.

—Si: aixis m' estiman com al llop lo pastor.

—Y que fas perque 't tingan carinyo? Si 'ls parlas es ab amenassas; per cada caricia que 'ls fas, los donas cent cops. Com vols donchs que 't tingan afecte? Lo que 't tenen es por. Veus que 'ls ne fassa sa mare?. Veus que 'ls ne fassa jo?

—Sa mare! Es clar com que 'ls deixa fer lo que volen... Aixis son tant mal criats.

—Angelets de Dèu! Y no n' hi ha de millors al mon. Mès axó te facil remey. Perque no 'ls crias tu?

—Altres mals de cap tinch.

—En efecte tens altres mals de cap; tens lo joch, tens la taberna, tens...

—Mare—digué en est punt la Mercé qu' asseguda en un recó de la cuina, ni tant sols habia alsat los ulls de la feina—Mare.—Y ab una mirada li suplicá que no continuás, indicantli que sentian la conversa sos fillets.

—Que vols dir tu?—Preguntali ja cremat son marit.

—No veus que son ignocents?

—Es que per aixó. A mi no 'm vingas ab embuts ni mitjas paraulas: cla y net, lo pa pa, y lo vi vi. Si tens alguna queixa.....

—Jo queixas! Qu' es cas si so tant ditxosa!.....

—Que te 'n burlas?

—Si so tant felis!...—La pobre muller dient aixó comensá á plorar.

—Maya no pollis.

—Mama ja tima á nen.

—Mare no ploreu, si no també 'm fareu plorar.

Deyan las criaturetas omplintla de besos y caricias.

—Mala sort puga tenir. Malehida sia l' hora.....

—Ramon per mor de Dèu no maleheixes. Reportat. Pensa qu' es ta muller, que son tons fills. Pensa que demá serás vell y que lo que fas are tu respecte de mi, èlls ho faran respecte de tu.

—Bè, bè: D' aqui allavors. Qui sap qui sera viu!

—Pero Ramon no coneixas que som l' escandol del Poble? Dèu mèu, Dèu mèu: toqueuli 'l cor. Que vols que fassa? Digamho y ho faré ab tal de veurert mudat. Vols que me 'n vaja de casa? Vols anarten tu?... Ay si ton germá no hagués tingut de servir al Rey, temps ha que fòra á son costat. Digas donchs que vols.

—Ni una cosa ni un altre. Lo que vuy ja ho sabeu.

—Que renuncie á ton favor l' us de fruit?

—Sí.

—Aixó may. Si are que 'm necesitas no 'm tens respecte que fòra despres?

—Ey, ey! Que jo no necessito de vos ni de ningú, men-

tres no 'm falten aquests.—Y 'l Ramon dihent això ensenyaba 'ls brassos.

—Desditxat! Per tu no vuy dir que no 'n tinguesses prou; mès y la dona? Y los fills?

—Altres s' ho passan.

—Son mès treballadors que tu.

—Y de que so amo? Veyam de que?

—De tot. No 't mantinch? No alimento á tons fills y á la pobre Mercé?

—També treballo.

—Molt! Derrera 'l carro tot lo dia, ficante á la butxaca lo que guanyas, y no donantme ni un xavo, ab tot y que mantinch lo matxo.

—Ja 's quedeu los fems. Y que hi ha que dir fins aqui? si m' ho guardo, jo m' ho guanyo.

—Si mès saps que ma obligació es mantenir á tu y als teus treballant á utilitat y profit de la casa.

—Debia estar borratxo 'l qu' ho va disposar.

—Ramon qu' era ton pare.

—Vos lo debiau ensobornar.

—Jesus, Jesus! Es dir que no hi ha esperanza d' esmena!

—Donaume l' us de fruit.

—May: no hi penses: prou fas ab guardarte lo que ton pare 't deixá. Quan Dèu disposia de mi, farás de lo tèu lo que vulgas.

—Avuy fos.

—Mès bè qu' ho dius ho crech. Pobres fills mèus, que será, que será de vosaltres!—Digué la pobre mare omplint de besos á sos tendres nèts.

Escenas com las que acabam de transcriurer, bè que su-

primint tot alló que 'l lector pot suposar, de paraulas fortas, renechs y malediccions, tenian lloch lo menys tres cops cada setmana en la casa de la pobre Margarida. Un altre que no hagués estat sa mare, ó bè hauria prescindit de son geni, deixantlo estar per lo qu' era, ó s' hauria resignat ab sa trista sort, prenentho com una creu, ab la quina Dèu volgués en esta vida ferli guanyar la gloria eterna. Aixis ho feya la trista Mercé, que comprenent que ni la mès insignificant influencia tenia en vers son marit, prengué per amor de Dèu totas las penas que llur mal comportament li proporcionaba, convensuda de que no tornantli respostas evitaba sentir parauladas, y fins rebrer ella y sons fills, algun mal tanto com mès de quatre vegadas habia succehit. Mès la pobre Margarida era mare, y dient mare está dit tot. Volia á son fill bo pera 'ls homes y bo pera Dèu: l' hauria volgut un conjunt de perfeccions y ja que no li era dable alcansarho, no per això cedia en son propósit d' amonestarlo á cada pas, —ab tot y veurer que sas exortacions lo mateix resultat donaben, que si las hagués fetas á la paret—en la confiansa de que tart ó aviat debia reportarne algun bè, y valdament lo compliment de tant sant deber li proporcionás mès de quatre disgustos d' aquells cruelíssims, que á las mares aportan las malifètas de llurs fills.

A tot això s' habia enfosquit, la pluja com nuvolada d' estiu habia cessat complertament, y sols restaba d' ella, l' humitat del carrer, la flaira deliciosíssima que despedeix la terra, quan fa molt temps que no s' ha mullat, la remor dels trons que lluintans roncaben per la part de ponent, y la enlluernadora resplandó dels llampechs, que mès que desfet de temps, indicaban caló per l' endemá.

La Margarideta habia anat á ajustar la porta del carrer y

la sua avia, donant la bona nit, habia encés llum. En estas y las altres sentiren lo picarol penjat derrer d' aquella, senyal segur de que hi habia qui entraba, cosa que demostrá plenament una veu dient:

—Ave Maria Purissima.

—Sens pecat fou concebuda.—Respongué la Margarida, anyadint.—Trau llum Mercé.

—No os molesteu, no os molesteu que ja hi veig.

—Ay ay? Vosté per aquí senyor Rector?

—Ja ho veheu. No solch venir y no m' estranya vostre admiració; mès avuy convé, y quan convé, es punt diferent.

—Entre entre; no s' estiga á la entrada.

—Endevant; mès no vinch per las donas sino per aquest bona pessa.

Al sentir estas paraulas, lo Ramon s' inmutá, perque com tenia mòltas sevas que li feyan courer los ulls, y ab tot y son geni, comprenia que 'l Sr. Rector era una autoritat, y per certas cosas la mès important del poble, arribá á temer que no hi anaba pera res de bo, per èll s' enten. Aixis es que fent de tripas cor digué.

—Per mi? Que se li ofereix?

—No 't conech mòlt que digam; mès per aixó penso que si 't demano un favor, no me 'l negarás.

—Vosté dirá.

—Com bè saps, penso que diumenge tindrem al Senyor Bisbe, que ve á administrar la Confirmació. Habem donchs determinat ab los Senyors del Ajuntament ferli una rebuda com correspon y per lo tant he pensat que la tèva Margarideta podria ser altre de las nenas que anirán devant, sembrant lo cami de flors. Que hi dius?

—Jo? Aixó son cosas de la dona.

—No: aixó son cosas tèvas, que si tu no ho vols, inutil es de tot punt que la dona diga que si.

—Y que costará mòlt aixó?

—Qu' ha de costar home, no res.

—Pero bè tindran de anar vestidas.

—Aixó son cosas de la dona. Dòna tu 'l consentiment y lo demés ella ho arreglará: veritat Mercè?

—Jo? Si 'l Ramon ho disposa, per mi si senyor.

—No veus home?

—Donchs per mi ja está fèt.

—Ja m' ho pensaba: perque tu ets un bon xicot; mès no vols creurer, te deixas portar de ton geni, y devegadas lo cap se te 'n va á passejar. Ja saps que may m' he ficat ab tu, d' ensá d' aquell dia que no vuy pensarhi; pero 'm fa dol que no t' reportes puig ja voy es hora de no volar mès. Saps que n' estariau de bè si no fosses aixis?

—Que hi vol fer! Genit d' un hom.

—Si; mès genit tort. Que li fas al arbre, que 's brinca pera que puje dret?

—Lo lligo.

—Donchs procura lligarte tu mateix pera que no 't tingan de lligar.—Aixó ho digué lo Senyor Rector ab veu baixa al Ramon y desprès alsantla anyadí.—Vamos avuy no estich per sermons: lo diumenge si ve 'l Senyor Bisbe, si que 'n sentireu un d' alló bo, Vamos Dèu vos do mòlt santa nit.

—Dèu li do.—Respongueren los de la casa, mentrestant que la mainada besaba la ma al Sacerdot com habia fèt al entrar en la cuina.

Mentres lo Ramon y las donas acompanyaban fins á la

porta al Sr. Rector, lo germá de la Margarideta, garrit bailet de cinch anys li deya tot envejoset.

—Que s' hi fa veurer perque anirá á la professó! Que s' hi fa veurer.

—Si; tu ho dius perque hi voldrias anar.

—Oy que no! Eh que s' hi fa veurer Pauet?

Lo Pauet sols tenia tres anys y no respongué ni si ni no, ab lo que tots restaren contents: lo Pauet perque tant li feya; lo Jaumet perque podia donar sortida á sa infantil enveja dient «que s' hi fa veurer» y la Margarideta perque tenia la seguritat d' esser altra de las nenas que debian sembrar de flors, lo camí que fès lo Senyor Bisbe, al anar á la Parroquia.

VI

De lo que dit deixam en lo capitol precedent se deduei-xen mòltas cosas de las qui ni tant sols una paraula n' habem dit á nostres lectors, y que convé posar en son punt; puig si 'ns ne callam la meytat, y l' altra meytat la deixam confosa, no 'ns entendrán ni tant sols un borrall, y tirarán lo llibre á un recó. Y la veritat: aixó no 'ns convé: primerament perque á tall d' escriptors, volem que nostres dictats aprofiten á aquells que n' heuhen esmènt, y nos valgan sisquera una capsinada d' aprobació, ó una sencera rialleta d' afecte: y despres perque com á honrats *comerciants* de lletras, no volem que 'ns remordeixe la conciencia, si ha-

bent fer pagar un llibre á preu de llibre, degués lo comprador vendrerlo com á paper pera embolicar especies, ó quan mès ametllas ensucradas ó anís de papa Benet.

Deyam donchs que en los capitols quart y quint, habem parlat de la muller y dels fills del Ramon, es á dir de la Mercé, de la Margarideta, lo Jaumet y lo Pau, y esta es la hora en que estabam dejuns de fer sabêr qu' aquell hagués contret matrimoni. Fins se podria presumir qu' habia fèt alló que 's diu «casat ne so: que m' hi diheu?» y en bona fe que obrá de modo totalment distint.

Perque á conseqüencia del determini que prengué, quan de retorn á caseua, per la malifèta d' aquella mala dona, que despres d' haberlo arrossegat per tots los mals vicis, li jogá las nouetas tant bon punt lo vegé perdut, fou per cert son comportament, tant bo com se podia desitjar. En fi: que sa mare no sols habia oblidat totas sas passadas amarguras, sino que fins donaba per bons los disgustos anteriors, per so que li semblaban mès agradables las probas d' afecte que rebia del Ramon. Lo qu' es al Sr. Rector, lo mateix que si hagués estat un sant lo veneraba y cada y quan que veya al Ramon respectuós, treballador, economich, amich de fer casa y enemich declarat de tota disbauxa, consideraba á aquell ministre del Senyor, dotat del do de profecía, y no contenta ab aixó, encenia candelas y ciris á tots los sants y santas que 's veneran en la parroquia, especialment á sant Antoni, y santa Rita advocats d' impossibles, y notats per llurs asombrosos miracles. Conteu donchs lo que seria, quan passat un any que tant exemplar vida portaba, l' emprengué un dia dientli.

—Ramon, ja ho veus: jo 'm vas fent vella: tu tens ja

vint y tres anys, y que vols que 't diga: 'm sembla que si 't casabas no farias cap disbarat.

—Ja sabeu lo que os diguí,—respongué 'l Ramon.—Creeu que es convenient que entre á casa una dona? Avant: que per mí no quedará.

—Bè; mès no 'n tens cap de llucada?

—Totas me son unas: per tant penso que vos la cercareu que fassa per casa, bona, honrada y treballadora, y ab aixó si porta també alguna coseta, ja no 's pot desitjar mès.

—Pensa ab tot, que 'l matrimoni es un pas d' aquells que no deuhen ferse á la babalá, perque un cop donat ja no te remey, y no cal pensar en tornar enrera: lo senyor Rector podrá casarte; mès descasarte sols la mort. De bo no 'n tens cap que t' agrade?

—No ho podeu compendrer veent que no enrahono ab ningú?

—Ja qu' es aixi, vejas donchs si tinch bon ull. T' agradaria la Mercé?

—No la conech.

—Si home: no 'n coneixes d' altre. La filla del espardanyer de vila: aquell que 'ns provehiam avans, que está al carrer de la Font.

—Ah ja hi caich. Ja sé qui voleu dir.

—Y bè: t' agrada?

—Y á vos?

—Quan te la proposo...

—Donchs per mi podeu tirar avant.

—Pero mira qu' aixó no son jòchs de noys: si 'm donas paraula, la demanaré.

—Mare lo dit, dit: quan volgau la podeu demanar.

La Margarida qu' ab tot y veurer lo cambi de son fill,—

que tal era que semblaba que com una mitja l' habian girat, — temia que podia cansarse de la vida que portaba y tornar á cap primer, se determiná á casarlo, passat un any de proba, en la ferma convicció de que si algun ressabi li quedaba, l' acabaria de perdrer tant bon punt li endolsás la existencia, lo carinyo desinteresat de la muller. Y francament; probas donaba d' experiencia discorrent de semblant manera, puig pervenint tots los mals del Ramon d' haberse donat en cos y ánima á una dona, que si tenia ánima no tenia cor, essent sols com habem dit, un tros de carn batejada, res podia curarlo, com una dona que tenint totas las qualitats de que deu estar ornada una muller, pogués demostrarli un carinyo tant pur é intens com ja may l' hagués vist. Ab això ja 's pot compendrer que la resposta del Ramon no fou dita al sòrt ni al peresòs, sino á qui mès desitj tenia de posar per obra sos intents, que de traurer la grossa de Madrit, suposant qu' hagués pres bitllet.

Dit y fèt: demanala á son pare, feren los tractes, los nubis s' enrahonaren vuit ó deu vegadas, aprofitant los dias de festa que hi hagué entremitj, y amonestats degudament, no habian encare passat dos mesos que ja la Mercé era del Ramon y 'l Ramon de la Mercé.

Per sabut que no faltaren algunas ánimas piadosas y caritativas d' aqueixas que descuidan la casa propia per arreglar l' agena, que ab l' interés que 's pot compendrer y contant mès pa que formatge, innovaren al pare de la Mercé qui era l' home á qui donaba la sua filla. Una de eixas fou la vella Xarranxa que tant bell pich hagué esment del concertat matrimoni, no tingé punts ni horas pera veurer al espardenyer y ferli dos quartos de la vida y miracles del Ramon. Mès com eix per tota resposta li doná las gracias anyadint, «mi-

llor qu' haja corregut, pus aixis estará cansat y no voldrá bribar » se 'n aná ab los vigotis aixuts, mès tallada que si l' haguessen sorpresa robant, no quedantli mès consol que tornarsen al poble, y poder dir de porteta en porteta, que l' espardenyer era un perdulari; que lo que volia era traurers las fillas de casa, y que ab tal d' acomodarlas, las hauria donadas al mateix botxí; que tot lo dot que tenian se podia enbolicar ab una fulla de bruch; y altres invencions per 'l estil, que encara qu' altre fonament no tenian que 'l mal esperit de la Xarranxa amiga sols de fèr mal, eran cregudas per las donetas de sa nissaga, ab tanta fe com si veritats inmutables haguessen estat.

Si val á dir lo que nosaltres pensam, creem que 'l pare de la minyona obrá un xiquet de fluix, puig prescindint de que no estam per que 'ls casaments se fassan á cops de puny y del mateix modo que si de comprar una pessa de terra 's tractás, — sens que per aixó volgam dir que preferim llarchs festeigs — nos agrada que la gent se tracte, los genis se pugan coneixer, y ab una paraula: pera que 's prengan totas aquellas precaucions que humanament, — y més tractantse de gent que no habent rebut gran educació, no sap dissimular, — poden y dehuen pendrers á fi y efecte de que 'l matrimoni sia lo que te de esser. No fentse aixis se corra 'l perill de que l' estat mès perfecte y ditxós qu' hi pot haber en la vida, se converteixe en lo castich mès terrible qu' es pot sofrir.

Ja ho sabem que no pensarán de semblant manera aqueixas donas, y fins aqueixos homes que sembla que tingan per ofici concertar casaments y nos fundam per dirho en lo gust que hi troben y fins en lo cas següent. Parlabam en certa ocasió ab un que s' alababa de que ab sa mediació

s' habian ja fet vuitanta y tants casaments, y que pensaba arribar á cent, ab tal que visqués dèu anys mès, puig s' alababa, y podia ferho, de entendrer la cubica y de saberne la prima, y li deyam: «Pero home no 'n teniu escrupol si surtan esgarrats? No penseu que pot arribar un dia en que os maleheixen si per cas 'ls va bè en son estat?» Ca, gens;— responguè — perque ja pots contar com anirá per las suas costellas quan pensen en malehirme á mi.» La veritat: semblant resposta tanca de cop, y fundats en ella creem qu' aixi com hi ha homes aficionats al joch, y n' hi ha que son mòlt amichs del ví, també n' hi ha que tenen passió pera casar la gent, com si temessen que 'l mon s' hagués d' acabar. Que pochs mals de cap dehuen tenir!

De totas maneras lo pare de la minyona obrá ab lleugeresa, puig debia haber pres informes y deduhint d' ellas que 'l cap del Ramon, son esdevenidor gendre, no era dels mès bons pera fer prónostichs, hauria donat allarchs al asumpto l' hauria estudiat, hauria vist si portaba afecte á la noya y no l' hauria exposada á ella y als fills que Dèu li podia concedir, á cent disgustos y penalitats.

Mentres durá lo pa de bodas, com aquell: Lo Ramon encara que 's casá ab la Mercé sens estimarla y pera res mès que pera complaurer á sa bona mare, li guardaba aquellas consideracions que 's mereix la muller. Esta que tenia un cor d' angel l' hi recompensaba ab mostras d' afecte que li donaba, aixis com á sa mare, que per tal rahó, mès que com á nora la volia com á filla; pero ab tot lo Ramon no vivia ditxós, no era felis y 'l amor d' esposa no pogué omplir lo vuit que en son cor deixat habia 'l despreci d' una dona de mon. Era 'l desitj de venjansa lo que 'l movia? Era afecte, inclinació que sentis per' una fembra despreciable, lo

que en son cor esperimentaba? Ni ell mateix ho sabia, ni ell sè 'n podia donar compte: veya sols que 's recordaba tal volta mès de lo qu' ell mateix hauria desitjat d' aquella serp verinosa, y que no 'l omplian com desitjaba, las probas d' estimació y afecte que rebia de sa muller. Ella li portaba la cistella al tros; ella li cuidaba la casa, estolviant de manera, que d' un quarto ne feya dos; ella arreglaba la roba, que millor estaban unas calsas apedassadas qu' unas de novas; mès ni això, ni certa cosa que un dia li innovà tota regositjada y vergonyoseta, pogueren traurerlo del estat de melancolía que 'l tenia dominat. La pobre Mercé comprenent que son marit no era tot lo ditxós que ella volía, pensaba sols en los medis de tenirlo content; pero arribá un punt que com mès l' amanyagaba, mès creixia son mal humor, rahó per la qual mòltas vegadas reprimia los impulsos de son cor, tement qu' una caricia 'l pogués enuitjar.

Una pregunta: ¿Feya 'l Ramon tot lo possible per' allunyar de sa memoria, aquell recort que 'l perseguia del mateix modo que si hagués estat la sèva sombra? No; perque encara que ell ho procuraba valentse dels medis que indicats deixam, ni una sola vegada cuidá d' encomanarho á l' unich qu' ho podia fer. No 's recordaba d' anar á veurer á Dèu: volia que Dèu l' anás á veurer á èll.

VII

Quan l' herba es seca, n' hi ha mès que prou ab una guspira pera encendrerla y produhir una foguerada tant grossa, com material existeix pera cremar, y ab poca diferencia succeheix lo mateix ab los homes. Ja pot esser un pacient, que si no es lo mateix Job', tant lo punxan que se 'n puja al cap de munt: llavors es com l' herba seca. Si en tal situació s' hi acosta qui confiat en son bon geni, no tem ferli una xansa, se 'n porta xasco, puig fent semblant acció l' efecte de l' espurna, s' arbola l' home pacient y crema del mateix modo que 'l material sech. Vol dir aixó que si la causa mès petita sobra pera determinar un incendi, que no tè de fer per exemple un' atxa de vent encesa, acostada á un paller! Considerau donchs lo que tenia de succehir al Ramon trobantse un diumenge qu' aná á vila, devant per devant de la que era causa de tots sos mals. Lo que li passá, mès be pot endevinarse que referirse, puig ensemps se torna groch y roig, vermell y blanch.

Aquella frau, qu' ab un cop d' ull ne tingué prou pera endevinar tot l' afecte que li habia produhit, tingué la poca vergonya d' empendrerlo y entaular ab ell conversa.

Lo Ramon res deya, ni tant sols alsaba 'ls ulls; però 's deixaba portar per aquella donota, ó mès ben dit marxaba á son costat del mateix modo que la ovella á prop del llop, qu' espera sols una ocasió oportuna pera degollarla y beurer

llur sanch. Si creguessem en bruixerias y malas arts, diriam qu' aquella bagassa l' habia ull pres; tant era 'l domini que sobre 'l Ramon exercia.

Per fi de esta manera arribaren á una casa del arrabal demunt la porta de la qüina penjaba un ram de pi, gornit de retalls de paper, blanch, groch, blau y vermell. A quiscun costat de la porta hi habia un banch de fusta, pintat de vert, y dintre l' entrada un taulell, demunt lo qual se veyan dos carretellets, set ó vuit ampollas y porrons y altres tants gots de vidre y copas de cristall y dos pots, ple de bolados l' un, y l' altre de rosquillas y carquinyolis. Completaben lo moblatge una guitarra ab mès suarda que tablado de presó, una llumenera de quatre brochs que penjaba del sostre per medi d' un filferro, lluenta com si aquell dia s' hagués estrenat, y uns prestatges col-locats devant d' una obertura, que donaba claror á l' únich aposento de la casa, demunt los quals hi habia algunas ampolletas ab líquits de diferents colors, separadas unas de altres per jochs de cartas, que de tant qu' habian servit, tenian ja las puntas gastadas y habian pres tal gesto que mès que cartas semblaban canals.

A ma esquerra del taulell hi habia una escala de sis ó set grahons que portaba al aposento que prenia claror per l' obertura á dalt anomenada, tenint per mobles quatre tauletas, cobertas de bayeta verda, lligada á las potas d' aquellas ab unas vetas, algunas cadiras, y una llumenera per l' estil de la de l' entrada. Dessota dit aposento existia la cuina, y dos cambretas que ab prou feinas si podian contenir quiscuna un llit.

Tant bell pich entraren, la dona 's dirigí al aposento de las taulas y allí fingint lo que no sentia, perque impossible es que sente qui no te cor, comensá á fer lo ploricó, á de-

manar perdó al Ramon dels agravis que l' hi habia fèt, y á condoldrers d' ell per veurerlo tant acabat y fins á demanarli que la castigás com mereixia, sens tenirli compassió, fins que 'l cort li digués prou. En fi: que l' home que tant habia jurat venjarse d' aquella frau, no sols no tingué pit pera tirarla al botavant, sino que 's deixá anar demunt lo parany qu' ab sas trassas y manyas li habia estés, de manera que acabá plorant y condolense de que fos casat y fins pare d' una nena y un nen.

Lo mossota li digue que pera guanyarse la vida honradament habia plantat aquella taberna; que tots los sagals y carreters que feyan la carrera de Valencia á Barcelona, com que la coneixian de quant estaba al poble, la freqüentaban, donantli ab aixó molt guany sens escandol de ningú; y que si tenia tants y tant bons parroquians, ho debia principalment al *tio Cheroni*, qu' era un majoral valenciá, mès viu que 'n Tinyeta y mès salao qu' un andalús. Y aixó no ho digué aquella penjada sens mès ni mès, sino com qui sabia tot l' afecte que semblants paraulas debian produhir en aquell que en altre temps si gelós habia estat, y per cert sens motiu, era per mor del *tio Cheroni* que sempre 'n tenia una pera dir á aquella mala sèrp.

D' ensá d' aquell jorn la trista pau que 's disfrutaba en la casa de la Margarida s' acabá del tot: lo Ramon torná á la passada vida; treballaba poch y mal y ab pretext de que guanyaria mès fent conresar las terras y posantse ell a carreter, induhí á sa mare á comprar carro y animal; mès aixó fou sols una escusa pera poder anar á la vila, puig si algun quarto guanyaba, lluny de donarlo á la familia com era son deber, lo portaba á fondrers á la taberna de la Paloma, com

ne deyan de la que posat habia la desencaminadora del Ramon.

Lo que la pobre mare patia, lo que patia la trista Mercé, sols pot compendrerho la qui haja tingut la mala vida qu' un marit criminal sol donar á la muller que complint llurs debers ab tot l' afecte y carinyo que mana la Santa lley de Dèu, sap sofrir ab resignació, sens tornar resposta y prenentho com una creu, los insults, y fins los cops que li dòna, aquell que deuria ampararla y defensarla, com lo pal en que 's lliga 'l arbre tendre, pera salvarlo de l' embestida dels vents. A tal extrem arribá la crueltat del Ramon, que fins digué que si èll faltaba á sa muller, era perque ella habia comensat entenentse ab son cunyat, calumnia infame, injuria sacrílega, que produhí la separació de la casa, del únich fill del que rebia la pobre Margarida algun consol, y lo que era mès; la necesaria ajuda pera poder víurer sens empenyarse, y de lo que produhia lo que mercés á èll, anaban collint.

La sortida del germá ocasioná lo que no podia menys de succehir, puig encara que 'l Ramon durant algun temps feu mès bondat, com no treballaba las terras ab l' afany que corresponia, no las adobaba com era menester, y de lo que 's collia, 'n treya pera portar á un altre cau, res hi bastaba. A la casa 's comensaba á sentir necessitat y valga que la pobre Mercé, que tenia bonas mans, treballant com una negra guanyaba pera donar un boci de pa á sos fills, que sino, pobrets! Quans jorns hauriant anat al llit sens haber entrat en son cos gracia de Dèu, com no 'ls ho haguessen donat alguns compassius vehins.

Y lo que deya la pobre Margarida, al menys hagués fèt l' anada del fum. Mès, qu' es cas! Mentres tenia diners,

fòs que 'ls hagués guanyat traballoquejant, ó en lo joch, ó ab lo producte de lo que de casa furtaba, no 'l veyan; pero tant bon punt tenia las butxacas vuidas, tornaba á casa, y treballant un poch las terras, fent algun jornal ab lo carro, ó fingint una bondat que no tenia, procuraba arreplegar alguna coseta pera tornar á cap primer. Ja habem vist que perfidiaba pera que llur mare li cedís l' us de fruit; puig sabia per experiencia que ningú li volia comprar la propietat de las terras, — que ja habia intentat vendrer, — mentres visqués la Margarida: mès en est punt ella fou ferma, puig no tenint ja ni una guspíra de confianza en sont mal fill, no volgué deixarse tallar de la capa, convensuda de que era l' únich medi que li quedaba, si no volia viurer ella, sa nora y sos nèts, únichs sèrs que en lo mon tenia que li mostrassen afecte, demanant caritat, y debent termenar sa existencia en lo llit d' un hospital.

Y preguntam are: no es ben trist qu' un home aixis, y en bona fe que n' hi ha mès qu' un foch no 'n cremaria, perque son pare l' habia cridat hereu, pogués fer y desfer, perjudican á sos fills, á sa muller, á sa mare y á son germá? Se 'm dirá que la pobre Mercé, podia demanar lo divorci, que sa desgraciada mare tenia obert lo camí pera demanar l' amparo de la lley; mès que 'n haurian trèt? En fi: no 'ns emboliquem en semblants qüestions que 'ns han fet posar mès de quatre cabells blanchs. Es lo cert que 'l Ramon era la desgracia de la casa; es lo cert que per mor d' ell tots patian y tot ne valia menos y es lo cert que la mare 'l temia, los fills l' acariciaban ab temor, la muller lo consideraba mès que com á espós com á tirá, y en lo poble no hi habia un sol vehí que 'l mirás ab bon ull. Si ho habeu oblidat, recordau lo que deixam dit en los capitols quart y quint.

VIII

Aquest termenabam, dient que al sortir lo Senyor Rector de la casa de la Margarida, sos nèts quedaren mès contents que may, principalment la Margarideta que debia sembrar de flors lo camí que portás lo Senyor Bisbe per anar á la parroquia.

La santa visita que 'ls Ilustres Pastors de la Iglesia fan á las feligresias de sas respectius diócesis, constitueix sempre un aconteixement, tant mès important, quant mès petit y menos poblat es lo punt ahont se dirigeixent. Y la veritat: ès un cuadro que tè pera nosaltres una poesía indescriptible, 'l que ofereix un Prelat, una de las dignitats mes grans de la milicia del Senyor, arrostrant las inclemencias del temps, las incomoditats de las estacions y devegadas fins los perills dels camins, pujant al cím de las montanyas, baixant al fondo de las valls, atravesant torrenteras y vadeijant rius, mòltas vegadas á peu com los primers apostols que tingué 'l Salvador, algunas á caball d' una bestioleta, com aquella demunt la quina feu sa triumfal entrada en Jerusalem, pera portar per tot ab lo sagrament de la *Confirmació,* espiritual aliment als que pertanyen á l' Iglesia de Cristo.

Pera 'ls pobles petits sobre tot, es semper una de las mès grans festas. Per aixó certa matinada d' un dels derrers jorns de Septembre de l' any de gracia 1858, se trobaben en lo limit del terme, la major part dels feligresos de Santa Digna.

Sabian que 'l Senyor Bisbe que dormit habia en San Jaume debia administrar aquell dematí en sa parroquia, y per lo tant volgueren obsequiarlo com se mereixia, desde 'l punt en que trepitjás lo terreno á ella pertanyent. Per so 's trobaba allí l' Ajuntament ab trajo de cerimonia, es á dir ab gambeto y banda; per so hi habia una dotzena de propietaris armats de escopetas, ab lo objecte de galejar y fer salvas; per so finalment hi habia unas quantas noyas vestidas y enjoyadas con millor pogueren y saberen llurs respectius mares: mès portant totas sutils vels de punt y sencillas coronas de flors; y quiscuna un paner de fullas de rosa y ùrà para sembrar ab ellas lo camí.

No feya encare un quart que esperaban, quan los tirs qu' anaben etgegant, los que de San Jaume l' acompanyaben, los advertiren de que 'l Prelat s' acostaba, y tots se posaren en moviment. Tant bon punt entrá en lo terme s' alsaren las campanas, y los crits de «Ave María purísima,» l' esbalech de las escopetadas y la remor de la gernació, ompliren l' espay. Tot hom volia besarli l' anell, quiscu volia esser lo primer, y ab semblants demostracions d' afecte, ab prou feinas podia donar un pás la comitiva composta del Sr. Bisbe, dos capellans que ab ell anaben, lo Rector del poble y los Senyors del Ajuntament. Fou precís que 'l guarda termes distribuis algun tanto y ensenyas més d' una vegada la culata de la carrabina pera que amainás l' entusiasme y de est modo fou possible posarse en marxa la professò, que ab un quart arribá á la Parroquia, comensant inmediatament l' administració del Sagrament.

La veritat: si no 's tractás d' un dels actes mès solemnes de la Iglesia, alguna cosa diriam dels crits, del desespero, de las rebequerias de la quitxalleta, que esperverada ja per-

que ha sentit dir á sos pares que 'l Senyor Bisbe 'ls donaria una bofetada, veentse devant del Ministre del Senyor, que ab la capa y la mitra, tè per ells tot l' aspecte d' un ser espantable, s' esgarrifa fins al punt d' erisarseli 'ls cabells, y comprenent per la amenassa de las creus, que lo moment s' acosta de rebrer, crida y plora, pujant son terror al cap de munt quant los asistens aixugan ab los cotons, lo crisma posat en lo front dels qui han rebut lo sagrament. Es lo cert que tots se tocan com si 'ls sortís sanch, y que 's passa mòlt temps fins que revenen del susto passat. Lo temple sembla donchs la sala d' un metje quant empelta la vacuna, y tots aquells crits y aquells plors y aquells lamentos, no cessan fins y tant que termenada la ceremonia, puja á la trona, ó llegeix desde 'l peu del altar lo Secretari, las indulgencias concedidas als que han assistit á acte tant solemne y trascendental..

Lo sacerdot que en la visita de que parlam, tenia 'l carrech sobredit, era un jove dotat de grans coneixements, que comprenent las necessitats del poble ahont se trobaba, en un brèu sermó nutrit d' unció evangélica, encarí la importancia y necessitat d' observar los manaments de la lley de Dèu. La pobre Margarida, la desgraciada Mercé, que com totas las demès mares, habian sos fills portat á confirmar, se desfeyan en llágrimas de dolor, sentint pintar la vida que tè y la vida que espera, al desgraciat que sens temor á Déu y als homes, oblida llurs debers, y ni com á home, ni com á cristiá, ni com á fill, ni com á espós, ni com á pare, compleix un sol dels preceptes que hi ha establerts. Y com lo Ramon era tal com sabem, que malviatge si tenia cap víci per apendrer, la trista muller y la desditxada mare sentian que se 'ls trencaba l' cor á cada paraula del eloqüent predicador, —que semblaba que pel Ramon particularment parlás,—

alentant sols la confianza de que tal volta aquellas salutívolas advertencias, admetlla farian en lo pit d' aquell.

Mès ben diferent era de lo que presumian, perque 'l Ramon qu' era d' aquells que pareix que temen que las iglesias deuhen enfonsarse y aixafar al que son dintre, tant bell punt obriren la porta, termenada que fou la administració del Sagrament, sortí del temple pretextant que en ell s' ófegaba de calor. En la porta trobá á la Xarranxa que en compte del mocadó al cap portaba mantellina de bayeta virada, puig la blancor habia desaparegut á copia d' haberhi tacas y en las mans un rosari que venia á suplir la falta de la filosa. Feya com que resás ab l' objecte d' arreplegar alguna caritat; mès jo penso que murmuraba éntre dents, ja que no tenia ningu ab qui ratallar al proxim. Y penso aixis, perque tant prompte vegé al Ramon que sortia, portant de la ma á la Margarideta, vestida encara ab lo manto y las flors y las joyas, l' emprengué preguntantli si tardarian mòlt á acabar.

—Are van á comensar lo sermó.

—Ah estrofa, y are te 'n vas? Mira que 'l sermó que prediquen me sembla que faria per tu: mès ja 'm fas carrech que tens feina.

—Feina jo? En bona fe que quan convé, si 'n tinch, la se deixar.

—Per aixó ho dich: perque convé.

—Convenir avuy? Si es diumenge.

—Donchs per aixó mateix, perque es diumenge, que feinas y feinas hi ha, y algunas sols en lo diumenge 's poden fer.

—Parleu clar dona que no os entench.

—Mireu lo pobrét y qu' es ignoscent. Pot ser si 't ficaban lo dit á la boca no mossegarias.

—Os dich que no. Bo so jo pera fer embuts y dissimular.

—Ja 't crech; mès callo que hi ha roba estesa.

—Margarideta, vès comensa á passá que ja t' aconseguiré.—Digué 'l Ramon.

Encara no habia donat tres passos la tendra criatura, qu' anaba mès contenta que 'l mon, mirant la medalla que li doná lo senyor Bisbe, y ya habia aquell nuat la conversa preguntant.

—Donchs que voliau dir ab alló de la feina, que vos sémpre parlau ab segonas.

—Jo pobre de mí, que no tinch mácula de pecat? Veyeu lo que tè fer favors? Res, res, callaré que després encara á una desgraciada la bescantan.

— Parleu com cent...

—Be no renegues, que per no sentir la tèva boca, tot se pot fer.

—Gracias á Dèu.

—Aixis home, mès val aixis.

—No comensau encare?

—Que poca paciencia! Sempre vas mès cremat, y are que deurias anarhi... Pero ja 'm fas carrech que no ho deus saber.

—No sé res.

—Ho crech mès bè qu' ho dius. Quant temps fa que no has estat á vila?

—Que 'n teniu de fer vos?

—Huy quin geni mès fogòs. Jo res Ramonet; mès com sé que hi ha qui t' interessa...

—Y bè, si: qu' hi ha de mal?

—Res home, res; que lo que no 's cou pera mí, balda-

ment se creme; mès com diuhen que la mòssa del pastor está presa...

—Que diheu?

—Ja saps qui vuy dir?

—De sobras. Y perque, diheu perque?

—No vajas tant cremat. Despres que podria ser que fos mentida, que com la gent no fa més que enrahonar. Fessen com jo que no 'm fico ahont no 'm demanan, perque á bodas que no 't convidan senyal que no t' hi volen.

—Sí, sí ja 's coneix.

—Donchs si son verdas si son maduras, dihuen que en la taberna hi hagué un escandol que tot se 'n anaba dalt á baix: se conta que fou cosa de joch; mès pot ser son malas volensas; perque com en lo mon hi ha tanta enveja.

—Acabeu com cent botavants.

—Sembla que 'l sereno 'n doná part á la justicia: dihuen que li posaren una munta, y com la minyona no obehí, qui sap! Pot ser no tenia un pa á la post, perque moltas vegadas lo mès calent es l' aiguera.

—Acabeu.

—Al Senyor Batlle se n' hi pujá la mosca al nas, y á la gorjola falta gent.

—Presa?

—Aixis diuhen; mès ja ho saps: no tot lo que 's conta es veritat y encara que cuan los gossos lladran alguna cosa sentan, y si la riera brama es que porta aigua, de vegadas se sap lo vent y no 'l torrent, perque hi ha qui sent campanas y no sap ahont tocan, que de diners y amistat la meytat de la meytat.

Totas estas rahons las deya la Xarranxa sens que las pogués escoltar lo Ramon, que tant prompte com s' arribá á

convenser de que la mòssa del Pastor estaba presa, arrencá á correr en direcció al poble, ab tanta pressa y delit com si á caseua 's calás foch.

La mala vella veentho, comensá á parlar ab sí mateixa, dient «tant fogós es com son pare quant tenia vint anys»; mès veent que comensaba á sortir gent de la parroquia, emprengué de nou la tasca de resar y barrejar ab los Parenostres y Avemarias del Rosari, tot era dir: «Avuy qu' es tant gran diada, no hi haurá una bona ánima que tinga llástima y compassió d' esta pobre jaya que no s' ho pot guanyar? Miren germanets ab ulls de pietat á esta pobre velleta que ni forsa tè pera tenir lo fus als dits.» Los que mès la coneixian ne feyan burla; pero altres mès ignorants ó mès tendres de cor, conmoguts encara pel fervorós sermó qu' acababan de seutir, li feyan almoyna, sens altra fi que acabar de santificar aquell dia que tant bé habian comensat.

En est punt arribá corrents plorosa desconsolada, vestida encara del mateix modo que quant aná á rebrer lo Senyor Bisbe, pero portan á la ma lo vel y la corona de flors, la pobre Margarideta, demanant ab grans crits á la sua mare.

—Calla, dona—li deyan los qui en la porta de l' Iglesia s' estaben,—calla dona que es dins: ja sortirá.

Mès ella no 'n feya cas y sols deya. «Mare, mare.»

Jo penso que las donas coneixan entre mil la veu de sos fillets que las cridan, y que per lluny que sian las sentan. A lo manco aixís degue succehir á la Mercé que procurá sortir de la Iglesia empenyer á tothom y demanant que li deixassen pas.

—Margarideta, filla de mon cor, que tens?—Digué tant bon punt hagué passat lo llindar del temple.—Que tens ángel meu? Perque ploras?

—Mare, veniu, correu: 'l Pare...

—Filla de mas entranyas t' ha pegat?

—No mare, no...

—Ha pres mal?

—Ay mare mèba!...

—Mès que veig? Las arracadas, la soguilla... Que 'n has fèt? Ahont es?

—Lo pare me las ha tretas, y...

—Y qué filla meba?

—Y ha arrancat á fugir cap á vila.

—Jesus Dèu mèu, Hi ha mès penas?

—Verge santa dels Dolors, no 'l desampareu!—Digué la pobre velleta plegant las mans y alsant al cel los ulls, cahent despres á terra tant llarga com Dèu l' habia fèta.

—Ay Dèu nos guard d' un mal fill!—Digueren algunas donas, socorrent á la desditxada Margarida, mestres que la pobre de sa nora olvidant son greu dolor, corria á la Rectoría á cercar vinagre pèra retornarla.

XI

Si no existís un' altra vida en la quina debem trobar la recompensa dels treballs y adversitats que en la present nos envia 'l Senyor, que 'n traurian d' haver vingut al mon aquells que en èll res mès que penas han tingut! Perque si en esta vall de llágrimas per cada hora dolenta n' hi hagués cent de bonas, ó lo qui obrás bè poguès trobar desseguida un

premi corresponent á sas bonas accions, podria dirse que no li caldria esperar res mès, com aquell que fent per exemple dèu lleugas de camí pera veurer un espectacle, altre cosa no pot desitjar habent alcansat son propòsit. Mès essent tot lo contrari; habenthi cent motius de desconort per' un de plaer; veentse moltas vegadas que no son los mès ditxosos, los mès bons, puig tenen prou ocasions de dol, y no 'ls queda mès satisfacció que 'l ben obrar y l' esperanza, n' hi hauria pera tirarho tot á un costat, sens la convicció de que estas esperanzas dehuen veurers convertidas en realitat.

Facil nos fora trobar míl exemples que vinguessen á demostrar la rahó que tenim pera parlar de semblant manera; mès que 's mire quiscú á si mateix y veura que sols dihem la pura veritat, y si ni semblant treball se vol pendrer, que 's mire en l' exemple qu' ofereix la pobre Margarida, y de segur se posará de nostra part. Y per cert hi ha tantas Margaridas al mon.....

Mès sens apartarnos de la desditxada mare, que perdé 'l sentit al saber la derrera malifeta de son fill, no tant per lo que ella mateixa significaba, ab tot y esser de las mès perversas, com per comprender lo camí en que habia entrat, quins motius de satisfacció habia tingut en la terra? Casada en los primers anys de sa joventut, s' habia afanyat al sol fi de fer caudal pera sos fills: quan podia esperarse un estar d' alló mès passador, la desgracia tingué de perdrer al marit: sola, y ab la obligació de mantenir á aquells qu' habia posat al mon, tingué de treballar com una arrastrada pera mantenirlos y educarlos y per bon pago sols habia obtingut los cruelissims pesars que 'l Ramon li donaba: densá qu' era al mon, y la trista esperanza que en lo material li oferia l' esdevenidor. Y no es això tot. Volgué casar á son primo-

genit, y encara que la nora habia eixit com pocas n' hi ha, esta mateixa circunstancia aumentaba son dolor cada y quant veent lo desgraciada que esta era y lo desgraciats que eren sos nèts, se recordaba que ella habia fèt lo casament: tenia un altre fill, del qui mès de quatre vegades habia rebut consols, y la lley ab sa inexorable severitat, li habia pres dentre mitj de sos amantissims brassos, per so que mercés al mal cap del Ramon, no tingué pera redimirlo d' aquella especie d' esclavitut en que temporalment están los soldats. Y donchs esta dona piadosíssima que com á mare 's pot pendrer per exemple, y com á dona no emprenia la mès insignificant obra, sens encomanarla á la Providencia de Dèu, y á la misericordia de sa divina Mare, hauria pogut viurer resignada si no hagués esperat que sas penas en esta vida tindrian despres, en l' altre un premi etern? Qu' es cas! Ni pensarhi! Mès ho prenia tot per amor de Dèu, ho consideraba com á mals que Dèu li enviaba y feya son camí per esta vall de llágrimas, giment y plorant.

Mès ab tot lo que passat habia, no habia encare apurat son cálser d' amargura, y be que del jorn aquell en que 'l Ramon despres de robar de demunt sa filla las joyas de sa muller, y de dintre sa casa, lo carro y animal que ab sos propis habia sa mare comprat, may mès torná á trepitjar lo llindar de la porta, ab lo que, sisquera no tenian rahons, no per aixó aquella bona mare vivia mès tranquila ni més ditxosa.

Mès d' un any habia passat densá d' aquell fèt y la pobre dona no 's podia traurer del demunt lo pes que tant vil acció habia llensat sobre son cor, ni 'ls temors que concebia cada y quant pensaba en alló de que capás habia estat son fill. Ab freqüentia li venia al enteniment lo que tantas vega-

das li repetia essent encara nin, « del sou al bou, del bou á la forca; » y s' horrorisaba y fins se posaba malalta pensant que en camí estaba d' arribarhi.

En semblant situació altre consol no li restaba que las fèstas de sos nèts; lo dolor de la Mercé, que per so que del mateix que lo d' ella pervenia, semblaba que 'l desconort d' esta enpoquís son mal; los prechs á Dèu Sobirá y sa Santíssima Mare, y las cartas que de temps en temps rebia del Miquel, d' aquell fill que tenia en lo servey del Rey. La lectura de ditas cartas que ab lo major carinyo del mon li feya sa estimada nora, semblaba que fins li comunicás novas forsas: al menys en los dias que li portaba carta l' encarregat que tenia l' Ajuntament, estaba mès animada, y no pensaba tant y tant en lo Ramon. Mès un dia, dia tristíssim fou aquell y per cert qu' era pels encontorns de Nadal, arribá á sus mans un plech que fèu donar un salt al cor á la pobre Mercé. Prou fèu quànt pogué per' ocultar á sa mare son contingut; mès un cor de mare may s' enganya. Encara qu' al principi sols li digué sa nora que 'l Miquel estaba ferit, avans del vespre tingué de confessarli, que en la acció del Serrallo, sostinguda ab los Marrochs lo dia 19 de Novembre, habia mort son fill defensant l' honra nacional. En altra ocasió aquella mare s' hauria desfet en un mar de llágrimas; mès eran tantas las que versat habian sos ulls, que estroncadas tenia las fonts del plorar. Son dolor ab tot fou inmens, y si no ho hagués demostrat l' especie d' ensopiment en que caigué, ho haurian dit clarament estas paraulas que repetia frecuentment. « Pobre fill de mon cor! Dèu t' haja ben perdonat.—Que hi ha que fer!—Prompte 'ns veurem. »

No sembla imposible que la debilissima naturalesa humana tinga forsas pera rebrer sens esberlarse en cent bossins,

com vas de vidre posat al foch, los infinits cops tots cruelissims que reb un jorn y un altre jorn, mentres fa sa via per est mon de miserias? De segur, de segur que si als no fossem que trossos de carn batejada, ó no podriam resistirho, ó de la mateixa manera ho pendriam que 'ls animals, que oblidant ab lo temps los fills que posaren al mon, no poden sentir que deixen de viurer; mès puig ho sentim, y forsas tenim pera resistirho, senyal es que Dèu nos ha donat una cosa que enforteix la fragilitat del cos.

La vigilia de Nadal, los nins que com á tals no podian compendrer tota la desgracia que en aquella casa pesaba, volgueren veurer si 'l *tió* 'ls portaria torrons.

—Fills, no: no 'n portará tampoch aquest any que com l' any passat lo pare y l' oncle son fora,—Digué sa infortunada mare.

—Donzas á mi ha dit un nen,—respongué 'l mès petit—qu' á oncu es á Cel y fayá veni tuyons.

—Sí, sí: 'l nen te rahó:—respongué l' avia—l' oncle es al Cel y dirá al tió que vos porte mòlts torrons, si resau tres parenostres.—Y girantse á sa nora anyadí.—Angels de Dèu! Qui sap lo que 'ls espera! Dònals un ple àre que sa ignoscencia no 'ls deixa compendrer, que en est mon hi ha mès espinas que flors.

No cal dir que las tendras criaturetas s' afanyaren á dir los parenostres que sa bona avia 'ls habia demanat pera descans de l' anima de son fill, y que ab tota l' alegría del mon, despres d' haber assamarrat al tió posat prop del foch, tragueren de sots d' ell, los torrons y altres cosas dolssas que 'l tió sol portar als nens que son bons minyons, estudian la llissò y creuhen al pare y á la mare. Ab lo que, y ab la seguretat de que al punt de la mitja nit, esta 'ls cridaria

pera veurer á la Mare de Dèu, que debia baixar á escalfar en lo foch que deixat en la llar habian, los bolquers del bon Jesuset, que dormit demunt de pallas se moria de fret, se 'n anaren al llit tant contents, com content pot estar qui no desitja res, per que es duenyo de tot.

Duraba encara en la casa l' alegria que habia produhit la satisfacció dels nins y mès que tot l' apacible benestar que barrejat ab dolsa tristesa porten las festas de Nadal, aqueixas festas que en los jorns mès frets, mès curts y mès tristos del any, celebra la Iglesia en conmemoració del naixement del Salvador dels homes, quan vingué á posarhi terme un nou y terrible aconteixement.

—Ay desgraciats de nosaltres,—deya la Xarranxa, aixugantse 'ls ulls y esgarbisantse 'ls cabells.—Ay desgraciats de nosaltres y qui ho habia de dir!

—Que teniu jaya?—Li preguntá la Mercé sentintla plorar.

—Que tens Maria?—Li digué la Margarida, ab tot y la repugnancia que aquella dona li causaba.

—Ay filletas mèbas no ho volgau saber. Ay las carns me tremolan encara quan hi penso. Pobrets de nantros qui ho tenia de dir.

—Maria tens alguna desgracia á casa?

—Lo mateix qui si hi fos, que saps que t' estimo Margarida com si fossem jermanas.

—Que vols dir?—Preguntá tremolant la mare que de cop comprengué que d' ella 's tractaba.

—Jaya parleu per l' amor de Dèu—digué la Mercé y anyadí desseguida.—No no: calleu—Y mirá á sa mare com si volgués dir «una mala nova la podria matar.»

Mès sia que la Xarranxa no vegés la senya, ó no la sa-

bes entendrer, puig no podem pensar que sa dolenteria ab tot y esser mòlta, á semblant punt arribás, anyadí.

—Que cert es que 'l cor may nos enganya, que cert! Lo teu ja t' ho diu Mercé; mès prenho per amor de Dèu que mès pati ell per nosaltres, benehit sia son nom. La culpa se 'n tè de no haberte volgut creurer Margarida; mès també s' ho paga.

—Del Ramon parlas?

—Y donchs de qui vols que sia trista de mi, qu' encara tinch un pa al cor que conto que no 'n reixiré.

—Y que hi ha? Qu' ha fèt? Que passa?

—No t' ho he dit, desditxada de mí? No t' he dit qu' está pres?

—Pres mon fill?...

—Lo Ramon pres?

—Pres fillas mèvas, pres, que diuhen qu' ha mort un home.

Sogra y nora, mare y filla llansaren un xiscle capás de rompre 'l cor, y abrassantse mutuament, prorromperen en un plor mès amarch, mès desgarrador encara que aquell tremendo alarit.

Las tendras criaturas que vegeren lo dol de la mare y de l' avia, s' agafaren á sas faldillas, plorant també, y aquell tristissim cuadro de dolor y amargura, sols desaparegué de la vista dels transeunts, quan algunas vehinas caritativas s' emportaren á aquellas donas, pera donarlos los consols que 'ns dicta nostra santa Religió.

X

La nova portada lo dia de Sant Esteve á la Margarida, per la Xarranxa, respecte de que son fill estaba pres, era per desgracia prou certa, y lo motiu d' ella prou terrible pera que tant la mare con la muller, s' haguessen entregat al mès gran desconsol.

Com de fèt: segons se pogué averiguar, lo sereno tot fent la vetlla la nit del dia de Nadal, habia trobat un home mort, prop d' ell un ganivet sanchgonant encara, y habentne inmediatament donat part á la justicia, 's comensá l' instrucció del sumari, sens que pel prompte 's pogués sospitar de persona alguna, puig lo mort, si bè estaba reputat per un d' aqueixos macos busca ruidos, cap danzèrs en totas las xerinolas y aplechs, no 's sabia que tingués á ningu agraviat. Mès tart un altre sereno topá ab lo Ramon que ab un perdigó á l' ala anaba fent mals passos pels carrers, y habentlo detingut, vegé que portaba las calsas y l' armilla ab tacas de sanch. A quantas preguntas se li dirigiren per' averiguar la procedencia d' aquella, sols sabé respondrer qu' habia caigut al passar per l' arrabal; mès com no tenia la ferida mès insignificant, y en l' arrabal precisament era ahont se trobá 'l cadaver, l' autoritat disposá la detenció è incomunicació del Ramon, manant que contra èll se dirigis lo procediment, com á reo presumpte del delicte d' homicidi.

Mentres los efectes del vi que 'l tenia dominat quan

l' agafaren, impediren que ab la claredat necessaria pogués compendrer tot lo que tenia de terrible sa situació, lo Ramon permanesqué indiferent, ensopít, ab aqueixa calma estupida pareguda á la dels pobres alienats; mès quan tornant en si 's vegé entre quatre parets, tancat, sens mès claror que la que penetraba dintre d' aquell tristissim aposento, per una petita obertura guarnida d' una doble y reforsada reixa, comensá á pensar en lo que li passaba y per mès que feya no 's podia donar compte de lo que li habia esdevingut. Succehiali lo que al que tenint un somni mòlt pessat, ni pot despertarse pera esvahirlo, ni despert pot convensers pel promte de que no sia cert lo que ha somiat. De sas cavilacions lo tragué la presencia del Jutge que acompanyat del Notari y 'ls agutsils aná á rébrerli la primera declaració. Tot torbat, sens compendrer de que li parlaban, digué qu' habia passat la vetllada en la taberna que 'n deyan de la Paloma, en companyia de varias personas qu' anomená; que després habia anat á tombar un rato y que no sabia res mès sino que 'l sereno l' habia detingut. Quan lo Jutge li preguntá com s' habia fèt las tacas de sanch que en son vestit se veyan, se torná de cent colors y tremolant, tot confos, mès blanch que la terra, respongué qu' ho ignoraba.

Las negativas per una part, que es quasi sempre la defensa que prenen los criminals, fundats en que per callar no matan á ningú, y per altre la circunstancia d' haber manifestat alguns dels qui en la taberna habian passat la vetllada, «que 'l Ramon per questions de joch, habia tingut algunas paraulas ab lo que trobaren mort,» eran motius sobrats pera que 'l Jutge tingués la convicció moral de que 'l fill de la Margarida era l' autor del crim. Ab tot: com la justicia humana sol anar ab peus de plom, quan de la vida d' un ho-

me 's tracta, averiguant d' assi y preguntant d' allá, pogué esbrinar que la tarde del dia de Nadal, lo qui en aquella nit se trobá mort, habia tingut en lo sarau unas fortas rahons, ab un minyó que també passá la vetllada en la taberna, enrahonant ab los presents y entre ells, ab lo mort. Com al pendrerli declaració consigná l' hora en que habia sortit de la taberna, y no sabè precisar lo qu' habia fèt d' aquell punt al que torná á caseua, disposá tambe lo Jutge la detenció de dit subjecte, posantlo com se pot compendrer incomunicat.

Tal era donchs l' estat de la causa, y per lo tant hi habia prou motius pera presumir que l' autor de l' homicidi habia estat lo Ramon y que ja que no ab la vida, pagaria son malifèt, perdent pera sempre la llibertat, y arrastrant la cadena que posa la societat ofesa, als que en ella delinqueixen oblidant las lleys divinas y humanas.

Això sabut, bè 's pot compendrer quin era l' estat de la desgraciada Mercè, que tant bon punt com rebé la nova proba que Dèu li enviaba, oblidant las injurias rebudas d' aquell que lo deber tenia d' ampararla, y recordantse de que son marit era y com á muller obligació tenia d' assistirlo en las penas y adversitats, no sossegá un instant á fi y efecte de ferli menys trista sa situació. Aná á la presó, mès com estaba incomunicat no li fou possible parlarli; corregué á veurer al Jutge, se li agenollá als peus, li abrassá las camas, y ab llágrimas de dol, ab prechs fervorosissims, li demaná que tingués compassió y misericordia per son marit: pintali ab colors vivissims sa trista posició, digueli pera commourerlo, que del treball de son marit depenia la subsistencia de sos fills, d' ella, de sa sogre; li fèu present que si 'l cas arribaba de que son marit tingués de passar per un afront, ni ella,

ni sa sogra, forsas tindrian pera soportarlo, y que sos pobres fills, sols en lo mon, abandonats, sens amparo de ningu, 's perdrian també. Lo Jutge que pels informes qu' habia pres, sabia la vida que portaba 'l Ramon y 'l mal comportament que en vers sa muller, sa mare y sos fills habia tingut, estaba admirat veent la noble abnegació, lo sant sacrifici d' aquella dona angelical, y conmogut y desitjant consolarla, li manifestá, que dintre la lley, estaba disposat á fer tot quant pogués pera salvar á son marit.

Si una noticia sabia, si una cosa per petita que fos averiguaba, que presumis que á son marit pogués beneficiar, corria á dirho al Jutge, al Notari, á tothom, pera que 's poguès saber, pera que 's pogués creurer que 'l Ramon no era culpable. Ella arribá á agenollarse als peus d' aquella dona, causa de totas sas tribulacions, pregantli ab llágrimas del cor sortidas, que treballás pera salvar á l' home que tant habia estimat; ella sabent que en lo poble debian certificar de sa conducta, pregá al Sr. Batlle, y demaná al Sr. Rector que als sèus unís sos prechs, pera que puig se tractaba de l' honra, pot ser de la vida del pare de sos fills, no digués la veritat, ocultás la vida que 'l Ramon portaba, callás son comportament en lo poble, y lo pintás com home treballador, com á pare amantissim, com á fill respectuós, com á marit honrat.

En una paraula: la pobre Mercé no vivia, no sossegaba: tan aviat al sèu poble com á la vila, tant aviat treballant pel Ramon, com cuidant de la sèva Mare que densá del jorn en que sabè lo crím de que acusaban á son fill, no fèu res mès de bo, pensant sols en aquellas paraulas «del sou al bou, del bou á la forca», y en la mala resposta, en la horrible

blasfemia que llansaba cada y quan lo reprenia dientli «fill mèu, ves á veurer á Nostre Senyor.»

Arribá un dia en que aquella pobre mare, aquella santa martir, no tingué ja forsas per' alsarse del llit, y sepultada en èll, en los moments en que no tenia la companyia de sa nora que com dit deixam desalada anaba ab tal de treballar pera son marit; la de sos nèts, que pobrets, ignorats de la gran desgracia que demunt d' ells pesaba, anaben á estudi y custura y fins jugaben com si res passás; la del Sr. Rector que moltas vegadas l' aconortaba recordantli tot quant patí la Verge Santíssima, ab tot y esser son únich fill lo fill del Etern Pare, y Dèu ell mateix; ó la d' algunas vehínas que pera consolarla s' empatollaban novas, totas fillas d' un bon desitj y de verdadera compassió, mès no de la veritat, s' encomanaba fervorosament al Criador, oferintli sa vida per cambi de la de son fill, ó demanantli que si tenia de morir, lo lliurás d' una mort que á ell y á tots los sèus deshonraba pera sempre ab terrible afront.

Y mentres tant que passaba pel Ramon? Lo Ramon mès desgraciat que criminal, tancat en sa tristíssima presó 's tornaba boig pensant quina podia esser la causa perque 's trobaba en aquell lloch de miserias y espiació. Ell se recordaba que com mòltas altres, habia passat la vesprada del jorn de Nadal, cantat, bebent, jugant y fent tabola ab los companys en la taberna; ell se recordaba qu' avans de tancar aquell lloch habia sortit per' espargirse, puig se sentia ab lo cap pesat; ell se recordaba com si ho hagués vist en somnis, de que un sereno l' habia detingut quan se 'n tornaba á caseua; mès entremitj, qu' habia passat? Perque 's trobaba en aquella presó? Que significaban aquellas clapas de sanch, que son vestit tacaban, que despert li feyan erissar los ca-

bells, que quan per ellas li preguntaben á punt lo posaben de perdrer los sentits y que en lo millor de son dormir, quan comensaba á recobrar las forsas perdudas, lo despertaben sobresaltat, congoixós, com si poch á poch creixessen y poch á poch pujassen, pujassen, pujassen fins al punt d' ofegarlo?

En aquellas nits eternas; en aquells jorns sens claredat, sens sorolls, sens alegria, en aquellas horas que may s' acaban, sol lo Ramon ab sa conciencia comprengué que quant patia ho tenia ben merescut. Llavors mirá á son passat; llavors se recordá que com á fill, res mès que pesars habia donat á sa mare; que com á espós, ni la consideració mès insignificant habia tingut pera sa muller; que com á pare, ni tant sols habia pensat en sos fills; que com á home, habia estat pedra d' escandol y esca de pecat, y quan recordá qu' habia abandonat als què posat habia en lo mon, quan considerá que 'ls habia robat, qu' habia fèt la desgracia de tots los que en lo mon per ell vivian, y tot per una passió indigna, vergonyosa, impropia d' un home, malehí á aquella serp que s' habia ab ell entrebancat, prorrompé en un plor amarguissim, y recordantse d' Aquell que ab tanta indiferencia mirat habia, digué ab verdadera contrició. « Perdó Dèu méu, perdó. »

Mès creeu que ab això quedá tranquil? Mentres l' home tè en la conciencia la carcoma del remordiment, impossible, impossible es que puga estarho. Y ell, no sols semblant rosech tenia, sino que pensaba á mès ab lo terrible de son esdevenidor. Ell se veya entremitg de quatre parets; ell sabia que 's tractaba d' averiguar qui fou aquell que matá un home; èll comprenia que de sa persona sospitaben, per so que demunt d' ell trobaren tacas de sanch; ell no veya mès

personas que l' escarceller, lo Jutge, lo Notari 'ls agutsils, ni una cara amiga, ni un rostre conegut; ell pensaba en las fatídicas advertencias de sa desditxada mare, sempre y quant li ensenyaba 'l camí del home pervers, y tot això l' enfonsaba de nou en un mar de cavilacions, y tant prompte pensaba que may mès tornaria á veurer la llum del sol, tant prompte que deuria morir sens poder donar un bes als que habia posat en lo mon, sens llegarlos altres bens que la deshonra, la ignominia, la fam. Y pensaba que dientli sa mare «del bou á la forca,» li habia respost ab mal modo «ara no hi ha mès forcas que las de l' era» y que comanantli «que anás á veurer á Dèu y li demanás concell,» sempre fou sa resposta «que 'm vinga á veurer Ell á mi,» y arribant á semblant punt se desesperaba, arrencabas los cabells y ple de dolor deya. «Es just, es just: ben merescut m' ho tinch; mès puig vostra misericordia es infinita, Senyor, jo vos ho prech, tingau pietat de mí.»

XI

Habia arribat mentres tant lo diumenge de Pascuetas que 'n diu la gent, ó de *Cuasimodo* com l' anomenan los almanachs y calendaris, per so qu' es esta la primera paraula del *Introit*, en la missa de semblant dia.

Jo no se si haureu posat esment en lo que succehéix en la naturalesa tant bon punt com arriba la festa que recorda 'l jorn en que ressucitá 'l Senyor; mès es lo cert que las

plantas com si altre no esperassen que 'l termini de la cuaresma d' eixos dias de tristesa que prescedeixen á la Setmana Santa, esclatan en un punt. Los sembrats 's omplan de graciosas espigas, los arbres vesteixen sos verts trajos de primavera, embausaman l' atmosfera los perfums de cent flors, sobreixint los de la humil viola boscatana, los aucells segueixan las aucellas refilant sos cants mès suaus, convidantlas á comensar la mès asfelagadora estació de l' any, y la naturalesa tota despertant del pregond somni de l' ivern, canta himpnes de reconeixensa y gratitut á Aquell que tot ho creá. Las papallonas posadas demunt las floretas, mostran al sol llurs alas, d' or y vivissims colors esmaltadas; las abellas beuhen en sos púdichs calzers la dolsa mel ab que fan sa morada, lo tendret anyell y la juguènera cabrida, briban per lo prat, sens cuidarse de las mares que belant los cridan; y 'l llaurador ab cants del cor sortits, alegre ompla l' espay. Y cap al tart, al caurer lo dia, quan la campana dóna la benanansa al jorn, comensan son concert los grills, deixan sentir sa remor los cadells, las granotas emprenen sa conversa, lo mossol vola d' un puesto al altre avisant als companys ab sos aguts xiulets, y á tots eixos sorolls y á tots eixos accents, s' uneixen los mil remors de la nit, eixos remors que ni un sap d' ahont venen, que pot ser los produheixen las fullas respirant, que pot ser son sospirs de flors que somnian, que pot ser pervenen del pas de las estrellas, que demunt nostres caps fan tranquilas lo camí que desde 'l principi, 'ls senyala 'l Criador, y que com la flaira de las flors, y los cants dels aucells y l' aspecte de la naturalesa tota semblan dir: « Puig revingueres, Primavera, benvinguda sias. Puig de nou torná, Senyor, benehit siau. »

Si: benehida, benehida sia la Primavera, que 'ns dona

nova vida, benehida sia la Primavera, que vesteix lo mon ab llur mantell d' esperanza.

En semblant dia com lo del quin parlam, la Iglesia, recordant que hi ha qui no s' ha pogut acostar á la taula del Senyor, á menjar lo pa dels Angels, que es també lo pa dels homes, tè por costum visitar als malalts y presos fentlos particeps dels plers que concedeix als que de ella son verdaders fills.

Qui podia pensarho! en aquell dia, debian rebrer al Senyor de cel y terra, en lo llit del dolor, una mare per culpas de son fill: en lo fons d' una presó aquell fill que despreciat habia los concells y advertencias de sa mare; la Margarida que desde 'l punt y hora en que en lo llit se quedá, may mès habia tingut forsas per' alsarse d' ell: lo Ramon, que ab tot y que no s' habia pogut probar que èll fos l' autor de l' homicidi perpetrat en la nit de Nadal, tenia en contra sèu las sospitas, y totas las circunstancias que consignadas deixam, mès que prou pera engendrar en l' ánimo del Jutge la mès fundada convicció moral.

Tres mesos feya ó poch mès que pres estaba y pareixia que demunt d' ell haguessen tirat los anys á grapats. Estaba groch, macilent y fins tenia cabells blanchs, y en los llarguissims jorns que en la presó passaba, no tenia mès consol que 'l recort de sa familia, y las visitas que tant bon punt li alsaren la incomunicació, li feya sol-licita la virtuosa Mercé, confortantlo sempre ab paraulas d' amor y esperanza, y pintantli una tranquilitat que de segur no sentia. Mès diem mal: semblants visitas ab tot y que 'l satisfeyen y per lo tant hauria volgut que durat haguessen horas y horas, l' atormentaben, y fins lo feyan enrogir de vergonya, per so que consideraba lo mal comportament que tingut habia envers sa

muller, tendre, jova, honrada, exemple de mullers, patró de fillas y model de mares.

Lo dia de que parlam, tant bon punt hagué rebut *Nostr' Amo* la bona Margarida, ab lo fervor y contrició que 's pot contar, la Mercé emprengué lo camí de la vila, pera poder assistir á la funció del *Combregá general* que debia anar al Cuartel, á fi y efecte de que poguessen rebrer lo *Sagrament de l' Eucaristia*, los presos reclosos en las presons que en ell existeixen. Conmogut encara son cor per l' espectacle per demés tendrissim que á caseua acababa de presenciar, transida de dolor considerant lo que á son marit esperaba y l' esdevenidor que la sort reservaba á sos fills, arribá al Cuartel en lo punt y hora en que formada la tropa en lo pati, esperaba l' arribada del *Senyor.*

De prompte 's sentí gran brogit de gent y la música del batalló, las bandas de cornetas y tambors romperen á una la marxa real. Las veus dels gefes manant rendir las armas als soldats, lo magestuós so de la campana que anunciaba als habitants de la vila que sa Divina Magestat recorria los carrers, lo toch de la campaneta que avisa la proximitat del *Combregar*, lo patetich *Miserere* qu' entonaba la capella d' escolanets, lo cant de la comunitat psalmodiant los magnifichs versicols del *Sacris*, y l' humilitat de la inmensa multitut aplegada prop del Cuartel, demunt la quina, com la gracia del Senyor, s' estenian nuvols purissims d' ol-lorós incens, conmovian los esperits fins lo mès fondo del cor. Y mentres tant en la capella de la presó, agenollats los presos que rebrer debian lo *Santíssim Sagrament*, escoltaben las paraulas que 'ls dirigia 'l sacerdot preparantlos per' aquell solemníssim acte.

« Fills mèus, los deya, anau á veureros en presencia

d' Aquell que tot ho pot. Ja que las malas passions que en lo cor del home germinan á tal punt vos han portat, arrepentiuvos dels mals qu' habeu comès, demanauli ab verdader dolor que tinga pietat de vosaltres y de segur estendrá demunt vostres cors son mantell d' infinita misericordia. La justicia dels homes se pot enganyar, perque no es infalible, perque te de judicar á semblants seus; mès á Dèu que 's superior á totas las cosas, que res li está ocult, que veu los pensaments dels homes per fondos y amagats qu' estigan, no li pot succehir lo mateix. Si en est mon habeu delinquit, y de veras os arrepentiu, Ell os donará forsas pera sofrir los treballs que en esta vida os esperan, y al acabar esta tristissima vida de miseria y dolor, os concedirá un lloch en lo regne del cel. Ell es tant just que no pot enganyarse ni enganyarnos: Ell es tant clement, que quants ploran troban en Ell misericordia; Ell es tant piadós que consola als tristos y desconsolats; Ell fills mèus es tant humil que ab tot y esser Rey entre 'ls reys y Dèu de reys y homes, fa iguals á grans y petits y ab lo mateix amor visita al rich que al pobre, y y ab la mateixa diligencia acút al pres que al malalt. A vosaltres als qui los homes han apartat de son costat, á vosaltres, fins á vosaltres s' abaixa pera donaros son preciosíssim cos, y puig impossibilitats estau d' anar á veurerlo en lo sant temple ahont se 'l venera, os ve á veurer en lo fondo d' una presó.....

—Misericordia de Dèu!— digué en est punt un dels presos caent á terra de llarch á llarch. Era 'l Ramon que sentint aquellas paraulas que tantas voltas habia pronunciat desdenyós é indiferent, comprengué de cop la justicia y sabiduria inmensas d' Aquell qu' en sas mans tè, l' ordre de l' Univers.

Mentres tant se sentian per punts mès clars y distints los cants del *Miserere* y fins á la estancia convertida en capella y per la reixa que dòna al carrer, entraban aquellas veus que deyan

Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam
(Senyor, puig tant gran es vostra misericordia, tingau pietat de mi.)

Et secundum multitudinem miserationem tuarum, dele iniquitatem meam.
(Y puig vostra bondat es infinita esborrau mas maldats.)

Y quan estas veus callaben, responia la comunitat, cantant alabansas Al qui es tres vegadas Sant.

Y mercés als remeys que se li fèren, torná de son desmay lo Ramon en quell punt en que la escolania cantaba

Ecce enim veritatem dilexisti: incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.
(Senyor vos estimareu la veritat y m' ensenyareu los secrets y misteris de vostra sabiduria.)

Asperges me hisopo et mundabor: lavabis me, et super nivem dealbavor.
(Aspergiume y quedarè purificat: rentaume y blanquejaré demunt la nèu.)

Y encara que no comprenia semblants paraulas, com si un angel li esplicas son sentit exclamá.

—Dèu mèu, Dèu mèu: lo castich que rebo, merescut lo tinch: vostra justicia es infinita; mès vos ho sabeu: jo so ignoscent del crim de que se m' acusa. Senyor, Senyor, misericordia de mi!...

—Es cert, es cert:—digué en aquell punt altre dels presos—est home es ignoscent. Lo culpable so jo, jo que si no revelás la veritat, indigne fòra de rebrer al S*enyor*.

En semblant conjuntura penetrá en la capella lo Sacerdot portant lo *Combregá*, que despres de brèu plática, administrá als presos á tal efecte preparats.

Encara la professó no habia sortit del Cuartel, puig lo Sacerdot posat de peus demunt la bandera del batalló, donaba la benedicció á la tropa que rendidas tenia las armas, y la nova de lo que succehit habia en la capella, corria de boca en boca y dels de dins se comunicaba als de fora. De èst modo arribá á la Mercé que detinguda per la gent, no habentli estat possible presenciar l' acte solemne de la *Comunió*, esperaba próp del portal, pera penetrar despres en lo pati y poder veurer á son marit quan tornás á la presó. Mès sentint lo que la gent deya, cosa per ella tánt y tant agradable que ab prou feinas podia creurerla, quan pogué convensers de que era cert, lo que 's referia com un miracle de l' *Omnipotent*, puig lo verdader culpable confirmá l' ignoscencia del Ramon, boja de contento, sens saber quasi lo que 's feya, obehint sols als impulsos de son cor, emprengué corrent lo camí del poble, deixant per altre ocasió veurer á son espós, á fi de no retardar ni un instant lo pler que debia tenir sa estimada mare, al saber semblant nova.

—Mare, mare—deya ja desde 'l llindar de la porta, ab veu ofegada per la emoció, per las llágrimas que volian sortir de son pit, y per l' aceleradissim pas que portat habia. —Mare, lo Ramon, vostre fill, mon marit.....

—Mercé que passa?..... Parla..... Reposa.....

—Mare, es ignoscent.

—Que dius?

—Si mare sí: es ignocent. No fou èll lo matador.

—Es cert?

—Si: que 'l delincuent ho ha revelat.

—Fill de mon cor y quan dèu haber patit! —Digué aquella pobre mare, y alsant desprès los ulls al cel, anyadí: —Dèu mèu y què 'n so de ditxosa! Sí, si: are ja 'm puch morir.

Y aquellas dos santas donas s' abrassaren llensant ensemps dolcissim plor.

De prompte los brassos de la Margarida 's desprengueren del coll de la Mercé y esta alsantse esglayada mirá á aquella de fit á fit.

—Mare, mare: que teniu? Vehinas... Assistencia.....

Era tart: aquella dona qu' habia sofert constantment, fins al punt d' haberseli secat las llágrimas en sos ulls; aquella dona que sens queixarse habia soportat ab santa resignació las repetidas penas ab que Dèu li habia obert lo camí de la gloria celestial; aquella ánima piadosa, aquella mare amantissima, que oblidant sos propis dolors, al rebrer aquell matí lo *Senyor*, sols habia tingut paraulas pera encomanarli á son estimat fill, no pogué resistir la satisfacció inmensa que li causá lo saber que no era criminal, y al plorar de nou, al versar llágrimas, no de dol com sempre, sino de dolcissim goig, s' envolá al Cel sens mácula de pecat.

XII

Com lo pres que 's confesá autor de l' homicidi comés en la nit de Nadal, no era 'l primer que de semblant manera obraba, puig casos s' han vist de personas, que per estar can-

sadas de la vida, ó mogudas per una extremada compassió, á fi y efecte de salvarla per exemple á un pare de familias, s' han fingit culpables de delictes que no han comés, lo Jutge atenent la solemnitat del acte en que tingué lloch aquell extraordinari aconteixement, passá á la presó ab l' objecte d' interrogar de nou al pres respecte de las circunstancias del fèt.

Ja 's recordará, que 'l mort habia estat un fatxenda, un maco, un busca ruidos. Donchs bé: en virtut de son geni, y segons confessá 'l delincuent, la tarde del dia de Nadal, habian tingut rahons al sarau, en termes d' haber fèt cops de puny; més avans d' eixir d' aquell lloch, feren las paus, puig lo qui habia estat lo promovedor de las rahons, no sols doná un satisfacció al ofés, sino que 'l convidá per' aquella nit á la taberna de la Paloma. En ella passaren la vesprada, y quan lo pres volgué anar á retiro s' oferí á acompanyarlo son dissimulat enemich. Com que qui mal no fa, mal no pensa, acceptá l' oferiment; mès tant bon punt arribaren en lloch, ahont lo fingit amich cregué que ningú 'l podia veurer, abalansás al coll de son company ganivet en ma, y de segur hauria donat compte d' aquell á qui acompanyaba, si ab un esfors extraordinari no s' hagués desempellegat de qui tant traidorament l' habia escomés, tenint la sort al mateix temps de ferli caurer lo ganivet. Acotás á aplegarlo pera defensarse; pero cego de rabia 'l traidor l' acometé de nou, s' abrahoná ab èll y en est punt se clavá la daga que l' ofés en la ma tenia, de manera que 's feri mortalment, morint al cap de brèu temps.

Semblant relació qu' ab tot y esser certa y per tant verosimil, tenia prou d' estraordinaria, principalment si 's posa atenció en lo fèt á que 's referia, donaba lloch á mòltas sospitas;

puig encara que 's veya confirmada per lo que declararen los qui habian presenciat las rahons en lo sarau, los qui passat habian la vetllada en la taberna, y lo mateix ganivet que reconeixeren com á pertanyent al mort, los que mès intimament l' habian tractat en vida, no quedaba justificada ab la certesa y claredat que vol la lley. Per altre part com lo qui's confessaba autor de la mort, bè que involuntari, no tenïa sanch y en cambi hi habia tacas en lo vestit del Ramon, no 's pogué resoldrer res fins y tant que s' aclarís mès aquell embull. Indagant d' aqui, y averiguant d' allá, declararen dos personas, que retirantse á casa en la nit referida, habian ensopegat ab un bulto; que 's acotaren per alsarlo y trobaren qu' era un home mitj borratxo demunt d' altre que desprès vegeren qu' estaba mort; qu' alsaren lo primer, lo qui tant prompte com se vegé dret, seguí son camí anant de trompicons y fent esses, y que se 'n anaren á casa, resolts á no dir res, com no fos que la justicia 'ls obligás á parlar mitjansant jurament.

Es per desgracia una preocupació mòlt arrelada, la que tè 'l poble respecte de que 'ls tribunals buscan rahons á aquells que poden donar llum sobre un fèt penat per la lley, puig d' aqui resultan molts crims que quedan sens castich, y mòlts ignoscents que pateixen sens necessitat. Lo cas que referim es un d' ells, puig si aquells homes haguessen contat lo que sabian, de segur s' haurian aclarat los fèts, averiguant l' hora en que sortí 'l Ramon de la taberna, y practicant las demes diligencias ordenadas pel Jutge, cosa que en los dias següents á la comissió del delicte, no hauria ofert cap dificultat, ó per lo manco moltissimas menos de las que 's presentaren passats mès de quatre mesos. Sia com vulga: la veritat sempre sura, y Dèu que disposá que per tant ex-

tranys camins rebés lo Ramon lo castich que requeria la mala vida qu' habia portat, permeté que 's comprobás sa ignoscencia, resultant d' aqui que 's manás donarlo per lliure.

Tots aquells passos exigiren mòlts dias, per manera que 'l Ramon, que per la causa que tots sabem y ell ignoraba, no habia vist en tots ells á sa muller, sentintse tot un altre y sens valor pera tornar á caseua, escrigué d' esta manera á la que per ell tant habia patit.

«Estimada Mercé: en aqueixos mesos que tancat he estat en una presó, sens saber si d' ella sortiria per anar al pal, ó arrastrar una cadena, puig lo que manco esperaba ab tot y esser ignoscent, era la llibertat, he aprés mès que ab tots los anys que tinch de vida. Tos prechs, los de la pobre mare, y també los mèus, puig lo que may habia fèt, ho he fèt dintre de la presó, deuhen haber arribat á Dèu, y á èll dech que la veritat s' haja sabut y que se m' haja donat per lliure. Mès are que puch eixir de la presó, ara que llibertat tinch pera tornar á casa, á la memoria 'm ve ma passada vida y recordo que no puch dir que sia mèva, la casa que deixí despres d' haberla robada. Puch eixir de la presó y com si fos un crim, tinch por de sortir d' ella y trobarme sol al mitj del carrer: puch anar á casa y vergonya 'm dono de presentarmé devant de tu, devant de la mare, devant de mos fills. Mercé: tu y la mare que tant bonas sou, no 'm perdonareu? Y si 'm perdonau, no 'm vindreu á cercar pera que no tinga de passar l' afront de sortir de la presó sens una persona que bè 'm vulga?»

A mans de la Mercé arribaba esta carta al punt del mitj dia, y no habia passat encara una hora quan se trobaba á la presó.

Com no hi ha ploma que puga pintar lo que entre marit

y muller passá en aquell punt en que 's vegeren, ó si existeix, no tè la nostra tanta habilitat, renunciam á ferho, deixantho al bon judici del lector.

Direm donchs, que la Mercé demaná al Ramon avans de sortir del cuartel, que passás endevant, prech qu' obehí, pensant que sa muller se donaba pena d' anar á son costat. Fins á cert punt era fundat tal pensament; més no era est lo motiu, sino un altre que demostra fins á quin extrém era bondadosa y delicada la Mercé. Com son marit estaba ignorant de la mort de sa mare, no volgué amargarli l' instant d' eixir de la presò y recobrar la llibertat. A tal fi deixá lo mocador de dol en la habitació del escarceller, y 's presentá ab un altre devant d' ell, manifestantli que sa mare no l' habia acompanyada per trobarse molt malalta. Aixis es que quan l' aconseguí, que fou passada la creu, es á dir á cosa de mitj quart de la vila, quedás èll extranyament sorprés, al veurer aquella prenda que senyal donaba de que en la familia s' habia experimentat una desgracia. Per axió es que tant bon punt estigué aquella á son costat, li digué son marit.

—Mercé, que significa est cobrispatllas? Qui s' ha mort?

—Tinguerem carta,—respongué sa muller,—de que s' habia honrat una bala de ton germá.

—Jo 'n tinch la culpa; jo que per mor de mons vicis, de mon mal cap, de la vida indigna que he portat, no fou possible lliurarlo del servey del rey.

—Ramon, lo passat, passat: Dèu ho disposá aixis y tant de bo que las penas que tots habem sofert, sian las últimas, y d' avuy endavant tingam sols motius de satisfacció.

—Y quant debeu haber patit, y jo foll, encegat, sens compendrerho, sens recordarme tant sols de vosaltres...

—Bè no hi pensem mès: d' aquest' hora endavant será tot diferent.

—Oh sí, sí: ho pots ben creurer. Ab los mesos que he estat pres; ab lo que passá lo jorn del *Combregar general*, que sembla un miracle de Dèu, so tot un altre. Mès la mare, la mare á la qui tantas voltas he enganyat, la mare contas que 'm perdonará?

—Ramon, las mares sempre perdonan; y al saber qu' eras ignoscent, nó sols te perdoná sino que fins te benehí.

—Pobre mare! Quina abrassada li donaré quan la vege!

—Ramon...—digué la Mercé, y 's posá á plorar.

—Que tens are, Mercé? Perque ploras?

—Jo no voldria dirtho; mès es precís... Ta mare...

—Está molt malalta ja ho sé. Tu m' ho has dit.

—Te he enganyat.

—Y donchs?

—Dèu ho disposá.

—Que?

—No la veurás mès.

—Morta?

—Morta Ramon: Morta y finá benehint ton nom.

—Quan?

—No t' ho he dit? No t' he contat que al saber qu' eras ignoscent, no sols te perdoná sino que benehí ton nom?

—Mare mèva! 'L goig la matá! Y quant debia haber patit aquell cor honrat entre 'ls mès honrats! Y jo visch? Y jo so ignoscent? Mentida, mentida: so ignoscent de la mort d' un home; mès sobre ma conciencia pesan las morts de mon germá y de la mare. Si: jo no he mort á ningú ab un punyal, això may, perque avans d' arribar á tal extrem m' hauria mort de fam en un recó; mès á penas á trastorns

he mort á la qui tant m' estimaba. Mercé, jo no tinch perdó de Dèu; jo mal fill, mal germá, mal espós y mal pare, he tornat sempre mal per bè y no hi ha remey, jo no puch may mès alsar la cara sens que quants me coneixan digan: «aquell matá á sa mare y á son germá, y omplí de disgustos á sa muller ab la mala vida que li daba, y fins robá á sos fills...» Y dirán la veritat, perque jo 'ls he robat lo pa qu' habia guanyat son avi, jo 'ls he robat lo que portares tu; jo.....

—Ramon per amor de Dèu, sossegat: no veus que ningú pot dir que sias un malvat? Lo del tèus fills, tèu era primer que d' ells; lo mèu no t' ho donguí quan nos casarem?

—Sí; mès no pera ferne l' us que n' he fèt.

—Ja hi tornam? No habem dit lo passat passat?

—Y que n' ets de bona! Mès no tots serán com tu, y mès de quatre vegadas me traurán los colors á la cara, recordantme lo que he fèt.

—Y ab quin dret? Qui podrá dir que sias criminal quan la lley t' ha declarat ignoscent?

—La lley! la lley sí; mès y aqueix rosech que tinch aquí, que d' ensá del jorn que m' agafaren m' atormenta, y ara ab mès motiu me fará patir?

—Ramon lo temps tot ho acaba.

—Tant que podiam ser ditxosos!

—Ara ho serém.

—Est un ángel.

—No so mès qu' una dona que sap pendrer las cosas per amor de Dèu.

A tot aixó 's distingian ja los remors del poble; los cants de la viram, los crits de las ocas y ab brèu temps podian arribar á caseua.

—Mercé:—digué 'l Ramon,—jo no entro al poble al fort del dia: la cara 'm cauria de vergonya al atravessar la carretera, y no vuy que degas patir anant á mon costat.

—Patir jo Ramon al costat tèu?

—Com vulgas; mès jo no entro mentres hi haja sol.

—Bè donchs: farém temps.

—Tampoch. Vès tu y mès tart entraré jo.

—Ramon perque vols que 't deixe?

—Desconfias de mí Mercé? No m' estranya, la rahó 't sobra.

—Ramon....

—Mercé, no desconfies: so un altr' home; mès te demano que no 'm fassas passar la vergonya d' atravessar lo poble tornant de la presó y quan tantas tribulacions han esdevingut á casa: 't prego que 'm deixes sol un parell d' horas, després ja may m' apartaré de ton costat.

—Com vulgas: mon deber es obehir.

—Si aixis ho prens, obeeixme esta vegada: es la última que 't manará ton marit.

—Y puch anarmen tranquila?—Preguntá la Mercé plorant.

—Esta nit soparé á ton costat; rodejat de mos pobres fills.

—A Dèu. Ell te guie y l' Angel bo.

—Ell me guia. Fins á desprès.

La pobre Mercé ab tot y que comprenia que son marit habia del tot cambiat: com á dona y per so que estaba enamorada, arribá á presumir que 'l Ramon s' hagués recordat de la que habia estat causa de tots sos dolors y.... En fi que no es capás de pensar aquell qu' está gelós! Mès no: s' equivocaba. Lo Ramon en compte de tornarsen á la vila, em-

prengué un caminet á la esquerra de la carretera y s' interná en lo torrent que l' atravessa. Allí s' assentá y sol, sens altres testimonis que 'ls salsers y las verdas canyas, que mogudas pel ventet feyan un tristíssim remor, doná sortida á las llágrimas que l' ofegaban, y que habia pogut reprimir pera no trastornar mès á la pobre de la sèva dona.

Allí permanesqué fins á posta de sol, y allavors se dirigí vers la Parroquia. Doná 'l tom per la part de derrera, entrá en lo fossar, y agenollat demunt d' una tomba, ab llágrimas als ulls, pregá ferventment pera sa pobre Mare, á la qui tantas penas habia donat d' ensá qu' era al mon.

Lo sol s' habia ja amagat derrera las montanyas de Montmell: demunt la terra s' habia estés la trista llum del crepúscol, y no 's sentian mès que 'ls gossos de las masías que lladraben ohint los passos dels viandants, los cants dels treballadors tornant de las xarmadas y las veus de las mares cridant á sos fillets: allá lluny los crits dels carreters arriant las bestias, á un costat lo soroll de l' aigua de la riera, mès avall lo que produhien las molas d' un molí y per tot arreu lo brugit del airet de la tarde, que s' ajocaba entre 'ls arbres, las matas y los tamarits. Aquella tranquilitat donaba nova vida al Ramon: pareixiali que en son cos entrás nova sanch, esvahintse al mateix temps la que sostingut habia al home d' avans, y continuaba resant ab llágrimas als ulls. Tant embadalit estaba, que no sentí los passos d' una persona que cautelosament s' anaba acostant, ni alsá lo cap fins qu' una veu, ja molt prop d' ell digué.

—Vetaquí: Quan lo diable está cansat de fer mal, se fa ermitá.

Sentint semblants paraulas, alsás mès prompte que la

vista, dirigintse en continent á la dona que las habia pronunciadas.

—Ay, ay,—digué esta.—Ramon per mor de Dèu no 'm matis: ja ho veus: jo so una pobre velleta que no fa mal á ningú; jo no ho deya per tant.

—Prou mal habeu fèt en lo mon ab vostra llengua d' escorsó: Dèu os ho pagará. Teniu per l' animeta de la mare, á la que tant habiau fèt patir.

Donali 'l Ramon una pessa de dos y atravessant la riera, emprengué 'l camí de caseua.

La Xarranxa, puig no era sino ella la que moguda per la batxillería que tenia en la sanch, tornant de captar, habia volgut saber qui pregaba ab tanta devoció agenollat sobre una de las tombas del fossar, no acababa de ferse creus admirada d' una sortida que deya clarament lo cambi que s' habia realisat en lo Ramon. Al fi emprengué de nou son camí tot dient. «Y encara dirán que malaltia y presó no adoban cap bribó!... Pare nostre qui estau en lo Cel, santificat sia 'l vostre sant nom...»

La mateixa dona 'ls mateixos pecats. Ja te rahó 'l ditxo que «lo que entra ab la capella, sols surt ab la mortalla.»

EPÍLOGO

Si passejant per aquells vols de la rectoria, desde 'ls quins clarament se distingeix lo fossar, vos sorpren la fosca y mès qu' ella veurer á un home jove encare, que deixant la manta, l' aixada y la cistella, entra despres en aquell sant lloch, no penseu que hi vaja pera res de mal: es un fill que tornant de la treballada, va cada jorn á pregar per l' etern descans de l' ánima de sa mare. Si en los jorns de festa atravesant lo poble os crida l' atenció aquell mateix home, per so que essent jove encara, en compte d' anar á la taberna, juga ab las criaturetas, ó las entreté contantlos rondallas, de segur s' entendrirá vostre cor, sabent qu' es un pare que á forsa de cuidados preten recompensar lo temps en que ni tant sols se recordaba de sos fills. Si ensopegau ab una dona joveneta, de bon veurer encara, ab tot y que pintadas porta en la cara senyas d' haber mòlt sofert, y per ella preguntau á cualsevol del poble, os respondrá qu' es la dona mès ditxosa del mon, densá que son marit es lo mès bon treballador, y sobre tot com á honrat, exemple de marits y patró de pares.

Si la pobre Margarida haguès viscut, hauria dit per totas parts que 'l senyor Rector estaba dotat del do de profecia, y de segur hauria anyadit « Prou ha costat; pero que hi farem: **MES VAL TART QUE MAY.** »

Y la Xarranxa? La Xarranxa morí com habia viscut: murmurant, tafanejant y batxillerejant. La derrera nova que portá al poble, fou la de que la justicia habia manat tancar á la galera per escandalosa y altres excessos á la mossa del Pastor. Moralisant com solia respecte de semblant fèt, deya: « Qui porta mal camí, no pot fèr mòlt bona fi; puig sabut es que qui mal fa mal troba y á la curta ó la llarga qui fa 'l mal, aquell lo paga. »

ALABÁT SIA DÈU

TAULA

1867

